

L. Wallace: **BEN-HUR**

Historický román

Preložil:
Dr. A. FILO, FSC

SVÄZOK I.

2. vydanie.

TRNAVA 1948 — VYDAL SPOLOK SV. VOJTECHA

TLAČOU KNIHTLAČIARNE SPOLKU SV. VOJTECHA V TRNAVE.

ÚVOD.

*Ben-Hur je historický román z prelomu pohanstva do kresťanstva, keď ľudstvo, stonajúce v poddanstve mravnom i politickom, túži po Spasiteľovi a Vykupiteľovi. Masy poddaných v rímskej ríši očakávajú politického vodcu, ktorý ich sjednotí a povedie proti nenávidenému Rímu, ale iní, obdarení svetlom milosti, obracajú svoje zraky k nebesám, odkiaľ má prísť panovník duší. A tak sa nám na jednej strane predstavuje pyšná rímska ríša, ktorej synovia sužujú poddané národy, obohacujú sa z vykorisťovania provincií, vedú slávne boje s námornými pirátmi, navštevujú východné mystériá v Dafni-
nom háji a kujú plány proti svojim sokom v Idernej-
skom paláci. Na druhej strane trasú sa zas poddani o svoj život a majetok, trápia sa v podzemných nakazených celách a umierajú pri veslách na galejách. V tomto čase zjaví sa Kristus, ktorý hlása novú náuku, ukazuje cestu k spaseniu, teší odsúdených na galeje a uzdravuje malomocných a nakoniec svojmu nebeskému Otcovi dáva život za ľudstvo.*

Wallace nám takto podáva sýty obraz tejto najslávnejšej epochy v dejinách ľudstva. Do deja s napínavým spádcom skladá však jemné lyrické vložky, akých je schopný len umelec v pravom slova smysle. Takými sú: šťastný život v bohatej, vzdelanej rodine Hurov, idyllický obraz odpočívajúcich cestovateľov pri studničke, nomadický život bohatého náčelníka púšte a iné.

Ben-Hur prináša tiež také vzácne úvahy o živote, o Bohu, šťastí, o štáte, že ešte i dnes majú svoju platnosť.

Lewis Wallace, autor „Ben-Hura“, narodil sa v Brookville z vyššej úradníckej rodiny. Po právnických štúdiách, ktoré skončil s výborným prospechom, vstúpil do armády. Ako dôstojník zúčastnil sa na bojoch USA proti Mexiku a neskôr v občianskej vojne. Nejaký čas bol guvernérom Nového Mexika a napokon sa stal vyslancom na tureckom dvore, kde si získal sultánovu priazeň. Na „Ben-Hurovi“ pracoval plných sedem rokov. Toto dielo bolo preložené do jazyka tureckého, francúzskeho, talianskeho, švédskoho, maďarského, českého. Vyšlo i pre slepcov.

Wallace umrel r. 1905.

PRVÁ KNIHA.

V PŮSTI.

Vysočina Džebel es Zubleh tiahne sa vyše 50 míľ a je taká úzka, že na mape vyzerá ako húsenica, plaziaca sa od juhu na sever. Keď sa človek postaví na jej červeno-biele skalnaté útesy a díva sa smerom vychodiaceho slnka, vidí len arabskú púšť, kde východné vetry, také nemilé pestovateľom viníc z Jericha, naháňajú sa od pravdávna. Jej úpätia, pokryté pieskom, nahádzaným z Eufratu, poskytujú cestujúcemu odpočinok. Vrch je totiž hradbou moabských a ammonsých pasienkov na západe — pasienky, ktoré by ináč byly čiastkou púšte.

Arab pomenoval všetko, čo sa tiahlo južne a východne od Judska a tak v jeho jazyku starý Džebel je prvotným krajom nespočetných vádov, čo pretínajú rímsku cestu — teraz len hmlistá rozpomienka na to, čo kedysi bolo, zaprášený chodník, pre týrskych pútnikov do Mekky a nazad — prehlbujú sa stále čím viac a za dažďa naplňujú sa vodou bystrín, vlievajúcich sa do Jordána alebo do Mŕtveho mora, svojej poslednej nádrže. Z jedného z týchto vádov — a či lepšie rečeno — z toho, čo pramení na najďalšom konci Džebela a tiahne sa severovýchodne, — vystúpil pocestný, kráčajúci k piesočnatej vyvýšenine. Tohto pocestného nech si čitateľ láskavo všima.

Vyzeral 45 ročný. Jeho brada, kedysi tuho čierna, vejúca mu široko po prsiach, bola na bielo postriebrená.

Jeho tvár bola hnedá, ako upálené kávové zrno a tak zahalená červenou kurfijou (tak dnes volajú šatku na hlave detí púšte), že len čiastočne ju bolo vidno. Tu a tam pozdvihol svoje oči, a tie boly veľké a tmavé. Mal na sebe vejúce rúcho, aké sa nosí na východe, ale jeho strih nemôžem zvlášť opísať, keďže sedel pod malým stanom a niesol sa na bielom dromedárovi.

Človek zo západu nezabudne asi nikdy na dojem, keď prvý raz uvidí zapriahnutú a naloženú favu pred odchodom do púšte. Zvyk, ktorý otupí každý iný pocit novosti, má len nepatrný vplyv na tento. Na konci dlhých karavánných ciest i po rokoch nažívania s Beduinmi cestovateľ zo západu, kdekoľvek sa nachádza, zastane a počká, kým prejde mohutné zviera. Krása nespočíva v hrive, ktorú ani láska nemôže urobiť krásnou, ani v pohybe, ba ani vo veľkom náklade. Čo je more pre loď, to je púšť pre tohto tvora. Zahaľuje ho všemožnými tajomstvami, a to tak, že keď naň hľadíme, myslíme tiež na ne. To je ten div. Zviera, čo práve vyšlo z vádu, mohlo upútať pozornosť ako každé iné jeho druhu. Jeho farba a výška, šírka jeho nôh, jeho telo, nie tlsté, ale svalnaté, jeho dlhý, tenký, labutí krk; hriva, široká medzi očami, ale pri pysku zúžená, že dámska náramka by ju mohla sovrieť; jeho pohyb, dlhý a pružný krok, chôdza istá a tichá — to všetko svedčilo o jeho sýrskej krvi, ktorá je stará ako Cýrové časy, a úplne nedocenená. Zviera malo na sebe obyčajný kantár, prikrývajúci čelo červeným lemovaním a ozdobujúci šiju visiacimi medenými retiazkami, z ktorých každá bola zakončená strieborným zvončekom.

Nábytok, uložený na chrbte dromedára, bol vynálezom, ktorý by bol pôvodcu z inej národnosti urobil slávnym. Skladal sa z dvoch drevených debien, sotva štyri stopy dlhých, tak vyvážených, že na každej strane

bola jedna; dnu byly jemne vyrovnane a vytapetovane a tak hospodar mohol sediet alebo poloohnuty lezat; nad tymto bol vytiahnuty zeleny koberec. Siroke stuhu a pasy s mnohymi uzlami a spojami zaistovaly cele toto sedadlo na chrbte a na prsiach zvieraťa. Tymto sposobom vynalezavemu Cušovmu synovi podarilo sa sprijemnit cestovanie cez slnkom praženú púšť.

Keď dromedár vystúpil z poslednej trhliny vádu, prešiel cestujúci hranicu El Belka, starý Ammon. Bolo ráno a slnko, zpoľa zakryté hmlovinou, práve vystupovalo. Pred ním rozprestierala sa tiež púšť, nie však už krajina pohybujúceho sa piesku, aká bola ďalej, a kraj, kde rastlinstvo začínalo miznúť; kde povrch je pokrytý žulovými balvanmi ako aj sivými a hnedými kameňmi, medzi ktorými živia agáty a trsy favej trávy. Buky a iné stromy stály vzadu v radoch, dívaly sa do bezvodnej púšte, ako by strachom ohromené.

A tu bol koniec chodníka a či cesty. Čosi neviditeľné nehnalo nikdy tak ľavu ako teraz, tak, že zrýchľovala svoj krok a nafaňovala hlavu rovno k horizontu; cez široké nosné diery pila vietor dlhým dúškom. Ležadlo na jej chrbte sa kolísalo, dvíhalo sa a padalo ako čln na vlnách. Suché lístie v dočasných vodných korytách šušťalo pod nohami. Niekedy vôňa, ako by z absintu, osviežovala vzduch. Divá mačka sa ježila a skalná lastovička zamávala krídlami a biele jarabice utekaly so škrekotom s cesty. Líška alebo hyena len zriedkavejšie zrýchľily ľavine kroky, ale táto sa neskoršie predsa poohliadla na dotieravca, keď už bola v bezpečnej vzdialenosti. Zprava sa dvíhala hora Džebel, na ktorej poletoval zprvu sivý, potom purpurový závoj, ktorý slnko menilo v nenapodobiteľnú krásu. Nad najvyšším končiarom široko krúžil sup s mohutnými krídlami. Ale zo všetkých tých vecí obyvateľ zeleného stanu nevidel

nič, alebo aspoň nebolo na ňom znať, že niečo rozoznáva. Oči mal uprené a ako by vo spánku. Jeho chôdza, práve tak ako chôdza zvierata, podobala sa chôdzi vedeného.

Dve hodiny knísal sa dromedár, drobčiac neustále smerom na juh. Cez celý ten čas cestujúci nezmenil svoju polohu, ba ani sa neobzrel napravo alebo naľavo. Na púšti nemeria sa vzdialenosť na míle, ale na sáty či hodiny a na mauzil či zastávky. Pol štvrtej ligy tvorí hodinu; 15 alebo 20 mauzil; ale to je rýchlosť obyčajnej ľavy. Dromedár sýrskeho pôvodu urobí ľahko tri ligy. V plnom behu prebehne vietor. Rýchly postup priniesol medzi iným i zmenu kraja. Džebel sa tiahol oproti západnému obzoru sťa bledobelasá stuha. Tell, čiže vrstvy hlíny a scementovaného piesku, dvíhal sa tu a tam. Na niektorých miestach bazaltované skaly ukazovali svoje okrúhle koruny; boli to výbežky vrchu do roviny. Všade inde bol piesok, niekde v rovných vrstvách ako na ubitej pláži, inde zas nahromadený vo vlnách, tu vysokých, tam dlhých. I povetnostné podmienky sa menily. Slnko vystúpilo už vysoko, vypilo rosu, rozohnalo hmlu a ohrialo vetrík, čo ovlažoval cestujúceho pred svitaním; široko-ďaleko maľovalo krajinu jemnou bielou mliečnou farbou a rozžiarilo nebo.

Dve hodiny ušly bez oddychu, bez zmeny smeru. Rastlinstvo úplne zmizlo. Piesok, taký krehký na zemi, že sa pri každom kroku lámal na práskajúce kúsky, bol po celom kraji. Džebel nebolo vidno a cestujúci už nemal ukazovateľa. Tôňa, ktorá ho predtým sprevádzala, odtiahla sa na sever, ba sa i pretekala s predmetmi, ktoré ju vrhaly; a že nebolo znamenia zastávky, chovanie cestujúceho stávalo sa každou chvíľou čudným. Nik, majme to na pamäti, nehľadá na púšti zábavu. Život a obchod ju prechádzajú chodníkmi, po ktorých sú pohádzané kosti, kosti mŕtvych na výstrahu. Také sú cesty

*Dve hodiny knísal sa dromedár, drobčiac neustále smerom
na juh. (str. 12.)*

od studne k studni, od paše k paši. Srdce i najstaršieho šejka bije chytrejšie, keď poblúdi v bezcestnom kraji. Tak muž, s ktorým sa zdržujeme, nemohol hľadať zábavu a jeho chovanie neprezradzovalo ani, že by bol utečenec, lebo sa ani raz neobzrel za sebou. V takých okolnostiach strach a zvedavosť sú najzvyčajnejšie pocity. Ale ním nepohly. Keď je človek osamote, sníži sa k akejkolvek spoločnosti; pes stane sa druhom, kôň priateľom, a človek sa nehanbí zahrňovať ich maznaním a láskavými slovami. Tave sa nedostalo takých dôkazov nežnosti či už dotykom alebo slovom.

Práve napoludnie dromedár sám od seba zastal a vydal zo seba hlas, dojímavý, žiaľny, ktorým tento druh zvierat protestuje proti prefaženiu a niekedy túži po pozornosti a oddychu. Majiteľ sa pohl, zobúdajúc sa ako zo spánku. Zdvihol záclony koberca, poďíval sa na slnko, skúmal kraj na všetky strany, dlho a opatrne, ako by chcel nájsť označené miesto. Uspokojený prehliadkou, vydýchol si zhlboka a pohl plec, ako čo by chcel povedať: „Konečne, konečne!“ Hneď složil ruky na prsia, naklonil hlavu a ticho sa modlil. Po povinnej modlitbe začal zostupovať. Z hrdla sa mu dral hlas, ktorý iste počúvaly milé Jóbove ťavy. — Ikh! Ikh! — znak kľaknúť. Zviera, trochu sa hniezdiac, vykonávalo rozkaz. Jazdec položil potom nohu na tenkú šiju zvierata a sostúpil na piesok.

SCHÔDZKA TROCH MUDRCOV.

Človek, práve popísaný, mal čudné rozmery, nebol taký vysoký ako mocný. Rozviažuc striebornú stužku, ktorou mal pripevnenú kurfiju na hlavu, ohrnul obrubené záhyby dozadu, že sa mu tvár odkryla, mohutná, čierna, skoro ako negerská, ale nízke, široké čelo, orlí nos, vonkajšie, trochu vyvrátené kúty mihalníc, vlasy bujné, rovné, hrubé, kovového lesku a padajúce na ramená mnohými prúdmi, svedčily o pôvode, ktorý sa nedá utajiť. Tak vyzerali Faraónovia a neskoršie Ptolemajovci; tak vyzeral Mizraim, otec egyptskej rasy. Mal na sebe kamis, bielu bavlnenú košeľu s úzkymi rukávmi, vpredu rozpätú, siahajúcu až po členky a okolo hrdla a na prsiach vyšívanú, cez ňu mal prehodený hnedý vlnený oblek, teraz, veľmi pravdepodobne že i vtedy, nazývaný Aba, vrchné to rúcho, veľmi dlhé s krátkymi rukávmi, prešívané bavlnou a striebrom a obrubené vôkol žltým okrajom. Nohy mu chránily sandály, pretiahnuté mäkkými remienkami. Veľmi pozoruhodné bolo uňho, že hoci bol sám v púšti, plnej leopardov, levov, a práve takých divých ľudí, bol bez zbrane, ba i bez krivej palice, ktorou sa pohýňa ľava. Z čoho môžeme usudzovať aspoň na jeho pokojamilovnosť a že bol alebo nezvyčajne odvážlivý, alebo pod mimoriadnou ochranou.

Cestovateľ nemohol od dlhej a namáhavej cesty ani stáť na nohách, preto si trel ruky, dupal nohami, obchádzal svojho verného sluhu, ktorý prižmuroval jasnými

očami v tichej blaženosti, že našiel pašu. Ako chodil okolo, často sa zastavoval, zakrývajúc si oči rukou, skúmal púšť ako ďaleko len mohol; a za každým skúmovým pohľadom sa jeho obličaj zatemnil sklamaním, ľahkým síce, ale pre bystrého pozorovateľa dostačujúcim, aby spozoroval, že cestovateľ očakáva spoločnosť, i keď nie podľa dohovoru. Pozorovateľ by bol pritom iste zvedavý, aký to musí byť asi obchod, keď pre svoje ujednanie vyžaduje miesto, tak vzdialené od civilizovaného sveta.

Hoci bol cudzinec sklamaný, predsa sa nemohlo pochybovať veľmi o jeho dôvere, že očakávaná spoločnosť príde. Dôkazom toho bolo, že išiel najprv k sedadlu, vytiahol špongiu a malý krčah vody; potom si umyl oči, tvár, a ľave pýsk; keď to bolo hotové, z toho istého skladišťa vytiahol okrúhlu látku s červenými a bielymi pruhmi, sväzok palíc a pevnú trstinu. Táto posledná, po kratšom manipulovaní, ukázala sa byť prostriedkom na postavenie stanu, a skladala sa z menších častok, z ktorých tenšie padaly do hrubších, takže keď sa všetko spojilo, stredná žrd bola vyše jeho hlavy. Keď zasadil žrd, okolo nej postavil palice a po nich rozprestrel látku, cítil sa v pravom slova smysle doma. Dom oveľa menší, než je bývanie emirov a šejkov, ale v každom inom ohľade predsa im podobný. Z nosidla vytiahol potom koberec, či štvoruhlastú pokrývku, a prikryl ňou podlahu stanu na slnečnej strane. Potom vyšiel a ešte raz dôkladnejšie a bystršie prezrel okolitý kraj. Okrem šakala, pobeňajúceho v diaľke po planine, a orla, letiaceho smerom k Akabskému zálivu, rovina dolu, práve tak ako aj belasé nebo nad ním, bola mŕtva.

Vrátil sa k ľave a nízkym hlasom a v reči nezvyklej v tejto púšti, prehovoril: — Sme ďaleko z domu, ó bežec, čo sa pretekáš s najrýchlejším vetrom — sme ďaleko v cudzine, ale Boh je s nami. Buďme trpezliví.

Potom z vrecka v sedadle vytiahol niekoľko fazúl a vložil ich do kapsy, zavesenej na hrive zvierafa a keď zbadal, s akou chuťou sa tento sluha dal do pokrmu, obrátil sa a znova prezeral svet piesku v záplave slnka.

— Prídu, — povedal si spokojne. — Ten, čo mňa viedol, vedie aj ich. Pripravím sa na príchod.

Z kapsí sedadla a z víbového koša, ktorý tvoril časť jeho nábytku, vytiahol príbor: misy z palmových, husto upletených vláken, víno v malých kožených nádobách; údenú a sušenú hovädzinu, šami, čiže sýrske granátové jablká; elchelebské datle, čo podivno, bohato rastú v makhil, palmové to háje v Strednej Arábii; syr ako Dávidove „mliečne koláče“ a kvasený chlieb z mestskej pekárne — to všetko vytiahol a položil na koberec pod stan. K pokrmom položil napokon tri kúsky striebornej látky, ktorou vznešení na východe pokrývajú hostom kolená pri stole — významná okolnosť, naznačujúca počet osôb, očakávaných na hostinu.

Keď bolo všetko pripravené, vystúpil, a hľa, na východe ukázal sa čierny bod na púšti. Stál ako by priko- vaný. Oči sa mu vyjasnily; telom mu prebehol mráz, ani keby sa ho bolo dotklo niečo nadprirodzeného; škvrna rástla, bola veľká ako ruka, napokon nadobudla určitých obrysov. Trochu neskoršie padol mu do očí dromedár, podobný jeho zvierafu, vysoký a biely s hu- dahom, cestovným hindustanským nosidlom. Egyptan složil potom ruky na prsia a uprel svoj zrak k nebesám.

— Jediné Boh je veľký! — zvolal so slzami v očiach a s bážňou v duši.

Cudzinec sa blížil — a zastal. Zdalo sa, že aj on sa prebúdzal. Uzrel kľačiaceho dromedára, stan a človeka pri modlitbe pred dvermi. Složil ruky, sklonil hlavu a ticho sa modlil; len málo neskoršie soskočil s drome- dárovej šije na piesok a približoval sa k Egyptanovi

a Egyptan k nemu. Chvíľku hľadeli na seba; potom sa objali — každý preložil totiž pravú ruku na rameno druhého a ľavou objal bok, bradu kladúc najprv na ľavú, potom na pravú stranu pŕs.

— Pokoj s tebou! Sluha pravého Boha! — riekol cudzinec.

— Podobne i s Tebou, Brat pravej viery! — pokoj Tebe a vitaj, — odpovedal vrúčne Egyptan.

Príchodzí bol vysokej, ale chudej postavy, vychudnutej tváre, spadnutých očí, bielych vlasov a brady, plete škoricovej a bronzovej. Ani on nemal zbrane. Jeho oblek bol hindustanský, len cez čiapku mal šál s mnohými zahybmi, upravenými na spôsob turbanu. Ináč bol oblečený podľa egyptského zvyku, iba mal kratšiu abu, zpod ktorej vyčnievaly široké nohavice, späté na členkoch. Miesto sandálov mal na nohách nízku obuv z červenej kože, zúženú pri palcoch. Oblek okrem obuvi bol od hlavy až po päty z bieleho tkaniva. Výraz človeka bol vznešený, ušľachtilý a prísny. Visvamitra, najväčší askéta východnej Iliady, mal v ňom dokonalého predstaviteľa. Mohol by sa nazývať stelesnenou Brahmanovou múdrosťou — vtelenou zbožnosťou. Len v očiach mu svietila ľudskosť; keď svoju tvár odtiahol s pŕs Egyptana, perlila sa slzami.

— Len Boh je veľký, — zvolal po privítaní. — A blažení, ktorí mu slúžia! — odvetil Egyptan so začudovaním, že počuje skoro svoje vlastné slová. — Ale čakajme, — pridal, — hľa, druhý náš súdruh prichádza — Obrátili svoj zrak k severu, kde už bolo dobre vidieť tretiu ľavu, takú bielu ako tie prvé dve, prichádzaj a kolembať sa ani nejakú loď. Čakali, kým nový prichádzajúci došiel, sosadol a priblížil sa k nim.

— Pokoj Tebe, brat, — pozdravili Inda. a tento odvetil: — Nech sa stane Božia vôľa! — Posledný cesto-

vateľ nepodobal sa ani zďaleka svojim priateľom; bol slabšej postavy, bielej plete; bujné kučeravé vlasy tvorily dokonalú korunu na jeho malej, ale krásnej hlave; teplota jeho čiernych očí svedčila o jeho jemnom duchu a milej, ale aj hrdinskej povahe. Hlavu mal obnaženú a bol bez zbrane. Zpod tyrskej skladanej, vkusne prehodenej plachietky vyčnievala tunika s krátkymi rukávami a nízkym golierom; hrdlo, ramená a nohy boli nepokryté. Na nohách mal sandály. Päťdesiat rokov, alebo ešte viac, zdalo sa, že len zväčšilo vážnosť jeho chovania a reči, no pritom vek tento ušetril jeho postavu a jasnosť duše. Študentovi netreba povedať, akého bol rodu: keď on neprišiel z Atheniných hájov, tak z nich prišli iste jeho predkovia.

Po privítaní s Egyptanom prehovoril tento trasúcim sa hlasom: — Duch ma priviedol prvého, z čoho usudzujem, že som zvolený za služobníka mojich spolubratov. Stan je postavený a chlieb čaká na lámanie. Dovoľte, aby som vám poslužil.

Chytiac jedného i druhého za ruky, viedol ich dnu, kde sa zobuli, umyli si nohy a on im lial do dlaní vodu a utieral ich ručníkom. Potom, keď si umyl aj svoje ruky, povedal: — Postarajme sa teraz o seba, bratia, ako to vyžaduje naša práca, a jedzme, aby sme mali sily na ostatok povinnosti tohto dňa. Pri jedle každý z nás spozná ostatných dvoch, odkiaľ prichádzajú, a ako sa volajú.

Priviedol ich k stolu, a posadil ich jedného proti druhému. Naraz sklonili hlavy, složili ruky na prsia a spoločne sa modlili túto jednoduchú modlitbu: — Otče všetkých, Bože, — čo máme, pochádza od Teba; vďaka Ti vzdávame a žehnaj nás, aby sme pokračovali v plnení Tvojej vôle.

Pri posledných slovách podzvihli oči a dívali sa na

seba s obdivom. Každý z nich vyprával jazykom, ktorý ostatní nikdy nepočuli, ale všetci porozumeli dobre, čo sa povedalo. Ich duše sa chveli božským pocitom; lebo podľa toho zázraku spoznali, že Boh je prítomný.

ROZPRÁVA ATÉNČAN — VIERA.

Aby sme rozprávali podľa vtedajšieho zvyku, práve opísaná schôdzka konala sa r. 747. po založení Ríma. Bolo to v decembri; zima vládla po celom kraji východne od Stredozemného mora. V takom čase cesta v púšti vzbudzuje veľkú chuť k jedlu. Spoločnosť pod stanom nebola tiež výnimkou. Boli hladní a jedli s chuťou; po víne sa rozprávali.

— Pre pútnika nie je nič také milé, ako keď počuje svoje meno z úst svojho priateľa, — riekol Egyptan, ktorý sa akosi ujal predsedníctva pri stole. — Pred nami leží mnoho dní spoločného podnikania. Je čas, aby sme sa poznali. Dovoľte teda, aby ten, čo prišiel posledný, rozprával prvý.

Tak, zpočiatku pomaly a s veľkou pozornosťou začal Grék: — Čo vám mám povedať, drahí bratia, je také nezvyčajné, že ani skoro neviem, kde začať, alebo čo by sa mi patrilo rozprávať. Ešte ani sám sebe nerozumiem. Istý som však, že plním vôľu Pána a že toto plnenie unáša ma stále do vytrženia. Keď myslím na cieľ svojho poslania, pocíťujem nevysloviteľnú radosť z presvedčenia, že Boh tak chce.

Tento dobrý človek prestal, pretože nemohol pokračovať vo výklade, a ostatní dvaja, aby neurazili jeho city, sklopili oči.

— Odtiaľto ďaleko na západ, — pokračoval, — je krajina, na ktorú nebude možno nikdy zabudnúť, a to

už preto nie, lebo svet moc dostal od nej, a dostal to, čo prináša najčistejšiu rozkoš ľuďom. Nebudem vyprávať o umení, nič nepoviem o filozofii, o rečníctve, básnictve a o vojne; bratia, jej prislúcha sláva, ktorá musí naveky žiariť, lebo ona Toho, koho hľadáme a zvestujeme, oznámi celému svetu. Tou krajinou je Grécko. Ja som Gašpar, Kleantov syn z Atén.

— Môj národ venuje sa celkom štúdiu, — pokračoval, — a od neho aj ja som prevzal vášň k štúdiu. Stalo sa, že jeden z našich dvoch najslávnejších filozofov hlásal náuku o duši v každom človeku a o jej nesmrteľnosti; druhý náuku jedného Boha, nekonečne spravodlivého. Z množstva otázok, o ktorých sa hádaly naše školy, vybral som si tieto dve, ako jediné, hodné riešenia a štúdia, lebo som myslel, že sme ešte nepochopili pomer Boha a duše. O týchto veciach ľudská myseľ môže uvažovať len do istej miery, ale ďalej stojí hluchá, nepreniknuteľná hradba; keď sa tam ľudská myseľ dostane, nezostáva jej nič iného, ako zastaviť sa, hlasne volať o pomoc. Tak som urobil aj ja; ale zpoza hradby neozval sa mi nijaký hlas. V zúfalstve opustil som miesto i školy.

Na tieto slová ako dôkaz súhlasu vyjasnila sa vážna, chudá Indova tvár.

— V severnej časti mojej vlasti, v Tesálii, — vykladal ďalej Grék, — známa je hora, domov bohov, kde Tezeus, ktorého moji krajanovia pokladajú za najvyššieho, má svoje sídlo; menuje sa Olymp. Tam som sa uchýlil. Na vrchu, kde hora, tiahnuca sa z juhu, zahýba k juhovýchodu, našiel som jaskyňu; tam som sa zdržoval, oddávajúc sa rozjímaniu — ba nie, čakal som dychtivo na zjavenie. Veriac v Boha neviditeľného, ale svrchovaného, veril som tiež, že sa nado mnou zmiluje, že sa mi zjaví, keď ho budem prosiť z celej svojej duše.

— A on sa zjavil, — skríkol Ind, zdvihnúc svoje ruky so striebornej šatky, rozprestretej na kolenách.

— Počujte ma, bratia, — povedal Grék, mocne sa premáhajúc. — Dvere mojej pustovne ležia proti morskému výbežku pri termejskej zátok. Istého dňa som spozoroval, ako vyskočil človek z lode tadiaľ plávajúcej. Priplával k zemi. Prijal a opatroval som ho. Bol to Žid, zbehlý v dejinách a v zákone svojho národa; a on ma poučil, že Boh mojich modlitieb skutočne jestvuje, a že Židom bol dlho zákonodarcom, správcom a kráľom. Nebolo to zjavenie, po ktorom som tak túžil? Moja viera priniesla ovocie, Boh sa mi zjavil.

— Ako sa zjavuje všetkým, ktorí k Nemu volajú takou vierou, — povedal Ind.

— Lenže, bohužiaľ, — pridal Egyptan, — ako je málo tých, čo pochopia Jeho zjavenie.

— To nie je všetko, — pokračoval Grék. — Človek, takto poslaný ku mne, poučil ma ešte viac. Vyprával mi, že proroci, ktorí po pravom zjavení rozprávali sa s Bohom, prehlásili, že Boh ešte raz sostúpi s nebeských výšin. Menoval mi prorokov a zo sv. kníh čítal mi ich výroky. Pridal, že druhý príchod uskutoční sa teraz — že ho v Jeruzaleme práve očakávajú.

Grék prestal vyprávať a jasnosť mizla mu s tváre. — Je pravda, — pokračoval —, že zjavenie a Boh, o ktorom mi vykladal, bolo len pre Židov, a tak bude aj v budúcnosti. Keď sostúpi s neba, stane sa židovským kráľom. — Nemá čo dať ostatným ľuďom? — pýtal som sa ho. — Nič, — znela pyšná odpoveď. — My sme jeho vyvolený národ! — Odpoveď nezničila však moju nádej. Prečo by taký Boh obmedzil svoju lásku a milosť pre jednu krajinu, ba mohlo by sa povedať, na jednu rodinu. I umienil som si preskúmať túto vec. Napokon sa mi podarilo zlomiť hrdosť tohto človeka a dozvedieť

sa, že jeho otcovia boli len vyvolenými sluhami, aby zachovali pravú vieru, aby ju nakoniec odovzdali svetu a takto svet aby došiel spasenia. Keď Žid odišiel, a zostal som sám, znova som vzýval Boha, aby mi dožičil vidieť Kráľa pri Jeho príchode a klaňať sa mu. Istej noci, ako som sedel pri vchode do svojej samoty, usilujúc sa preniknúť hlbšie tajomstvo svojho života, čo spočíva v poznaní Boha, naraz na mori predom mnou, či lepšie vo tme, ktorá sa nad ním snášala, videl som vychádzať hviezdu. Pomaly sa vznášala a blížila, až zastala nad vrškom a nad mojím vchodom, takže jej svetlo padalo na mňa. Lahol som si, usnul a vo sne som počul hlas: „Ó Gašpar! Tvoja viera zvíťazila. Si blahoslavený! S dvoma inými, prišlými z najvzdialenejších končín, uvidíš Toho, ktorý je sľúbený a budeš o ňom svedčiť. Ráno vstaň, choď im naproti a dôveruj v Duha, ktorý ňu povedie.“

— A ráno, keď som sa prebudil, ožiaril ma Duch svetlom nad slnko silnejším. Odložil som pustovnícke rúcho a obliekol som sa, ako za dávnych čias. Z úkrytu som vzal poklad, čo som si bol priniesol z mesta. Práve plávala tadiaľ loď. Pozdravil som ju, vstúpil som na palubu a cestoval do Antiochie, kde som si kúpil ťavu a výstroj. Cez záhrady a sady, čo zdobia brehy Oronta, šiel som do Emeza, Damaska, Bostry a Filadelfie, odtiaľ sem. A tak, bratia, hľa, moja história; rozprávajte zas vy svoju!

INDOVA REČ — LÁSKA.

Egyptan a Ind pozreli na seba. Tamten hodil rukou; tento sa poklonil a začal: — Náš brat dobre vyprával. Kiež sú i moje slová také múdre!

Prerušil vyprávanie, rozmýšľal chvíľu a pokračoval:

— Volám sa Melchior. Rozprávam vám jazykom, ktorý, i keď nie je azda najstarší, ale prvý užíval písma — mám na mysli indický sanskrit. Som rodom Ind. Mój národ prvý pestoval vedu, najprv ju rozdelil na odbory a potom okrášlil. Nech sa stane čokoľvek, ale štyri védy budú žiť, lebo sú najstarším zdrojom náboženstva a užitočnej vedomosti. Z nej vznikly Upa-védy, ktoré dané Brahmanom rokujú o lekárstve, strelbe lukom, o staviteľstve, o hudbe a o 64 mechanických umeniach. Angy-védy, zostavené múdрым Vyazom, poučujú o kozmogonii, chronologii a zemepise; tam sa tiež nachádzajú Ramajana a Mahabharata, hrdinské eposy, ktoré zvečnily našich bohov a polobohov. Podobné sú, bratia, i Veľké Šastry, čiže knihy posvätných obradov. Pre mňa sú už mŕtve, ale vždy budú svedčiť o veľkosti môjho národa v najstarších dobách. Boly ovocím sľubného rýchleho rozkvetu. Pýtate sa, prečo sa vývoj zarazil? Škoda, knihy samy zastavily pokrok. Pod zámenkou starosti o tvorov ich autori hlásali ten zhubný princíp, že človek nemá nič objavovať, vynachádzať, keďže nebesá ho zaopatřily všetkým. Keď sa tento princíp stal zákonom, génus Indov upadol do hĺbky, kde dosiaľ trepe

krídlami o úzke múry, a kde sa napája len horkou vodou.

Tieto spomienky nevychádzajú z pýchy, keď vám poviem, že Šastry učia o najvyššom Bohu, ktorý sa nazýva Brahma; že Purany vyprávajú nám o čnosti, o dobrých skutkoch a o duši. Tak, keď sa môj brat neurazí, — vypravateľ úctivo sa poklonil Grékovi, — už dávno, prv než o jeho národe, vedelo sa, tie dve veľké myšlienky, Boh a duša, úplne upútaly všetky duševné schopnosti Inda. — Ďalej vykladal, že podľa posvätných kníh Brahman tvorí vlastne Triadu — Brahma, Višna a Šiva. Brahmou pokladajú za praotca indickej rasy, ktorú pri stvorení rozdelil na štyri kasty. Najprv naplnil zem a nebesá ľuďmi, potom upravil zem pre duchov; z úst mu vyšla brahmanská kasta, jemu najpodobnejšia, najvyššia a najvýznačnejšia, z ktorej vychádzajú jediní učitelia Véd, ktoré už vtedy hotové vychádzaly z jeho úst a boli dokonale upotrebitelné. Z ramena vyšiel Kšatrija, kasta bojovníkov; z prs, zo sídla života, vystúpil Vaisya, pastier, roľník, obchodník; z nohy na znak potupy povstal Sudra, sluha pre službu iných tried. Pripomínam, že zákon, ktorý sa takto s nimi zrodil, zakázal prechod z jednej kasty do druhej; brahman nemohol prejsť do nižšej. Keď prestúpil predpisy svojho stavu, bol vylúčený zo spoločnosti a mohol sa stýkať len s podobnými.

Vtedy Grék, predstaviac si svojou mohutnou obrazivosťou všetky následky takého potupenia, premohol svoju zvedavosť: — V takýchto okolnostiach, bratia, ako veľmi potrebujeme dobrotivého Boha!

— Tak je, — pridal Egypťan, — takého dobrotivého Boha, ako je náš!

Indovo čelo zastrela sa smútkom, ale keď premohol cit, pokračoval jemným hlasom:

— Narodil som sa ako brahman. Môj život sa teda presne riadil podľa podrobných predpisov. Môj prvý pokrm, moje dvojité meno, môj prvý pohľad na slnko, môj prvý stupeň vysvätenia — všetko sa oslavovalo podľa posvätných predpisov a prísnych pravidiel. Nemohol som chodiť, jesť, piť alebo spať bez strachu, že poruším predpisy. A trest za to, bratia, trest hrozil mojej duši. Podľa veľkosti previnenia duša mala ísť do niektorého neba — do najnižšieho k Sudrovi, do najvyššieho k Brahmovi, alebo mala byť zahnaná späť prevteliť sa do červa, muchy, ryby alebo zvieraťa. Ako odplata za dokonalé zachovávanie bola mi sľúbená blaženosť, čiže splynutie s Brahmom, čo bolo vlastne úplnou nečinnosťou.

Ind po krátkom premýšľaní pokračoval: — Časť brahmanovho života, prvým stupňom povýšenia nazývaná, je jeho študentský život. Pred mojím druhým stupňom — keď som sa mal totiž oženiť a založiť si svoju vlastnú domácnosť — začal som o všetkom pochybovať, i o samom Brahmovi; stal sa zo mňa kacír. Z hĺbky, o ktorej som vyprával, uzrel som svetlo i zatúžil som povzniesť sa a zvedieť, prečo svieti a čo osvetľuje. Napokon — po rokoch námahy bolo mi všetko jasné, ako vo dne — porozumel som princípu života, náboženstvu, spojeniu Boha s dušou — láske.

Skormútená tvár tohto dobrého človeka sa vyjasnila. Nastalo ticho. Ostatní dvaja dívali sa naňho a Grék zaplakal. Napokon Ind pokračoval:

— Šťastie lásky spočíva v čine a prejavuje sa vo vôli chcieť iným niečo dobrého vykonať. — Nenachádzal som pokoj. Brahma naplnil svet takým veľkým nešťastím. Sudra ma prosil o zľutovanie, ako aj iní mnohí nešťastní. — Ostrov Ganga Lago leží tam, kde posvätné vody Ganges strácajú sa v Indickom oceáne. Tam som

sa pobral. Pod tieňom chrámu, postaveného múdre mu Kapilovi, v spoločnej modlitbe so žiakmi, ktorí z úcty a z pamiatky k svätcovi zostávajú pri jeho príbytku, dúfal som nájsť pokoj srdca. Ale dva razy ročne prichádzali hindskí pútnici očistiť sa vo svätých vodách. Ich úbohosť zväčšila ešte moju lásku. Aby som sa neprezradil, hrýzol som si jazyk, lebo jediné slovo proti Brahmovi, Triade, alebo Šastre by ma bolo odsúdilo. Jediný dobrý skutok, preukázaný vydedencom, ktorí vlečú sa umrieť na páľčivý piesok, jediné požehnanie, jeden pohár vody, im úbohým podaný, stačil by, aby som sa im stal podobný, bez rodiny, vlasti, bez výhod mojej kasty. Ale láska zvíľazila! Rečnil som učeníkom v chráme, ale oni ma vyhnali. Kázal som pútnikom, a oni ma zasypali skalami. Usiloval som sa učiť na cestách, ale poslucháči ma nechali, ba i život mi ohrožovali. V celej Indii nebolo pre mňa miesta, kde by som sa mohol bezpečne v pokoji ukryť — ani medzi vydedenými, lebo, hoci boli ponížení, verili ešte v Brahma. V svojej krajnej úzkosti vydal som sa hľadať samotu, kde by jedine Boh o mne vedel. Sledoval som za tým cieľom Ganges až k jeho prameňu, hlboko do Himalaje. Keď som prekročil priesmyk pri Hurdware, kde rieka ešte čistá prelieva sa na nížiny, modlil som sa za svoj rod, i keď som sa pokladal preň navždy strateným. Cez priepadliská, bralá, ľadovec, vysoké štíty driapal som sa k jazeru Lang Tso. Je to jazero čarovnej krásy, odpočívajúce na úpätí Tise Gangri, Gurla a Kailas Parbot, obrov to, vznášajúcich svoje snehom večne korunované hlavy až k samému slnku. Tu v strede sveta, kde pramene a odkiaľ sa rozchádzajú rozličnými smermi Indus, Ganges a Brahmaputra; kde ľudstvo malo svoju kolísku a odkiaľ sa rozišlo obývať celý svet, zanechajúc Balk, svoj materinec na dôkaz tejto veľkej udalosti;

kde príroda, zostávajúc v svojom prvotnom stave a zaistená v svojej veľkosti, láka múdreho a vyhnaného, lebo skytá samotu jednému a istotu druhému — tam som zašiel prebývať so samým Bohom v modlitbe, pôste a v očakávaní smrti.

Raz v noci, prechádzajúc sa po brehu jazera a spytujúc sa načúvajúceho ticha, kedy príde Boh, kedy sa bude dožadovať svojho, či je nejaké vykúpenie... — zrazu zažiarilo svetlo z vody, vystúpila hviezda, zamierila ku mne a zastala mi nad hlavou. Žiara ma prekvapila a počul som hlas nekonečnej sladkosti: „Tvoja láska zvíťazila. Si blahoslavený, syn Indie! Vykúpenie sa blíži, lebo s dvoma inými z ďalekých končín uvidíš Vykupiteľa a budeš o ňom svedčiť. Ráno vstaň, choď im naproti, spoľahni sa na Ducha, ktorý ťa povedie!“

Od tej chvíle svetlo zostalo so mnou, z čoho som usudzoval na prítomnosť Ducha. Ráno som sa vybral do sveta cestou, ktorou som prišiel. V akejsi pukline našiel som kameň vysokej ceny, ktorý som predal v Hurdwari, odkiaľ cez Lahove Kabul a Jezd došiel som do Ispahanu. Tam som si kúpil favu. Odtiaľ ma viedol Duch do Bagdadu. Nečakal som na karavány, ale cestoval som sám bez strachu, lebo Duch bol so mnou a je ešte i teraz. Aká sláva nás čaká, bratia! Uvidíme Vykupiteľa — budeme sa s ním rozprávať a jemu sa klaňať! Skončil som!

EGYPTANOV VÝKLAD — DOBRÉ SKUTKY.

Náš živý Grék vypukol v jasot a v blahoželanie, načo Egyptan svojou obyčajnou vážnosťou začal vykladať:

— Vitam vás, bratia. Trpel som mnoho a mám radosť z vášho úspechu. Vypočujte ma, prosím vás, poviem vám teraz ja, kto som a ako som bol sem povolaný. Pozhovejte chvíľku.

Vyšiel von, postaral sa o dromedárov, potom sa vrátil a posadil sa znova.

— Vaše slová, bratia, vnukol vám sám Duch, — riekol na začiatku; a ten istý Duch pomáha mi vám porozumieť. I jeden i druhý vykladali ste o svojich vlastiach; malo to svoj hlboký význam a svoj cieľ, čo vám vysvetlím, ale aby vysvetlenie bolo úplné, dovoľte mi rozprávať o sebe a svojom národe. Som Baltazár z Egypta.

Posledné slovo vyriekol pokojne, ale s takou vážnosťou, že obaja poslucháči poklonili sa vyprávitelovi.

— Svojemu národu môžem pripisovať niektoré zvláštnosti, ale dotknem sa len jednej. Dejiny začaly u nás. Prví sme zvečňovali udalosti písanými pamiatkami. My teda nemáme tradície a miesto básne podávame istotu. Na fasádach palácov, chrámov, na obeliskách, na vnútorných stenách hrobov písali sme mená kráľov a ich skutky; do jemného papyrusu vložili sme vedenie svojich filozofov a tajomstvá svojho náboženstva — všetky tajomstvá okrem jedného, o ktorom vám budem teraz

vyprávať. Staršie než Vedy Para-Brahmu, alebo Vyaso-
va Un-Anga, ó Melchior; staršie než Homérové spevy
alebo Platónová metafyzika, môj drahý Gašpar; staršie
než sväté knihy čínskeho národa, alebo spisy Siddarthu,
syna krásnej Maje; staršie než židovská Geneza — naj-
staršie ľudské záznamy sú spisy Meneove, nášho prvého
kráľa. — Tu sa trochu zarazil, uprel svoj zrak na Gréka
a dodal: — Kto bol, ó Gašpar, učiteľom mladej Hellady,
kto učil jej učiteľov?

Grék sa poklonil s úsmevom.

— Z týchto zápisov sa dozvedáme, — pokračoval
Baltazár, — že naši predkovia prišli z východu, z rodiska
troch posvätných riek; zo stredu zeme — Starý Iran,
o ktorom vyprávate, Melchior, prišli a priniesli so sebou
dejiny sveta zpred potopnej doby, zprávy o svetovej
potope samej, zprávy ako ich potom podali Ariánom
Noemovi synovia. Naši predkovia vyznávali Boha, Stvo-
riteľa, Prvý Počiatok a dušu nesmrteľnú ako Boh. Teraz,
keď už sme šťastne splnili svoju povinnosť, prevediem
vás, keď chcete, po posvätnej knižnici nášho duchoven-
stva; medzi inými Knihu smrti, ktorá píše o obradoch
odbavovaných, keď smrť posiela dušu na súd. O bohu
a nesmrteľnosti duše bol Mizraim poučený až hen zpoza
púšte, a on ich rozšíril po údolí rieky Nílu. Boly ony
vtedy ešte v svojej prvotnej čistote, ľahko pochopiteľné,
ako vôbec všetko, čo Boh zjavuje pre naše blaho; tak to
bolo i s prvotným uctievaním Boha — pieseň a mo-
dlitba prirodzená veselej, nádejplnej a Boha milujúcej
duše.

Tu Grék povzniesol svoje ruky a zvolal: — Oh, svetlo
sa vzráha vo mne!

— I vo mne! — preriekol Ind, tiež tak horlivo.

Egyptan pohliadol na nich dobrotivo a pokračoval.

— Naboženstvo je len zákonom, spájajúcim človeka

k Stvoriteľovi; v svojej prvotnej čistote má tieto složky — Boha, dušu a ich vzájomný vzťah; z týchto, keď sa uplatnia, vychádza láska, úcta k Bohu a odmena. Tento zákon, ako každý zákon božského pôvodu — ako napr. ten, čo riadi pomer slnka k zemi — vyhlásil na samom počiatku jeho Pôvodca. Také bolo, bratia, náboženstvo prvej rodiny, také bolo náboženstvo nášho otca Mizraima, ktorý musel uznať pravdu o stvorení, ktorá nebola nikdy tak ľahko pochopiteľná, ako v prvom náboženstve. Boh je dokonalosť; jednoduchosť je dokonalosť. Nešťastím je nešťastie, že ľudia pridávajú k týmto pravdám.

Zastavil sa v premýšľaní, ako pokračovať.

— Mnohé národy milovali sladké nílске vody, — pridali; — Etiopia, Pali-Putrania, Židia, Asýria, Peržani, Makedonci, Rimania, ale zo všetkých len Židia boli za nejaký čas jeho pánmi. Toľké vandrovanie národov nakazilo mizraimovskú vieru. Údolie palieom stalo sa údolím bohov. Jediný Najvyšší sa rozdelil na ôsmich, z ktorých každý zosobňoval princíp stvorenia v prírode, a Ammon-Peé bol im hlavou. Potom Iris a Oziris so svojím dvoranstvom, predstavujúcim vodu, oheň, vzduch a iné prírodné sily. A násobenie pokračovalo ďalej, takže sme mali nový zákon, vytvorený ľudskými vášňami, silou, znalosťou, láskou a pod.

— Vo všetkom tomto vládla stará hlúposť! — skríkol Grék. — Len veci nedosiahnuteľné zostaly v pôvodnom stave!

Egyptan sa poklonil a pokračoval.

— Ešte trochu viac úvahy, bratia, kým začnem vykladať o sebe. To, k čomu pristúpime, vynikne lepšie v svojej dokonalosti, keď položíme vedľa seba, čo je a čo bolo. Zprávy nám udávajú, že Mizraim našiel Níl v etiopských rukách a že títo vládli i na susednej púšti; bol to národ

bohatý, veľkého génia, úplne oddaný uctievaniu prírody. Peržan, básnický nadaný, obetoval slnku, lebo ho považoval za najúplnejší obraz Ormuzda, svojho Boha; zbožné deti Ďalekého východu tesaly svoje božstvá z dreva a slonoviny; ale Etiopčan, človek bez písma, bez kníh, bez nadania pre vynálezy, ukájal ducha uctievaním vtákov, zvierat, hmyzu, považujúc mačku za posvätnú Rému, býka Iside. Dlhé boje proti ich hrubej viere skončili tým, že ich náboženstvo stalo sa štátnym kultom v celom mocnárstve. Vtedy vznikly mohutné pomníky po nílskom údolí a na púšti — obelisky, labyrinty, pyramídy, kráľovské hrobky a spojené s nimi hroby krokodílov. Tak hlboko, bratia, klesli árijskí synovia!

Tu po prvý raz pokoj opustil Egypťana: i keď jeho tvár ostala pokojná, v jeho hlase to bolo znať.

— Neopovrhujte priveľmi mojimi krajanmi, — pokračoval. — Nezabudli úplne na Boha. Práve som vám povedal, že do papyrusu sme vložili všetky tajomstvá náboženstva, okrem jedného; o ňom vám budem vyprávať. Vládal nad nami raz istý faraón, ktorý prijímal všelijaké novoty a zmeny. Aby zaviedol nový systém, usiloval sa vykynožiť starý. Židia boli u nás vtedy ako otroci, ale boli verní svojmu Bohu, a keď prenasledovanie stávalo sa neznesiteľným, boli vyslobodení spôsobom, na ktorý sa nikdy nezabudne. Držím sa teraz záznamov. Mošé, sám Žid, vstúpil do paláca a žiadal povolenie pre otrokov, vtedy v počte niekoľkých miliónov, opustiť kraj. Žiadosť bola predostretá v mene Boha, Pána Izraela, ale faraón nevyhovel. Očujte, čo nasledovalo. Najprv vody jazier, riek, ako i studní a v nádobách zmenily sa na krv. Ale panovník nepovolil. Vystúpily žaby a pokryly celú zem, ale faraón zostal pevný. Potom Mošé rozhodil popol do vzduchu a malomocen-

stvo sa chytilo Egypťanov. Hneď potom zahynuly všetky zvieratá, okrem tých, čo patrily Židom. Kobyľky zničily všetko zelené. Na poludnie nastala taká hustá tma, že lampy nechcely svietiť. Napokon, v noci umreli všetci egyptskí prvorození; ani faraónov nebol ušetrený. Vtedy povolil. Ale, keď Židia už boli preč, prenasledoval ich svojou armádou. V poslednom okamihu more sa rozdvojilo, takže utekajúci prešli suchou nohou. Keď však prenasledovateľ vtiahol za nimi, vlny sa hodily nazad, potopiac jazdcov, pešiakov, vozatajov a kráľa. Vyprávali ste o zjavení, Gašpar —

Grékove belasé oči sa zjasnily.

— Dozvedel som sa o tomto prípade od Židov, — volal.

— Ty ho potvrdzuješ!

— Áno, ale mojimi ústami hovorí Egypťan, nie Mošé. Ja vykladám mramor. Kňazi toho času písali svojim spôsobom, čoho boli svedkami, a takto žilo zjavenie. Tak pristupujem k nenapísanému tajomstvu. V mojej vlasti, bratia, máme od čias toho nešťastného faraóna dve náboženstvá — jedno súkromné, druhé štátne; jedno uctieva mnoho bohov, to je náboženstvo ľudu; druhé, v ktorom sa verí v jedného Boha, je náboženstvo kňazstva. Radujte sa, bratia, so mnou, lebo všetky pohyby mnohých národov, všetky chyby a prenasledovania kráľov, všetky vynálezy nepriateľa zostaly bez účinku. Ako zrno čaká na svoj čas, tak povstane v sláve pravda; a teraz je jej deň!

Chudá postava Inda sa zatriasla od radosti a Grék zvolal:

— Mne sa vidí, že i púšť spieva.

Egypťan sa napil z blízkeho koženého vaku a pokračoval.

— Narodil som sa v Alexandrii ako knieža a kňaz

a bol som vychovaný podľa zvyku svojej triedy, ale veľmi skoro som sa stal nepokojným. Jeden článok mojej viery učil, že duša po zániku tela znova začne svoje stahovanie od najnižšieho tvora až k človeku, najvyššej a poslednej bytosti, a to bez ohľadu na mravný život tu na zemi. Keď som sa do počul o kráľovstve svetla Peržana, o jeho raji za mostom Chinevat, kde sa dostanú len spravodliví, prenasledovala ma táto myšlienka natoľko, že deň i noc som porovnával myšlienku sfahovania s myšlienkou večného života nebeského. Keď, ako tvrdil môj učiteľ, Boh je spravodlivý, prečo by nemal byť rozdiel medzi spravodlivým a nespravodlivým? Konečne bol mi jasný a určitý dôsledok prirodzeného náboženstva, že smrť bola len okamihom rozlúčky, keď nespravodlivý je odsúdený a verný povstáva k vyššiemu životu, nie však k Budhovej nirváne, alebo Brahmovmu neplodnému odpočinku, môj Melchior, ani k akémusi lepšiemu peklu, za aké považuje nebo olympská viera, môj drahý Gašpar; ale k životu, k životu činnému, radostnému a večnému — k životu s Bohom! Tento objav viedol ma k ďalšiemu skúmaniu. Prečo by mala byť pravda ukryvaná pre akési sebecké osvietenie kňazstva? Príčina prenasledovania zanikla, veď filozofia nám konečne priniesla snášanlivosť. V Egypte miesto Ramsa máme Rimana, a tak raz v Bruchei, v najskvelejšej a najobývanejšej štvrti Alexandrie, začal som hlásať pravdu. Moji poslucháči boli z východu, ako i zo západu. Žiaci na ceste do knižnice, kňazi zo Jerepia, zaháľaci múzea, patróni konských dostihov, roľníci z Rhacotis, — celé množstvo — postáli, aby ma počuli. Kázal som o Bohu, o duši, o spravodlivosti, o hriechu a o nebesách, ako o odplate za čnosť. Teba, Melchior, kameňmi vyhnali. Moji poslucháči najprv sa čudovali, potom sa mi vysmievali; začal sa zápas; hanili ma, tupili

môjho Boha, a vysmievali sa môjmu nebu. Aby som netratil zbytočne čas, nechal som ich.

Ind vtedy hlboko vzdychol a povedal: — Človek je nepriateľ človeka, brat môj!

Baltazár sa odmlčal.

— Dlho som premýšľal o príčine svojho neúspechu, až konečne som ju našiel, — pokračoval. — Nad riekou, asi deň cesty z mesta, je dedina pastierov a záhradníkov. Najal som si loďku a plavil som sa ta. Večer shromaždil som obyvateľov mužských i ženských, najchudobnejších z chudobných. Hlásal som im to isté, čo v Brucei; ale tuná v dedine sa mi neposmievali. Nasledujúci večer som im zas kázal, čo oni aj uverili, radovali sa a rozniesli novinu široko ďaleko. Na tretej schôdzke spoločnosť som naučil modliť sa. Neskôršie som sa vrátil do mesta. Na zpiatočnej ceste po rieke pri pohľade na hviezdy, ktoré nikdy tak nežiarily ako vtedy, prišiel som na túto pravdu: Keď chceš hlásať pravdu, nechod k bohatým a veľkým, ale choď radšej k tým, ktorých údel nie je šťastný — k chudobným a jednoduchým. Sostavil som si podľa toho plán a zasvätil som mu celý svoj život. Najprv som si zabezpečil svoj veľký majetok, aby jeho dôchodok bol stály a vždy sa mohlo z neho čerpať pre núdznych. Od toho dňa, bratia, cestoval som pozdĺž Níla hore i dolu po dedinách, po všetkých kmeňoch hlásajúc jedného Boha, spravodlivý život a nebeskú odmenu. Rozsieval som dobro — ale nemôžem povedať, koľko som ho rozsial. Viem tiež, že čas ľudstva je zrelá pre príchod Toho, ktorého hľadáme.

Rumenec zalial vychudnutú tvár kazateľovu, ale on premohol svoje pohnutie a pokračoval.

— Keď som takto pracoval, prenasledovala ma myšlienka a obava. — Čo sa s touto vecou, ktorú som začal, stane po mne? Má ona skončiť so mnou? Dlho som roz-

mýšľal o akejsi organizácii a o vhodnej korune k svojmu dielu. Nič pred vami nezakryjem, priznám sa, že som sa o to usiloval, ale nepodarilo sa mi. Bratia, ľudstvo sa nachádza v takom stave, že na znovazavedenie starej mizraimickej viery reformátor musí mať niečo viac než obyčajnú ľudskú moc; nestačí, aby prišiel v mene božom, on potrebuje dôkazov k svojim slovám, musí dokázať všetko, aj Boha samého. Tak mocne ovládajú smery a báje ľudského ducha, tak preplňujú modly všetky miesta — celú zem a staly sa takou dôležitou čiastkou ľudského života, že návrat k pôvodnému náboženstvu môže ísť iba cez oheň a potoky krvi, cez prenasledovanie, noví veriaci musia byť totiž ochotnejší položiť svoj život, ako ho zaprieť. A kto v tomto veku môže priniesť človeku vieru takýmto spôsobom? Jedine Boh. Vykúpiť ľudské pokolenie, zničiť ho totiž — znamená znovu sa zjaviť. *Musí prísť osobne.*

Mohutný cit prenikol všetkých troch.

— Nejdeme ho hľadať? — zvolal Grék.

— Viete, prečo sa mi nepodarilo moje dielo? — pridal Egyptan po uspokojení. — Nemal som dostatočnú moc dôkazov. Myšlienka, že moja práca vyjde nazmar, desila ma strašne, ale veril som v moc modlitby; a aby moje prosby boli čisté a účinné, práve tak ako vy, bratia, opustil som vyšľapaný chodník, šiel som tadiaľ, kadiaľ nik nechodil a kde bol len Boh. Nad piatym kataraktom, nad ústím rieky Sennar, putoval som do ďalekej neznámej Afriky. Tam hory, belasé ako obloha, hádžu ochladzujúcu tóňu po západnej púšti, a zo svojich vodopádov z roztopeného snehu napájajú široké jazero, uhniesdené na ich východnom úpätí. Jazero je matkou veľkej rieky. Na celý rok, ba i viac, poskytly mi hory príbytok. Telo krmil som palmovým ovocím a ducha zas modlitbou. Raz v noci priplietol som sa do

sadu pri tomto malom mori, a takto som sa modlil: „Svet ide zahynúť! Kedy prídeš? Prečo by som nevidel vykúpenie, Bože?“ Vo vode, čistej ani sklo, trblietaly sa hviezdy, z ktorých jedna, ako sa mi zdalo, opustila svoje miesto, vystúpila napovrch, kde zažiarila na oslepnutie. Potom sa vzniesla nado mňa, že som ju mohol dosiahnuť, i klesol som a zakryl si tvár. A bolo čuť hlas, nie pozemský: „Tvoje dobré skutky zvíťazily; si požehnaný, syn Mizraimov, lebo vykúpenie je už tu. S dvoma inými, z ďalekých končín, uvidíš Spasiteľa, a budeš o ňom svedčiť. Ráno vstaň a choď im v ústrety. A keď všetci prídete do svätého mesta Jeruzalema, opýtajte sa ľudu, kde je ten, čo sa narodil, Kráľ Židov, lebo sme videli jeho hviezdu na východe, a sme poslaní pokloniť sa jemu. Úplne sa odovzdaj Duchu, ktorý ňa povedie.“

I osvietilo ma duchovné svetlo, o čom som nemohol pochybovať, zotrvalo so mnou, riadiac ma a vedúc ma. Viedlo ma po údolí rieky Memfis, kde som urobil prípravy na cestu na púšť. Kúpil som si ľavu a bez oddychu som sem prišiel, cez sueyskú cestu, Krfilek a cez končiny Moabitov a Amnovcov. Boh je s nami, bratia!

Zastal, a pohnutí akousi neznámou silou, všetci povstali a pozreli na seba.

— Povedal som, že vypravovanie o našich národoch a ich dejinách malo svoj cieľ, — pokračoval Egyptan. — Ten, ktorého ideme hľadať, nazýval sa Kráľ Židov; máme ho hľadať pod tým menom. Keď sme sa už však sišli a navzájom vypočuli, môžeme ho pokladať za Vykupiteľa nielen Židov, ale všetkých národov sveta. Patriarcha, ktorý prežil svetovú potopu, mal so sebou troch synov a ich rodiny, ktorými potom zem bola znova naplnená. Zo starého Aryana-Vaêjo je dobre známe rozkošné miesto, kde sa rozišli. India a Ďaleký

Východ prijal dietky prvého; potomci najmladšieho hrnuli sa cez sever do Európy; potomci tretieho rozbehli sa po púšti okolo Červeného mora a odtiaľ do Afriky; a hoci väčšina z nich býva pod prenosnými stanmi, niektoí z nich stali sa predsa staviteľmi pozdĺž Nilu.

Z akéhosi súčasného pohnutia všetci traja složili svoje ruky.

— Mohlo byť niečo viac božsky usporiadané? — pokračoval Baltazár. — Keď sme našli Pána, bratia, všetky pokolenia, ktoré po nich prišli, kľaknú pred ním na znak úcty s nami. A keď sa rozídeme a vrátime do svojich vlastí, ľudstvo pozná novú pravdu — že nebo sa dá získať nie mečom, nie ľudskou múdrosťou, ale vierou, láskou a dobrými skutkami.

Nastalo ticho, prerušené vzdychmi a posvätené slzami; lebo radosť, ktorá ich naplňovala, nedala sa ovládnuť. Bola to neopísateľná radosť na brehoch Rieky života v prítomnosti Vykupiteľa a Boha.

Vtedy im klesly ruky a vystúpili zo stanu. Púšť bola tichá ako nebo. Slnko už hlboko zapadlo a dromedáre už ležaly.

Trochu neskoršie stiahli stan a zbytky jedla vložili do koša; potom priatelia vysadli a jeden za druhým uháňali, vedení Egypťanom. Za mrazivej noci tiahli na západ. Ťavy kolísaly sa stále rýchlo, držiac presne rad a vzdialenosť. Jazdci neprehovorili ani slova.

Pomaly vystúpil mesiac. Tieto tri postavy, uháňajúce tichým krokom a osvetlené šedivým svetlom, podobaly sa svetelným škvrnám, utekajúcim z nenávidených tóní. Nad nízkym pahorkom zjavilo sa naraz kmitavé svetlo. Úkaz ten zmenil sa v ohnisko oslňujúceho lesku. Jazdci, ohromení, náhle zastali, srdcia im rýchlejšie bily, duše sa im zachvely, i vzkríkli všetci traja ako by jednými ústami:

— Hviezda, hviezda ... Boh je s nami!

JOPPSKÁ BRÁNA.

V západnej hradbe mesta Jeruzalema je dubová brána, zvaná bránou betlehenskou, či joppskou. Priestranstvo na vonkajšej strane je jedno z najznamenitejších miest mesta. Dávno ešte pred Dávidovým panovaním bola tam pevnosť, a keď konečne syn Jesse vyhodil Jebuzitu a začal stavať pevnosť, stala sa severozápadným uhlom novej hradby, chránenej omnoho pevnejšou pevnosťou, ako bola tá stará. Lenže poloha brány presunula sa pre tú jednoduchú príčinu, že cesty, ktoré sa tu schádzaly, nemohly sa preniesť inde a vonkajšie priestranstvo stalo sa uznávaným trhoviskom. Za Šalamúnových čias panoval tam čulý obchod, ktorého sa zúčastňoval Egypt a bohatí obchodníci z Týru a Sidonu. Od tých čias uplynulo už skoro 3000 rokov, ale iste i dnes sa k tomuto mestu pripína veľký obchodný ruch. Pútnik, keď potrebuje špendlík alebo pištoľ, uhorku či ľavu, dom či koňa, pôžičku či šošovicu, tykev alebo sluhu, holubicu či somára, nech sa len obráti k joppskej bráne. Niekedy je priestranstvo veľmi živé, a vtedy si človek uvedomí, akým miestom muselo byť toto trhovisko za časov Heroda staviteľa. K týmto časom a k tomuto miestu prenášame čitateľa. Podľa židovského kalendára schôdzka troch mudrcov, opísaná v predchádzajúcej kapitole, konala sa popoludní 25. dňa tretieho mesiaca, totiž 25. decembra. Bol to druhý rok 193-jej olympiády čiže 747 rokov mesta Ríma; 67 Heroda Veľ-

kého, a 35 jeho panovania; 4 pred kresťanským letopočtom. Hodiny podľa židovského zvyku riadily sa slnkom; prvá hodina bola prvá po východe slnka; keď chceme byť presní, trh pri joppskej bráne v prvú hodinu, nami opísaného dňa, bol teda v plnom prúde a veľmi čulý. Mohutné závory uvoľnili pri brieždení. Stále vzmáhajúca sa tlačnica prešla cez vchod do úzkeho priechodu a dvora, ktorý tiahnuc sa cez veľkú pevnosť, vyústil do mesta. Že Jeruzalem je v hornatej krajine, ranný vzduch bol nemálo ostrý. Slnčné lúče so svojou stále stúpajúcou teplotou zostávaly ako by naschvál po hradbách, baštách a vysokých vežiach, odkiaľ sa odrážalo hrkútanie holubov a huk prichádzajúceho stáda.

Menšie oboznámenie s ľudom svätého mesta, s cudzincami, tam stále bývajúcimi, je potrebné na pochopenie niektorých strán, čo nasledujú, a preto sa zastavme pri bráne a pozorujme, čo sa tam odohráva.

Pri bráne je hotová trma-vrma, trma-vrma skutkov, hlasov, farieb a rečí. Tomu je tak najmä v chodbe a na dvore, ktorý je vydláždený neformovanými kusmi kameňa, odkiaľ sa odráža každý krik, lomoz, a úder kopyta a zväčšuje tresk, krúžiaci a znejúci medzi pevnými múrami hore. Musíme sa však oboznámiť so zástupom a s obchodom.

Tu stojí oslica, driemajúca pod košami, plnými šošovice, fazule, cibule a uhoriek, práve prinesených z galilejských záhrad a terás. Hospodár, keď je nie zamestnaný, vyvoláva hlasom, ktorému len zasvätený porozumie, vychvaľujúc svoj tovar. Nič jednoduchšieho nad jeho oblek: sandály, nevybielená, nefarebná plachta, prehodená cez rameno a stiahnutá v páse. Blízko neho pozoruhodnejšie a podivnejšie, i keď menej trpezlivejšie ako oslica, kľučí fava, chudá, hrubá, šedivá, dlhými, hrubými, v trsoch skupenými, lišacej farby štetinami

na šiji a na tele, a s celou ťarchou košov a debien čudne naložených na ozrutánskom sedle. Majiteľ pochádza z Egypta, nízky, slabý, s tvárou, ktorá nabrala hodne prachu na ceste a v púšti. Má na sebe vyblednutý tarboš, voľnú sukňu, bez rukávov, bez pása, siahajúcu od hrdla až po kolená. Je bosý. Ťava, nepokojná pod nákladom, ziva a tu a tam ukáže zuby, ale obchodník prešľapuje bez záujmu, držiac v ruke bič a stále robiac reklámu svojmu tovaru, čerstvému z Hedronských hájov — hrozno, datle, figy, jablká a granátové jablká.

V kúte, kde sa chodba mení na dvor, sedia ženy, opreté o stenu. Sú oblečené ako všetky ostatné z chudobnejších tried toho kraj; plátená dihá kabanica, ľahko sobratá v páse, a závoj alebo šatka, dosť široká, takže prikrýva nielen hlavu, ale aj plecia. Predávajú hlinené nádoby, akých sa ešte i dnes užíva na východe pre vodu zo studne, a niekoľko kožených nádob. Medzi krčahmi a fľašami váľa sa po kamennej dlážke, bez ohľadu na zástup a zimu, často nebezpečne, ale bez úrazu, asi pol tučta nahých detí, ktorých hnedé telá, oči ani trnky a husté, čierne vlasy svedčia, že sú židovskej krvi. Niekedy zpod závoja podíva sa matka a v domácom jazyku skromne upozorní na svoj sklad: vo fľašiach „hroznový med“, v krčahoch „mocný nápoj“. Ich prosby zaniknú obyčajne bez ozveny vo všeobecnom hurhaji, a zle sa im vodí pre tuhú konkurenciu: hnedí chlapi, bosí, v špinavých tunikách, s dlhými bradami, obchádzajú s nádobami, pripevnenými na chrbte a kričia: „vínový med! Hrozno z En-Gedi!“ Keď zákazník zastaví jedného z nich, nachvíli sa predavač, vytiahne z hrdla zátku a už tečie do prichystaného pohára tuhočervený nápoj sladkej bobule.

Nie menej harušia kupci s vtákmi — holubicami, kačkami a často so spevavým slávikom, veľmi často

s holubmi. Kupujúci ich vyfahujú z kliebok, pritom si málokedy pomyslia na nebezpečný život chytačov, od-
vážnych horolezcov, ktorí často viseli rukou i nohou nad
puklinou, alebo sa kolísali v koši nad priepasťou. Okrem
nich sú tu kupci s drahými kameňmi — ostrí mužskí,
oblečení v červenom a belasom rúchu; plne vedomí
moci, čo spočíva v lesku stúh a jagavej jasnosti zlata,
nech je to náramok či náhrdelnica alebo obrúčka na
prst, alebo do nosa — ďalej sú tam obchodníci s príbor-
mi, kupci s oblekom, s voňavými masťami a predavači
s užitočnými a ozdobnými predmetmi; všetko to chodí
sem a tam, ťahajúc sa a búchajúc do stojacich, kričiac,
obťažujúc predavačov so zvieratmi — oslicami, koňmi,
teľami, ovcami, bľaciacími kozľatmi a nemotornými
ľavami; zvieratá každého druhu, okrem vykázaného oší-
paného, všetko je tuná, nie po jednom, ale v množstve,
nie na jednom mieste, ale po celom trhu. Keď opustí
čitateľ chodbu a dvor, kupcov a ich tovar, musí sa zas
sústrediť na návštevníkov a kupcov, čo sa dá najlepšie
pozorovať von z brány, kde je obraz práve taký živý
a pestrý, ba azda aj zaujímavejší, lebo k tomu všetkému
pristupujú šiatre, výklady, väčšie priestranstvo, viac
ľudí, viac nedovolenej slobody a sláva východného slnka.

TYPICKÉ POSTAVY PRI JOPPSKEJ BRÁNE.

Postavme sa k bráne, k samému prúdu vchádzajúcich a vychádzajúcich a napnime dobre svoj zrak a sluch na nejakú chvíľu.

Teraz je vhodný čas. Práve prichádzajú dvaja vznešení predstavitelia vysokej spoločenskej triedy. — Bože, ale je zima! — hovorí jeden z nich, mohutná ozbrojená postava; na hlave kovová helmica, na tele blýskavé brnenie. — To je zima! Pamätáš sa, Caius, na to podľubie doma v Comiciu, ktoré kňazi považujú za vchod do podzemného sveta. O Pluto! Kiežby som tam mohol stáť teraz ráno, žeby som sa aspoň ohrial! — Vojak, ktorého sa to týkalo, odložil kapucňu, takže si obnažil hlavu, tvár a odvetil s posmešným tónom: — Helmice našich légii, ktoré premohly Marca Antónia, boly plné galského snehu, ale ty, môj úbohý priateľ, prišiel si práve z Egypta, odkiaľ si priniesol leto v svojej krvi.

S týmito poslednými slovami zmizli cez vchod. I keby boli mlčali, ich výzbroj a vojenský krok boly by prezradily, že sú to rímski vojaci. Zo zástupu vystúpil zas Žid, chudej postavy, okrúhlych pliec, majúc na sebe hrubé hnedé šaty; cez chrbát, ponad oči a tvár mu splýva prúd dlhých, nečesaných vlasov. Je sám. Tí, čo ho stretnú, ak mu niečo horšieho nerobia, vysmievajú sa mu, lebo je Nazarefan, z nenávidenej sekty, ktorá neuznáva Mojžišove knihy, skladá opovržené sľuby, ktoré vyžadujú, aby chodil neoholený.

Len čo sa vzdialil, v shromaždení nastalo náhle pohnutie. Prítomní s veľkým krikom hnali sa najprv napravo, potom naľavo. Príčinou toho pobúrenia bol človek, Žid podľa výrazu i obleku. Plášť z ľanu, bieleho ani sneh, pripevnený k hlave žltým hodvábom, voľne mu splýva cez plecia; jeho sukňa je bohato vyšívaná; červená stuha so zlatými strapcami objíma jeho pás. Jeho chovanie je pokojné, ba sa aj posmieva tým, že mu ustupujú s cesty s takou ochotou. Malomocný? Nie, to je len Samaritán. Ustupujúci zástup by povedal, že je to miešanec-Asýrčan, ktorého dotyk sukne znečistí, od ktorého by teda Izraelita ani v nebezpečenstve smrti neprijal pomoc. Tu nie je boj pre krv. Keď Dávid postavil svoj trón na Hore Sion, za podpory jediného Judu, vtedy desať kmeňov prešlo do Sichem, do mesta omnoho staršieho a v tých časoch nekonečne bohatšieho na posvätné udalosti. Konečné sjednotenie kmeňov neurovňalo spory, takto vzniklé. Samaritáni držali sa svojho oltára na hore Gerizim, hájaj jeho vyššiu posvätnosť a vysmievali sa urazeným jeruzalemským doktorom. Ani čas nepriniesol so sebou utíšenie nenávisti. Za Heroda sa každý mohol stať veriacim, nie však Samaritáni; tí boli úplne a navždy vylúčení z obcovania so Židmi.

Keď Samaritán prešiel cez bránu, vyšli traja mužskí, vyzerajúci úplne ináč ako tí, s ktorými sme sa stretli, a preto i proti našej vôli upútajú cele našu pozornosť. Sú nezvyčajných postáv a veľmi hnedí; ich oči sú belasé, a taká jemná je ich pleť, že krv presvitá cez kožu ako belasé bodkovanie; vlasy sú svetlé a krátke; malé a okrúhle hlavy sedia im na stĺpcovitých krkoch ako na pňoch. Vlnené tuniky nezapnuté vpredu, bez rukávov a slabo prepásané, zahaľujú ich telá, nechávajú nepokryté ich ramená a nohy tak utvorené, že človeku príde hneď na myseľ aréna a keď k tomu pridáme ich

nedbalé, sebavedomé, urážajúce spôsoby, prestaneme sa čudovať, že ľudia pred nimi ustupujú, a keď prejdú, pozastavia sa, aby sa na nich poďivali. Sú to gladiátori — účastníci pretekov, bežci, boxeri, bojovníci s mečmi; povolania, neznáme v Judei pred príchodom Rimanov. Ľudia, ktorých, keď sú nie na cvičení, možno vidieť pobehovať po kráľovských záhradách alebo posedávať s kráľovskými strážnikmi; ba možno, že sú tu na návšteve z Cezarey, zo Sebasty, alebo z Jericha, kde Heród, viac Grék než Žid, a vášnivý milovník rímskych hier a krvavých scén, postavil priestranné divadlá a teraz podporuje školy pre bojovníkov, pritiahnutých podľa zvyku z galských provincií alebo zo slovanských podunajských kmeňov.

— Do Bacha! — vraví jeden z nich, ich lebky nie sú tvrdšie než vaječné škrupiny. — Zvierací pohľad, ktorý sa dobre hodí k ich hrubému chovaniu, nás znechutí, a obrátíme zrak k niečomu milšiemu.

Oproti nám stojí sklad ovocia. Jeho majiteľ má holú hlavu, dlhú tvár, a nos ako sokolí zobák. Sedí na koberci, prestretom na piesku, opiera sa o stenu; nad hlavou mu visí malá záclona; okolo neho v dosahu ruky, poukladané na mnohých stolkoch, v košoch z trstia ležia mandle, hrozno, figy, granátové jablká. K tomuto mieri niekto, na koho sa musíme poďívať, a to z inej príčiny ako na gladiátorov; je to vskutku krásna postava — krásny Grék. Hlavu mu ozdobuje myrtový veniec, do ktorého sú nabodnuté vyblednuté kvety. Jeho tunika šarlatovej farby je z najjemnejšieho tkaniva; prepnutá je pásom zo sivej kože, vpredu s podivnou zlatou skvejúcou sa sponou; rúcho so záhybmi a výškami, z toho istého kráľovského kovu padá po kolená; ručník, tiež vlnený a zlatobiely, zakrýva mu hrdlo a chrbát; ramená a nohy sú biele ako zo slonoviny, a majú lesk, aký

možno dosiahnuť len po dokonalom užívaní kúpeľov, oleja, kief a podobných prostriedkov.

Sediaci kupec pokloní sa dopredu a hodí ruky do výšky, až sa stretnú pred ním a to tak, že dlane smerujú dolu a palce sa rozťahnu.

— Čo máš dnes ráno, Papfov syn? — Pýta sa mladý Grék, dívajúc sa radšej na koše než na obyvateľa Cypru. — Som lačný. Či máš, čo ráno požívajú antiošskí?

— Ovocie z Pedia — pravé — aké ráno požívajú speváci, aby nestratili hlas, odpovedá kupec nosovým prízvukom.

— Figy, ale nie z tých tvojich najlepších, pre spevákov z Antiochie! — vraví Grék. — Si ctiteľom Afrodity ako aj ja, čo i myrta, ktorú nosím, dokazuje; preto ti vravím, že ich hlasy sa nachladily z kaspických vetrov. Vidíš tento pás? — dar mocnej Salome.

— Kráľová sestra! — skríkol muž z Cypru s novým pozdravom.

— A kráľovského vkusu a božského uvažovania. A prečo nie? Je väčšia Grékyňa než kráľ. Ale — raňajky! Tu sú — čerstvé medenáky z Cypru. Daj mi hrozna!

— Nevezmeš si datlí?

— Nie, ja nie som Arab.

— Ani figy?

— To by som sa stal ešte Židom! Nie, len hrozná. Vody sa nemiešajú nikdy tak sladko, ako sa mieša grécka krv s krvou z hrozna.

Pohľad na speváka na nečistom a vírivom trhu, so všetkými jeho dvornými nápevmi stratí sa ľahko s pozorovateľovej pamäti, najmä keď ho naschvál pozoruje a sleduje. Pomaly ide cestou s hlavou, sklopenou k zemi; občas sa zastaví, preloží ruky na prsia, pretiahne si tvár, obráti oči k výšinám ako k modlitbe. Nikde inde, len v Jeruzaleme možno nájsť takú postavu. Na čele,

ovinutom stuhou, o ktorú je pripevnený plášť, vyčnieva kožený vačok štvorhranného tvaru; druhý podobný vačok je priviazaný remienkom k ľavému ramenu; okraje rúcha sú ozdobené širokou obrubou; a podľa týchto znakov — fylakter, široká obruba na rúchu, a zdanie veľkej svätosti — vieme, že je to farizej, jeden zo spoločnosti (v náboženstve je to sekta, v politike strana), ktorých zatvrdlosť a moc ide uvrhnúť ľudstvo do žiaľu.

Von z brány najhustejší zástup plní cestu, čo vedie do Joppy. Opustiac farizeja, cítime sa prítahovaní skupinami, ktoré pre pozorovanie oddelíme vhodne od zástupu. Prvý z nich je človek vznešeného pohľadu, čistý, zdravej tváre; čierne jasné oči, dlhá vejúca a bohato pomazaná brada, vkusný oblek, bohatý a primeraný k počasiu. Má palicu, a nosí veľkú zlatú pečať, zavesenú na hrdle. Sprevádza ho viac sluhov s krátkymi mečmi v pošvách; keď ho oslovia, tak je to vždy s najväčšou úctou. Ostatok sprievodu tvoria dvaja Arabi z čistej rasy z púšte, postavy tenké ani dróty, tuho bronzové, s prepadnutými lícami skoro zločineckej jasnosti; na hlavách červené tarluše; ľavé ramená a telá pokrývajú tmavé vlnené kaiky či plachty. Počujú veľký lomoz, lebo Arabi vedú kone a usilujú sa ich predať, a v svojej horlivosti rozprávajú vysokým a ostrým hlasom. Vznešená postava necháva vyprávať väčšinou svojich sluhov, a len príležitostne odpovie s veľkou úctou; spozorujúc predavača z Cypru, zastane a kúpi figy. A keď po odchode spoločnosti prejde cez podľubie hneď po farizejovi, opýtame sa obchodníka s ovocím, kto to bol, ten nám povie s podivnou poklonou, že cudzinec je Žid, jeden z mestských kniežat, ktorý cestoval a spoznal rozdiel medzi zvyčajnými sýrskymi a cypruškými hroznami, ktoré sú neprekonateľne bohaté pre morskú vlahu.

A tak až do poludnia, ba niekedy i dlhšie, mohutný prúd stále sa valí dnu a von cez joppskú bránu, prinášajúc so sebou všetky možné druhy postáv; zástupcov všetkých izraelských kmeňov, všetkých siekt; na ktoré sa bola rozdrobila stará viera, všetkých náboženstiev a spoločenských tried, všetkých dobrodruhov, ktorí ako deti umenia a sluhovia rozkoše hýria z Herodových márnostatností, a všetky osobnosti obklopujúce Caesarov a ich predchodcov, najmä od Stredozemného mora.

Inými slovami, Jeruzalem, bohatý na sväté dejiny, bohatší na sväté proroctvá — Šalamúnov Jeruzalem, kde bolo zlata ako kamenia a cedrov ako sykamorov v údolí — klesol len na akýsi obraz Ríma, stredisko nesvätých podnikov, sídlo pohanskej moci. Židovský kráľ obliekol si raz kňazské rúcho a vstúpil do svätyne svätých prvého chrámu, aby zapálil kadidlo a vyšiel odtiaľ prašivý, ale v časoch, o ktorých píšeme, Pompeius vstúpil do Herodovho chrámu a do tej istej svätyne svätých, a vyšiel bez úrazu, lebo tam našiel len prázdnu sieň, a po Bohu ani znamenia.

JOZEF A MÁRIA PUTUJÚ DO BETLEHEMA.

Čitateľ nech sa teraz vráti do dvora, o ktorom sme hovorili, že tvorí časť trhoviska pri joppskej bráne. Bola tretia hodina, a mnohí už odišli; ale tlačenie pokračovalo bez znateľného úbytku. Medzi novými prichádzajúcimi pri južnej stene hradby stál muž, žena a oslica; týmto musíme venovať svoju pozornosť. Muž stál pri hrive zvierata, držiac ho za uzdu a opierajúc sa o palicu, ktorá mala dvojaký cieľ, poháňať dobytča a pomáhať pri chôdzi. Bol oblečený ako obyčajní Židia okolo neho, len s tým rozdielom, že šaty sa zdaly novšie. Plášť, padajúci s hlavy a rúcho, do ktorého bol zahalený od hrdla až po členky, byly asi jeho sviatočné šaty, v ktorých chodieval v sobotu do synagogy. Jeho odkrytá tvár prezradzovala, že je mu päťdesiat rokov, ktorý odhad potvrdzovala prekvitajúca, ináč čierna brada. Díval sa okolo seba polozvedavým, polostrnulým pohľadom cudzinca a dedinčana.

Oslica pochutnávala si pomaly na náručí zelenej trávy, ktorej bolo hodne na trhovisku. Z ľahostajnej spokojnosti nedalo sa zviera vyrušovať okolitým hukom a ruchom; podobne nedbalo ani na ženu, sediacu mu na chrbte na vypchanom sedle. Vrchné rúcho z tmavej vlnenej látky zakrývalo jej telo, hlavu a hrdlo halila biela plachta. Občas, pohnutá zvedavosťou vidieť a počuť, čo sa deje okolo, poodhrnula šatku, ale len tak nepatrne, že tvár zostala neviditeľná.

Napokon niekto oslovil muža. — Nie si ty Jozef z Nazareta? — Vyprávajúci stál celkom blízko. — Tak sa volám, — odpovedal Jozef vážne. — A Ty — oh, pokoj s tebou, priateľ, Rabín Samuel. — To isté želim i tebe. — Rabín sa odmlčal, dívajúc sa na ženu, a dodal: — Pokoj tebe, tvojmu domu a všetkým pomocníkom tvojim!

Pri poslednom slove položil ruku na prsia, nachýlil hlavu k žene, ktorá chcjúc ho vidieť, odchýlila zatiaľ šatku, že bolo jej vidieť tvár, práve vyrastnutú z dievčenských rokov. Oboznámení podali si potom pravice, povzniesú ich do výšky, ako by ich chceli pobozkať, ale v poslednom okamihu ruky si odtrhli, každý poľúbil svoju vlastnú ruku a položil ju na čelo.

— Tvoje šaty sú tak málo zaprášené, — povedal rabín úprimne, — že myslím, že si nocoval v meste našich otcov.

— Nie, — odvetil Jozef, — pretože sme mohli dôjsť len do Betánie na mrkaní, zostali sme v stane a pokračovali sme v ceste na svitaní.

— Dlhá cesta je pred tebou, — ale dúfam, že nie do Joppy.

— Len do Betlehema.

Tvár rabína, až doposiaľ prívetivá a priateľsky otvorená, naraz sa zvrátila, stala sa hroznou, a namiesto kašľa, zachrčal.

— Hej, hej, už viem, — povedal. — Narodil si sa v Betleheme a teraz tam cestuješ i so svojou dcérou k daňovému zápisu, ako ti Caesar nariadil. Jakubovi synovia sú ako kmene v Egypte, lenže nemajú ani Mojžiša ani Jozua. — Jozef odvetil bez zmeny polohy a výrazu na tvári.

— Žena nie je mi dcérou.

Ale rabín, ktorému šlo len o politiku, pokračoval bez ohľadu na výklad. — Čo robia horlivci v Galilei?

— Som len tesárom, a Nazaret je malá dedina, — odpovedal Jozef pozorne. — Ulica, kde pracujem, nevedie do mesta. Pritesávajúc drevo a píliac dosky, nemám kedy zúčastniť sa sporov.

— Ale ty si Žid, — riekol rabín horlivo. — Ty si Žid, a z rodu Dávidovho. Nie je možné, aby si rád platil nejakú daň okrem jekla, plateného Jehovovi.

Jozef však mlčal.

— Nestážujem si, — pokračoval priateľ — na výšku dane — denár je predsa malučkosc. — Ó nie, ale vyrubovanie dane je urážka. A okrem toho, nie je platenie uznaním tyranstva? Povedz mi, či je pravda, že Judáš sa prehlasuje za Mesiáša. Ty predsa bývaš medzi jeho stúpenkami.

— Počul som od jeho učeníkov, že je to Mesiáš, — odvetil Jozef. Žena si odhrnula vtom šatku a na chvíľu bolo jej vidieť do tváre. Rabínove oči spočinuly na nej, a videl ženu nezvyčajnej krásy, oživenú hlbokým záujmom; rumenec polial jej tvár a čelo i zastrela sa za rúškom.

Politik zabudol na svoj predmet.

— Máš peknú dcéru, — povedal tichšie.

— Nie je to moja dcéra, — odvetil Jozef.

Rabínova zvedavosc bola podráždená; keď to Nazarefan spozoroval, ponáhľal sa pridať: — To je dieťa Joachima i Anny z Betlehema, o ktorej rodine si už iste počul; lebo bola to známa rodina.

— Hej, — podotkol úctivo rabín, — poznám ich. Pochádzali priamo z Dávida. Poznal som ich dobre.

— Ale už umreli, — pokračoval Nazarefan. — Umreli v Nazarete. Joachim nebol bohatý, ale ponechal dom a záhradu pre svoje dve deti, Marianu a Máriu.

Toto je jedna z nich; a aby neprišla o svoju čiastku, musela sa podľa zákona vydať za najbližšieho z rodiny. Je teraz mojou ženou.

— A ty si bol — . . .

— Jej strýc.

— Tak, a že obaja pochádzate z Betlehema, Riman vás donútil, aby si ju vzal so sebou na zápis.

Rabín hodil rukami a nahnevaný zahľadel sa na nebo, skričiac, — Boh Izraela ešte žije! Jeho je pomsta.

Vtom sa obrátil a zaraz odišiel. Cudzinec na blízku, pozorujúc Jozefovo začudovanie, povedal spokojne: — Rabín Samuel je horlivec. Ani Judáš nie je besnejší.

Jozef, nechcejúc sa vyprávať s cudzincom, tváril sa ako by nepočul a shrabával do malej hĺby trávu, čo oslica poroztrusovala; potom sa oprel o palicu a čakal.

O hodinu neskoršie spoločnosť prešla cez bránu, zaobčila naľavo a dala sa na cestu do Betlehema. Hinnonské údolie bolo hodne prerývané a ozdobené tu a tam mohutnými, divými olivovými stromami. Opatrne, nežne kráčal Nazareťan podľa ženy, držiac oslicu za uzdu. Po ich ľavej strane, keď prešli na juh a východ, pod vrchom Sion, dvíhaly sa múry mesta a po ľavej strane vypínaly sa horské výbežky, tvoriace západnú hradbu údolia.

Pomaly prešli nižšie Gíponské rybníky, odkiaľ slnko náhle zaháňalo zmenšujúce tône kráľovského vrchu; potom pokračovali pozdĺž Šalamúnových rybníkov až k dedinskému stavisku, čo sa teraz nazýva: Vrch zlej rady. Odtiaľ začali vystupovať na Rephainovu rovinu. Slnko pálilo na skalnatý, známy priestor a preto Mária, Joachimova dcéra, odhodila úplne šatku a odkryla si hlavu. Jozef vykladal dejiny Filištinských, ktorých Dávid prepadol v ich táboreni na tomto mieste. Vyprával nezaují-

mavo, prinútene a bez precítienia neučeného človeka. Nedopočula ho vždy.

Kdekoľvek, na suchu i na mori, tvár a obličaj Žida každý pozná. Židovský typ je vždy ten istý; ale predsa je niekoľko zvláštnych typov a rysov.

Bol červený, krásnej tváre a dobrého výzoru. Tak vyzeral Jessov syn, keď ho predviedli pred Samuela. Predstavivosť ľudská od tej chvíle spravovala sa týmto popisom a básnická lincencia preniesla tieto vlastnosti na slávneho jeho potomka. Takže všetci naši ideálni Šalamúni majú pekné tváre a vlasy ako i brady gaštanové v tóni, ale zlatojasné v slnku. Také, vraj, boli i vrkoče milovaného Absolona. A pre nedostatok historických dôkazov tradícia zachádzala nie menej láskavo i s tou, ktorú sledujeme na ceste k rodisku červeného kráľa.

Nebolo jej viac ako 15 rokov. Jej postava, hlas a pohyby boli výtvorom jej prechodu z dievčenských rokov. Jej tvár bola dokonalej podlhovastej formy, jej pleť viac bledá než biela. Nos bol pravidelný; pery trochu oddialené, boli plné a zrelé, dodávajúc ústam teploty, miloty a dôvery; oči boli belasé a veľké, zahrnuté dlhými mihalnicami a v súlade s celým telom. Pramene zlatých vlasov podľa zvyku židovských neviest padaly jej voľne po chrbte na jej sedadlo. Na hrdle a šíji skvela sa jemnosť, o ktorej nemožno povedať, ako ju umelec vytvoril, či je to následok kontúry a či farieb. K týmto krásam tváre a osoby pristúpily iné, menej opísateľné — milosť čistoty, ktorá vychádza len z duše a z duševného prehĺbenia, prirodzeného tým, čo uvažujú o nehmatateľných veciach. Často s trasúcimi sa perami povzniesla oči k nebesám, práve takým belasým; často si položila ruky na prsia v modlitbe a uctievaní; často zdvihla hlavu, ako by pozorne počúvala na volajúci hlas. Jozef za svojho rozprávania pozrel sa tu i tam na

ňu a zbadajúc jej vyjasnenú tvár, obliatu svetlom, zabudol na svoje vypravovanie a so sklopenou hlavou a v zamyslení trmácal sa ďalej v ceste.

Tak sa uberali po veľkej rovine, až prišli k vyvýšene Mar-Eliáš, odkiaľ cez údolie uzreli mesto Betlehem, starý dom chleba, ktorého biele hradby venčily horský hrebeň, a skvejúci sa cez hnedú jednotvárnosť sadov bez listov. Tam postáli, zatiaľ čo Jozef ukazoval na sväté, slávne miesta; potom tiahli do údolia k studni, ktorá bola javiskom obdivuhodných činov Dávidových mocných sluhov. Tesný priestor preplňali Judia a zvieratá. Jozefa sa zmocnil strach, že pre množstvo Iudu nenájde prístrešie pre jemnú Máriu. Bez rozmýšľania ponáhal sa ďalej, prešiel popri pomníku na Ráchelinom hrobe na výšine, pokrytej záhradkami, nepozdraviac nikoho na ceste, až sa zastavil pred bránou khana, ktorý vtedy stál za mestskými bránami pri cestách, tam sa križujúcich.

BETLEHEMSKÁ JASKYŇA.

Aby čitateľ úplne pochopil, čo sa stalo Nazarefanovi v khane, musí si uvedomiť, že hostince na východe boli iné ako na západe. Menovali sa khany podľa perzského výrazu a v najjednoduchších formách boli to ohradené priestory bez domov alebo strechy, často bez brány alebo vchodu. Ich poloha sa riadila podľa ochrany, vody a tóni. Také boli hostince, čo ukrývaly Jakuba, keď si šiel za nevestou do Padan-Aram. Niečo takého možno dnes vidieť na karavánných zastávkach na púšti. Na druhej strane však, niektoré z nich, najmä čo sú na ceste medzi veľkými mestami ako Jeruzalem a Alexandria, boli kráľovsky zariadené, pomníky to priazne kráľov, čo ich postavili. Všeobecne však boli to len domy a či majetky niektorého šejka, ktorý z nich, ako v stredisku, spravoval svoj kmeň. Poskytnúť útulok v khane bolo ešte najmenej, lebo bol okrem toho trhoviskom, dielňou, pevnosťou, miesto shromaždenia a bývania pre kupcov, remeselníkov práve tak ako miesto úkrytu pre zablúdených a oneskorených. V jeho múroch odbavovali sa celý rok mnohonásobné denné záležitosti miesta.

Zariadenie týchto hostincov bolo také zvláštne, že by iste zarazilo oko západniara čo najmocnejšie. Nebolo hostiteľa ani hostiteľky; nebolo úradníka, kuchára, nebolo kuchyne; služobník pri bráne viedol celú správu a zastupoval majiteľa. Cudzinci, tam prichádzajúci, zo-

stali bez skladania účtov. A preto každý, čo prišiel, musel si stravu priniesť alebo kúpiť si u tamojších obchodníkov. To isté pravidlo platilo i o posteli, nocľahu a krme pre dobytok. Len vodu, odpočinok, strechu a ochranu očakával cudzinec od majiteľa, a tú dostal zadarmo. Ticho v sinagogách bolo rušené hádačmi, ale nikdy nie v khane. Domy, a čo k nim prináležalo, boli sväté. Ani studňa nebola vo väčšej úcte.

Khan v Betleheme, pred ktorým Jozef a jeho manželka zastali, bol dobrou ukážkou svojho druhu, nie ani veľmi primitívny, ani veľmi prepychový. Budova bola čisto orientálna; tvorila totiž štvorec netesaných kameňov, s jedným poschodím s rovnou strechou, bez okien zvonka a s jedným hlavným vchodom — dvermi, ktoré boli súčasne aj bránou. Cesta sa tiahla tak blízko popri dverách, že prah bol pokrytý bielym prachom. Ohrada z plochého kameňa, tiahnuca sa od severovýchodného uhla budovy, sbiehala sa mnoho krokov dolu po stráni k mestu a tam sa zahla na západ k vápennej pahorkatine, poskytujúc takto, čo bolo najpodstatnejšou podmienkou dobrého khanu — bezpečnú ohradu pre zvieratá.

V dedine ako Betlehem, kde bol len jeden šejk, nemohlo byť viac khanov ako jeden. A Nazarefan, keď sa tu i narodil, bývajúc však dlho už inde, nemohol si nárokovať prístrešie v meste. Okrem toho popis, na ktorý sa dostavuje, môže potrváť niekoľko týždňov, i mesiacov; rímski vyslanci boli príslovečne zdĺhaví, a obťažovať známych alebo rodinu pre taký neistý čas bolo úplne vylúčené. Teda, kým sa priblížil k veľkému domu, už pri vystupovaní na svah, kde na príkrych miestach pobádal oslicu, mal ešte väčšiu obavu, že nenájde zaopatrenie v khane, lebo našiel cestu preplnenú mužskými, — staršími i chlapcami, ktorí viedli veľkým

povykom dobytok, kone, ťavy k vode alebo k blízkym jaskyniam. A keď bol v blízkosti khanu, neutíšil sa jeho nepokoj pohľadom na dav, obstupujúci dvere budovy. I priliehajúca ohrada, hoci priestranná, bola už plná.

— Nedostaneme sa k dverám, — povedal Jozef svojím pokojným spôsobom. — Zostaňte tu a presvedčte sa, čo sa stalo.

Žena bez odpovede, pokojne odhrnula šatku. Únava, javiaca sa jej zprvu na tvári, zmenila sa vo výraz záujmu. Našla sa pri shromaždení, ktoré mohlo vzbudiť v nej len zvedavosť, i keď to pre ňu bolo dosť všedné v khanoch pri hociktorej karavánnej ceste. Boli tam Ťudia, pobežujúci sem a tam, vyprávajúci ostrým hlasom a vo všetkých sýrskych rečiach; jazdci na koňoch, volajúci na tých, čo sa nosili na ťavách; Ťudia, ťahajúci sa s neistým výsledkom so zdráhajúcimi sa kravami a naľakanými ovcami; predavači chleba a vína; a v dave skupina chlapcov, naháňajúca stádo psov. Každý a všetko sa zdalo pohybovať v ten istý čas. Možno, že pekná pozorovateľka bola unavená od tohto pohľadu. Vzdychna si a sadla na chvíľku na vankúšové sedadlo, hľadajúc pokoj a odpočinok alebo niekoho očakávajúc, lebo pozerala na juh a na vysoké skaliská Rajskej hory, v tú chvíľu sa červenajúce pod západom slnka.

Čo takto hľadela, predral sa k nej muž z hustého davu, zastanúc pri samej oslici. Nazareťan ho oslovil: — Preto, že si tým za koho ťa považujem, priateľov — Judov syn — môžem sa ťa pýtať, prečo sa shromaždil tu tento zástup?

Cudzinec sa rozhneval; ale vidiac Jozefovu vznešenú tvár, javiacu shodu s jeho hlbokým, pomalým hlasom a rozprávaním, zdvihol pravicu, pozdravujúc napolo a povedal.

— Pokoj s tebou, rabín! Som syn z rodu Judovho

a odpoviem ti. Bývam v Beth-Dagon, ako vieš v území patriacom kedysi kmeňu Dan.

— Na ceste do Joppy z Modina, — riekol Jozef. — Ó bol si v Beth-Dagon, — povedal tamten a tvár sa mu ešte viac vyjasnila. — Akí tuláci sme my, Judovi potomci. Nebol som už mnoho rokov na tomto pahorku — starý Efrat — ako ho nazýval náš otec Jakub. Len teraz som tu, keď vyšlo nariadenie, že všetci Židia majú sa zapísať v svojom rodisku. — Preto som tu, rabín.

Jozef nepohnul ani riasou, keď poznamenal: — Aj ja som prišiel preto so svojou manželkou.

Cudzinec pohliadol na Máriu a mlčal. Mária dívala sa na lysú horu Gedor. Slnko sa dotklo jej hore obrátenej tváre a naplnilo leskom fialové hĺbočiny jej očí a na polootvorených perách chvela sa jej túžba nezvyčajná u smrteľníka. Chvíľami sa zdalo, že všetok ľudský ráz jej krásy je sotrený; podobala sa tým, ktorých si predstavujeme sediacich pri samej bráne žiariaceho nebeského slnka. Beth-Dagončan videl pôvodinu, ktorá — celé storočia neskoršie — ukázala sa géniu božského Sanzia a urobila ho nesmrteľným.

— O čom som vyprával? Aha, už to mám. Chcel som povedať, že keď som počul o rozkaze prísť sem, nahneval som sa. Potom som si pomyslel na starý kopec, mesto a na údolia, padajúce hlboko k Cedronu; na vine, sady a obilné polia, ploché od časov Booza a Ruth; na známe hory — tu Gedor, tam Gibeath, opodiať Mar-Eliáš, ktoré ako chlapcovi boli mi múrami sveta; a odpustil som tyranom — ja i Ráchel, moja žena, a Dehorab a Michal, naše sáronské ruže.

Cudzinec sa znova odmlčal, pohliadol náhle na Máriu, ktorá sa práve naň dívala a počúvala ho. Potom pridal: — Majster, nešla by tvoja manželka k mojej? Hľa, tam je s deťmi pod nakloneným olivovníkom, pri zákrute

cesty. Ver mi — obrátiac sa k Jozefovi a hovoriac pevným hlasom — khan je plný; je zbytočné prosiť pri bráne.

Jozef dlhšie uvažoval, váhal, ale napokon odvetil: — To je pekne od teba. Či je pre nás v dome miesta alebo nie, pôjdeme sa podívať na tvoju rodinu. Ale musím sám prehovoriť so strážcom. Hneď sa vrátim.

A vložiac uzdu cudzincovi do ruky, predieral sa cez hmýriaci sa zástup.

Vrátnik sedel práve pred vrátami na veľkom cédrovom kuse. Za ním bol opretý o stenu oštep a po jeho boku ležal schúlený pes.

— Jehovov pokoj s tebou, — pozdravil Jozef vrátnika.

— Čo dávaš, bár by si aj našiel; a keď to nájdeš, nech je to mnoho znásobnené tebe a tvojim, — odpovedal strážca vážne, ale bez pohnutia.

— Som z Betlehema, — riekol Jozef veľmi vážne. — Niet miesta — — —

— Niet.

— Hádám si o mne počul — som Jozef Nazaretský. To je dom mojich otcov. Som z Dávidovho rodu.

Do tých slov vkladal Jozef veľkú nádej. Keď ony nepomohly, bolo zbytočné ďalej sa namáhať, nepomohlo ani mnoho šekelov. Byť synom z rodu Judovho znamenalo medzi kmeňmi veľa; byť z domu Dávida, bola druhá veľká vec; v hebrejskom jazyku nebolo väčšej chvály. Tisíc, ba viac rokov prešlo, čo sa stal pastier Saulovým nástupcom a založil kráľovskú rodinu. Vojny, nešťastia, iné panovnícke rody a veľký počet zatlieňujúcich vplyvov času zatlačily jeho potomkov na úroveň obyčajných Židov. Chlieb, ktorý jedli, nevyrábal si nik tak skromno ako oni; ale mali výhody dejín, v národe vážených a ktorých prvá a posledná strana obsahovala

ich rodokmeň; nemohli zaniknúť neznámi, lebo kamkoľvek v Izraeli šli, povedomosť ich dejinného postavenia získavala im úctu a vážnosť.

Keď tak bolo v Jeruzaleme a inde, potomok svätého rodu mohol sa tak isto spoliehať s väčšou istotou na túto okolnosť pred bránami betlehemskeho khana. Povedať, ako to urobil Jozef, „To je dom mojich otcov“, bolo by najjednoduchšou a najčistejšou pravdou, lebo tento dom spravovala Ruth ako Boozova manželka; dom, v ktorom sa narodil Jesse a jeho desiaty synovia, medzi nimi Dávid najmladší; dom, do ktorého prišiel Samuel hľadať kráľa a kde ho aj našiel; dom, čo Dávid daroval synovi Bazzillaia, priateľa Galatského; dom, v ktorom Jeremiáš modlitbou zachránil zvyšok svojej rasy, utekajúc pred Babylončanmi.

Prosba nebola bez účinku. Strážca zdvihol sa s cédrového kláta a položiac pravicu na bradu, riekol úctivo: — Majster, nemôžem ti povedať, kedy sa tieto dvere otvorily, aby privítaly počestného, ale bolo to iste viac než pred tisíc rokmi, a cez celú túto dobu sa ešte nestalo, aby bol na suseda odkazovaný, vyjmúc keď nebolo miesta, aby si tu odpočinul. Keď sa tak zachádzalo s cudzincami, sluha má zaiste spravodlivú príčinu, keď povie: nie — potomkovi z Dávidovho rodu. Preto pozdravujem ťa ešte raz a keď chceš, poď so mnou a ukážem ti, že už nieto miesta, kde by si odpočinul; ani v izbách, ani v celách, ani na dvore, ba ani na streche. Môžem sa pýtať, kedy si prišiel?

— Len teraz.

Strážca sa usmial.

— Pocestného, ktorý zostáva s vami, prijmite tak ako jedného z vás, — a budeš ho milovať ako seba samého. Nie je to zákon, majster?

Jozef mlčal.

— Keď tak znie zákon, môžeš povedať dávno tu usadenému, odíď! čaká tu iný na tvoje miesto?

Ale Jozef ďalej mlčal.

— A keby som tak i povedal, kto by mal nárok na miesto? Podívaj sa na množstvo, čo tu čaká, niekto už od poludnia.

— Čo sú to všetko za ľudia? — pýtal sa Jozef, obrátiac sa k zástupu.

— A prečo sú tu?

— Bez pochyby z toho dôvodu, ako ty, majster — césarov rozkaz — dozorca hodil skúmvým okom na Nazarefana, potom pokračoval — priviedol väčšinou tých, čo sú ubytovaní v dome. A včera prišla karavána na ceste z Damašku do Arábie a Dolného Egypta. Títo, čo tu vidíš, k nej prináležia.

Ale Jozef ďalej unúval.

— Dvor je veľký, — povedal.

— Hej, ale je preplnený nákladmi — balíkmi hodvábu, vrecami korenia a zbožím každého druhu.

Tu žiadateľova tvár stratila na okamih svoju netečnosť, oči bez lesku a do neznáma uprené sklopil. Ozval sa zas s akousi vrúcnosťou: — Nejde o mňa, ale mám ženu, a noc je chladná — chladnejšia v týchto výšinách než v Nazarete. Nemôže zostať pod holým nebom. Niet pre ňu miesta v meste?

— Všetci títo — dozorca mávol rukou na zástup pred dvermi — prosili v meste, a vyprávajú, že všetko je obsadené.

Jozef zas skúmal po okolí, pohodiac ticho pre seba: — Je taká mladá! keď jej posteliem na vŕšku, mráz ju zničí.

Potom sa znova vyprával s dozorcom.

— Možno, že poznáš jej rodičov, Joachima a Annu,

kedysi bývajúcich v Betleheme, a ako ja, z rodu Dávidovho.

— Pravda, poznal som ich. Boli to dobrí ľudia. To bolo ešte, keď som bol mladý.

Teraz dozorcove oči skúmaly v duchu okolie. Naraz zdvihol hlavu.

— Keď nemôžeš nájsť miesto pre teba, predsa ťa neodbijem, — prehovoril. — Majster, urobím čo len budem môcť pre teba. Koľkí ste?

Jozef uvažoval, potom povedal: — Moja žena a priateľ s rodinou z Beth-Dagonu, z malého mesta pri Joppe; dovedna šiesti.

— Dobre. Nebudete spať na kopci. Privedť svoju spoločnosť a ponáhľaj sa; lebo vieš, len čo slnko zájde za hory, nastane noc, a hneď to bude.

— Dávam ti požehnanie počestného, ktorý je bez prístrešia, požehnanie hosťa bude nasledovať.

Týmito slovami Nazareťan vrátil sa radostne k Márii a k Beth-Dagončanovi. Krátko potom tento priviedol svoju rodinu, ženy sediace na osliciach. Žena bola obstaraná, dcéry boly zas obrazom jej mladosti a keď sa priblížili k bráne, dozorca spoznal, že sú z chudobnej triedy.

— Toto je tá, o ktorej som ti vyprával, — riekol Nazareťan; a toto sú moji priatelia.

Mária mala tvár nezahalenú.

— Belasé oči a zlaté vlasy, — zamrmlal sluha, keď ju spozoroval. — Tak vyzeral mladý kráľ, keď šiel vyhrávať pred Saula.

Potom prevzal z Jozefovej ruky uzdu a riekol k Márii: — Pokoj s tebou, dcéra Dávidova! — a ostatným: — Pokoj vám všetkým! — Jozefovi: — Majster, nasleduj ma.

Sluha viedol spoločnosť do širokého priechodu, vylo-

ženého kamením; odtiaľ prešli na dvor khana. Cudzinec by sa bol díval na divadlo, tuná sa naskytujúce, ale táto spoločnosť všímala si len stanov, ktoré sa dvíhaly v súmraku a samého dvora len preto, že boly veľmi preplnené. Uličkou, zastavenou složenými nákladmi a odtiaľ cez priechod, podobný pri priečelí, vošla do ohrady, priliehajúcej k domu a tam našli ťavy, kone a mulice, uviazané a driemajúce; medzi nimi boli strážci, Iudia mnohých krajov; a tí tiež spali alebo mlčky strážili. Spoločnosť išla pomaly po svahu, preplnenom ohradami, lebo neciteľní nosiči žien mali svoju vlastnú vôľu. Napokon obrátila sa na chodník, vedúci k šedivému vápencovému srazu západne nad khanom.

— Ideme do jaskyne, — preriekol zkrátka Jozef.

Vedúci zastal, kým neprišla Mária k nemu.

— Jaskyňa, do ktorej vstúpime, — povedal jej, — bola asi útlkom tvojho predchodcu Dávida. S polí pod nami a od studne dolu v údolí, zaháňal svoje stádo do bezpečia; a potom, keď bol kráľom, vrátil sa do tohto starého domu, aby si tu odpočinul a sa zotavil, privedúc so sebou veľké stáda. Jasle sú ešte ako za jeho čias. Lepšie je lôžko na zemi, kde on odpočíval, ako niekde na dvore alebo pri ceste; hľa, tu je môj dom pred jaskyňou.

Toto rozprávanie nemá sa vykladať ako výhovorka za poskytovanú skrýš. Vodca sa nemal z čoho ospravedlňovať, lebo to bolo ešte najlepšie miesto na použitie. Hostia boli len jednoduchí Iudia a život ich navykol ľahko sa uspokojíť. Okrem toho Židovi tej doby býval v jaskyni nebolo ničím neobyčajným, lebo bol toho svedkom každý deň a počul o tom vykladať v sobotu v synagogách. Koľko zo židovských dejín, koľko najživších udalostí z tých dejín, odohralo sa v jaskyniach! K tomu musíme ešte pridať, že títo Iudia boli Židia

z Betlehema, ktorým bývanie v jaskyni bolo zvlášť obyčajné, lebo ich kraj bol bohatý na jaskyne malé i veľké, z ktorých niektoré boli obývané ešte z čias Emima a Horta. Ani to, že jaskyňa slúžila za maštal, nebolo urážkou. Veď oni boli potomci pastierov, ktorých stáda sa obyčajne delily s nimi o príbytok a s nimi sa sfahovali. Podľa zvyku ešte od Abraháma beduinov stan aj dnes chráni jeho kone, deti a podobne. Preto poslúchli teda s radosťou strážcu a pozerali sa na dom s citom prirodzenej zvedavosti. Všetko, čo súviselo s históriou Dávida, ich zaujímalo.

Budova bola nízka a úzka, činiac len malý výstupok pred skalou, ku ktorej priliehala, a bez okien. V priecheli mala dvere, zavesené na ohromných brvnách a hrubo natretá žltou hlinou. Zatiaľ čo sa odsunovala drevená závera, ženám pomáhali sosadnúť so sedadiel. Otvoriac dvere, strážca zavolał:

— Poďte dnu!

Hostia vstúpili a zo zvedavosti sa obzerali. Na prvý pohľad bolo poznať, že dom je jednoduchým maskovaním, čiže krovom prírodnej jaskyne alebo jamy, asi 40 stôp dlhej, 9—10 vysokej a 12—13 širokej. Svetlo prenikalo cez dvere na nerovnú podlahu, kde uprostred boli hŕby obilia, suchého krmu, hlineného nádobia a domáceho náčinia. Po stranách boli jasle — dosť nízke, pre ovce — a boli zhotovené z kameňov, spojených cementom. Nebolo tu oddelení alebo prepážok. Od prachu a pliev podlaha bola žltá a vyplňovaná všelijakými špárkami, dierami a stemnená hustými pavučinami, ktoré padaly spovaly ako špinavé handry; ináč miesto bolo čisté a na pohľad i pohodlné — ako ktorákoľvek klenutá búda v khane samom.

— V kročte, — zvolal vodca. — Tieto hromady sú pre pocesťných ako vy. Vezmite si z nich, čo potrebujete.

Potom povedal Márii.

— Odpočinieš si tu?

— Miesto je sväté, — odvetila.

— Odídem. Pokoj s vami.

Po jeho odchode upravili jaskyňu na bývanie.

SVETLO NA OBLOHE.

Večer v určitú hodinu utíchol krik a ruch v khane a okolo neho; v ten istý čas, keď nie prv, každý Izraelita vstal, zvažnel, obrátil sa smerom k Jeruzalemu, preložil ruky na prsia a modlil sa, lebo nadišla svätá hodina, keď sa konaly obety v chráme na Morii, kde verili, že Boh je prítomný. Keď ruky modliacich klesly, rozpútal sa shon znova; každý sa ponáhľal povečerať a pripraviť si stan. Trochu neskoršie zhasly sa svetlá, nastalo ticho, a každý sa oddal spánku.

Okolo polnoci niekto na streche zvolal: — Čo to za svetlo tam na nebi? Vstaňte, bratia a viďte!

Poloospanliví ľudia vstali a pozerali; potom sa úplne prebudili, i keď bola premožení podivom. Shon sa preniesol dolu na dvor a do izbičiek; hneď celý zástup v dome, na dvore a v ohrade upieral svoj zrak na nebesá.

A čo videli títo ľudia? Svetelný lúč tiahnuci sa s nasmiernej výšky za najbližšími hviezdami a padajúci šikmo dolu; na svojom vyššom konci bol zúžený v bod, ale dolu bol široký na mnoho honov; po stranách nebadane splýval s nočnou temnotou, ale uprostred svietil ostrou ružovou žiarou. Zjavenie zdalo sa odpočívať na najbližšom vrchu juhovýchodne od mesta, oblievajúc bledou korunou jeho vrchol. Khan bol v žiari, takže ľudia na streche videli jeden druhého, ale všetci trnuli úžasom.

Lúč trval nepretržite niekoľko minút. Úžas ustúpil pred strachom a bázňou; bojazliví sa triasli, najsmelší opovážili sa len šepkať.

— Videl si niekedy niečo takého? — pýtal sa jeden.

— Zdá sa, že je to za tamtým vrchom. Neviem, čo by to bolo a niečo takého som ešte ani nevidel, — znela odpoveď.

— Azda hviezda sa rozbila alebo spadla, — prehodil iný zajakavým hlasom.

— Keď hviezda spadne, tak zhasne!

— Už viem, čo je to! — kričal niekto sebavedome.

— Pastieri videli leva a nakládli oheň, aby ho odstrašili od stáda. — Tí, čo ho počuli, vydýchli si voľnejšie a povedali: — Hej, to bude to. Stáda sa pásly dolu na druhej strane v údolí.

Jeden stojací vedľa zmaril však ich útechu.

— Nie i keby všetko drevo zo všetkých judských dolín sa snieslo na hromadu a zapálilo, nevydal by plameň takú vysokú a mohutnú žiaru.

Potom nastalo mlčanie na streche, prerušené len raz, dokiaľ tajomný zjav trval.

— Bratia, — zvolal akýsi Žid vznešeného vzhľadu, — čo vidíme, je rebrík, ktorý videl náš otec Jakub vo snách. Nech je požehnaný Boh našich otcov!

NARODIL SA KRISTUS.

Asi dve míle juhovýchodne od Betlehema rozprestiera sa rovina, oddelená od mesta predelovým horským pásmom. Úval tento okrem toho, že bol chránený pred severnými vetrami, pokrývaly smokne, zakrpatené duby a smreky, a v úžľabinách a roklinách k nemu priliehajúcich boli húšte olivových a morušových stromov; toto všetko v túto ročnú dobu bolo veľmi cenné na udržovanie oviec, kôz a hovädzieho statku, z ktorých sa potulujúce čriedy skladali.

Pri samom skalnom útese, na mieste najvzdialenejšom od miesta, rozkladala sa rozsiahla — mârâh, starý košiar. Za akéhosi lúpežného vpádu strechu strhli a budovu skoro zničili. Ohrada, pripojená k budove, zostala však neporušená, a to malo pre pastierov, ktorí tam zaháňali stáda, väčší význam než dom sám. Kamenná ohrada okolo priestranstva siahala človeku po hlavu, ale nebola dosť vysoká, aby ju niekedy smele neprešskočil hladný pardál alebo lev z púšte. Na vnútornej strane ohrady pre väčšiu bezpečnosť pred stálym nebezpečenstvom bol vysadený tŕňový rešetlákový plot, čo sa tak dobre vydarilo, že vrabec sa ťažko dostal cez prečnievajúce haluze, keďže boli porastené veľkými chumáčmi tvrdých tŕňov.

Deň príhod, o ktorých sa hovorilo v predchádzajúcej kapitole, niekoľko valachov, hľadajúc pre svoje stáda novú pastvinu, pritiahli s nimi na túto rovину; a od

časného rána rozozvučaly sa háje krikmi, údermi sekier, hlasmi zvoncov, bľačaním oviec a kôz, bučaním jaloviny a štekaním psov. Keď slnko zapadlo, hnali stádo do mâr a na mrkaní mali všetko v bezpečí, v ohrade; nakládli oheň dolu pri bráne, zjedli skromnú večeru a sadli si, aby si odpočinuli a pohovorili, zatiaľ čo jeden z nich mal stráž.

Boli šiesti, títo pastieri, okrem strážcu; za nejakú chvíľu soskupili sa okolo ohňa. Pretože obyčajne chodievali holou hlavou, trčaly im vlasy v hrubých, tuhých a opálených chumáčoch; tváre mali zarastené bradami, ktoré v neporiadnych prameňoch padaly im na prsia; drsné plášte z kože kozliat a jahniat, stiahnuté širokým opaskom, zahaľovali ich od hrdla až po kolená, nechávajúc ramená voľné; ich sandály boli z najhrubšej látky; na pravom ramene visely im kapsy na chlieb a na kamienky do praku, ktorými boli ozbrojení; pri každom na zemi ležala krivá palica, znak ich povolania a útočná zbraň.

To boli judskí valasi. Na pohľad drsní a diví, ako tie vychudnuté psiská, čo s nimi sedely pri ohni, v skutočnosti však jednoduchej mysle a jemného srdca, pre jednoduchý ich život, ale najmä preto, že opatrovali veci milovania hodné a bezmocné. Odpočivali a vyprávali; rozprávali sa o svojom stáde, predmet iste nudný svetú, ale pre nich bol on svetom. Za vyprávania dlho pobudli pri nepatrných veciach. Keď niekto nezabudol na nijakú podrobnosť pri rozhovore o strate jahňafa, nesmie sa zabudnúť na jeho pomer k stratenému jahňafu: staral sa oň pri jeho narodení, opatroval ho cez celý jeho život, pomáhal mu prejsť cez vodu, nosieval ho s výšín; musel mu dať meno a cvičiť ho; jahňa malo sa stať jeho spoločníkom, predmetom jeho myšlienok a záujmu, poddaným jeho vôle; ono obveseľovalo jeho

putovanie; a niekedy musel ho i chrániť v nebezpečenstve pred levom alebo zlodejom.

Veľké udalosti, ktoré vykynožily národy a zmenily vládu sveta, boli pre nich maličkosťami, i keď vôbec o nich počuli. Niekedy sa dopyčuli, čo podnikal Herodes v tom či onom meste, že staval paláce a školy, a dopúšťal sa nedovolených skutkov. Podľa svojho zvyku Rím v tých rokoch nečakal na pomalé národy, aby sa ho pýtaly, on prichádzal k nim. Stalo sa nezriedka, že cez kopce, po ktorých pratal svoje pomaly stúpajúce stádo, alebo keď ho rýchle zaháňal do bezpečia, pastier počul huk trúb, a keď sa obzrel, zazrel kohortu, niekedy légiu pochodovať a keď lesklé prilby zmizly a stíšilo sa rozčúlenie, spôsobené neočakávaným zjavom, usiloval sa zvedieť, čo znamenajú orly a pozlátené vojenské gule a predstaviť si spôsob života, tak rozdielneho od jeho vlastného.

Lenže títo Iudia, hoci hrubí a jednoduchí, mali svoje múdrosti a vedomosti. V sobotu sa očisťovali, chodievali do synagóg, kde sedávali v najvzdialenejších laviciach od archy. Keď predspevák podával toru, nik ju nepozkval vrúcnejšie; keď šeliach čítal úryvok, nik nepočúval výklad s väčšou vierou, a nik si nezapamätal toľko z výkladu staršieho alebo o ňom viac neuvažoval. Vo veršoch žalmu našli všetku svoju učenosť — a všetky pravidlá svojho jednoduchého života — že jediný Boh je ich Pánom a že ho majú milovať z celého svojho srdca. A milovali ho a taká bola ich múdrosť, ktorá predstihla aj múdrosť samého kráľa.

Zatiaľ, čo vyprávali a kým odbila hodina prvej stráže, pastieri po jednom usínali, každý tam, kde sedel.

Noc, ako zvyčajne v zime v pahorkovitom kraji, bola jasná, chladná, hviezdnatá a tichá. Ovzdušie nikdy, hádam, nebolo také čisté a ticho bolo väčšie než mlčanie,

bolo svätým dýchaním, upozornením, že nebesá idú sa hodne snížiť a že pošepnú dobrú vec počúvajúcej zemi.

Strážca, zahalený tesnejšie do plášťa, prechádzal sa pred bránou; tu a tam sa zastavil, keď jeho pozornosť vzbudilo pohnutie medzi stádom, alebo vytie šakala ďaleko na horách. Polnoc sa akosi pomaly blížila, ale predsa prišla. Jeho úloha sa skončila. Teraz nastane spánok bez sna, ktorým práca žehná svoje upracované deti. Kráčal k ohňu, ale zastavil sa, lebo okolo neho sa rozlievalo svetlo jasné a biele, ako mesačné. Svetlo rástlo, takže predmety, predtým neviditeľné, stávaly sa viditeľnými. Bolo vidieť celé pole a všetko, čo na ňom ležalo. Prešiel po ňom mráz, ostrejší nad sychravý mráz, mráz strachu. Podíval sa hore, hviezdy zmizly, svetlo padalo ako by ohňom s nebeských výšin. Ako sa podíval, svetlo žiarilo plnou skvelosťou; potom od strachu skríkol: — Hore, vstávajte!!

Psiská utekaly zavýjajúc.

Zdesené stáda sa shrkly.

Chlapi skočili na nohy so zbraňou v ruke.

— Čo je to? — pýtali sa ako by jedným hlasom.

— Podívajte sa! — zvolal strážca, — obloha horí!

Naraz žiara sa stala neznesiteľne ostrou, takže pastieri zacláňali si zrak a kľakli na kolená; potom, keď ich duše sa chvely v bázni, padli na tvár k zemi, oslepnutí a trasúci sa a boli by aj zomreli, keby niekto nebol prehovoril k nim:

— Nebojte sa!

— Nebojte sa, hľa zvestujem vám veľmi radostnú novinu pre vás a pre celé pokolenia!

Hlas, lahodný a útechou viac než ľudský, a hlboký i zvučný prešiel celou ich bytosťou a povzbudil ich. Povstali na kolená a pozerali sa. Spozorovali uprostred veľkej slávy anjela, odetého v beloskvúcom rúchu; naď

plecami vyčnievaly mu kraje lesklých a složených krídel; nad čelom jagala sa mu hviezda veľkej jasnosti, žiariaca ako Hesperus. Stiahol k nim svoje ruky. Jeho tvár bola milá a božsky krásna.

Často počuli a v svojej prostote rozprávali o anjeloch, a nepochybovali vtedy, ale riekli si v srdciach: — Sláva božia nás obklopuje a tento je ten, ktorý kedysi prišiel k prorokovi pri rieke Ulaí.

Anjel ďalej oznamoval:

— Lebo narodil sa vám dnes, v meste Dávidovom, Spasiteľ, Kristus Pán!

A zas nastalo ticho a slová vtisly sa im do srdc.

— A toto vám bude znamením, — pokračoval zvestovateľ — nájdete dieťa, zavinuté v plienkach a položené v jaslách. — Oznamovateľ už skončil, ohlásil svoju dobrú zvesť. Naraz svetlo, ktorého stredom zdal sa byť on sám, zmenilo sa do ružového a začalo sa trblietať; potom hore, dokiaľ len ľudské oko zazrie, počaly sa chvieť biele krídla a mihotať žiarivé postavy a bolo počuť hlas spievajúceho množstva:

— Sláva Bohu na výsostiach a na zemi pokoj ľuďom dobrej vôle!

Táto oslava sa zopakovala niekoľko ráz.

Vtedy oznamovateľ pozdvihol svoje oči, ako by žiadal potvrdenie od niekoho ďaleko hore; krídla, na horných okrajoch biele ako sneh a v tóni menivé ako perleť, pohly sa mu a pomaly roztvorily. Keď sa rozťahly na mnoho laktov nad jeho postavu, vzniesol sa ľahko a bez námahy. Dlhú po jeho zmiznutí s nebies ozýval sa refrén vzdialenosťou tlmený: „Sláva Bohu na výsostiach a na zemi pokoj ľuďom dobrej vôle!

Keď sa pastieri spamätali, zazerali jeden na druhého s neporozumením, až jeden z nich konečne prehovoril:

— To bol Gabriel, boží posol k ľuďom.

Nik neodpovedal.

— Kristus sa narodil; neoznámil to?

Vtedy aj druhý prišiel k hlasu a odvetil: — To povedal.

— A nepovedal, že v meste Dávidovom, čo je tuto náš Betlehem. A že nájdeme dieťa v plienkach?

— A položené v jasliach?

Pastier, čo prvý začal hovoriť, díval sa zamyslene do ohňa, ale napokon prehovoril, ako keď je niekto schvátený voľajakým úmyslom. V Betleheme je len jedno miesto, kde stoja jasle; len jedno a to v jaskyni pri starom kľane. Bratia, poďme sa podívať, čo sa stalo. Kňazi a učitelia už dlho čakajú na príchod Krista. Teraz sa narodil a Pán nám dal znamenie, podľa ktorého môžeme ho nájsť. Vystúpme hore a pokloňme sa mu.

* * *

— Čo však so stádom?

— Pán ho bude opatrovať. Ponáhľajme sa; — i vstali a nechali košiar, máru.

Prešli okolo vrchu a cez mesto k bráne khanu, kde stál sluha na stráži.

— Čo by ste chceli? — pýtal sa ich.

— Počuli a videli sme veľké veci túto noc, — odvetili.

— Nuž aj my sme videli veľké veci, ale nič nepočuli.

Čo ste vy počuli?

— Poďme dnu do jaskyne v ohráde, presvedčme sa; potom ti všetko rozpovieme. Poď s nami a presvedč sa sám na vlastné oči.

— Darmo sa namáhať!

— Nie! Kristus Pán sa narodil.

— Kristus Pán? Ako to viete?

— Najprv sa poďme podívať!

Strážca sa zasmial v opovržení.

— Naozaj, Spasiteľ! Ako ho spoznáte?

— Narodil sa tejto noci a teraz leží v jasliach, tak nám bolo povedané; a v Betleheme je len jedno miesto s jasľami!

— A to je jaskyňa?

— Hej! Poď s nami!

Nespozorovane prešli cez dvor, hoci niektorí boli hore, rozprávajúc práve o podivnom svetle. Dvere jamy boli otvorené. Svieteľňa svietila dnu a oni bez okolokov vstúpili.

— Pokoj s vami! — pozdravil strážca Jozefa a Beth-Dagonita.

— Títo ľudia hľadajú dieťa v túto noc narodené, o ktorom im bolo povedané, že ho nájdú zavinuté v plienkach a položené v jasliach.

Ochvíľku tvár netečného Nazarefana sa vyjasnila a obrátiac sa ukázal: — Toto je to dieťa!

Priviedol ich k jedným z jasieľ, kde ležalo dieťa. Priniesli svieteľňu a pastieri stáli pri ňom v tichom uctievaní. Malé pacholiatko sa ani nepohlo; bolo ako každé iné, keď sa narodí.

— Kde je matka? — spýtal sa strážca.

Jedna z prítomných žien vzala dieťa a šla k Márii, ležiacej nablízku, a položila jej ho do náručia. Potom prítomní postavili sa okolo týchto dvoch.

— Toto je Spasiteľ! — povedal konečne jeden z pastierov.

— Spasiteľ! — opakovali všetci, padali na kolená, klaňajúc sa mu. Jeden z nich opakoval viac rás: — To je Pán, ktorého sláva je na nebi i na zemi.

A títo jednoduchí ľudia nepochybujúc ani na okamžik, pobožkali okraj matkinho rúcha a s rozjasnenou tvárou odchádzali. V khane rozprávali všetkým ľuďom, ktorí sa ta shrkli a ich obstúpili, čo sa stalo; a cez

mesto a po celej ceste až k máre spievali anjelský spev:
— Sláva Bohu na výsostiach a na zemi pokoj ľuďom
dobrej vôle!

Zvesť sa šírila, potvrdená svetlom, ktoré mnohí vi-
deli; a na druhý deň, ako i v nasledujúce dni jaskyňu
navštevovaly zástupy, z ktorých niektorí verili, i keď
sa väčšina tomu smiala a robila posmešky.

MUDRCI PRIŠLI DO JERUZALEMA.

Jedenásty deň po narodení dieťaťa v jaskyni okolo poludnia traja mudrci priblížili sa k Jeruzalemu po ceste so sechemskej strany. Keď prekročili potok Cedron, stretli mnoho ľudí, z ktorých nik nezabudol zastaviť sa a skúmavo si ich prezrieť.

Judský kraj, úzky pahorok, vyvýšený zdanlivo tlakom púšte na východe a omývaný morom na západe, mal výhodnú polohu a stal sa prirodzenou cestou; cez pahorok totiž príroda vytvorila cestu pre obchod medzi východom a juhom, a to bolo zdrojom jeho blahobytu. Inými slovami: bohatstvo Jeruzalema plynulo z cla, ktoré sa vyberalo z prechádzajúceho obchodu. Nikde inde teda, okrem Ríma, nebolo stále toľko ľudí ako tam. V nijakom inom meste nebol cudzinec menej nezvyčajným domácemu obyvateľstvu ako v jeho múroch a v obvode. A predsa títo traja vzbudili obdiv u všetkých, s ktorými sa stretli na ceste k bráne.

Pri ceste naproti kráľovským hrobkám sedelo niekoľko žien s dieťaťom, ktoré, keď zazrelo týchto troch, zatlieskalo rúčkami a zvolalo: — Pozrite, aké pekné zvončeky! Aká veľká fava!

Zvonce byly strieborné, favy, ako sme povedali, byly nezvyčajne veľké a biele a pohybovaly sa zvláštnou dôstojnosťou; ich riad svedčil o dlhej ceste na púšti, ale i o bohatstve ich majiteľov, sediacich pod nízkymi nebesami, tak ako došli na schôdzku za Džebelom. Lenže

ani zvonce, ani favy, ani nábytok alebo chovanie jazdcov nebolo také podivné, ako skôr otázka, ktorú dal prvý jazdec.

Cesta do Jeruzalema so severnej strany vedie cez rovinu, ktorá sa snižuje na juh, nechávajúc Damašskú bránu v údolí či v jame. Cesta je úzka, ale vybitá hlboko dlhým užívaním a miestami neschodná pre vymleté a vysušené kamene. Po oboch stranách však rozprestierali sa kedysi úrodné polia a krásne olivové háje, ktoré iste v plnom rozvíaní poskytovaly pekný pohľad, najmä cestujúcim, ktorí práve prišli s púšte. Na tejto ceste zastali naši traja pútnici pred skupinou žien, sediacych pred hrobkami.

— Dobrý ľudia, — povedal Baltazár, nahnúc sa so svojho sedadla a hľadiac si bradu, — nie je blízko Jeruzalem?

— Je, — odpovedala žena, do náručia ktorej sa schovalo dieťa. — Keby tam tie stromy boli trochu nižšie, mohli by ste vidieť veže na námestí.

Baltazár hodil významný pohľad na Gréka a Inda, potom sa pýtal:

— Kde je ten narodený kráľ židovský?

Ženy sa skúmavo pozrely jedna na druhú, ale neodpovedaly.

— Nepočuly ste o ňom?

— Nie.

— Tak povedzte každému, že sme videli jeho hviezdú na východe a prišli sme sa mu klaňať.

Potom priatelia pokračovali v ceste. Aj iným kládli tú istú otázku, ale nedostali odpoveď. Veľká spoločnosť, ktorú stretli, ako sa poberala do Jeremiášovej jaskyne, tak užasla nad touto otázkou a nad vonkajškom troch mudrcov, že sa vrátila a išla za nimi do mesta.

Tak boli títo traja zaujatí myšlienkou svojho posla-

nia, že ich vôbec nezaujal pohľad, ktorý sa ukázal pred nimi v celej svojej nádhere: prvá dedina pri Bezethe, cez ktorú tiahli, Mizpal a Olivet po ľavej strane, hradby za dedinou so 40 vysokými a pevnými vežami, pridanými čiastočne na opevnenie, čiastočne na ukojenie vy-cibreného vkusu kráľovského staviteľa; tá istá hradba, zahýbajúca doprava s mnohými uhlami a tu a tam s opevnenou bránou hore k trom veľkým stavbám: Phasaelus, Mariamna a Hippicus; Sion, najväčší s kop-cov, korunovaný mramorovými palácmi a nikdy taký krásny ako vtedy, jagajúce terasy, chrámy na Moriah, iste jeden z divov sveta; kráľovské hory, obklopujúce sväté mesto, takže sa zdalo, že je postavené na dne veľ-kej misy.

Konečne došli k veži veľkej výšky a mohutnosti, vypínajúcej sa nad bránou, ktorá vtedy stála na mieste terajšej Damašskej, kde sa schádzaly tri cesty: zo Si-chéma, z Jericha a Gibeona. Rímsky strážca stál pri bráne. Vtedy zvedavci, idúci za dromedármi, tvorili dosť veľkú skupinu, ktorá prilákala i zaháľáčov pri bráne, takže, keď Baltazár sa vypytoval strážcu, traja priatelia stali sa stredom uzavretého kruhu, dychtivého všetko zvedieť.

— Pokoj s vami — riekol Egyptan jasným hlasom. Strážca neodpovedal na pozdrav.

— Zďaleka prichádzame, aby sme našli narodeného Kráľa židovského. Vieš, kde je?

Vojak zdvihol helmicu a volal hlasne. Z izby napravo od vchodu ukázal sa dôstojník.

— Ustúpte — volal na zástup; a keďže sa zástup nezdal byť dosť ochotný poslúchnuť, pokročil proti nim a oháňajúc sa kopijou raz naľavo raz napravo, až mu všetci ustúpili.

— Čo by ste chceli? — pýtal sa Baltazára v nárečí mesta. Baltazár odvetil v tom istom jazyku:

— Kde je narodený Kráľ židovský?

— Herodes? — pýtal sa rozpačite.

— Herodes panuje z vôle cézara; nie Herodes!

— Niet iného židovského kráľa!

— Ale videli sme jeho hviezdu, a prišli sme sa mu klaňať.

Riman sa zmiatol.

— Choďte ďalej, — povedal — len ďalej. Nie som Žid. Predložte otázku učiteľom v chráme alebo Hanasovi, kňazovi, alebo ešte lepšie Herodesovi samému. Ak jestvuje iný kráľ židovský, ten ho nájde.

Vtom prekliesnil cudzincom cestu a oni prešli cez bránu. Prv než vystúpili do úzkej ulice, Baltazár postál a povedal priateľom: — Dost sa rozhlásilo o nás. Do polnoci bude celé mesto vedieť o našom posolstve. Poďme teraz do khanu!

SVEDKOVIA PRED HERODESOM.

Ten večer pred západom slnka niektoré ženy praly bielizeň na hornom stupni schodov vedúcich k nádrži Siloyského rybníka. Každá kľačala pred veľkou hlinenou nádobou. Akési dievča na najnižšom stupni schodov naberalo im vodu a pritom si spievalo. Spev bol veselý a preto bez pochyby uľahčoval im prácu. Občas si sadly, aby sa podívaly na Ofelské stráne a ďalej na vyvýšeninu, teraz Vrchom pohoršenia nazývanú, ktorú zapadajúce slnce slabo oblievalo.

Zatiaľ čo sa oháňaly rukami, praly a žmýkali bielizeň v nádobách, dve iné ženy, s prázdnyimi krčahmi na pleciach, prišli k nim. — Pokoj s vami! — pozdravila jedna z prichodiacich. Práčky zastaly, posadily sa, odstránily vodu s rúk a poďakovali za pozdrav.

— Je už neskoro — čas odísť.

— Ešte sme nie hotové, — znela odpoveď.

— Čas je však i na odpočinok — a —

— Aj čas počuť, čo sa stalo, — ozvala sa iná.

— Akú novinu nám nesiete?

— Teda ste nepočuly?

— Nie.

— Vracia, že sa narodil Spasiteľ, — povedala rozširovateľka novín a hneď začala vykladať svoju históriu.

To bol podivný pohľad, ako práckam oživly tváre od záujmu. Medzitým džbány sa spustily a v okamihu byly zas podané sediacim majiteľkám.

— Spasiteľ! — skríkly poslucháčky.

— Tak vravia.

— Kto?

— Každý, všeobecne sa to hovorí.

— Uveril to niekto?

— Dnes popoludní traja pocestní prešli cez potok Cedron na ceste zo Sichemu, — rozpovedala sa vyprávajúca obšírnejšie, aby premohla pochybovanie. — Každý z nich sa niesol na ťave, dokonale bielej a na takej vysokej, akej ešte v Jeruzaleme nebolo vidieť.

Oči a ústa sa poslucháčkam otvorily dokorán.

— Na dôkaz toho, že to boli vznešení a bohatí Iudia, — pokračovala žena — sedeli pod hodvábnym stanom; spony na ich sedadlách boli zo zlata, práve tak ako ozdoby na zubadlách; zvonce boli strieborné a ich cenganie znelo mile. Nik ich nepoznal, vyzerali, ako keby boli prišli z kraj sveta. Len jeden z nich vyprával a každého na ceste, ešte i žien a detí sa pytali: „Kde je narodený Kráľ židovský!“ — Nik neodpovedal, — nik im nerozumel; a tak pokračovali a ešte pridali: „Lebo sme videli jeho hviezdu na východe a prišli sme pokloniť sa mu.“ To isté pýtali sa i Rimania pri bráne a on tiež nie múdrejší než jednoduchí Iudia na ceste, poslal ich k Herodesovi.

— Kde sú teraz?

— V khane. Stá a stá Iudí sa išlo na nich podívať a stá ich ešte ide.

— Kto sú to?

— Nik nevie. Vraví sa, že sú to Peržania — mudrci, čo sa vyprávajú s hviezdami, — proroci — hádam ako Eliáš a Jeremiáš.

— Koho vlastne myslia pod menom Kráľ židovský?

— Spasiteľa a že sa práve narodil.

Jedna zo žien sa usmiala a pokračovala v práci hovoriac: — Nuž, keď ho uvidím, uverím.

Druhá povedala tiež podobne. — Aj ja — teda, keď ho uvidím kriesiť mŕtvych, uverím v neho.

Tretia riekla pokojne: — Už dávno bol prisľúbený. Postačí mi, keď uvidím, že uzdraví malomocného.

A ženy vyprávaly až do noci, ktorá ich svojim mrazivým dychom zahnala domov.

* * *

Neskoršie večer, okolo prvej stráže, bolo v paláci na Sione shromaždenie asi päťdesiatich ľudí, ktorí sa schádzali len na Herodesov rozkaz a to len vtedy, keď žiadal vysvetlenie jedného alebo viacerých z tajomstiev židovského zákona a židovských dejín. Bolo to skrátka shromaždenie učiteľov vysokej rady, predných kňazov a znalcov zákona, najznamenitejších svojim učením v meste — vodcovia verejnej mienky, vykladači rozličných vier, saducejské kniežatá, farizejskí hádači; tichí, pokojne vyprávajúci stoickí filozofovia esenských socialistov.

Sieň, kde sa konalo shromaždenie, bola čiastkou jedného z vnútorných dvorov paláca a bola veľmi priestranná a romanticky upravená. Podlaha bola vyložená mramorovými doskami; bezokenné steny ozdobovali šafranovo-žlté fresky; uprostred izby stál diván, pokrytý vankúšmi so svetložltým povlakom a mal podobu písmena U, ktorého otvorená časť bola obrátená k dverám; v oblúku divána, čiže, ako by sme povedali, kde sa písmeno ohýbalo, stála ohromná bronzová trojnožka, podivne vykladaná zlatom a striebrom a nad ňou visel sedemramenný svietnik so sviečkou v každom ramene. Diván a lampa boli čiste židovské.

Shromaždení v rúchu podivne jednotvárnom a rôzno-

farebnom posadili sa na diván podľa orientálneho spôsobu. Boli to zväčša muži pokročilého veku; dlhé brady zakrývaly im tváre; a rázovitým dojmom pôsobily ich veľké nosy a veľké čierne oči, priklopené hustým obočím; ich chovanie bolo vážne, dôstojné, ba ako chovanie patriarchov. Slovom, konala sa tu schôdzka sanedrimu.

Ten však, ktorý sedel pred trojnožkou, na mieste, čo môžeme nazvať hlavou divána, majúc po oboch stranách aj pred sebou ostatných shromaždených, zrejme predseda shromaždenia, bol by zaraz upútal pozornosť diváka. Bol kedysi složitej postavy, ale teraz bol spadnutý úžasne sohnutý; biela sukňa mu padala dolu s pliec v záhyboch, ktoré vôbec neprezradzovaly svaly, ale len niečo takého ako hranatú kostru. Ruky, polozakryté hodvábnymi rukávami s bielymi a karmazínovými pruhmi, odpočívaly mu na kolenách. Niekedy, keď hovoril, potriasal sa mu ukazovák na pravej ruke; a zdalo sa, že je nie schopný iného posunku. Ale jeho hlava bola krásna. Niekoľko vlasov, belších nad najjemnejšie striebro, lemovalo ju v tyle; na širokej, pravidelne gutatej lebke koža bola úplne bez vlasov a jagala sa v svetle opravdivým leskom; sluchy byly hlboké jamy, odkiaľ vystupovalo čelo ako vráskovaná pôda; oči byly bledé a temné; nos mal tenký a po spodnej časti tváre bol zarastený bradou, ktorá viala a bola ctihodná ako Áronova brada. Tak vyzeral Hillel, Babylončan! Pokolenie prorokov, dávno vyhynuté v Izraeli, nahradilo pokolenie učených, z ktorých on bol učením prvý — prorok vo všetkom, ale bez božského vnuknutia! Vo veku 106. bol ešte predsedom Vysokej rady.

Pred ním ležal rozvinutý svitok pergamenu, popísaný hebrejským písmom; za ním stál panoš v bohatom rúchu, hotový mu poslúžiť.

Spoločnosť rokovala, ale v túto chvíľu, keď ju čita-

teľovi predvázame, došla už k záveru; každý sedel teraz pohodlne, v odpočinku, a ctihodný Hillel bez pohnutia zavolaľ panaša.

— Hist.

Mladík úctivo pristúpil.

— Choď ku kráľovi a povedz mu, že sme hotoví dať mu odpoveď.

Mladík odišiel.

Po nejakej chvíľi dvaja dôstojníci zastali pri dverách, každý po jednej strane; za nimi nasledovala veľmi nápadná osobnosť — stavec, oblečený v purpurovom rúchu, obrúbenom šarlátom a v páse stiahnutom zlatou stuhou tak jemne složenou, že bola ohebná ako koža; remienky obuvi blyšťaly sa ako drahokamy; malá koruna filigranovej práce skvela sa na tarbuši z najjemnejšieho karmazínového plyša, ktorý mu splýval s hlavy po šiji, pleciach, nechávajúc hrdlo obnažené. Na páse visela mu dýka miesto pečiatky. Kríval a ťažko sa opieral o palicu. Zastal, potom prišiel k otvorenej časti divána, prezrel si povalu a len potom, ako by len vtedy bol spozoroval ich spoločnosť a bol vytržený zo svojich myšlienok ich prítomnosťou, vystrel sa a pyšne sa rozhladol, ako človek náhle podesený a hľadajúci nepriateľa — taký čierny, podozrievavý a hrozivý bol jeho pohľad. Taký bol Herod veľký — telo zlomené nemocami, svedomie znepokojované zločinmi, duch výtečne nadaný, duša schopná bratstva s balsarmi; teraz 76 ročný, ale nikdy nestriehol svoj trón s väčšou žiarlivosťou, mocou takou hroznou a ukrutnosťou takou neúprosnou ako teraz.

V shromaždení nastal všeobecný rozruch — starší sa poklonili, úctivejši vstávali a pokľakli a kládli pravice na brady a prsia.

Keď sa rozhladol, priblížil sa k samej trojnožke

oproti ctihodnému Hillovi, ktorý pozorujúc jeho chladný pohľad, pozdravil ho poklonou a miernym zdvihnutím ruky.

— Odpoveď! — riekol kráľ Hillovi sucho a veliteľsky a postaviac svoju palicu pred ním, znova zavelil: — Odpoveď.

Patriarchove oči svietily mdle; pozdvihol hlavu, pozrel sa uprene pýtačovi do tváre a odpovedal za napnutej pozornosti svojich prísediach.

— Pokoj s tebou, kráľu, pokoj boží, Abrahámov, Izákov a Jakubov. — Jeho pozdrav vyzeral ako vzývanie; potom zmenil hlas a dodal:

— Pýtal si sa nás, kde sa má narodiť Spasiteľ.

Kráľ sa uklonil, hoci nespustil svoje zlé oči s tváre učeného.

— To som sa pýtal.

— Teda, kráľ, v mojom mene i v mene všetkých mojich bratov tu shromaždených, z ktorých ani jeden sa nerozhádza v mienke, hovorím, že v Betleheme v Judei.

Hillel pozrel na pergamen na trojnožke a ukazujúc svojim trasúcim sa prstom, pokračoval: — V Betleheme v Judei, lebo takto je písané skrz proroka. A ty, Betlehem, v zemi judskej, nie si najmenší medzi kniežatmi judskými, lebo z teba príde správca, ktorý bude vládnuť nad mojím izraelským národom.

Herodesova tvár sa zamračila a jeho oči spočinuly v zadumaní na pergamene. Tí, ktorí naň hľadeli, sotva dýchali, mlčali a mlčal aj on. Napokon obrátil sa a vyšiel zo siene.

— Bratia, — prehovoril Hillel, — sme prepustení.

Spoločnosť povstala a v skupinách odchádzala.

— Šimon, — povedal znova Hillel.

Muž okolo 50 ročný, ale v plnej mužnosti, pristúpil k nemu.

— Vezmi, syn môj, pergamen, sviň ho pozorne.

Rozkaz bol vykonaný.

— Podaj mi rameno; chcem ísť k nosidlám.

Mocný človek sa sohnul, stavec slabými rukami prijal ponúkanú podporu a zdvihnúc sa, kráčal slabo k dverám. Tak odišiel slávny predseda a Šimeon, jeho syn, ktorý sa mal stať jeho nástupcom vo vede, v múdrosti a úrade.

* *

*

Ešte neskoršie večer mudrci ležali, ale nespali v stane khana. Kamene, čo mali za podušky, vyvyšovali ich hlavy, takže mohli cez otvorený oblúk pozorovať vysokú oblohu; a ako pozorovali trblietanie hviezd, mysleli na budúce zjavenie. Ako sa to stane? Čo to bude? Boli konečne v Jeruzaleme; pýtali sa pri bráne na toho, ktorého hľadali; oznamovali jeho narodenie; mali ho len nájsť a v tomto úplne vkladali svoju dôveru v Ducha. Ľudia, keď počúvajú hlas boží, alebo očakávajú znamenie s neba, nemôžu usnúť.

Zatiaľ, čo takto uvažovali, pristúpil zpod oblúka, zatieňujúceho stan, akýsi človek.

— Vstaňte, — povedal im; — prinášam vám zprávu, ktorou neopovrhnete.

Všetci vstali.

— Od koho? — pýtal sa Egyptan.

— Od Herodesa, kráľa.

Každý cítil, ako mu prebieha mráz po tele.

— Nie si ty sluha v khane? — pýtal sa potom Baltazár.

— Som.

— Čo chce kráľ?

— Jeho posol čaká vonku; nech on povie.

— Povedz mu teda, aby počkal, že prídeme.

— Mal si pravdu, brat, — riekol Grék po sluhovom odchode. — Otázka, ktorú si položil ľudu na ceste a strážcovi pri bráne, chytrou rozšírila povest o nás. Som netrpezlivý; vstaň rýchle.

Vstali, natiahli sandály, opásali si plášť a vyšli.

— Pozdravujem vás, prajem vám pokoj a prosím vás o prepáčenie; ale môj pán, kráľ, ma poslal, aby som vás poslal do paláca, kde sa chce s vami súkromne po-shovárať.

Takto posol vykonal svoje poslanie.

Kahan visel pri vchode, v jeho svetle pozerali jeden na druhého a zvedeli, že je Duch nad nimi. Vtedy Egypťan pokročil k sluhovi a riekol mu tak, aby ostatní nepočuli.

— Vieš, kde sú uložené na dvore naše zásoby a kde odpočívajú naše ľavy. Za našej neprítomnosti priprav všetko k nášmu odchodu, keby to bolo potrebné.

— Nebojte sa, spoľahnite sa na mňa, — odvetil sluha.

— Kráľova vôľa je našou, — riekol Baltazár poslovi.

— Pôjdeme za tebou.

Ulice sv. mesta boly vtedy práve také úzke ako teraz, ale nie také hrbolaté a špinavé, lebo veľký budovateľ neuspokojil sa len krásou, ale vyžadoval čistotu a pohodlie tiež. Bratia stúpali bez slova za svojim sprievodcom. Za temného svetla ulice, stemneného ešte po oboch stranách múrami, niekde za úplnej tmy popod mosty, spájajúce domovné strechy, vystupovali z nížiny na kopec. Konečne prišli k bráne, postavenej cez cestu. Vo svetle ohňov, horiacich pred bránou, zazreli stavbu a niekoľko strážcov, opierajúcich sa bez pohybu o svoju zbraň. Prešli do budovy bez toho, že by ich stráže zdržaly. Potom ich viedli cez chodby, klenuté miestnosti,

Vstúpte! Král je dnu. (str. 90.)

cez dvory, popod stĺporadie, nie vždy osvetlené, cez mnohé schody, až do vysokej veže. Naraz strážca zastal a ukazujúc na otvorené dvere, riekol im:

— Vstúpte! Kráľ je dnu.

Vzduch v sieni bol presýtený vôňou sandálového dreva a upravenie svedčilo o bohatstve a zmäkčilosti. Na podlahe uprostred bol rozprestrený mäkký koberec a na ňom stál trón. Návštevníci nemali si však kedy utvoriť úplnú predstavu o miestnosti — o vyrezávaných a pozlátených otomanoch a ležadlách, o vázach a vejárach a hudobných nástrojoch, o zlatých svietnikoch, skvejúcich sa vo vlastnej žiare, o stenách, vymaľovaných v slohu rozkošnickej gréckej školy, na ktorú jeden jediný pohľad stačil, aby sa farizej chytil za hlavu svätým hnevom. Herod, očakávajúc ich na tróne a oblečený ako na porade s učiteľmi a zákonníkmi, upútal úplne ich pozornosť.

Pri kraji koberca, kam sa priblížili bez vyzvania, padli na kolená. Kráľ dotkol sa zvonca a akýsi sluha vstúpil a predložil im tri stolce pred trón.

— Sadnite si, — riekol panovník milostivo.

— Od severnej brány, — pokračoval, keď sa posadili, — dostal som popoludní zprávu o príchode troch cudzincov, na podivných favách a ako sa zdá, z ďalekých krajín. Ste to vy?

Egyptan na Grékov a Indov pokyn, najúctivejšie sa poklonil a odpovedal: — Keby sme to my neboli, mocný Herodes, ktorého sláva je ako kadidlo celému svetu, nebol by po nás poslal. Nemôžeme pochybovať, že sme cudzinci.

Herodes prejavil súhlas mávnutím ruky.

— Kto ste? Odkiaľ prichádzate? — pýtal sa a pridol významne: — Nech každý vypráva za seba.

Jeden po druhom podali mu krátku zprávu o mes-

tách a krajinách, kde sa narodili, o cestách, po ktorých prišli do Jeruzalema. Sklamany položil im určitejšiu otázku:

— Čo ste sa to pýtali dôstojníka pri bráne?

— Pýtali sme sa ho, kde sa narodil Kráľ židovský.

— Teraz už viem, prečo ľud bol taký zvedavý. Ani mňa menej nerozčuľujete. Je ešte iný kráľ židovský?

Egyptan sa nezľakol.

— Je to kráľ práve narodený.

Výraz bolesti strhal panovníkovi jeho smutnú tvár, ako keby na jeho myseľ zaľahla trýznivá predstava.

— Nie na mňa, nie na mňa, — zvolal.

Možno vyčítavé obrazy jeho zavraždených detí kmitaly sa pred ním; keď premohol pocit, nech bol akýkoľvek, pýtal sa pevným hlasom:

— Kde je ten nový kráľ?

— Na to sa práve my pýtame!

— Počujem od vás čudné veci — hádanku ťažšiu nad ktorúkoľvek Šalamúnovu, — pridal vyzvedač. — Ako vidíte, som vo veku, keď zvedavosť je práve taká neovládateľná ako v detskom veku, keď zahrávať sa s ňou, je ukručnosťou. Povedzte mi viac a ja vás uctím, ako králi uctievali jeden druhého. Povedzte mi všetko, čo viete o dieťati a ja vám pomôžem ho nájsť; a keď ho nájdete, urobím, čo si budete želať; privediem ho do Jeruzalema a vyučím v umení vládnuť, použijem svojho vplyvu u cézara na jeho povznesenie a slávu. Závisť medzi nás nevkročí, na to prisahám. Ale vysvetlite mi najprv ako, tak oddelení morami a púšťami, všetci ste o ňom počuli.

— Vyprávaj, — riekol Herodes.

Baltazár vstal rovno a riekol slávnostne.

— Je Všemohúci Boh.

Herod sa viditeľne zatriasol.

— On nás vyzval, aby sme sem prišli, že nájdeme Vykupiteľa sveta, že ho uvidíme a budeme sa mu klaňať a svedčiť o ňom a na dôkaz toho, každý videl hviezdu. Jeho duch ostal s nami. Kráľ, jeho duch je s nami. — Neovládateľný akýsi pocit prenikol všetkých troch. Grék len ťažko potlačil v sebe výkrik. Herodes hádzal rýchlo ostré pohľady s jedného na druhého; bol viac podozrievavý a nespokojný než predtým.

— Vysmievate sa mi, — preriekol. — Keď nie, tak mi povedzte ešte viac. Čo sa stane teraz po jeho narodení?

— Vykúpenie sveta.

— Z čoho?

— Z hriechu.

— Ako?

— Božskými čnosťami — Vierou, láskou a dobrými skutkami.

— Teda — zarazil sa Herodes a z jeho obličaja nik nemohol vycítiť, aký pocit ho opanúva — teda ste zvestovatelia Spasiteľa. Je to všetko?

Baltazár sa ľahko uklonil.

— Sme tvoji sluhovia, kráľ.

Panovník zazvonil a zjavil sa služobník.

— Prines dary; — kázal pán.

Služobník odišiel, ale zakrátko sa vrátil a kľaknúc pred hosťov, dal každému svrchné rúcho či modrý a šarlátový plášť a zlatý opasok. Za dary sa poďakovali pokľaknutím.

— Ešte slovo, — riekol Herodes po ďakovnom obra-de. — Dôstojníkovi, ale nie mne, ste povedali, že ste videli akúsi hviezdu na východe.

— Tak je, — riekol Baltazár. — Jeho hviezdu, hviezdu práve narodeného.

— Kedy sa zjavila?

— Keď sme sem boli poslaní.

Herod vstal na znamenie, že vypočutie je skončené. Sostúpiac k nim s trónu, riekol so všetkou prívetivosťou: — Ak, ako aj verím, ó vzácní muži, ste vyvolení za hlásateľov práve narodeného Spasiteľa, tak vedzte, že som sa minulú noc radil s najmúdrejšími v židovských veciach a jednohlasne udávajú, že sa má narodiť v Betleheme Judskom. Vravím vám, choďte ta, choďte a usilovno hľadajte dieťa, a keď ho nájdete, prídte mi zas oznámiť, aby som sa aj ja mohol ísť pokloniť sa mu. Na vašej ceste sa vám nebudú robiť prekážky. Pokoj s vami. — A upraviac si rúcho, opustil sieň.

Hneď pristúpil strážca a odvádzal ich na cestu a odtiaľ do khanu, pri bráne ktorého Grék kázal s celou rozhodnosťou: — Poďme do Betlehema, bratia, ako nám radil kráľ.

— Poďme, — zvolal Ind. — Duch boží ma povzbudzuje.

— Tak, poďme, — riekol Baltazár tiež vrúcne. Tavy sú pripravené.

Obdarili sluhu, vysadli do sedadiel, opýtali sa na cestu k joppskej bráne a odišli. Keď sa priblížili, otvorily sa široké brány a takto sa dostali cez otvorené polia na cestu, po ktorej nedávno kráčali Jozef a Mária. Keď vystúpili z Hinnomu (na rovine Refaimu) zjavilo sa im svetlo. Zo začiatku roztiahle a slabé. Tep im bil rýchlejšie. Svetlo rýchlo zosilňovalo, takže zavreli oči pred leskom, keď sa odvážili znova pozrieť, hľa, hviezda, dokonalejšia ako každá iná, lenže pomaly sa vznášala a pohybovala pred nimi. Vtedy složili ruky, volali a radovali sa veľmi.

— Boh je s nami! Boh je s nami! — radostne opakovali po celej ceste, kým hviezda vystúpila z údolia za Mâr Eliášom, zostala stáť nad domom na úbočí vrchu pri meste.

MUDRCI NÁJDU DIEŤA.

Začiatkom tretej stráže začalo sa v Betleheme brieždiť nad východnými vrchmi, ale len tak slabo, že v doline bolo ešte tma. Strážca, trasúc sa od zimy, na streche starého khanu očúval prvé záchvevy, ktorými prebúdza júci sa život víta svitanie, keď zrazu ukázalo sa svetlo, zostupujúce s kopca do domu. Najprv myslel, že je to pochodeň, hneď to zas pokladal za meteor; jasnosť sa však rozmáhala, až sa utvorila hviezda. Veľmi naľakaný, skríkol a svolal všetkých z ohrady na strechu. Zjav sa približoval točivým pohybom; bralá, strany a cesta svietily v jeho žiari, ako v jasnosti blesku; konečne jas stal sa oslňujúcim. Bázlivejší z pozorovateľov padli na kolenná a modlili sa so zakrytou tvárou; najodvážlivejší krčili sa a len tu a tam sa ustrašene poďivali na úkaz. O nejakú chvíľu khan i celé jeho príslušenstvo tonulo v záplave neznesiteľného jasu. Tí, ktorí sa odvážili pohliadnuť, spozorovali hviezdu, ako stojí priamo nad domom pred jaskyňou, kde sa Dieťa bolo narodilo. Keď tento výjav dosiahol svoj vrchol, prišli mudrci, ktorí pri bráne sosadli a volali, aby ich pustili. Keď sluha bol už natoľko opanoval svoj strach, že si ich všimol, odtiahol závery a otvoril im. Ťavy vypadaly príšerne v nadprirodzenej žiari a v tvári i v chovaní troch prichádzajúcich javily sa okrem ich cudzozemského rázu dychtivosť a vrúcnosť, čo ešte viac vzrušilo sluhov strach a

obrazivosť; odstúpil a nejaký čas nebol v stave odpovedať na otázku.

— Nie je toto Betlehem v Judsku?

Ale prišli iní a svojou prítomnosťou dodali mu odvahy.

— Nie, toto je len khan; mesto leží ďalej.

— Nenarodilo sa tu dieťa?

Prítomní v udivení pohliadli na seba, ale predsa niektorý z nich odpovedal: — Hej.

— Zaveďte nás k nemu! — riekol netrpezlivo Grék.

— Ukážte nám ho! — kričal Baltazár, zabudnúc na svoju vážnosť; — lebo sme videli jeho hviezdu, tú istú, čo vidíte nad domom a prišli sme sa mu pokloniť.

Lud sostúpil so strechy dolu a šiel za cudzincami, ktorých viedli cez dvor a von do ohrady; zočiast hviezdu stále ešte nad jaskyňou a keď sa menej jagala, ako predtým, zľakli sa poniektorí a vrátili sa; ale väčšina predsa len šla. Keď sa cudzinci priblížili k domu, ohnivité teleso vystúpilo; keď boli pri bráne, mizlo vysoko nad hlavou; keď vkročil, zaniklo úplne. A svedkovia tohto výjavu uverili, že bol akýsi božský vzťah medzi hviezdou a cudzincami a že sú v ňom zahrnutí aspoň niektorí z obývajúcich jaskyňu. Keď sa dvere otvorily, hrnuli sa zvedavci dnu.

Miestnosť osvetľovala svietelňa dostatočne, aby cudzinci mohli nájsť matku a nespiace dieťa na jej lone.

— Je to tvoje dieťa? — pýtal sa Baltazár Márie. A tá, ktorá chovala v tajnosti všetko, čo sa dieťaťa týkalo a o ňom uvažovala vo svojom srdci, pozdvihla ho k svetlu, vraviac: — To je môj syn!

A oni kľakli a klaňali sa mu. Videli, že dieťa je ako každé iné: na hlave nemalo korunu, neprehovorilo, i keď hádam počulo ich prejavy radosti, ich vzývania, mo-

dĺitby, nedalo nijaké znamenie, ale ako každé nemluvňa, dívalo sa viac na svetlo než na nich.

Ochvíľu povstali a vrátiac sa k ľavám, priniesli dary, zlato, kadidlo a myrhu a položili ich pred dieťa, neprestávajúc vôbec v zbožných modlitbách, z ktorých sa nič neuvádza, lebo myslíaci vedia, že čisté klaňanie čistého srdca bolo vtedy a aj teraz je nadchnutou piesňou.

A to bol Spasiteľ, ktorého prišli vyhľadať z takých ďalekých krajov.

Ale klaňali sa mu bez každého pochybovania. Prečo? Lebo ich viera opierala sa o znaky, ktoré im dal Otec; a oni boli z tých, ktorým jeho sľuby tak postačovali, že sa nikdy nepýtali na jeho cesty. Málo bolo tých, čo videli tieto znaky a počuli tieto sľuby. — Matka a Jozef, pastieri a títo traja — ale všetci rovnako verili, totiž že tento čas je čas spasenia. Boh bol všetko a Dieťa ničím. Ale, čitateľ, podívaj sa do budúcnosti! Príde čas, keď všetky znamenia vyjdú od Syna.

Blažení, ktorí vtedy uveria v neho.

Čakajme ten čas.

DRUHÁ KNIHA.

JERUZALEM POD RIMANMI.

Čitateľa musíme teraz uviesť do časov o 21 rokov neskoršie, keď sa správy ujal Valerius Grátus, štvrtý cisársky miestodržiteľ v Judei; do časov to, o ktorých možno povedať, že boly znepokojované politickými pohybmi v Jeruzaleme, hoci sa práve vtedy nezačaly priam konečné boje Židov s Rimanmi.

Medzitým zažilo Judsko mnoho zmien vo viacerých ohľadoch, najmä však v politickom. Herodes Veľký umrel ani nie rok po narodení Dieťaťa — umrel tak biedne, že kresťanský svet mal právo domnievať sa, že ho zasiahla božia pomsta. Ako všetci vladári, ktorí žijú, len aby si upevnili moc nimi vytvorenú, sníval o zachovaní trónu a koruny: chcel byť zakladateľom dynastie. S tým úmyslom zanechal testament, v ktorom rozdelil svoje územie medzi troch synov: Antipasa, Filipa a Archelaua. Posledný mal zdediť i hodnosť. Jeho ostatná vôľa musela sa predostrieť cisárovi Augustovi. Ten potvrdil všetky jej opatrenia, okrem jednej: Archelauovi odoprel hodnosť kráľovskú dovtedy, kým nepreukáže dôkazy o schopnosti a vernosti. Menoval ho však ethnarchom, a ako takému dovolil mu spravovať územie za 9 rokov. Ale nakoniec pre zlé chovanie a pre neschopnosť potlačiť odbojné pohyby, ktoré stále vzrastaly a mohutnely okolo neho, odišiel do Gallie do vyhnanstva.

Cisár sa neuspokojil iba s Archelauovým sosadením; potrestal Jeruzalemčanov spôsobom, ktorý sa dotkol ich

pýchy a bolestne ranil hrdosť chrámových velikášov. Judeu snížil na rímsku provinciu a pripojil ju k sýrskej prefektúre. Tak miesto panovníka, vládnuceho kráľovskyy v Herodesovom paláci na Hore Sion, mesto začal spravovať druhoradý úradník, tzv. prokurátor, ktorý bol v styku s rímskym dvorom prostredníctvom sýrskeho miestodržiteľa, sídiaceho v Antiochii. Aby rana ešte viac bolela, prokurátor sa nesmel usadiť v Jeruzaleme; sídlom jeho správy mala byť Caesarea. Najponížujúcejšie však, najukrutnejšie a najpremyslenejšie v tom všetkom bolo to, že Samáriu, opovrhovanú celým svetom, pripojili k Judsku ako časť tej istej provincie. Akú nevysloviteľnú biedu museli znášať zarytí separatisti alebo farizeji, keď si uvedomili, že sú vydaní na milosť a posmech garizimským horlivcom a prokurátorovi v Caesarei.

V tejto záplave smútku mal padlý národ jedno jediné potešenie: herodiánsky palác na námestí, čo sa podobalo kráľovskému dvoru, obýval veľkňaz. O jeho skutočnej moci ľahko si však urobil mienku. Rozsudok nad životom a smrťou vyhradil si prokurátor. Spravodlivosť sa vykonávala v mene a podľa vyhlásení Ríma. Ale ešte významnejšie bolo to, že kráľovský dom stal sa aj sídlom cisárskeho berného s celým sborom pomocníkov, zapisovateľov, vyberačov, publikánov, vyzvedačov a zpravodajcov. Blúznivci o budúcej slobode mali však jednako akési zadosťučinenie v tom, že prvým správcom paláca bol Žid.

Už sama jeho prítomnosť pripomínala im deň čo deň smluvy a zasľúbenia prorokov a čas, keď kmene spravoval Jehova prostredníctvom Árona; to im bolo istým znamením, že ich neopustil úplne. Ich nádej žila teda ďalej a dodávala im trpezlivosť v ťažkom očakávaní syna z Judovho kmeňa, ktorý mal panovať v Izraeli.

Judsko bolo rímskou provinciou cez osemdesiat, ba i viac rokov; cisári mali dosť času na to, aby vypožorovali zvláštne vlastnosti ľudu; dosť času aspoň na to, aby sa presvedčili, že Žida, pri všetkej jeho hrdosti, možno pokojne ovládať, keď sa mu ponechá jeho náboženstvo. Riadiac sa touto politikou, Grátovi predchodcovia nemiešali sa vôbec do niektorých posvätných obradov svojich poddaných. Ale on sám nastúpil inú cestu: skoro jeho prvým úradným činom bolo, že shodil Annáša, veľkňaza, a na jeho miesto ustanovil Izmaela, Fabovho syna.

Či už Grátus podnikol tento krok na rozkaz Augustov a či zo svojej vôle, ukázalo sa, že jeho politika je chybná. Čitateľa nebudeme unavovať kapitolou o židovskej politike; niekoľko slov o tomto predmete napomôže však porozumieť nasledujúce vypravovanie. V týchto časoch — bez ohľadu na pôvodné rozdelenie — boli v Judsku dve strany: strana šľachty a strana separatistov, čiže ľudu. Po smrti Herodesa spojily sa obe proti Archelaovi; brojily proti nemu v paláci, v chráme, v Jeruzaleme i v Ríme, niekedy intrigami, inokedy zas skutočným žobraním. Neraz sa posvätné stáporadie na Morii ozývalo výkrikmi bojovníkov. Napokon ho vyhnaní do vyhnanstva. Za tohto zápasu mali spojenci rozličné ciele na mysli; šľachta nenávidela totiž aj Joazara, najvyššieho kňaza, no separatisti boli jeho horlivými stúpenkami. Keď s Archelaom zanikly Herodove opatrenia, padol i Joazar. Na jeho vysoké miesto zvolila šľachta Annáša, Sethovho syna. Tým sa však spojenci rozdvajili. Sethovcovo dosadenie rozdúchalo medzi nimi nepriateľstvo.

V zápase s nešťastným etnarkom šľachta uznala za vhodné pridržiavať sa Ríma. Chápajúc, že za zmenených pomerov musí byť i nová správa, navrhli, aby sa Judsko

stalo provinciou. Pre separatistov to bola nová príčina na útok a keď sa Samária stala časťou provincie, šľachta klesla na menšinu, nemajúc — okrem cisárskeho dvora a slávy svojho stavu a bohatstva — o koho by sa oprela; ale predsa za plných pätnásť rokov, až do príchodu Valeria Gráta, vedela si i v paláci i v chráme udržať svoje postavenie.

Annáš, modla svojej strany, používal verne svoju moc na osov cisárskeho ochrancu. Rímska posádka bývala vo veži Antonia; rímsky strážnik stál pri bráne paláca; rímsky sudca vykonával občiansku i kriminálnu spravodlivosť; rímsky spôsob vyrubovania daní, vykonávaný nemilosrdne, vyčerpával dediny i mestá, denne, ba každú hodinu tisícokrakým spôsobom ničil sa a sužoval ľud, pričom sa učil rozoznávať rozdiel medzi slobodným životom a medzi životom v poddanstve; Annáš ho predsa držal pomerne v pokoji. Rím nemal vernejšieho priateľa nad neho a hneď pocítil jeho stratu. Keď svoje rúcho odovzdal Izmaelovi, novému hodnostárovi, odišiel z chrámových dvorov do sboru separatistov a stal sa hlavou nového spolku Betuzianov a Setovcov.

Prokurátor Grátus, ponechaný takto bez strany, spozoroval, že chne, ktoré za pätnásť rokov iba čmudily, s novým navracajúcim sa životom vyšľahujú ťažkým dymom v plamene. Za mesiac, ako Izmael prevzal úrad, Rimian ho šiel navštíviť do Jeruzalema. Keď syčiaci a kričiaci Židia videli jeho stráž vchádzať do severnej brány mesta a pochodoval do hradu Antonia, porozumeli pravý cieľ jeho návštevy — veď k starej posádke pridali celú kohortu legionárov: ich jarmo sa mohlo teda len zúžiť.

Keby prokurátor bol uznal za vhodné zakročiť, vtedy by bola beda prvému previnilcovi.

BEN-HUR A MESSALA.

Po týchto výkladoch nech sa čitateľ podíva do jednej zo záhrad v paláci na hore Sion. Bolo poludnie v polovici júla, keď letná horúčava dosahuje vrchol.

Záhradu so všetkých strán obklopovaly budovy, ktoré sa na niektorých miestach dvíhaly do dvoch poschodí, s verandami, zatieňajúcimi dvere a obloky najvyššieho poschodia, s útulnými galeriami, podopretými pevnými zábradliami, ktoré zdobily a chránily vyššie poschodie. Okrem toho spočívaly stavby tu a tam na akomsi nízkom stĺporadí, cez ktoré mohol previevať vietor a cez ktoré daly sa vidieť ostatné časti domu, takže takto vynikala jeho veľkosť a krása. Upravenie záhrady bolo rovnako veľkolepé: nachádzaly sa v nej chodníky, trávniky, kriky a niekoľko veľkých stromov, vzácných druhov paliem spolu s rohovníkmi, s merunovníkmi a s orechovníkmi. Pôda sa snižovala na všetky strany zo stredu, kde bola mramorová nádrž, či vodáreň, prelomená v istých vzdialenostiach dvierkami, ktorými, keď boli otvorené, vytekala voda do strúh podľa chodníkov — dômyselné to zariadenie zavlažovania.

Neďaleko prameňa bol malý rybník s čistou vodou, napájajúcou trstiny a oleandry, aké rastú v jordánskom údolí až k Mŕtvemu moru. Medzi touto húštinou a rybníkom sedeli dvaja mladíci, jeden asi devätnásť, druhý sedemnásťročný, zabraní do vážneho rozhovoru tak, že nedbali ani na pražiacie slnko.

Obaja boli švární a na prvý pohľad každý by ich bol pokladal za bratov. Obaja mali čierne vlasy i oči, tváre však temno hnedé; a keď sedeli, ich postavy sa zdaly veku primerané.

Starší mal obnaženú hlavu. Široká tunika, siahajúca po kolená, to bol jeho jediný oblek, okrem sandálov a svetlobelasého plášťa. Zpod rúcha mu vyčnievaly nepokryté ruky a nohy, hnedé ako tvár; akási jemnosť v chovaní, ušľachtilé rysy a vycibrenosť hlasu prezradzovaly jeho stav. Tunika z najjemnejšej vlny, šedivej farby, s červeným lemovaním na hrdle, rukávoch a spodnom okraji, prepásaná hodvábnou stužkou so striebornými ozdobami, svedčila o tom, že je Riman. A ak v reči zazrel tu a tam povýšene na svojho spoločníka a choval sa k nemu ako k podriadenému, môžeme mu to skoro prepáčiť, lebo pochádzal z rodiny i v Ríme vznešenej — okolnosť to, ktorá v tom veku ospravedlňuje akúkoľvek povýšenosť. V hrozných vojnách medzi prvým cisárom a jeho nepriateľmi jeden Messala bol Brutovým priateľom. Po bitke pri Filipi smieril sa bez poníženia s víťazom. Lenže neskôr, keď Oktávius bojoval o cisársku hodnosť, Messala ho podporoval. Oktávius, už ako cisár Augustus, pamätlivý jeho služieb, zahŕňal ho hodnosťami. Okrem iného, keď Judsko kleslo na provinciu, syna svojho klienta poslal do Jeruzalema a poveril ho vyberaním a spravovaním daní v tom kraji; a v službe tej ostal od toho času, deliac sa s veľkňazom o palác. Mladík, o ktorom bola práve reč, bol jeho vnukom a mal vo zvyku dávať vždy najavo, že vie veľmi dobre o pomere svojho deda k veľkým Rimanom tej doby.

Messalov spoločník bol vyššej postavy a mal oblek z jemného bieleho plátna, strihu takého, aký vládol vtedy v Jeruzaleme; hlavu mal prikrytú šatkou, pripevnenou žltou stuhou, a upravenou tak, že mu splývala

s čela nazad do tylu. Pozorovateľ, skúsený v rozoznávaní rás a všimajúci si viac tváre než odevu, bol by hneď uhádol jeho židovský pôvod. Čelo Rimana bolo vysoké a úzke, nos ostrý a orlí, pery však tenké a rovné. Čelo Izraelitu bolo naopak, nízke a široké, nos dlhý s rozšírenými nozdrami, vyššia pera zakrývala trochu nižšiu a v kútdoch s jamkami ohýbala sa ako Kupidov luk; tieto rysy, spolu s okrúhrou bradou, s veľkýma očima a lícami vajcovitej podoby a ako by vínom zaliatymi, dodávaly jeho tvári lúbežnosti, sily a krásy, vlastnej jeho rase. Rimanov vonkajšok bol prisny a cudný, Židov zas bohatý a bujný.

— Nepovedal si, že nový prokurátor príde zajtra?

— Otázku vyriekol mladší z priateľov, a to v gréčtine, jazyku to, podivná vec, vtedy prevažne užívanom v lepších kruhoch v Judsku; jazyk tento prešiel najprv z paláca na bojište a do škôl, odkiaľ, nevedno kedy a ako, dostal sa do samého chrámu a odtiaľ do chrámového obvodu ďaleko za brány a stĺpy — obvody svätosti, neznesiteľnej pre pohanov.

— Hej, zajtra, — odpovedal Messala.

— Kto ti to povedal?

— Počul som to od Izmaela, nového správcu v paláci — vy ho voláte veľkňazom. Novina tá by bola hodnovernejšia, uznávam, keby bola prišla od Egyptana, z rasy, ktorá zabudla, čo je pravda, alebo od niektorého Idumejca, ktorého národ vôbec nikdy nevedel, čo je pravda; ale sám mám o tom úplnú istotu, lebo ráno som videl centuria z hradu, a ten mi povedal, že prípravy na privítanie sú v plnom prúde; že zbrojari leštia helmice a štíty, pozlácajú orlov a gule; že svetlice dlho už neužívané sa znova čistia, vetrajú, ako by mala byť rozmnožená posádka — telesná stráž, hádam, veľkého človeka.

Nemožno zachytiť všetky odtienky Messalovej odpovede, lebo jej jemné body sa vymykajú moci pera. Čitateľovi musí prísť na pomoc jeho obrazivosť; preto ho treba upozorniť na to, že úcta, ako vlastnosť rímskej mysle, rýchle upadala, či vlastne vychádzala z módy. Staré náboženstvo prestalo byť vierou. Bolo ešte prinajviac zvykom myšlienky a výrazy, obľúbeným najmä kňazmi, ktorí službu v chráme pokladali za výhodnú a básnikmi, ktorí pri tvorení svojich veršov nemohli sa zaobiť bez zdomácnených božstiev: i teraz sa vyskytujú speváci podobného rázu. Miesto náboženstva zaujala filozofia a výsmech i satira vyhnaly úctu natoľko, že podľa latinskej mienky satira sa stala obyčajným obratom každej reči, patrila k nej ako soľ k mäsu a vôňa k vínu. Mladý Messala, vychovaný v Ríme, odkiaľ len nedávno prišiel, zachytil rímske zvyky a spôsoby: sotva znateľné potrhovanie kútka spodného víčka, zrejme trhnutie nosnej dierky na tej istej strane, pomalú reč, považovanú za najlepší prostriedok, ako vyjaviť všeobecnú ľahostajnosť a ako dosiahnuť rečnicke pauzy, potrebné alebo na to, aby poslucháč postrehol šťastnú myšlienku, alebo na to, aby pocítil pichnutie posmešného vtipu. Taká prestávka nastala v Messalovej odpovedi pri náražke na Egypťanov a Idumejca. Farba Židových líc sa stemnila, odmlčal sa a zadíval roztržite do hĺbky rybníka.

— Rozlúčili sme sa v tejto záhrade. „Pokoj s tebou!“ boli tvoje posledné slová. „Bohovia nech ňa ochraňujú!“ Odvetil som. Pamätáš sa? Koľko rokov už ubehlo odvtedy?

— Päť, — odvetil Žid, zadívaný do vody.

— Nuž, máš byť prečo vďačný — ale komu, ako to mám povedať? Bohom? Nezáleží na tom. Vyrástol si na švárneho mládenca; Gréci by ňa volali krásnym —

šťastné dovŕšenie rokov. Keď sa Jupiter uspokojil s Ganymedom, akým cisárskym pohárnikom by si sa mohol ty stať! Povedz mi, Juda, ako ťa môže prokurátorova návšteva tak zaujímať?

Juda pohliadol na Messalu vážne, zamyslene a keď na ňom chvíľu utkvel, odpovedal: — Hej, päť rokov! Pamätám sa na tvoj odchod, šiel si do Ríma; videl som ťa odcestovať a plakal som, lebo som ťa mal rád. Roky uplynuly a vrátil si sa mi zdokonalený a vznešený — nežartujem a predsa — predsa prial by som si, aby si bol tým Messalom, čo odišiel.

Tenká spodná časť posmeškárovho nosa sa zatriasla a tiahlym tónom prehovoril: — Nie, nie; nie nejaký Ganymede, ale orákulum, môj Juda. Niekoľko úloh u môjho učiteľa rečníctva pri fóre, námestí — dám ti odporúčanie, keď zmúdrieš a porozumieš radu, ktorú ti mám udeliť — trochu cvičenia v tajomnom umení, a Delfy ťa prijmú ako samého Apolona. Na zaznenie tvojho slávnostného hlasu sostúpi Pýtia k tebe so svojou korunou. Vážne, môj priateľ, v čom som nie Messala, ktorý odišiel? Kedysi som počúval najväčšieho logika na svete vykladať o hádaní. Pamätám sa na jeden výrok: najprv porozumej svojho protivníka a len potom mu odpovedz! I teba chcem teda najprv porozumieť.

Mladík sa začerveňal pod výsmešným pohľadom, ktorým na ňom spočinul; ale predsa odhodlane povedal: — Vidím, využil si príležitosť; od svojich učiteľov odniesol si si mnoho vedomostí a jemného chovania. Vyprávaš ľahko ani učiteľ, ale tvoja reč je kúsavá. Môj Messala, keď odchádzal, nemal jeđu vo svojej prirodzenosti a za svet by nebol urazil svojho priateľa!

Riman sa usmial, ako keby sa mu pochlebovalo a zdvihol svoju patricijskú hlavu o niečo vyššie.

— Ó môj Juda, nie sme v Dodone ani v Pyteu.

Zanechaj orakulovské výpovede a vprav rovno. V čom som ťa urazil?

Druhý si zhlboka vydýchol a riekol, opravujúc si opasok: — Za päť rokov som sa i ja naučil niečomu. Hillel sa možno nevyrovná logikovi, ktorého si počúval a Simeon i Šamai stoja iste pod tvojím učiteľom pri fóre. Ich učenie nezabieha na zakázané chodníky; tí, čo sedia pri ich nohách, obohacujú sa znalosťami o Bohu, o zákone a Izraelovi, a účinok tohto je láska a úcta k všetkému, čo k nim prináleží. Chodiac na vysokú školu a skúmajúc, čo som tam počul, zvedel som, že Judsko je nie to, čo bývalo. Vidím rozdiel medzi samostatným kráľovstvom a malou provinciou, akou je Judsko. Bol by som horší od Samaritána, keby som nepocítil pokorenie svojej vlasti. Izmael nie je zákonným veľkňazom a ani ním nemôže byť, kým Annáš žije, ale predsa je levítom, jedným z nábožných, čo tisíc rokov príjemne slúžili Bohu a Pánu našej viery a nášho uctievania. His... — Messala ho prerušil kúsavým smiechom.

— Ó už ti rozumiem, Izmael — vravíš — je uchvátiliteľom, a veríš predsa skôr Idumejcovi než Izmaelovi je ako hadovo uštipnutie. Pri opitom Semelovom synovi, čo je to byť Židom! Všetci ľudia, všetky veci, i nebo a zem sa menia, ale Žid nikdy. Pre neho niet postupu a ústupu; on je taký, akí boli jeho predkovia na samom počiatku. V tomto piesku ti narýsujem kruh —! No povedz mi, o čo viac je židovský život? Okolo, dokola, Abrahám tu, Izák, Jakub tam, Boh uprostred. A kruh — pri samom pánovi všetkých hromov! I ten kruh je priveľký. Znova ho narýsujem. — Odmlčal sa, položil palec na zem a točil prstami okolo neho. — Podívaj sa, stopa po palci je chrám, čiary po prstoch Judsko. Mimo tohto malého priestoru niet nič pozoruhodného? Umenia! Herodes bol staviteľom, teda je zlorečený. Maľba, so-

chárstvo! Dávať sa na ne je hriech. Básnictvo pripínať na oltáre. Kto sa z vás opováži rečniť von zo synagogy? Všetko, čo získate vo vojne za šesť dní, opustíte na siedmy. To je váš život a také sú i jeho hranice. Kto by mi neprisvedčil, keď sa vám smejem? Čo je váš Boh, keďže ho uspokojí uctievanie takého národa, proti nášmu Jupiterovi, ktorý nám prepožičiava svojich orlov, aby sme opanovali svet našimi vojskami? Hillel, Simeon, Šamurai, Abtalion, čo sú všetci tí proti učiteľom, ktorí hovoria, že hodno je vedieť všetko, všetko, čo sa len dá naučiť.

Žid vstal veľmi zahanbený.

— Nie, nie, Juda, sed', sed', — volal Messala, fahajúc ho.

— Posmievaš sa mi.

— Počuj ešte niečo. Hneď — usmial sa Riman poputne — hneď príde ku mne, ako to má vo zvyku, Jupiter s celou svojou rodinou, gréckou i latinskou, a urobí koniec vážnemu rozhovoru. Som rád, že si vyšiel láskavo zo starého domu svojich otcov, aby si ma privítal a obnovil naše priateľstvo z detských čias — keď to bude možné. — „Chod“, povedal mi učiteľ pri svojej poslednej prednáške „chod' a ak chceš dosiahnuť veľkosť v svojom živote, pamätaj, že Mars panuje a že Eros našiel svoje oči!“ Chcel tým povedať, že vojna je všetko a láska nič. Tak je to v Ríme. Sňatok je prvý krok k rozvodu. Čnosť je remeselníkovým klenotom. Kleopatra, umierajúc, odkázala svoje umenie a je pomstená, má nástupcu v každom rímskom dome. Svet sa uberať tou istou cestou; preto, čo sa týka našej budúcnosti, dolu s Erosom, nech žije Mars! Budem vojakom; a teba, môj Juda, teba ľutujem; čím môžeš byť?

Žid podišiel k posvätnému jazeru a Messala hovoril hlbším a dlhým hlasom.

— Hej, ľutujem ťa, mój krásny Juda. Z vysokej školy do synagogy, potom do chrámu, odtiaľ — ó koruna slávy — k sedadlu sanedrine. Život bez príležitosti: nech ti bohovia pomáhajú. — Juda pohliadol práve včas, keď zahorela jeho hrdá tvár pýchou pri vyprávani.

— Lenže ja — ó veď svet nie je ešte celý podmanený. More má nevidané ostrovy. Na severe sú ešte národy nenavštvienené. Sláva dokončíť Alexandrov pochod na Ďaleký východ čaká ešte na niekoho. Hľa, aké možnosti má Rimán.

Ochvíľu pokračoval:

— Výprava do Afriky, druhá proti Skýtom; potom légia! Postup končí obyčajne tam, ale mój nie. Ja, — jeho Jupitera! Aká to myšlienka, ja sa vzdám légie za prefektúru. Predstav si život v Ríme, s peniazmi, vínom, ženami, hrami — básnikmi pri hostine, pletichami pri dvore, kockami cez celý rok. Taký život, tučná prefektúra a ona moja bude. Ó mój Juda, tvoja Sýria! Judsko je bohaté. Antiochia — hlavné mesto bohov. Nastúpim po Cyreneovi a ty — budeš účastným na mojom šťastí.

Sofisti a rečníci, ktorí naplňovali verejné miesta Ríma, majú skoro výlučne právo vyučovať jeho patricijskú mládež, boli by súhlasili s Messalovými výrokmi, lebo vyhovovaly vtedajšiemu smýšľaniu, ale mladému Židovi boli nové a lišily sa úplne od vážnych rozhovorov a rečí, na aké bol privyknutý. Okrem toho náležal ku kmeňu, ktorého zákony, spôsoby a zvyky myslenia zakazovali posmech a satiru; prirodzene, svojho priateľa počúval teda s rôznymi pocitmi: niekedy horel hnevom, inokedy zas bol v neistote, ako ho rozumieť. Povýšenecká prevaha ho zpočiatku urážala, neskoršie ho popudzovala a nakoniec ho ostro rozbolela. Z tohto pocitu vzniká hnev a ten posmeškár vzbudil ho ešte iným

spôsobom. Židovi herodiánskych čias láska k vlasti bola divou vášňou, ťažko utajenou pod dobrou náladou a tak súvisela s jeho dejinami, náboženstvom a Bohom, že sa hneď ozvala, keď sa mu niekto posmieval. Nezveličujeme teda, keď povieme, že celé Messalovo vypravovanie, až do poslednej pomlčky, bolo neznesiteľným trýznením poslucháča, ktorý prehovoril s neistým smiechom: — Je veľmi málo tých, ako som počul, čo sa môžu vysmievať zo svojej budúcnosti; presvedčuješ ma, Messala, že nie som z nich.

Riman ho najprv skúmavo prezrel, potom odpovedal: — Prečo by sa pravda nemohla povedať v podobe žartu, ako i v podobenstve? Veľká Fulvia šla ktorýsi deň na ryby; chytila viac než všetci ostatní dovedna. To vraj preto, lebo háčik na udici bol pozlátený.

— Tak to teda nebol len žart.

— Mój Juda, vidím, že som ti dosť neponúkol, — odvetil Riman chytro s vyjasneným zrakom. — Keď budem mať prefektúru s Judskom, aby som sa obohatil, — urobím ťa veľkňazom.

Žid sa obrátil s hnevom.

— Nechoď, — riekol Messala.

Druhý zastal nerozhodne.

— Bohovia, Juda, ale sinko páli, — volal patricián; keď spozoroval jeho rozpaky. — Poďme do chládku.

Juda odvetil chladne:

— Radšej sa rozíďme. Škoda, že som prišiel. Hľadal som priateľa a našiel... — Rimana, — pridala chytro Messala.

Žid zafal pästou, ale opanujúc sa, odchádzal. Messala vstal, vzal plášť s lavice, prehodil ho cez plecia a šiel za ním; keď ho dobehol, položil pravicu na jeho plece a šiel s ním.

— Toto je cesta —, po ktorej sme chodievali, keď sme boli malí. Poďme takto až k bráne.

Messala sa zdanlivo usiloval byť vážny a milý, i keď sa nemohol zbaviť zvyklého posmešného výrazu v obličaji. Juda zniesol jeho dôvernosť.

— Ty si ešte len chlapec, ja som už však mužom; chcem i ako muž hovoriť. — Rimanova samochvála bola znamenitá. Mentor, prednášajúci Telemachovi, nemohol by sa lepšie cítiť.

— Veríš v Parce? Ah; zabudol som, že si saducej: essenovia sú vaši múdri, a predsa veria v tieto sestry. Tak i ja. Tieto tri sa neustále miešajú do toho, čo sa nám páči. Sadnem si a urobím plán. Behám cestami sem a tam. Perpol. Práve, keď nafahujem ruku, aby som sa zmocnil sveta, počujem za sebou škrípanie nožníc. Poohliadnem sa a vidím, že je tu, tá prekliata Atropos! Ale, môj Juda, prečo si sa pobláznil, keď som vravel, že nastúpim po starom Cyreneiovi. Ty si si myslel, že sa chcem obohatiť z vydierania Judska. Dajme tomu, bude to robiť hocktorý Riman. Prečo nie ja?

Juda spomalil kroky.

— Cudzinci mali v rukách Judsko i pred Rimanmi, — riekol, zdvihnúc ruku. — Kde sú teraz, Messala? Ale ono ich prežilo všetkých. Čo bolo, bude zas.

Messala znova začal vyprávať pomaly, dlhým tónom.

— Parce majú svojich veriacich aj okrem essenov. Víтам ťa, Juda, víтам vo viere.

— Nie, Messala, nerátaj ma medzi nich. Moja viera spočíva na skale, ktorá bola základom viery mojich otcov, dávno pred Abrahámom, na prisľúbení Boha, Pána v Izraeli.

— Moc citu, môj Juda! Ako by sa bol zhrozil môj učiteľ, keby som sa bol previnil takým nadšením v jeho prítomnosti. Chcel som ti viac vyprávať, ale bojím sa ťa.

Keď prešli niekoľko krokov, Riman znova začal.

— Myslím, že ma teraz môžeš vypočuť, najmä, keď sa to týka teba. Chcel by som ti, môj švárny Ganymede, prejavíť dobrú vôľu. Milujem ťa . . . ako to len môžem. Riekol som ti, že chcem byť vojakom. Prečo nie i ty? Prečo nevystúpiš z malého kruhu, v čom, ako som ti ukázal, je zahrnutý celý vznešený život, povolený vašimi zákonmi a zvykmi?

Juda neodpovedal.

— Kde sú vlastne dnes múdri? — pokračoval Messala. — Nie ti, čo mrhajú roky v hádkach o mŕtve veci, o Baalov, o Jupiterov, Jehovovi, o filozofii a náboženstve. Povedz mi jedno veľké meno, Juda; nezáleží, kde ho nájdeš — v Ríme, v Egypte, v Oriente, alebo tu v Jeruzaleme — nech ma Pluto vezme, keď nepatrí človekovi, ktorý si nevydobil slávu prostriedkami, danými mu terajškom; ktorý nepovažoval nič za sväté, čo k nej nevedlo a neopovrhoval ničím, čo k nej viedlo. Ako to bolo s Herodesom? Ako s Makabejskými? Ako s prvým a druhým Caesarom? Nasleduj ich. Začni teraz. Tu máš Rím, ochotný ti je pomôcť, ako to urobil pre Antipatra.

Žid sa triasol od zlosti a že boli blízko záhradnej brány, zrýchlil kroky, dychtiac uniknúť.

— Rím, Rím, — mrmlal.

— Buď rozumný, — pokračoval Messala. — Zanechaj Mojžišove bláznovstvá a podanie; vezmi skutočnosť, ako je. Podívaj sa priamo do tváre Parcám a povedia ti, že Rím je svet a opýtaj sa ich; čo je Judsko a ony ti odpovedia, že to, čo chce Rím.

Prišli k bráne. Juda zastal a so svojho pleca odložil jemne Messalovu ruku a podíval sa mu upriamene do tváre so slzami v očiach.

— Rozumiem ti, lebo si Riman, ty mi však nemôžeš,

lebo som Izraelita. Dnes si mi dal bolestne pocítiť, že už nikdy viac nemôžeme byť priateľmi ako kedysi. Tu sa rozchádzame. Nech pokoj Boha mojich otcov zostane s tebou!

Messala mu podával ruku, ale Žid prešiel cez bránu. Keď bol preč, Riman chvíľku mlčal, potom sa i on vzdialil a prehovoril k sebe, pohodiac hlavou.

— Nech je tak. Eros umrel, Mars vládne.

DOM JUDEOVCOV.

Od vchodu do sv. mesta, kde teraz stojí brána sv. Štefana, tiahla sa na západ ulica rovnobežne so severným priečelím hradu Antonia. Najprv šla týmto smerom až k Tyropejskému údoliu, ktorým sa vinula trochu južným smerom, zatočila sa a bežala na západ, na miesto, kde podľa tradície stála kedysi brána súdu, odtiaľ sa náhle obrátila na juh. Cestovateľ alebo študent, oboznámený so sv. miestami, spozná, že práve popísaná cesta je čiastkou Krížovej cesty, ktorá má pre kresťanov väčší význam, i keď rázu viac pošmúrneho, než ktorákoľvek ulica na svete. Pretože sa nepotrebujeme zaoberať celou ulicou, dostačí vyznačiť dom na rohu, kde ulica odbočuje na juh. Tento dom, ako javisko udalostí, zasluhuje, aby bol podrobnejšie opísaný.

Budova mala na sever i na západ priečelie, ktždé dlhé asi 40 stôp a ako každá väčšia orientálna budova mala dve poschodia a tvorila dokonalý štvorec. Ulica na západnej strane bola široká asi 12 stôp, severná však nie viac než desať, takže kto šiel popri samých múroch a poďíval sa po nich hore, zarazil sa nad ich hrubým, nevábny, neupraveným, ale mohutným vonkajškom, pretože boli složené z veľkých kamenných balvanov, neotesaných z vonkajšej strany, tak ako boli privezené z lomu. Kritik by bol povedal, že dom je stavaný v slohu pevnosti; lenže s oknami a ozdobami nad bránou. Na juhozápadnej strane boli štyri okná, na severnej

iba dve a všetky boli vsadené na druhom poschodí a to tak, že prečnievaly do ulice dolu. Brány boli jediné viditeľné otvory zvonku. Boly tak husto obité železnými pásmi, že by boly odolaly baranom, pritom boly chránené ešte mramorovými vlysami, vkusne prevedenými a tak smelo vystupujúcimi, že návštevníci, dobre informovaní o ľuďoch, boli istí, že boháč tak bývajúcí je Saducej, v politike i v náboženstve. Mladý Žid, krátko potom, čo bol opustil Rimana pri paláci na trhovisku, zastavil sa pred západnou bránou práve popísaného domu a zaklopal. Bránka, zasadená do brány, sa otvorila a prepustila ho. Vkročil rýchlo a zabudol poďakovať vrátnikovi za pozdrav.

Aby sme mali akúsi predstavu o vnútornom zariadení a aby sme zvedeli, čo sa mladíkovi ďalej prihodilo, pôjdeme za ním. Priechod, do ktorého vstúpil, podobal sa úzkemu tunelu s múrami a sklepenou povalou. Na oboch stranách boly kamenné lavice, ošúchané dlhým užívaním. Dvanásť či trinásť stupňov priviedlo ho do dvora, ktorý mal podobu obdĺžnika, smerujúceho od severa na juh a obmedzeného na všetkých stranách okrem východnej — ako sa zdalo — priečeliami dvojposchodových domov, z ktorých spodné poschodie bolo rozdelené na izbičky, zatiaľ čo vyššie vybehávalo v terasu, chránenú silným zábradlím. Sluhovia, chodiaci sem a tam po terasách, huk mlynských kolies, vejúce šatstvo na povrazoch, natiiahnutých s jedného konca na druhý, kuratá a holuby, voľne užívajúce miesta, kozy, kravy, mulice a kone, zavreté v maštali, mohutné koryto na vodu asi pre všeobecnú potrebu, toto všetko svedčilo, že dvor je určený na hospodárske účely majiteľa. Múr mal na východnej strane vchod, podobný vo všetkom prvému.

Mladík, prejdúc druhou chodbou, dostal sa do dru-

hého nádvorja, rozsiahleho, štvorcovitého, posadeného kríkmi a viničom, osviežovaného vodou z nádrže, postavenej pri sieni na severnej strane. Izby tu boli vysoké, vzdušné a tienené záclonami s bielymi a červenými pruhmi. Sklepenie izieb spočívalo na okrúhlych stĺpoch. Schody na južnej strane vystupovali na terasu vyššieho poschodia a nad nimi boli rozťahnuté veľké plachty na ochranu proti slnku. Druhý rad schodov siahal od terasy na strechu, ktorej okraj, v podobe štvorca, bol vytvorený z terasového vlysu a z nízkej ohrady z pálených šesťhranných jasne červených tehál. V tejto časti budovy — okrem toho — bolo pozorovať úzkostlivú čistotu, ktorá nestrpela prášku v kútoch, ba ani žltého listu na kričku a prispievala, ako všetko ostatné, k všeobecnému rozkošnému dojmu, takže hosť, dýchajúc čerstvý vzduch, ešte pred uvedením poznal vznešenosť rodiny, ktorú hodlal navštíviť.

Mladík po niekoľkých krokoch v druhom nádvorí obrátil sa napravo a zvoliac si cestu pomedzi kríky, ktorých časť bola v kvete, prešiel ku schodom a vystúpil na terasu, širokú, vydláždenú bielymi a hnedými dláždicami, tesne k sebe priliehajúcimi a už veľmi vychođenými. Prejdúc popod plachtu k dverám na severnej strane, vstúpil do miestnosti, udržovanej v tme oponou. Potom prešiel po dlážke z tehál, hodil sa na diván tvárou dolu a ležal tak nepohnute s čelom na preložených ramenách.

Pred večerom pristúpila akási žena k dverám, zavolala; ozval sa a ona vstúpila.

— Je po večeri a je už tma. Nie je môj syn hladný?
— pýtala sa.

— Nie — odpovedal.

— Si chorý?

— Chce sa mi spať.

— Matka ňa hľadá.

— Kde je?

— V besiedke na streche.

Vzchopil sa a posadil.

— Dobre. Prines mi niečo jest.

— Čo chceš?

— Čo chceš, Amra. Nie som chorý, ale ľahostajný. Život sa mi nezdá takým pekným, ako sa mi zdal ráno. Nová choroba, Amra; a ty, ktorá ma znáš tak dobre, ktorá si ma nikdy neopustila, uvažuj teraz, čo by sa mi hodilo za potravu a liek. Prines mi, čo chceš.

Amarine otázky a hlas, ktorým ich predniesla — nízky, súcitný a starostlivý — svedčily o vzájomnej príchylnosti týchto dvoch. Pravickou sa dotkla jeho čela a potom uspokojená vyšla rieknuť: — Dobre.

O chvíľu sa vrátila, nesúc hrnček mlieka, niekoľko tenkých skýv bieleho chleba, jemnú kašu z rozličnej pšenice, upražené vtáča, med a soľ. Napokon priniesla strieborný krčah vína a rozsvietenú príručnú lampu.

Úprava izby vystúpila na obdiv: steny hladké, povala spojená s veľkými dubovými spojmi, ktoré časom a dažďovými škvrnami zhnedly; podlaha z malých červených a bielych tehál; niekoľko stoličiek s nohami, vyrezávanými na spôsob leva; diván, vyvýšený nad podlahu, belaso vytapetovaný a čiastočne prestretý pruhovanou vlnenou pokrývkou — slovom, židovská spáľňa. V tom istom svetle ukázala sa i žena. Pritiahnuť stoličku k divánu, položila na ňu večeru a prikľakla k nej, aby mohla poslúžiť. Bola asi päťdesiatročná, tmavej plete, čiernych očí a v tej chvíli jej tvár zjemňoval výraz materskej nežnosti. Na hlave mala biely turban, položený tak, že jej bolo vidieť uši a v nich znak jej stavu — dierku, prevrútanú hrubým šidlom. Bola otrokyňou egyptského pôvodu, ktorej by ani svätý päťde-

siaty rok nebol priniesol slobodu a ani by ju nebola prijala, lebo mladík, o ktorého sa starala, bol jej životom. Dojčila ho ako nemluvňa, opatrovala ho ako dieťa, preto nemohla prerušiť službu. Nemohla ho nikdy považovať za dospelého.

Medzi jedením hovoril: — Pamätáš sa, Amra, na Messalu, čo chodil k nám kedysi?

— Pamätám.

— Pred niekoľkými rokmi odišiel do Ríma a teraz sa vrátil. Dnes som ho navštívil.

Mráz prešiel telom mládenca.

— Videla som, že sa niečo stalo, — riekla s úprimnou účasťou. — Nemala som nikdy rada Messalu. Vyjav mi všetko. — On sa však zamyslel a na jej opätovné otázky povedal len toľko: — Veľmi sa zmenil a odteraz nebudem s ním nič mať.

Keď Amra odniesla taniere, i on vyšiel na terasu a odtiaľ na strechu. Predpokladá sa, že čitateľ vie niečo o tom, načo je strecha na východe. Zákonodarcom zvykov je všade podnebie. Sýrsky letný deň milovníka pohodlia vyháňa do temných ciel; večer však láka ho zavčasu von a tiene na horskej stráne zdajú sa šerom pokrývať cyrcejských spevákov; sú však ďaleko, ale strecha je dosť blízko a dosť vyvýšená nad skvejúcu sa rovinu, takže na ňu má prístup chladný vietor a je dosť vysoko i nad stromami, takže láka hviezdy bližšie, t. j. jasnejšie sa zdajú svietiť. Strecha sa takto stala útulkom — ihriskom — spálňou, šatňou, miestom shromaždenia pre rodinu, hudobnou sieňou, miestom pre tanec, rozhovor, snívanie a modlitbu.

Tá istá príčina, pre ktorú sa upravujú i za najväčších obetí vnútorné miestnosti v krajoch chladnejších, núti orientálcov okrášliť si strechu doma. Ohrada, predpísaná Mojžišom, stala sa slávou keramiky; neskoršie

pozdvihly sa nad ňou veže, jednoduché a podivné; ešte neskoršie kráľovia a kniežatá okrášlili svoje strechy letohrádkami zo zlata a mramoru. Keď Babylončan do vzduchu zavesil záhrady, vtedy podivinstvo nemohlo ísť už ďalej.

Mladík, ktorého sledujeme, kráčal pomaly po streche do veže, postavenej na severozápadnom uhle paláca. Keby bol býval cudzincom, bol by hodil zrakom po stavbe, ku ktorej sa blížil a bol by i v šere uvidel temnú, nízku, zamrežovanú a baňou opatrenú stavbu. Vkročil popod čiastočne zdvihnutú oponu. Dnu bola tma, len na štyroch stranách boli oblúkovité otvory, ktorými bolo vidieť nebo s hviezdami. V jednom z týchto otvorov videl ženskú postavu, opretú o hlavnicu v bielom splývajúcom rúchu. Počujúc jeho kroky, prestala pohybovať vejárom, jagajúc sa pri svite hviezd od drahokamov a zvolala:

— Juda, môj syn.

— Tu som, matka, — odvetil a zrýchlil kroky. Pristúpiac k nej, kľakol pred ňu a ona ho objala a vrele ho pobožkajúc, pritiskla ho k srdcu.

ČUDNÉ VECI, O KTORÉ SA BEN-HUR ZAUJÍMA.

Matka, zaujmúc zas nenútenú polohu, oprela sa o hlavnicu, zatiaľ čo si syn sadol na diván a hlavu sklonil na jej lono. Obaja mohli cez otvory vidieť rad nižších domových striech. V susedstve rysovaly sa modročierne obrysy hôr nad západným obzorom a nebo s jeho tmavou vzdialenosťou v záplave hviezd. Miesto bolo tiché. Len vetrik ševelil.

— Amra mi vraví, že sa ti niečo prihodilo, — riekla, hladiac ho po lícach. — Keď Juda bol ešte dieťaťom, nedbala som, keď ho trápily malé starosti, ale teraz je dospelý! Nesmie zabudnúť — jej hlas sa stal veľmi milým —, že raz sa má stať mojím hrdinom.

Vyprávala skoro už vymiznutým nárečím, ktoré len nemnohí — a to všetko vznešení a bohatí — zachovávali v jeho rýdzosti, aby sa takto ešte viac líšili od pohanov — nárečím, v ktorom Rebeka a Ráchel spievaly Benjamínovi.

Zdalo sa, že tieto slová ho znova rozladily, ale hneď sa chopil ruky, ktorá ho ovievala a riekol: — Matička, dnes som bol prinútený uvažovať o mnohých veciach, ktoré mi predtým neprišli ani na um. Povedz mi najprv, čím mám byť?

— Nepovedala som ti, máš sa stať mojím hrdinom.

Nemohol jej vidieť do tváre, ale vedel, že je rozčúlená. Zvážnel ešte viac.

— Si veľmi dobrá, veľmi milá, matička. Nik ma tak nebude milovať ako ty.

Znova a znova bozkával jej ruku.

— Myslím, že chápem, prečo chceš, aby som ti nekládol túto otázku, — pokračoval. — Až podnes môj život náležal tebe. Aká vľúdna a milá bola tvoja starosť o mňa! Želal by som si, aby trvala večne. Ale to nemôže byť. Boh žiada, aby som sa raz stal už pánom svojej vôle — deň rozlúčky má nastať a pre teba hrozný deň. Budme statoční a vážni. Budem tvojím hrdinom a ty ma musíš vypraviť na cestu. Poznáš dobre zákon — každý syn Izraela musí mať nejaké zamestnanie. Ani ja nie som výnimkou, i pýtam sa, či sa mám stať pastierom stád? či budem obrábať polia? mám sa chopiť pily? či mám byť úradníkom, alebo právnikom? Čím budem? Dobrá matička, pomôž mi rozhodnúť sa.

— Gamliel dnes prednášal, — riekla zamyslene.

— Ale ja som ho nepočul.

— Vtedy si sa prechádzal so Šimonom, ktorý, ako počúvam, je dedičom génia svojej rodiny.

— Nie, nevidel som ho. Bol som hore na trhovisku, nie v chráme. Navštívil som mladého Messalu.

Akási zmena v jeho hlase vzbudila matkinu pozornosť. Predtucha zrýchlila tlkot jej srdca; prestala ho znova ovievať.

— Messalu! — riekla. — Čo ti len mohol povedať, že sa tak trápiš?

— Veľmi sa zmenil.

— Chceš povedať, že sa z neho stal Riman!

— Hej.

— Riman, — opakovala ako by pre seba. — Celému svetu slovo to znamená: pán. Ako dlho bol preč?

— Päť rokov.

Zdvihla hlavu a zahľadela sa do tmy.

Klakol pred ņu a ona ho objala... (str. 120.)

— Duch svätej cesty vanie iste po egyptských a babylonských uliciach, ale v Jeruzaleme, v našom Jeruzaleme, zostáva v platnosti smluva.

A hlboko zamyslená, znova sa pohodlne posadila. Čakala, čo povie Juda.

— Čo povedal Messala, matka, bolo dosť ostré už samo osebe; ale s ohľadu na spôsob prednesenia, niektoré veci boli priamo neznesiteľné.

— Myslím, že ňu chápem. Rím, jeho básnici, rečníci, senátori, dvorani bláznia sa satirou.

— Myslím, že všetci veľkí mužovia sú pyšní, — pokračoval, skoro nezbadajúc prerušenie; — ale pýcha týchto ľudí je zvláštneho rázu; v posledných dňoch rozmohla sa tak, že ani bohovia sa jej nevyhnú.

— Bohov sa ona nedotkne! — pridala matka chytro. — Nejednen Riman prijal božskú poctu, ako by mu právom prináležala.

— Nuž, Messala ukazoval vždy túto svoju zlú vlastnosť. Keď bol ešte malý, videla som ho posmievať sa cudzincovi, ktorého ešte i Herodes považoval si za česť prijať s poctami, ale vždy ušetril Judsko. V rozhovore so mnou robil si po prvý raz posmech z našich zvykov a nášho Boha. Rozišiel som sa s ním, ako by si si to bola sama želala. A teraz, matka, chcel by som vedieť s väčšou istotou, či má Riman príčinu mnou opovrhovať? V čom som zaostal? Je náš národ nižšieho druhu? Prečo by som sa ja i v prítomnosti samého cézara mal triasť ako otrok. Povedz mi najmä to, či, keď mám dušu i vôľu, môžem sa vydať do sveta za slávou akéhokoľvek druhu? Či sa môžem chopiť meča a hovieť vojenskej vášni? Či nemôžem ako básnik ospevovať každý predmet? Môžem byť kovorobotníkom, pastierom, kupcom, prečo nie umelcom ako Grék? Povedz mi, matka — a

toto je všetko, čo ma trápi — prečo nemôže izraelský syn robiť všetko, čo robí Riman?

Čitateľ spozná vzťah týchto otázok k rozhovoru na trhovisku; matka, počúvajúc s napnutou pozornosťou, s akou by nebola počúvala predmet len trochu jej menej drahý — lenže zo súvislosti samého predmetu, z cieľa otázok a hádam aj podľa jeho hlasu a prízvuku dospela nie menej rýchlejšie k tomu istému poznaniu. Posadila sa a odvetila hlasom rovnako prudkým a ostrým: — Vidím, vidím! Spoločenský styk bol by chytrý urobiť z malého Messalu Žida; keby bol tu zostal, bol by sa možno stal prozelitom a tak aj my podliehame vplyvom nášho okolia; ale roky, strávené v Ríme, zapôsobili naň primocne. Nečudujem sa však tejto zmene; ale — hlas jej vypovedal — aspoň s tebou mohol jemnejšie zaobchodiť. Len ukrutná a tvrdá povaha môže zabudnúť na prvé priateľstvá v mladom veku.

Ruka jej ľahko klesla na jeho čelo, prstami sa mu záryla do vlasov a nežne sa v nich prehŕňala, pričom hľadala očami najvyššiu hviezdu. Jej hrdosť odpovedala jeho hrdosti nielen okom, ale i účastenstvom. Chcela mu dať odpoveď, ale za svet by mu nebola dala neuspokojujúcu odpoveď: pripustiť akúsi podriadenosť bolo by oslabilo jeho ducha na celý život. Obávala sa, že jej sily na to nestačia.

— To, čo sa pýtaš, Juda, nepatrí do záležitosti ženy. Dovoľ, aby som o tom uvažovala do zajtra a potom nech múdry Šimeon...

— Neposielaj ma k rabinovi, — riekol úsečne.

— Zavolám ho k nám.

— Nie, mne ide o viac než o jednoduché poučenie, hoci by mi ho mohol podať lepšie ako ty, ty mu daj však radšej to, čo mi on nemôže — odhodlanosť; dušu mužovej duše.

Rýchlym pohľadom prezrela nebesá, usilujúc sa pochopiť celý význam jeho otázky.

— Keď túžime po spravodlivosti pre seba, nikdy nie je múdre byť nespravodlivým k iným. Upierať udatnosť podrobenému nepriateľovi znamená podceňovať naše víťazstvo; a keď je nepriateľ dost mocný, aby sa nám ubránil, ba aby nás i premohol — hovorila nesmelo — vážnosť k sebe velí nám vysvetliť naše nešťastie iným spôsobom a nemáme viniť jeho, že je menej schopný než my.

Takto, hovoriac viac pre seba ako preň, začala:

— Vzmuž sa, syn môj. Messala pochádza zo vznešeného rodu, jeho rodina už niekoľko pokolení bola slávna. V časoch republikánskeho Ríma — ako len moja pamäť siaha, všetci sa preslávili; niektorí ako vojaci, iní ako štátnici. Pamätám sa iba na jedného konzula toho mena; mali hodnosť senátorskú; ich ochrana sa vždy vyhľadávala, lebo boli bohatí. Ale ak sa dnes tvoj priateľ vychvaľoval svojím rodom, ty si ho mohol zahanbiť vyprávaním o svojom; ak sa odvolával na roky, v ktorých možno stopovať jeho pokolenie, alebo na činy, postavenie, bohatstvo — také náražky sú znakom malého ducha, keď ich nevyvoláva dôležitá príčina — ak ich spomínal na dôkaz svojej vyššej hodnoty, tak vtedy si ho mohol bez obavy vyzvať, aby na základe dokladov porovnal každú z týchto výhod, jednu po druhej.

Po malom premýšľaní pokračovala:

— Jédnou z dnes veľmi uznávaných myšlienok je, že čas pôsobí silne na zdokonalenie rodu a plemena. Riman, vychvaľujúc svoju vyššiu hodnotu nad izraelským synkom, vždy by zle pochodil, keby šlo o dôkaz. Založenie Ríma je jeho začiatkom; svoj pôvod nemôže ani najlepší Riman dostopovať ďalej; málokto z nich si to i nárokujú a z týchto, vravím, každý jeden mohol

by svoj nárok potvrdiť len na základe ústneho podania. Messala to však akiste nemôže dokázať. Podívajme sa teraz na seba! Čo môžeme dokázať my?

Keby bolo trochu viac svetla, bol by spozoroval pýchu, ktorá sa rozliala po jej tvári.

— Predstavme si, že by nás tento Riman vyzval. Odpovedala by som mu bez chvastania a bez neistoty.

Hlas sa jej zachvel; nežná spomienka zmenila spôsob dôkazu.

— Tvoj otec, Juda, odpočiva s otcami, ale pamätám sa, ako by to bolo dnes večer, keď on a ja s mnohými radujúcimi sa priateľmi kráčali sme do chrámu teba obetovať Pánu. Obetovali sme holubice, kňazovi som povedala tvoje meno, ktoré on zapísal v mojej prítomnosti — Juda, Itamarov syn z domu Hur! Meno potom bolo vpísané do knihy v rozdelení letopisov, venovaných posvätnéj rodine.

Neviem, kedy začal zvyk týchto zápisov. Vieme, že bol rozšírený pred útekem do Egypta. Počula som od Hillela, že Abrahám dal podnet, aby letopis začal jeho menom a menami jeho synov, súc k tomu vedený sľubami Pána, ktorý jeho a jeho synov oddelil od všetkých iných pokolení a urobil z nich najvyšších a najvznešenejších, pravých vyvolených na zemi. Smluva s Jakubom mala podobný účinok. „V tvojom semene budú požehnané všetky národy sveta“ — tak riekol anjel Abrahámovi v meste Jehova-ire. „A zem, na ktorej ležiš, tebe dám a tvojmu pokoleniu“ — tak riekol sám Pán Jakubovi, spiacemu v Betel na ceste do Haran. Potom sa sudcovia starali spravodlivo o rozdelenie zeme zasľúbenia; a aby sa vedelo o dni delenia, kto má právo na diel, založená bola kniha pokolení. Ale nielen preto. Sľub požehnaní celej zeme skrze patriarchu zanášal sa ďaleko do budúcnosti. O jednom mene stala sa zmien-

ka pri požehnaní — že dobrodincom stať sa môže najskromnejší vo vyvolenom pokolení, lebo Boh, náš Pán, nepozná rozdielov stavu a bohatstva. Preto, aby skutok bol zjavný ľuďom toho pokolenia, ktoré bude jeho svedkom a aby vydali slávu, komu ona patri, bolo treba viesť letopis s úplnou istotou. Viedli ho tak?

Za tejto reči mihal vejár sem a tam, ale mladík, stávajúc sa netrpezlivým, opakoval otázku: — Je zápis celkom správny?

— Hillel povedal, že je a zo všetkých žijúcich nik nebol v tejto veci poučený tak ako on. Naši zabúdali niekedy na niektoré predpisy zákona, ale nikdy nie na tento. Dobrý rabin sám sledoval knihu pokolení cez tri doby — od zasľúbenia do posvätenia chrámu, odtiaľ do zajatia a konečne od zajatia až podnes. Len raz boli porušené letopisy a to na konci druhej doby, ale keď sa národ vrátil z dlhého zajatia, Zorobabel, pokladajúc si to za svätú povinnosť, znova usporiadal knihu rodokmeňov a takto zas môžeme sledovať židovský rodokmeň bez prerušenia celých 2000 rokov. A teraz —

Zamĺkla, ako by chcela poslucháčovi popriať čas, aby porozumel jej výklad. — A teraz, — pokračovala — čo stojí Rimanova chvála, že jeho krv je rokmi zošľachtená? Podľa tej miery synovia izraelskí, pasúci stáda tam na starom Rephaime, sú urodzenejší než najurodzenejší z Marciovcov.

— A ja, matka, — čo som podľa knihy rodokmeňov?

— Všetko, čo som ti dosiaľ povedala, má vzťah na tvoju otázku. Odpoviem ti. Keby Messala bol tu, povedal by podobne ako iní, že s určitosťou možno sledovať tvoj rodokmeň len dovtedy, keď Asýrovia zaujali Jeruzalem a vyplienili všetky poklady chrámu. Ale ty sa môžeš odvolávať na zbožný čin Zorobabela a namietnuť, že všetka pravdivosť v rímskej genealogii skončila, keď

západní barbari dobyli Rím a táborili šesť mesiacov na jeho rumoch. Či vláda zachovala záznamy rodinných dejín? Keď hej, tak čo sa stalo s nimi v tých hrozných časoch? Nie, nie, pravda je v našich knihách pokolení. Pátrajúc v nich po minulosti až do zajatia, až do založenia prvého chrámu, až do odchodu z Egypta, máme úplnú istotu o tom, že pochádzaš priamo od Hura, Jozuovho spoločníka. Nie je česť úplná, pokiaľ ide o pôvod časom posväteného. Chceš skúmať ešte ďalej? Keď áno, tak vezmi Toru, vyhladať knihu o sčítaní ľudu a v 72. pokolení po Adamovi môžeš nájsť praotca svojho rodu.

Na nejakú chvíľu zavládlo v izbe ticho.

— Ďakujem ti, matka, — prehovoril potom Juda, tisknúc obe jej ruky do svojich; — ďakujem ti z celého srdca, dobre je, že som nevolal dobrého rabína. Nebol by ma uspokojil lepšie než ty. Ale aby bola rodina vznešená, stačí na to čas?

— Ah, zabúdaš, zabúdaš; naša prednosť sa nezakladá len na čase; že nás Boh vyvolil, v tom spočíva naša najvyššia sláva.

— Ty vyprávaš o rase, matka a ja o rodine — našej rodine. Čo vykonala naša rodina za celý čas od Abraháma? Čo urobila? Ktoré dobré skutky ju povzniesly nad ostatných?

Váhala, obávajúc sa, že mu dobre neporozumela. Poučenie, ktoré hľadal, malo asi vyšší cieľ než jednoduché ukojenie jeho urazenej márnomyseľnosti. Mladík je len maľovanou škrupinkou, v ktorej žije neustále vzrastajúca čudesa vec, duch muža, očakávajúci chvíľu vzletu — u jedného prv, u druhého neskôr. Zachvela sa pri myšlienke, že uňho nadišiel už tento svrchovaný okamžik. Ako nemluvňa nafaľhuje neskúsené rúčky, chytajúc tiene a pritom plače, tak jeho duch vo chvíľkovej slepote namáhal sa, aby dosiahol nenahmatateľnú

budúcnosť. Tí, ku ktorým príde chlapec s otázkou: kto som? Čo mám byť? musia dávať na seba dobrý pozor. Každé slovo môže sa v neskoršom živote osvedčiť tak, ako dotyk umelcovej ruky hliny, ktorú modeluje.

— Mój Juda, myslím, — riekla, hladiac ho rukou po tvári, ktorú ruku on bozkával — myslím, že všetko, čo som povedala, čelilo viac proti skutočnému než proti domnelému odporcovi. Keď tým protivníkom je Messala, nenechaj ma bojovať s ním vo tme. Vyzrad' mi ešte, čo ti povedal.

RÍM A IZRAEL.

Mladý Žid zopakoval celý svoj rozhovor s Messalom. zdržujúc sa najmä pri jeho výsmešných výrokoch o Židoch, ich zvykoch a spôsobe života.

Matka, bojac sa cez celú tú chvíľu prehovoríť, počúvala, aby sa oboznámila s vecou. Juda šiel do paláca na námestí, hnaný láskou k súdruhovi, o ktorom sa domnieval, že bude ten istý, akým bol kedysi pri rozlúčke; stretol však človeka, ktorý namiesto žartov a spomienok na hry v minulosti vyprával len o budúcnosti, o sláve, ktorá naň čaká, o bohatstve a moci. Neznajúc, aký dojem zanechá po svojom odchode, odišiel urazený vo svojej hrdošti a pohnutý prirodzenou ctižiadostivosťou. Ale ona, žiarlivá matka, pochopila dojem a nevediac, akého rázu by mohlo byť synovo túženie, podľahla svojej židovskej bázni. Čo, keby ho odlákal od viery patriarchov? Podľa jej náhľadu byly tieto následky hroznejšie nad všetky iné. Videla len jeden spôsob, ako ich odstrániť a dala sa do práce s láskou, zosilnenou jej vrodenu nádejou do tej miery, že jej reč vyznela veľmi mužne, ba niekedy až básnicky.

— Nebolo nikdy národa, — začala — ktorý by sa nebol pokladal aspoň za rovného iným; nebolo nikdy veľkého národa, ktorý by sa nebol pokladal za prvého medzi všetkými. Keď sa Riman posmieva Židovi a keď ho podceňuje, tak vlastne len opakuje márnomyseľnosť

Egyptana, Asýrana a Makedonca; a keďže sa vysmieva vlastne Bohu, bude i výsledok podobný.

Jej hlas zmohutnel.

— Niet pravidla, podľa ktorého by sa mohla určiť vyššia úroveň národa; vypínavosť je teda márnomyseľná a hádanie o ňu neplodné. Národ povstane, žije a umiera sám od seba alebo rukou iného, ktorý, strhnúc na seba jeho moc, zaujme jeho miesto a na jeho pomníky si píše svoje vlastné meno. Keby som chcela znázorniť Boha a človeka najjednoduchším spôsobom, nakreslila by som rovnú čiaru a kruh a povedala by som o čiare: „Toto je Boh“, lebo len on sa pohybuje rovno; a o kruhu: „Toto je človek — taký je jeho pokrok!“ Netvrdím, že niet rozdielu v dráhach národov; dva národy nie sú si podobné, rozdiel nezáleží, ako to niektorí vravia, vo veľkosti kruhu, ktorý opíše alebo v rozlohe zeme, ktorú dobyjú, ale v ich vzostupe a najvyšší vzostup je najbližší k Bohu.

Zastaviť sa tuná, syn môj, znamená nechať predmet rozhovoru tam, kde sme začali. Pokračujme. Sú znaky, podľa ktorých môžeme merať polomer kruhu, ktorým sa ubera národ. Podľa nich porovnajme Žida a Rimana.

Najjednoduchší znak zo všetkých je denný život národa. O tomto len tolko poviem, že Izrael niekedy zabudol na Boha, ale Riman ho nikdy nepoznal; porovnanie je teda nemožné.

Tvoj priateľ a či bývalý priateľ — tvrdí, keď ti dobre rozumiem, že sme nemali básnikov, umelcov alebo bojovníkov; čím chce, aspoň tak myslím, popierať, že sme mali veľkých ľudí — druhý najistejší znak. Keď chceme toto tvrdenie správne posúdiť, treba najprv dobre určiť jeden pojem. Veľkým, môj syn, je ten, ktorého život podáva dôkaz, že bol aspoň uznaný, keď nie povolaný, Bohom. Peržan bol povolaný potrestať našich spreneve-

rených otcov a zaviedol ich do zajatia; iný Peržan bol povolaný, aby uviedol ich deti do Sv. zeme, ale väčší než jeden i druhý bol Makedoňan, ktorý pomstil spustošenie Judska a chrámu. Zvláštnym vyznamenaním tých národov bolo, že Hospodin ich vyvolil pre svoje záujmy; a že boli pohani, nezmenšuje ich slávu. Nespúšťaj s mysle tento záver pri ďalšom výklade.

Súdi sa, že vojna je najušľachtilejším zamestnaním mužských a že najväčšia sláva sa získa na bojišti. Keďže svet uznáva túto myšlienku, nedaj sa však ňou zmýliť. Že sa musíme niečomu klaňať, je zákonom, ktorý bude v platnosti potiaľ, pokiaľ bude niečo, čo nechápeme. Modlitba barbara plynie zo strachu pred mocou; je to jediná božská vlastnosť, ktorú jasne chápe a preto verí v hrdinov. Čo je Jupiter, ak nie je obyčajný rímsky hrdina? Grékom náleží veľká sláva, že prví cenili ducha viac než moc. V Aténach rečníkovi a filozofovi patrila väčšia česť než bojovníkovi. Vozataj a najrýchlejší bežec sú ešte vždy modlami v aréne, ale nesmrteľnosť je vyhradená najľúbeznejším spevákom. O rodisko jedného básnika bilo sa sedem miest. Helén bol azda prvý, čo sa zriekol svojej barbárskej viery? Nie, môj syn, tá sláva prináleží nám. Proti hrubej sile naši otcovia postavili Boha; v našom uctievaní strach ustúpil pred hosanou a žalmom. Hebrej a Grék boli by teda viedli celé ľudstvo dopredu. Ale, bohužiaľ, vláda sveta považuje vojnu za večnú podmienku, preto Riman nad Boha a nad ducha posadil na trón cézara, ktorý je všemohúcim a okrem seba nestrpí nijakú inú veľkosť.

Grécke panstvo bolo časom rozkvetu génia. Koľko mysliteľov vzbudilo za slobodu! Oslavovalo sa každé zamestnanie a dosiahlo sa takej dokonalosti, že Riman vo všetkom, okrem vojny, uznal jej veľkosť a nasledoval ju. Grék sa stal vzorom rečníka na námestí, počúvaj

a v každom rímskom speve nájdeš grécky rytmus a keď Riman otvorí ústa, aby múdre prehovoril o mravoch, o abstraktnom alebo o prírodných tajomstvách, je alebo jednoduchým napodobniteľom, alebo žiakom niektorej školy, založenej Grékom. Rím sa môže honosiť len jednou prednosťou a to vojnou. Jeho zábavy, divadlá sú gréckeho pôvodu a sú postriekané krvou na ukojenie jeho divého davu; jeho náboženstvo, ak si vôbec zaslúži toho mena, je zostavené z vier všetkých iných národov. Jeho najuctievanejší bohovia sú s Olympu — i sám Mars, ba i Jupiter, ktorého tak vebí. Syn môj, jedine náš Izrael na celom svete môže upierať Grékom vrchol slávy a môže sa s nimi pretekať o palmu pravého génia.

Sebeckto Rimanovo k slávnym mužom iných národov je také slepé a nepreniknuteľné ako jeho ... Ó nemilosrdní lúpežníci. Pod ich pochodmi zem sa trasie ako podlaha pod cepami. S ostatnými padli sme i my — bohužiaľ, že ti to musím povedať. Obsadili naše najvyššie úrady, zasadli na naše najsv. miesta a ako to skončí, nik nemôže predvídať, ale toľko viem — môžu zničiť Judsko ako mandlu, rozbitú kladivom a pohltiť Jeruzalem, ktorý je jeho olejom a sladkosťou, ale sláva mužov izraelských ostane ako svetlo na nebesách vysoko nad dosah; lebo ich dejiny sú dejinami Boha, ktorý písal ich rukami, hovoril ich jazykmi a bol vo všetkom dobrom, čo vykonali, i v najmenšom; ktorý prebýval s nimi ako ich zákonodarca na Sinaji, ako ich sprievodca v púšti, vodca vo vojne, kráľ v spravovaní; ktorý neraz odhrnul oponu v stánku svojho príbytku. Oslňujúci a hovoriaci ako človek, ukázal im cestu k právu a k šťastiu, ako sa majú spravovať a urobil im sľub viažuci silu jeho všemohúcnosti k smluvám na večné časy platným. Môj syn, je možné, aby tí, s ktorými Jehova prebýval takto ako vebný priateľ, nezískali od neho nič? — aby v ich

živote, v ich činoch obyčajné ľudské vlastnosti neboly sa do istej miery zmiešaly a zafarbily s božskými? — aby ich génius i v hynúcich veciach nemal v sebe čosi nebeského?

Nejakú chvíľu zavládlo ticho, prerušované len šušte-
ním vejára.

— Ak umenie zahrňuje v sebe len sochárstvo a ma-
liarstvo, tak my potom nemáme umelcov, — pridala —
to je pravda.

Uznala to s ľútostivým hlasom, lebo nesmieme za-
budnúť, že bola saducejka, ktorých viera, na rozdiel od
farizejskej, dovoľovala milovať krásno v každej podobe
a bez ohľadu na jeho pôvod.

— Ale, — pokračovala — kto chce byť spravodlivý,
musí uznať, že umenie našich rúk bolo obmedzované
zákazom: „Nezhotovíš si nijakú rytinu alebo niečo po-
dobného“, ktorého platnosť farizeji rozšírili bezbožne
nad jeho cieľ a čas; nesmie sa tiež zabudnúť, že dávno
predtým než sa v Attike ukázal Daedulus a svojimi dre-
venými sochami sochárstvo pretvoril tak, že mohly
vzniknúť školy v Korinte a v Aegine a ich vrcholné
diela Pecile a Kapitolium — dávno pred Daedalom,
vravím, dvaja Izraeliti, Bezeleel a Aholiab, stavitelia,
majstri prvého stánku, o ktorých sa vypráva, že boli
zbehlí vo všetkých umeniach, zhotovili sochy cherubí-
nov, stolice zľutovania nad archou. Boly zo zlata liateho,
nie cizelovaného a boly podoby božskej i ľudskej: „Roz-
prestrú svoje krídla vysoko a budú hľadieť jeden na
druhého.“ Kto povie, že neboly krásne alebo že to ne-
boly prvé sochy?

— Ó už vidím, prečo nás Gréci predstihli, — riekol
Juda s veľkým záujmom. — A archa — nech kliatba
stihne Babylončanov, ktorí ju zničili.

— Ale, Juda, netrať vieru. Nebola zničená, len stra-

tená, ukrytá v niektorej horskej jaskyni. Raz — Hillel i Šamai vravia —, keď Hospodin uzná za dobré — nájde sa, vynesie sa a Izrael bude pred ňou tancovať ako kedysi; a tí, čo uvidia tváre cherubínov, i keď predtým uvideli obličaj Minervy zo slonoviny, ochotne pobozkajú ruku Židovu, z lásky k jeho géniu, cez celé tisíce rokov v spánku pohrúženom.

Matka sa v svojej horlivosti rozohnila k rečníckemu zápalu, potom sa odmlčala, aby sa sobrala, sústredila alebo našla niť myšlienok.

— Si taká dobrá, mamička, — riekol jej z vďačnosti. — Nemám slov, aby som ti to vyslovil. Šamai by nebol lepšie hovoril, ani Hillel. Som zas pravý syn Izraela.

— Pochlebuješ mi, — riekla. — Nevieš, že ja len opakujem to, čo raz v hádke Hillel povedal rímskemu sofistovi v mojej prítomnosti.

— Nuž, ale srdečné slová sú predsa len tvoje.

Zrazu zas zväžnela.

— Kde som prestala vlastne? Aha, dokazovala som, že naši hebrejskí otcovia prví vytvorili sochy. Sochárova obratnosť, Juda, nie je ešte celé umenie, ako práve ani umenie nie je ešte všetko, čo vyžaduje veľkosť. Často si predstavujem veľkých mužov, kráčajúcich cez stáročia v skupinách a v pekných družinách, rozlíšiteľných podľa národnosti; tu Inda, tam Egypťana, tamto zas Asýrana; nad nimi hlahol trúb a krásu zástav a po oboch stranách úctivých divákov, pokolenia od samého počiatku, bez počtu. Ako prechádzajú, predstavujem si Gréka, hovoriaceho: „Hľa, Helén vedie.“ Riman zas povie: „Ticho, my sme namiesto vás, nechali sme vás za sebou ako pošliapaný prach!“ A cez celý čas, od najvzdialenejšieho konca sprievodu v ďalekej minulosti až dopredu do najďalšej budúcnosti žiari svetlo, o ktorom zápasníci vedia iba to, že ich neustále vedie —

svetlo zjavenia. Ktorí sú to, čo ho nosia? Oh, stará judská krv! Ako kypí pri tej myšlienke! Po svetle sme ich poznali. Tri razy požehnaní naši otcovia, boží sluhovia, zachovávatelia úmluvy. Vy vediete ľudí, živých i mŕtvych. Tvoje miesto je vpredu a i keby každý Riman bol cisárom, nestratíš ho.

Juda bol hlboko dojatý.

— Pokračuj ďalej, prosím ťa, — zvolal — ako keby som počul zvuk bubnov. Čakám na Mariamu a jej ženy, ktoré spievajú vyššie za ňou v tanci.

Zachytila jeho pocit a zosnovala z neho s ochotným dôvtipom svoju reč.

— Veľmi dobre, syn môj. Keď môžeš počuť bubon prorokyne, urobíš i to, o čo ťa požiadam: popust obrazivosť a postoj so mnou pri ceste, zakiaľ vyvolení Izraela prejdú na čele procesie. Už idú — najprv patriarchovia — potom otcovia kmeňov. Skoro počujem zvonce ich tiav a bučanie ich stád. Kto to kráča sám? Starec akýsi, ale jeho oči nie sú kalné, ani jeho sila nie je ochabnutá. Videl Pána priamo. Bojovník, básnik, rečník, zákonodarca, prorok. Jeho veľkosť je ako veľkosť vychádzajúceho slnka, jeho lesk zatienuje všetky iné svetlá, i svetlo samého najväčšieho cézara. Po ňom sudcovia a potom kráľovia — syn Jesse, hrdina vo vojne, skladateľ piesní, večných ako more; a jeho syn, ktorý predstihne všetkých ostatných kráľov bohatstvom a múdrosťou a ktorý, i keď robí púšť obývateľnou a v jej rozsiahlych priestoroch buduje mestá, nezabúda na Jeruzalem, ktorý si zvolil Pán za svoje sídlo na zemi. Sníž sa, syn môj. Tí, čo nasledujú, sú prví i poslední svojho druhu. Majú tváre hore obrátené, ako by počúvali hlas s neba a ho i počuli. Viedli život plný strastí. Ich oblek zaváňal hrobom a jaskvňou. Počuj ženu, medzi nimi hovoriacu — Ospevujte Pána, lebo slávne zvíťazil! Áno, skloňte pred

ním čelá do prachu. Boli božími jazykmi, jeho sluhovia, ktorí pozerali cez nebesá a vidiac celú budúcnosť, písali, čo videli, a nechali písma, aby čas dokázal ich pravdu. Králi bledli, keď sa k nim priblížili a národy sa triasly, keď ich počuly. Živly im slúžily. V svojich rukách držali každé dobro a každé zlo. Podívaj sa na Tišbita a jeho syna Elizea. Podívaj sa na smutného Helkiášovho syna, na neho samého, majúceho videnie pri rieke Chebar. A medzi troma judskými synmi, ktorí odopreli klaňať sa obrazu babylonského a hľa, ten, ktorý pri hostine tisíc kniežat do takého úžasu uviedol hvezdára. A tam, syn, pobožkaj prah znova — hľa, milý Amosov syn, od ktorého má ľudstvo prisľúbenie budúceho Mesiáša!

Pri tejto vete vejár sa pohyboval rýchle sem a tam; naraz zastal, a tichým hlasom pokračovala.

— Si ustatý, — riekla.

— Nie, — odpovedal, — počúval som novú Izraelovu pieseň.

Matka, majúc na mysli svoj cieľ, pokračovala radostne v rozprávaní.

— Do takého svetla, ako som mohla, môj Juda, predstavila som ti našich významných ľudí — patriarchov, zákonodarcov, bojovníkov, spevákov, prorokov. Podívajme sa na najlepších Rimanov. Proti Mojžišovi postav Caesara a Tarquina proti Dávidovi, Sullu proti hocktorému z Machabejských; najlepších konzulov proti sudcom, Augusta proti Šalamúnovi a si hotový: tu končí porovnanie. Ale pomysli teraz na prorokov — najväčších z veľkých.

Usmiala sa opovržlive.

— Odpusť mi. Mala som na mysli veštca, ktorý varoval i Caezara pred marcovými ídami, predstavujúc si ho, ako skúma v útrobach kuriat po znamení zla, čo ohrozuje jeho pána. Od toho obrazu obráť sa k Eliášovi,

sediacemu na pahorku na ceste do Samárie medzi kúriacimi sa mŕtvolami a ich päťdesiat vojakmi, oznamujúceho synovi Ahabovmu hnev nášho Boha. Napokon, môj Juda — ak je taká reč nie neúctivá — ako máme posudzovať Jehovu a Jupitera, keď nie podľa toho, čo ich služobníci urobili s ich menami? A čo sa týka tvojho budúceho povolania . . .

Posledné slová vyslovila pomaly a s chvejúcim sa hlasom.

— Pokiaľ ide o to, čím sa máš stať, syn môj, — slúž Pánu, Bohu Izraela, nie Rímu. Pre Abrahámovho potomka niet väčšej slávy nad jednu: chodiť po cestách Pánových.

— Môžem byť teda vojakom? — pýtal sa Juda.

— Prečo nie? Nemenoval Mojžiš Boha bojovníkom? Potom nastalo v besiedke ticho.

— Máš moje povolenie, — riekla napokon — ale pod podmienkou, že budeš slúžiť Pánovi a nie césarovi.

S podmienkou bol spokojný a pomaly usnul. Ona vtedy vstala, podložila mu hlavnicu, prehodila cez neho šál, nežne ho pobožkala a odišla.

GRÁTOVA PRÍHODA.

Dobří i zlí musia umrieť; ale pamätliví na poučenie, čo nám predkladá viera, hovoríme o mŕtvom a jeho smrti: „Veď v nebi otvorí oči.“ Tomuto sa v živote podobá najviac prebudenie zo zdravého spánku, okamžité upovedomenie toho, čo sa deje okolo nás.

Keď Juda vstal, slnko už bolo nad vrchami. Holuby krúžili v kŕdľoch, naplňajúc vzduch kmitami bielych krídel a na juhovýchodnej strane videl chrám, jagajúci sa v zlate a v modrom. Toto však byly zvyčajné zjavy a neupútaly jeho pozornosť; na kraji divána sedelo dievča sotva 15 ročné a spievalo doprevádzajúc sa nebelom, ktorý si opieralo o koleno a v ktorom sa preberalo. Obrátil sa k nemu, aby ho počul, zatiaľ čo ono spievalo.

Keď skončilo, odložilo nástroj, složilo ruky a čakalo, čo povie. Treba však o ňom niečo povedať. I využijeme príležitosť a doložíme niektoré podrobnosti o rodine, ktorú sme navštívili.

Herodes zanechal po svojej smrti hodne ľudí, ktorých obohatil svojou priazňou. Keď k bohatstvu pristúpil nepochybný priamy pôvod od niektorého znamenitého syna z pokolenia, najmä Judovho, šťastného jednotlivca poctili jeruzalemským kniežatstvom — významaním, ktoré mu stačilo získať úctu menej šťastlivých krajanov a, keď nič iného, vážnosť u pohanov, s ktorými prišiel do styku. Z tejto spoločenskej triedy

v súkromnom alebo verejnom živote nik nepožíval takú vážnosť, ako otec mladika, s ktorým sme vstúpili do domu. Hoci nikdy nezradil svoju národnosť, vždy zostal verný i kráľovi, ktorému všade slúžil poctivo, doma i v cudzine. Niektoré záležitosti viedly ho do Ríma, kde jeho chovanie upútalo pozornosť cisára Augusta, ktorý sa nepokryte usiloval vstúpiť s ním do priateľstva. V jeho dome našlo sa teda hodne darov, aké udeľuje kráľovská priazeň — purpurové tógy, stolec zo slonoviny, zlaté patery — cenné najmä preto, že ich udelila cisárska ruka na dôkaz pocty. Taký človek nemohol nezbohatnúť, lenže jeho zámožnosť nevyplývala len z kráľovskej štedrosti. Radostne prijal zákon, ktorý ho nútil k nejakému zamestnaniu a miesto do jedného, vstúpil do mnohých. Zpomedzi pastierov, opatrujúcich stáda na rovinách a vrškoch až hen na starom Libanone, mnohí boli v jeho službách; v mestách pri mori i na suchu založil skladištia; lode mu prinášaly striebro zo Španielska, kde byly vtedy najvýdatnejšie bane; karavány s hodváhom a korením prichádzaly dva razy do roka od východu. Vierou bol žid, zachovávajúci zákon a dôležitejšie liturgické predpisy; chodil verne do synagogy a do chrámu. Znal dôkladne Písmo; rád sa zdržiaval medzi učiteľmi vysokej školy. Jeho úcta k Hillelovi rovnala sa skoro zbožňovaniu. Ale nebol v pravom slova smysle separatistom. V svojom dome poskytol pohostinstvo cudzincovi z každého kraja, takže ho farizeji obviňovali, že neraz pritúlil Samaritánov. Keby bol pohanom, a keby bol žil, hádam by sa bol stal Herodesovým súperom, ale takto zahynul na mori pred touto druhou dobou nášho vyprávania a to v plnom kvete svojho života, oplakávaný všade v Judsku. Už poznáme dvoch členov jeho rodiny — vdovu a syna; posledným členom bola dcéra — dievka, o ktorej sme práve čítali, že spie-

vala svojmu bratovi. Volala sa Tirza a keď sa jeden na druhého poďivali, ich podobnosť bola úplná. Jej rysy boli práve také pravidelné ako jeho a boli toho istého židovského typu; mali tiež pôvab detskej nevinnosti. Domáci život a jej verná láska pripúšťaly nedbalý oblek, v ktorom sa zjavila. Košeľa, zapnutá na pravom ramene a voľne splývajúca cez prsia, cez chrbát a popod ľavé rameno, len dopoly zakrývala jej postavu nad pásom. Pás sťahoval záhyby rúcha a tiež označoval, kde začína sukňa. Úprava vlasov bola veľmi jednoduchá a úhľadná — hodvábná čiapka, nachovo červená a ponad ňu prehodená pruhovaná šatka z tej istej látky, krásne vyšívaná a ovinutá do tenkých záhybov, aby prikrývala hlavu bez zväčšenia; celok však dopĺňovala stužka, pripevnená na temeni čiapky. Mala prsteň a náušnice, ozdoby na členkoch, náramky, všetko zo zlata. Na hrdle nosila zlatý náhrdelník, podivne okrášlený sieťkou drobných reťazí, v ktorých sa kolembaly zavesené perly. Okraje mihalnic boli maľované a konce prstov sfarbené. Vlasy sa jej spúšťali dolu chrbtom v dvoch vrkoch. Kučery, podobné prsteňom, spočívaly na oboch líkach pred uchom. Vcelku jej nebolo možné uprieť roztomilosť, uhladenosť a krásu.

— Veľmi pekný, moja Tirza, veľmi pekný! — riekol oduševnene.

— Spev? — pýtala sa.

— Hej, ale i spevák. Má grécky nápev. Kde si honašla?

— Pamätáš sa na Gréka, čo spieval minulý mesiac v divadle? Kedysi bol vraj spevákom na dvore Herodesa a jeho sestry Salome. Spieval práve po výstupe zápasníkov, keď sa dom rozliehal hukom. Na jeho prvý tón všetko zatíchlo, že som počula každé slovo. Od neho mám pieseň.

— Ale on spieval grécky.

— A ja hebrejsky.

— Tak som pyšný na svoju sestričku. Máš ešte takú peknú pesničku?

— Mám ich veľa. Ale nechajme teraz spev. Amra ti oznamuje, že ti prinesie raňajky, že nemusíš ísť dolu. Mala byť už tu. Myslí, že si chorý — že ťa niečo hrozného stihlo včera. Čo to bolo? Povedz mi a pomôžem Amre vyliečiť ťa. Vyzná sa v egyptskom liečení Egyptanov, ktorí boli odjakživa sprostí, ale ja mám veľmi mnoho receptov od Arabov, ktorí —

— Sú ešte sprostejší než Egyptania, — riekol, pohodiac hlavou.

— Myslíš? Nuž dobre, — odvetila ticho, položiť ruku na ľavé ucho. — Nepoužijeme ani jedných ani druhých. Mám tu niečo, čo je istejšie a lepšie — amulet, ktorý dostal niekto z našich. — Neviem, kedy to bolo, bolo to veľmi dávno — od akéhosi perzského čarodejníka. Podívaj sa, nadpis je už skoro sotretý.

Podala mu náušnicu, on ju prijal, poďíval sa na ňu a vrátil jej ju so smiechom.

— I keby som mal umrieť, Tirza, nepoužil by som čarov. To je pozostatok modlárstva, zakázaného každému veriacemu synovi a dcére Abraháma. Vezmi si ho, ale nenos ho viac.

— Zakázaný! Ó nie, — hovorila. — Matka nášho otca ho nosila, neviem koľko sobôt svojho života. Vyliečil hodne ľudí — aspoň viac než troch. Má schválenie — poďívaj sa na rabínov znak.

— Neverím v čary.

— So začudovaním uprela naň svoje oči.

— Čo by na to povedala Amra?

— Amrin otec a matka mali na starosti sakijeh pre nílске záhrady.

— Ale Gamaliel?

— Vraví, že sú to bezbožné vynálezy neveriacich a Šechemilov. — Podívala sa na krúžok s nedôverou.

— Čo s ním?

— Nos ho ďalej, sestrička. Pristane ti — ozdobuje ňu, i keď myslím, že si krásna aj bez neho.

Uspokojená pripäla si amulet k uchu, práve keď vstúpila Amra do besiedky, nesúc podnos s umývadlom, vodu a uterák. Že nebol farizejom, umyl sa Juda rýchle a jednoducho. Služka potom odišla, nechajúc Tirzu, aby ho učesala. Keď mu bola upravila vlasy k svojej spokojnosti, vzala malé kovové zrkadlo, ktoré podľa zvyku svojich pekných krajaniek nosila za pásom, podala mu ho, aby videl jej umelecké dielo, ako ho krášľilo. Medzitým sa takto vyprávali:

— Tirza, čo povieš na to? — idem preč z domu.

V úžase spustila ruky.

— Preč! Kedy? Kam? Prečo?

Smial sa.

— Tri otázky na jeden dych! Čo si to za stvoru? — Ochvíľu zvažnel. — Vieš, že zákon žiada, aby som si zvolil nejaké povolanie. Náš dobrý otec zanechal mi príklad. Veď by si mnou opovrhovala, keby som v lenivosti strovil výtobytky jeho podnikania a vedenia. Idem do Ríma.

— I ja pôjdem s tebou.

— Ty musíš ostať s matkou. Keby sme obaja odišli, umrela by.

Zosmutnela.

— Hej, hej! Ale — musíš odísť? Tu v Jeruzaleme môžeš sa naučiť všetko, čo potrebuje obchodník, ak na to pomýšľaš.

— Nie, nepomýšľam na to. Zákon nežiada, aby som bol tým, čím bol otec.

— Čím iným by si chcel byť?
— Vojakom, — odpovedal hrdo.
Slzy jej vyškľy z očí.

— Zabijú ťa.
— Keď to bude vôľa božia, nech sa tak stane. Ale, Tirza, všetci vojaci nezahynú.

Zavesila sa mu prudko okolo hrdla, ako by ho chcela zadržať. — Sme takí šťastní, ostaň doma, braček.

— Domov nemôže byť vždy tým, čím je. I ty sama odídeš v najbližšej dobe.

— Nikdy.
Zasmial sa.

— Nejaký princ z Judu alebo z iného kmeňa príde čoskoro a požiada o moju Tirzu, odvedie ju, aby sa z nej stalo svetlo iného domu. Čo bude potom so mnou?

Odpovedala so slzami v očiach.

— Vojna je remeslo, — pokračoval striezlivejšie. — Aby som sa v ňom vyučil, musím ísť do školy a niet takej školy nad rímsky tábor.

— Hádám, nebudeš len bojovať pre Rím, — pýtala sa so zatajeným dychom.

— 'Teda i ty nenávidíš Rím? Celý svet ho nenávidí. V tom, Tirza, nájdeš príčinu na odpoveď, ktorú ti dám. Áno, budem zaň bojovať, keď ma naučí, ako mám raz bojovať proti nemu.

— Kedy odídeš?

Bolo počuť kroky vracajúcej sa Amry.

— Pst! — riekol. — Nech nevie, čo zamýšľam.

Verná slúžka priniesla raňajky, na stolec pred nimi postavila podnos a s bielym obrusom na ramene čakala ich obslúžiť. Oni si namočili prsty do vody a ako si ich oplakovali, akýsi huk upútal ich pozornosť. Počúvali i na ulici na severnej strane domu rozoznali vojenskú

hudbu. — Vojaci z prétoria. Musím ich vidieť, volal a skočiac s divána, utekal von.

Ochvíľu neskoršie nakláňal sa už ponad ohradu z tehál, čo chránila najzadnejší severovýchodný roh strechy, taký pohrúžený do divadla, že pri sebe nezbadal ani Tirzu, opretú o jeho rameno.

S ich miesta — ich strecha bola najvyššia v susedstve — bolo vidieť strechy na východ až k veľkej nepravidelnej pevnosti Antonia, o ktorej už bola zmienka ako o pevnosti pre posádku a pre vojenské veliteľstvo guvernéra. Ulice, nie viac než 10 stôp široké, boli tu a tam preklenuté môstikami, otvorenými i krytými, na ktoré, práve tak ako na strechy pozdĺž ulice, začínali sa schádzať mužskí, ženské i deti, prilákaní hudbou. Toto slovo nie je vhodné, i keď sme ho použili; čo ľudia počuli, to bolo vlastne hlaholenie trúb a vresk litnov, vojakom veľmi milých.

Ochvíľu sprievod sa zjavil našim dvom na streche Hurovie domu. Vpredu kráčal predvoj ľahko odetých — najviac prakovníkov a lučišníkov — tak, že medzi radmi a rotami boli široké medzery; potom teleso ťažko odetých pešiakov s veľkými štítmi a *hastae longuae*, čiže kopije, ktorými sa zápasilo v súbojoch pred Iliom; potom hudobníci; za nimi dôstojník na koni v čele čaty jazdcov; potom zas kolóna pešiakov, tiež ťažko odetých, ktorá svojimi srazenými šikmi zaberala celú ulicu a zdala sa byť nekonečnou.

Opálené údy vojakov, odmerané pohyby so štítmi s jednej strany na druhú, jaganie šupín pancierov, helmíc, všetko dokonale vyleštené, chocholy, kývajúce sa na vysokých hrebeňoch helmíc, vejúce zástavy, železom okuté kopije, smelý a sebavedomý krok, navlas odmeraný i jednaký; i chovanie, vážne a ostražité, mechanický postup toho množstva ľudí, to všetko pôsobilo na

Juda mohutným dojmom. Dva predmety pritiahly jeho pozornosť — orol prvej légie — pozlátený to obraz, vztýčený na vysokej žrdi, s krídlami tak rozopätými, že mu nad hlavou priliehaly k sebe. Vedel, že sa mu vzdávaly božské pocty, keď ho vynášaly z jeho miestnosti na hrade.

Potom si všimal dôstojníka, ktorý šiel sám na koni medzi vojskom. Mal obnaženú hlavu, ináč bol v plnej výzbroji; na ľavej strane mu visel krátky meč, v ruke trímал palicu, ktorá vyzerala ako svitok bieleho papiera. Sedel na purpurovom koberci, a nie v sedle; z koberca, z úzd so zlatým náčelkom, zo zlatých hodvábnych poprúh so širokými strapcami na spodnom okraji skladať sa postroj jeho koňa.

Kým bol dôstojník ešte vzdialený, Juda spozoroval, že sama jeho prítomnosť stačí medzi ľuďmi rozdúchať vzburu. Nachyľovali sa cez zábradlie alebo smele vystupovali a hrozili mu päšťami, pokrikovali a pľuvali za ním, ako prechádzal popod mosty; ba ženy, aj samé deti hádzaly po ňom kameňmi a niektoré namierily tak dobre, že zasiahly svoj cieľ.

— Rímsky zlodej, tyran, pes! Preč s Izmaelom. Vráť nám Annáša!

Keď sa ocitol v blízkosti, Juda spozoroval, čo bolo prirodzené, že onen dôstojník nejavil ľahostajnosť, dávajú tak hrdo na obdiv vojakmi; jeho tvár bola zvráskovaná a zachmúrená a pohľady, ktoré občas hádzal na svojich tupiteľov, boli hrozivé; bázlivejší sa pred nimi skrývali.

Mladík vedel o zvyku, zavedenom prvým césarom, podľa ktorého hlavní velitelia, na označenie svojej dôstojnosti, ukazovali sa na verejnosti iba s vavrínovým vencem na hlave.

Podľa toho znaku poznal v dôstojníkovi — Valeria Gráta, nového prokurátora v Judsku.

Aby sme boli spravodliví, musíme uznať, že mladík cítil s Rimanom, že bol predmetom nezavinených útokov; a keď ten došiel k rohu domu, mladík, aby ho videl prechádzať, nachýlil sa ešte viac ponad zábradlie a tu sa oprel rukou o tehlu, ktorá už bola dávno prasknutá a ľahko mohla spadnúť dolu. Tlak bol taký silný, že vytiskol vonkajší odlomok, ktorý padol na ulicu. Mladíkom prešiel mráz zdesenia. Natiahol sa, aby chytil padajúcu tehlu. Jeho pohyb vyzeral však na pohľad tak, ako by niečo hádzal. Úsilie sa mu nevydarilo, ba padajúci kus potlačil ešte ďalej od strechy. Zvolal z celej sily. Vojaci telesnej stráže pozreli hore, ako ta pozrel aj hodnostár, a vtom tehla dorazila naň tak nešťastne, že padol so sedla ako mŕtvy.

Kohorta postála; strážci sosadli s koní a ponáhľali sa prikryť svojho vodcu štítmi. Na druhej strane ľud, ktorý bol svedkom výjavu, nepochybujúc o tom, že rana bola mierená, volal na slávu mladíkovi, ktorý sa ešte pred očami celého zástupu prechyľoval ponad zábradlie, lebo bol ohromený tým, čo videl a predtuchou následkov, ktoré mu až prijasne šľahly cez myseľ.

Zlá nálada rozniesla sa neuveriteľne rýchlo so strechy na strechu pozdĺž vojenského sprievodu a zachvátila ľudí, všetkých rovnako rozplameňujúc. Chopili sa ohrád, trhali tehly a hlinu, slncom vypálenú, z ktorej boly väčšinou domy a strechy postavené a začali nimi hádzať so slepou náruživosťou do dolustojacích legionárov. Strhol sa boj. Disciplína, pravda, zvíťazila. Zápas, vražda a zbehlosť na jednej strane, zúfalstvo na druhej. To však nemusíme opisovať. Radšej sa podívajme na jeho pôvodcu.

Celý bledý vstal od zábradlia.

— O Tirza, Tirza, čo to s nami len bude?

Ona nevidela, čo sa stalo dolu, ale počúvala krik a pozorovala bláznivý ruch ľudí po domoch, pokiaľ sa len dalo vidieť. Očakávala niečo hrozného, ale nevedela, čo to bolo, kto bol toho príčinou, že ona alebo niekto z jej rodiny bol v nebezpečenstve.

— Čo sa stalo? Čo to všetko znamená? — pýtala sa zrazu zdesená.

— Zabil som rímskeho správcu! Tehla padla na neho.

Ako by jej neviditeľná ruka posypala tvár popolom, — tak vo chvíli zbelela od strachu. Objala ho a pozrela mu do očí, ľútostivo a bez slova. Strach z neho prešiel do nej.

— Neurobil som to naschvál, Tirza, to bola náhoda, — riekol už spokojnejšie.

— Čo urobia? — pýtala sa.

Rozhliadol sa okolo po stále sa vzťahajúcom ruchu v ulici i na strechách a spomenul si na Grátov výstražný výraz. Keby nebol mŕtvy, kde by sa skončila jeho pomsta? A ak je mŕtvy, do akej miery rozdúcha zúrivosť legionárov násilie?

Aby si nemusel dať odpoveď, radšej sa zohol ponad zábradlie, práve vtedy, keď telesná stráž pomáhala Rimanovi na koňa.

— Žije, žije, Tirza! Vysvetlím im služby môjho otca a aj to, ako sa to stalo a neublížia nám. — Viedol ju do besiedky, keď sa im pod nohami zachvela strecha a ozval sa praskot silného lámaného brvna. Potom sa z dvora rozliehal výkrik úžasu a úzkosti. Zastal a počúval. Krik sa opakoval; hneď na to sa strhol dupot mnohých nôh a zazneli výkriky žien v smrteľnej úzkosti. Vojaci si vypáčili severnú bránu a hrnuli sa do domu. Zmocnilo sa ho strašné vedomie, že ho stíhajú. Prvou jeho myšlienkou bolo utiecť, ale kam? Len krídla

by ho boly zachránily. Zdesená Tirza chytila ho za ruku.

— Juda, čo to znamená?

Vraždili sluhov — a jeho matku. Bolo počuť i jej hlas medzi ostatnými. Z celej sily, čo mu ešte zostala, prehovoril: — Ostaň tu a počkaj ma, Tirza; sídem dolu, podívam sa, čo je vo veci a vrátim sa k tebe.

Jeho hlas nebol taký pevný, ako by si bol prial. Pritúlila sa ešte viac k nemu.

Už nebolo pochyby, že matka nariekala, lebo jej hlas sa ozýval jasnejšie a ostrejšie. Už neváhal ďalej.

— Poďme.

Terasa, či pavlač bola pri schodoch plná vojska. Iní vojaci s holými mečmi behali sem tam po izbách. Na jednom mieste niekoľko žien kľačalo a či prosilo o milosť, tesne jedna vedľa druhej. Neďaleko ostatných jedna v roztrhaných šatách a s rozčuchanými vlasmi trhala sa celou silou z vojakovho zajatia. Jej hlas prehlušoval ostatné tak, že ho jasne bolo rozoznať na streche. K tejto žene priskočil Juda — jeho kroky boly dlhé, rýchle ako by bol letel.

— Matička, matička! — volal. Vzťahla k nemu ruky; ale práve vtedy, keď sa ich už zmocňoval, niekto ho chytil a odsotil. Potom počul hlas.

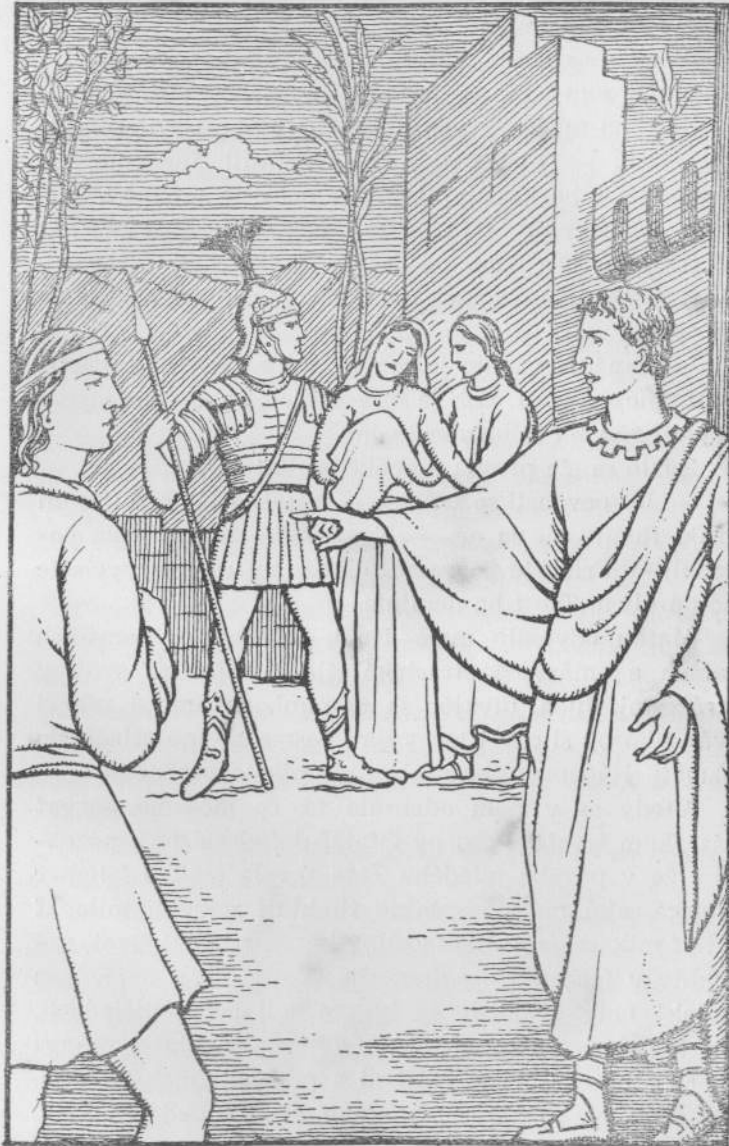
— To je on.

Juda sa poďíval a videl Messalu.

— Čo, to je vrah? — prehovoril vysoký legionár v pekne vyleštenej zbroji. Veď to je chlapec.

— Bohovia, — odvetil Messala svojím zvyčajným fahavým hlasom. — Nová filozofia. Čo by povedal Seneka, keby niekto tvrdil, že len starec môže vraždiť. Máme ho; a to je jeho matka, tamto jeho sestra. To je celá rodina.

Pre lásku k nim Juda zabudol na svoju hádku. —

Juda sa podíval a videl Messalu. (str. 150.)

Pomôž im, Messala. Nezabudni na náš detský vek a pomáhaj im. Prosím ťa.

Messala sa tváril, ako by nebol počul.

— Už som vám tu zbytočný, — riekol dôstojníkovi. — Na ulici ma čaká lepšia zábava. Dolu s Erom, nech žije Mars. — Týmito slovami sa vytratil. Juda mu porozumel a v horkosti svojej duše počal sa modliť.

— V hodine tvojej pomsty, Pane, — hovoril — nech ho trestá moja ruka.

S veľkou námahou sa mu podarilo priblížiť k dôstojníkovi.

— Pane, žena táto je moja matka. Ušetri ju, ušetri i túto moju sestru. Boh je spravodlivý, za milosrdenstvo odplatí sa vám milosrdenstvom.

Zdalo sa, že prosba obmäkčila dôstojníka.

— Do pevnosti so ženami, — volal — neublížujte im však. Ručíte mi za ne. — Tým, ktorí držali Judu, povedal: — Prineste povrazy, sviažte mu ruky a vyveďte ho na ulicu. Trest ho neminie.

Matku odvedli; malá Tirza, oblečená v domácich šatách a omámená strachom, šla pokojne so svojimi strážcami. Juda, dívajúc sa za nimi, rukami si zakryl tvár, ako by si chcel ten výjav nesmazateľne vtlačiť do pamäti. Hádám vylieval slzy, ale nik to nezbadal.

Vtedy sa v ňom odohralo to, čo môžeme nazvať zázrakom života. Pozorný čitateľ došiel zaiste k poznaniu, že v povahe mladého Žida tkvela mäkkosť temer ženská, akú majú obyčajne tí, ktorí navykli milovať a byť milovanými. Okolnosti, v ktorých trávil život, nebudily v jeho povahe drsnejšie pocity, ak v nej vôbec nejaké boli. Niekedy sa ho zmocnil pocit tížiadosti, ale to bolo len ako nejaký sen dieťaťa, chodiaceho popri mori a pozorujúceho príchod a odchod mnohých lodí. Tu však, ak si vieme predstaviť modlu, vedomú úcty,

na ktorú navykla, náhle strhnutú s oltára a ležiacu v troskách svojho malého sveta lásky, uvedomíme si aspoň trochu, čo mladý Ben-Hur zažil. Nebolo však nijakého znaku o tom, že sa zmenil. Len, keď zdvihol hlavu a natiahol ruky a nechal sa sviazať, opustila ho mäkkosť. V tej chvíli z detstva prešiel do mužského veku.

Na dvore zaznela trúba. Len čo doznel signál, vojaci opustili terasu; mnohí, nechcejúc vstúpiť do šíku s korigistou, všetko, čo mali, hodili na podlahu, ktorá zostala takto pokrytá najdrahšími vecami. Keď Juda sostúpil, vojsko už stálo v radoch a dôstojník čakal na znamenie posledného rozkazu.

Matku, dcéru a všetku čeľaď viedli cez severnú bránu, ktorej trosky zatarasily priechod. Plač sluhov, z ktorých sa nejedni narodili v tomto dome, bol srdcelomný. Keď napokon vyháňali kone a ostatnú nemú tvár, Juda si uvedomil rozsah prokurátorovej pomsty, ktorej za obeť mala padnúť i budova. Pokiaľ bolo možno vykonať rozkaz, ani jedna bytosť nemala zostať medzi múrami budovy. Ak boli v Judsku ešte aj iní odvážlivci, ktorí číhali na život rímskeho vladára, to, čo stihlo kniežiaciu rodinu Hurov, malo im slúžiť na odstrašujúci príklad a ich zborené sídlo malo večným písmom hlásať povest v dejinách.

Dôstojník čakal vonku, kým skupina vojakov nepostavila dočasnú bránu.

Na ulici sa už boj skoro skončil. Tu a tam po strechách kúdel prachu označoval, kde trvá ešte bitka. Kohorta z väčšej časti stála pokojne, bez straty na číisle alebo ozdobe. Juda, nedbajúc na svoje vlastné strasti, pozeral sa len po zajatých, medzi ktorými však márne hľadal svoju matku a Tirzu.

Naraz sa zo zeme zdvihla akási žena a rýchlym kro-

kom vracala sa k bráne. Strážci ju nemohli dolapiť i ozval sa preto veľký krik. Utekala k Judovi, chytila ho za kolená, majúc oči zastreté čiernymi vlasmi.

— Ó Amra, dobrá Amra, — prehovoril. — Nech ti Boh pomáha; ja ti nemôžem pomôcť.

Sklonil sa k nej a pošepol jej: — Amra, ži pre Tirzu a matku. Vráť sa, a — — —

Vojak ju odsotil; vtom ona povstala, prebehla cez bránu a prešla do vyprázdneného dvora.

— Nech ide, — volal dôstojník. Dom zapečatíme a zdochne tam od hladu.

Vojaci sa zas dali do práce a keď ju tam skončili, prešli na západnú stranu, kde tiež zaistili bránu. Hurov palác stal sa takto neupotrebitelným.

Kohorta odpochoďovala napokon nazad do pevnosti, kde sa prokurátor liečil zo svojich rán. Nariadil, čo sa má stať so zajatými. Desať dní neskôr navštívil trhovisko.

OTROK NA GALEJÁCH.

Druhý deň prišiel na rumovisko oddiel legionárov, zavrel nastálo brány, voskom zapečatil vchody a na stenu pribil tabuľku s latinským nápisom:

„Toto je cisárov majetok.“

Rímska nadutosť sa domnievala, že táto krátka vyhláška stačí pre svoj účel. A veru stačila.

Tretí deň okolo poludnia desiatnik so svojimi desiatimi jazdcami približoval sa k Nazaretu od juhu, totiž od Jeruzalema. Nazaret bol vtedy osamelou dedinou, uhnieszenou na svahu vŕšku a takou bezvýznamnou, že jeho jediná ulica bola vlastne chodníkom, vyšliapaným od oviec a dobytka. Veľká esdraelská rovina siahala na juhu až k dedine a s výšky na západe bolo možno vidieť až k pobrežiu Stredozemného mora a za Jordán a Hebron. Údolie, ako i celé okolie, bolo obklopené záhradami, vinohradmi, sadmi a pasienkami. Palmové háje dodávaly krajine východného rázu. Domy v nepravidelných skupinách boli jednoduché — štvorhranné, jednoposchodové s rovnými strechami a pokryté zeleným viničom. Panujúce sucho vysušilo judské vŕšky, siahajúce až celkom po galilejské hranice, takže všetko bolo pusté a vysušené. Keď sa čata priblížila k dedine, zahlaholila trúbka, ktorá pôsobila čarovne na obyvateľstvo. Z brán i z dverí vyhrnuly sa skupiny zvedavcov, túžiacich čo najskôr zvedieť, čo znamená taká neobyčajná návšteva.

Nazaret, nesmieme zabudnúť, ležal nielen stranou od akejkoľvek cesty, ale i v kraji, ovládanom Gamalským Judášom. Preto si ľahko predstavíme, s akými pocitmi prijalo obyvateľstvo legionárov. Ale keď títo vyšli hore a prechádzali ulicou, hneď sa videlo, za akou povinnosťou prišli a vtedy strach a nenávisť prešli vo zvedavosť, pod dojmom ktorej obyvateľstvo, presvedčené o zastávke sprievodu pri studni v severnej časti mesta, opustilo brány i dvere a šlo za vojskom.

Zajatý, vedený jazdcom, stal sa predmetom zvedavosti. Šiel peši, holohlavý, polonahý, s rukami sviazanými. Oko remeňa, priviazaného k jeho zápästiu, bolo navlečené koňovi na šiju. Za skupinou jazdcov dvíhal sa prach, ktorý ju zahaľoval občas hustým mrakom. Sputnaný spadol od únavy. Dedinčania spozorovali, že je mladý.

Centúrion zastal pri studni a ako väčšina jeho vojakov, tak aj on sosadol s koňa. Zajatý, úplne unavený, padol do prachu na ceste, ale nežiadal ničoho. Zdalo sa, že je akosi úplne vysilený. Keď sa dedinčania priblížili k nemu a videli, že je to ešte len chlapec, chceli mu pomáhať, ale nemali odvahy.

Ako tak diváci stáli v rozpakoch a medzi vojakmi kolovaly krčahy, ozval sa naraz hlas, že ktosi prichádza seforskou cestou. Akási žena, ktorá zbadala prvá prichádzieho zvolala: — Hľa, prichádza tesár. Niečo sa dozvieme.

Človek, ktorého sa to týkalo, bol veľmi ctihodný. Riedke biele kučery padaly mu zpod okraja turbánu a mohutná, ešte bledšia brada splývala mu na prsiach po hrubej sivej halene. Kráčal pomaly, krokom starca, lebo niesol niekoľko nástrojov — sekeru, pílu, nôž — všetko veľmi hrubé a ťažké — asi už prešiel kus cesty bez odpočinku.

Keď už bol nablízku, zastal a pozoroval shuk ľudí.
— Majster, dobrý majster, Jozef! — volala žena, utekajúc k nemu, — tu je zajatý, vyzveď sa vojakov o ňom, aby sme vedeli, kto je to, čo urobil a čo idú s ním robiť.

Rabín ostal chladný; hodil však zrakom po zajatom a hneď zamieril k dôstojníkovi.

— Pokoj Pánov nech je s tebou! — prehovoril vážne.

— A pokoj bohov s tebou, — odpovedal dôstojník.

— Prichádzate z Jeruzalema?

— Z Jeruzalema.

— Väzeň je veľmi mladý.

— Vekom áno.

— Môžem sa pýtať, čo urobil?

— Zavraždil.

Shromaždený ľud opakoval slovo so začudovaním, ale rabín Jozef pokračoval vo vyzvedaní.

— Je syn izraelský?

— Je Žid, — povedal sucho Riman.

Vlna milosrdenstva znova zasiahla prítomných.

— Neviem nič o vašich kmeňoch, ale môžem ti vyprávať o jeho rodine, — pokračoval dôstojník. — Možno si počul o jeruzalemskom princovi menom Hur — Ben Hur; žil za časov Herodesa.

— Videl som ho, — riekol Jozef.

— Nuž, toto je jeho syn.

Výkriky prekvapenia rozletely sa v shromaždenom lude a dôstojník ponáhľal sa ich zadržať.

— V uliciach mesta Jeruzalema predvčerom skoro zabil vznešeného Gráta, hodiac po ňom tehlu so strechy otcovského paláca.

Nastalo krátke mlčanie a Nazarefan díval sa na mladého Ben-Hura ako na nejakú divú zver.

— Zabil ho?

— Nie.

- Je odsúdený?
- Hej, na galeje do smrti.
- Nech mu Pán pomáha, — vzdychol Jozef.

Potom mladík, čo bol prišiel s Jozefom, ale stál vzadu nepovšimnutý, odložil sekeru, pristúpil k veľkému kameňu pri studni a naplnil krčah vodou. Toto počínanie bolo také pokojné, že prv než mohla stráž zakročiť, chlapec prikročil k zajatému a podal mu vodu.

Na jemné mladíkovo dotknutie nešťastný Juda sa prebudil a povzniesúc hore hlavu, uvidel tvár, na ktorú už nikdy potom nezabudol — tvár mladíka asi toho veku ako on; kučery svetlých, plavogaštanových vlasov; tvár, ožiarenú tmavobelasými očami, takými milými, tklivými, láskavými a svätými, že všetko sa im poddávalo. Židova myseľ, i keď sa bola zatvrdila dňami a nocami útrap a tak sa roztrpčila krivdou, že myšlienky o pomste byly jej celým svetom, pod cudzincovým pohľadom predsa úplne zmäkla ako myseľ dieťaťa. Priložil ústa ku krčahu a pil dlho a s chuťou. Nik mu nič nepovedal, ale aj on sám mlčal.

Keď sa napil, ruka, ležiaca doposiaľ na pleci trpiaceho, povzniesla sa na jeho hlavu, kde na zaprášených vlasoch chvíľu spočinula, ako by odriekal požehnanie. Cudzinec potom položil krčah na miesto na kameň, vzal sekeru a vrátil sa k majstrovi Jozefovi. Oči všetkých, dôstojníka i dedinčanov, ho sprevádzaly.

Tým sa skončil výjav pri studni. Keď sa vojaci i kone napili, pokračovalo sa v pochode. Ale nálada dôstojníka nebola taká ako predtým. On sám zdvihol zajatého z prachu a pomohol mu posadiť sa na koňa za jedného z vojakov. Nazarefania vrátili sa domov — s nimi i majster Jozef a jeho učeň.

A tak sa po prvý raz stretli a rozišli: Juda a syn Máriin.

TRETIA KNIHA.

QUINTUS ARRIUS VSTUPUJE NA LOĎ.

Mesto Misenum dalo meno výbežku pohoria, vznášajúceho sa nad ním, niekoľko míľ juhozápadne od Neapola. Romy sú teraz jedinou pamiatkou po ňom. Ale r. 24. po Kristu Pánu — ku ktorému čitateľ má sa preniesť — bolo to jedno z najdôležitejších miest na západnom talianskom pobreží.

Spomenutého roku, pocestný, prichádzajúci sa pokochať pohľadom po tomto okolí, bol by vystúpil na hradbu a majúc mesto za sebou, bol by sa díval na neapolský záliv, práve taký utešený ako teraz a bol by sa kochal v pohľade, vtedy práve tak ako teraz, na jedinečné pobrežie, kúriaci kužeľ, na tmavobelasú oblohu a vlny, na blízku Schiu a vzdialenejšie Capri; jeho zrak by lietal s jedného miesta na druhé a zas nazad zardeľým vzduchom; napokon — lebo oko sa nasýti krásou ako jazyk sladkosťou — jeho oko by spočinulo na jednom predmete, ktorý terajší turista nenájde — na polovici zátoky zakotveného rímskeho loďstva. Z tohto hľadiska Misenum bolo vhodné miesto na to, aby sa v ňom sišli traja vladári a pohodlne si podelili medzi sebou celý svet.

Za starých čias na hradbe na morskej strane bola však ešte brána — otvor, ktorý bol východiskom ulice, prechádzajúcej v podobe širokej hrádze na mnoho míľ do mora za hradby.

Jedného studeného septembrového rána strážcu na

hradbách nad bránou vyrušil rozhovor po ulici sa približujúcej spoločnosti. Okamih ju pozoroval, ale potom sa usadil a drial.

Spoločnosť sa skladala z dvadsať či tridsať osôb, najviac otrokov s pochodňami, ktoré málo osvetľovali, ale hodne čmudily a zanechávaly po sebe zápach indického nárdu. Páni kráčali napred, držiac sa jeden druhého za ramená. Jeden z nich, asi päťdesiatnik, trocha plešatý, s vavrínovým vencom na riedkych vlasoch, zdal sa byť, aspoň podľa preukázanej mu pocty, predmetom akejsi oslavy. Všetci mali na sebe voľné tógy z bielej vlny so širokým purpurovým lemovaním. Strážcovi stačil jediný pohľad. Vedel i bez vyzvedania, že boli vysokého postavenia a že po nočnom hodovaní odprevádzali na loď svojho priateľa.

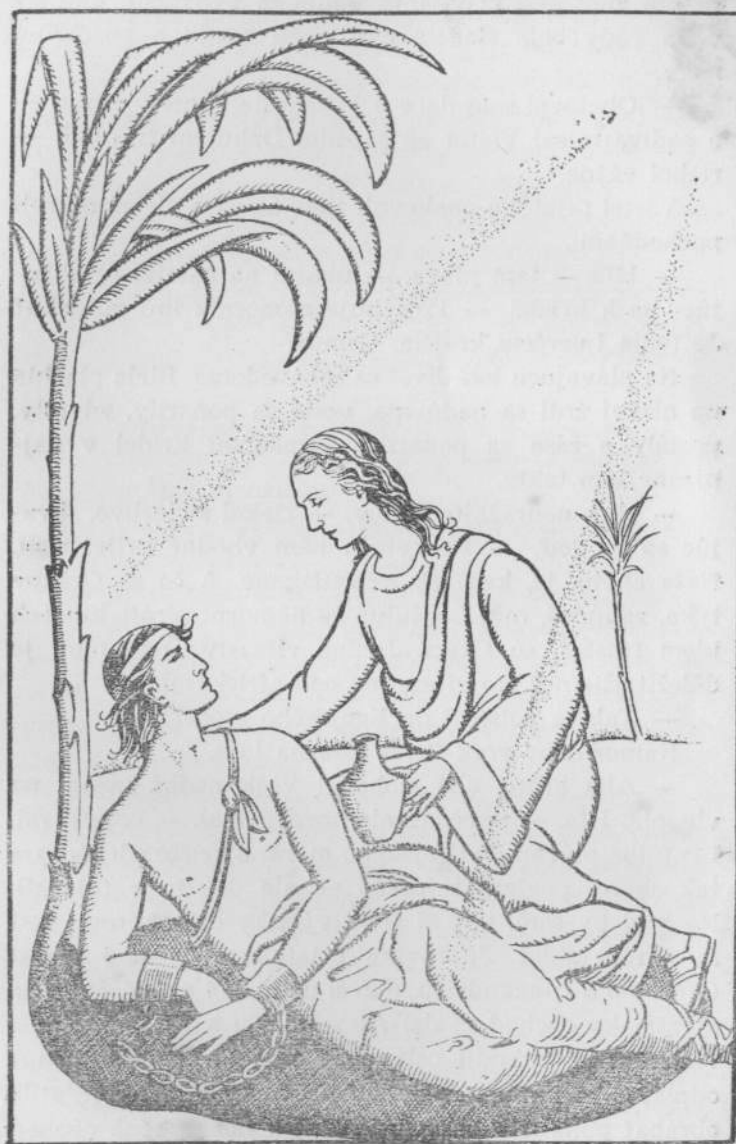
— Nie, môj Quintus, — obrátil sa jeden k ovenčenému, — nie je to pekne od osudu, že ťa nám tak chytré berie. Len včera si sa vrátil z mora za stĺpmi. Veď si ani nenavykol na chôdzu po suchu.

— Prisahám Castorovi, ak môžem prisahať ženskou prísahou, — riekol iný, viac podnapitý vínom, — nenariekajme. Náš Quintus ide len hľadať, čo stratil minulú noc. Kocky na plávajúcej lodi nie sú kocky na pobreží — čo, Quintus?

— Nehaňte osud! — zvolal tretí. — Osud nie je ani slepý, ani vrtkavý. V Atiu, kde sa ho Arrius dopytuje, odpovedá kladne, ale na mori on zostáva s ním pri kormidle. Osud nám ho berie, ale nevracia nám ho s novými víťazstvami?

— Gréci nám ho berú, — zamiešal sa niekto. — Tých tupme, nie bohov. Pre obchod zabudli bojovať.

Týmito slovami spoločnosť prešla cez bránu na hrádzu, kde sa pred nimi rozlievala zátoka, krásna od raného svetla. Starému námorníkovi šplachot rozbíjajúcich

*Na jemné mladíkovo dotknutie nešťastný Juda sa prebudil.
(str. 158.)*

sa vln znel ako privítanie. Zhlboka vydýchol, ako by vôňa vody bola sladšia nad vôňu nárdy a pozdvihol ruky.

— Obetoval som dary v Praeneste, a nie v Antiu — a podivajte sa! Vietor zo západu. Ďakujem ti, osud! — riekol vážne.

Všetci priatelia opakovali tieto slová a otroci mávali pochodňami.

— Hľa — tam pláva, — ukázal na galeju, približujúcu sa k hrádzi. — Potrebuje námorník inú milenkú? Je tvoja Lucrécia krajšia, Camus?

Na plávajúcu loď díval sa sebedovome. Biela plachta na nízkej žrdi sa nadúvala, veslá sa ponorily, zdvihly, postály a zasa sa ponorily rozmachmi krídel v najpresnejšom takte.

— Hej, neurážajte bohov, — riekol striezlivo, dívajúc sa na loď. — Poskytujú nám vhodné príležitosti. Naša chyba je, keď ich nepoužijeme. A čo sa Grékov týka, zabúdaš, môj Lentulus, že námorní piráti, ktorých idem trestať, sú Gréci. Jediné víťazstvo nad nimi je dôležitejšie než sto víťazstiev nad africkými.

— Tak sa poberáš do Egejského mora?

Námorníkov zrak tkvel ešte na lodi.

— Aká krása, aká sloboda! Vták nedbá menej na vlnenie. Hľa, — povedal, ale hneď pridol, — odpusť mi, Lentulus, plávam do Egejského mora; a keďže odchádzam tak skoro, poviem ti prečo — ale drž to v tajnosti. Nechcel by som, aby si robil výčitky duumvírovi, keď sa s ním sídeš. Je mojím priateľom. Obchod medzi Gréckom a Alexandriou, ako si už mohol počuť, je sotva menší ako obchod medzi Alexandriou a Rímom. Ľudia tých končín zabudli oslavovať cereálie a Triptolemus odplácal sa im takou slabou úrodou, že sa nevyplatilo obrábať polia. Na každý spôsob zmohol sa však obchod

takou mierou, že neznesie prerušenie ani na jeden deň. Hádam si počul o chersoneských pirátoch, zahniezdených v Euxine; niet nad nich smelších, do Bacha! Včera som dostal zprávu z Ríma, že loďstvom preplávali Bosporus, potopili galeje, zakotvené pri Byzantine a Chalcedone, vymietli Propontis a nemajúc ešte dosť, predrali sa do Egejského mora. Obchodníci obilím na lodiach v Stredozemnom mori sú nastrašení. Boli u samého cisára a tak z Raveny pláva dnes sto galejí a z Misena — najprv postál, ako by chcel napnúť zvedavosť svojich priateľov, potom skončil s dôrazom — jedna.

— Šťastný Quintus. Blahoželáme ti.

— Poslanie predchádza povýšenie. Pozdravujeme duumvíra, nič menšieho.

— Duumvír Quintus Arrius, znie zvučnejšie než tribún Quintus Arrius.

Takýmto spôsobom zahrňovali ho blahoželaním.

— Teší ma, — riekol podnapitý priateľ, — som rád, ale musím byť praktický, môj duumvír, ale len keď zviem, že povýšenie ti prinieslo poznanie tesier, len vtedy budem mať jasné, či bohovia ti chcú dobro alebo zlo s týmto podnikom.

— Ďakujem vám, srdečne ďakujem, — obrátil sa Arrius ku všetkým. Keby ste mali len lampáše, povedal by som, že ste všetci prorokmi. Perpol, idem ďalej a dokážem vám, že ste zaklínačmi! Podívaj sa — čítajte.

Zo záhybov svojej tógy vytiahol svitok papiera a podal im ho so slovami: — To som dostal včera pri stole od Sejana.

Toto meno bolo už veľmi známe v rímskom mocnárstve. Známe a nie také potupné ako sa stalo neskôr. — Sejanus, — skrikli jednohlasne, hrnúc sa čítať, čo napísal minister.

„Sejanus C. Caeciliovi Rufovi, Duumvírovi. V Ríme
XIX. K. Sepa:

Cézar má dobrú zprávu o Q. Arriovi, tribúnovi. Zvlášť počul o jeho hrdinstve, osvedčenom v západných moriach; natoľko, že je to jeho vôľa, aby Quintus bol hneď preložený na východ.

Ďalej, je vôľa nášho cézara, aby si zostavil sto triár prvej triedy s úplným vyzbrojením a bez otáľania poslal ich proti pirátom, ktorí sa ukázali v Egei a aby Quintus bol vymenovaný za veliteľa tohto loďstva.

Podrobnosti určí sám, Caecilius.

Je to dôležité, ako vysvitá zo správ, pripojených tebe na prečítanie a Quintovi na poučenie. Sejanus.“

Arrius nevenoval pozornosť čítaniu. Čím sa loď viac blížila, tým viac ho upútala. Díval sa na ňu s oduševnením. Napokon zamával vo vzduchu záhybom svojej tógy; ako odpoveď na toto znamenie zaviala purpurová zástava nad aplustrom, či vejárovitou vypnulinou, potom niekoľko plavcov vykročilo na palubu, šplhali sa po povrazoch na anténu a odopáli plachtu. Loď sa obrátila a odmerané údery jej vesiel zrýchlily sa o polovicu, takže letela ako strela k nemu a jeho priateľom. Oči sa mu zrejme iskrily, keď sa díval na pohyb lode. Že sa okamžite podrobovala veslám a pláva presne určeným smerom, to bola vlastnosť v bitke veľmi dôležitá.

— Pri Nymfách! — riekol jeden z priateľov, vracajúc svitok, — nevravme, že náš priateľ bude veľký; on je už ním. Naša láska bude milovať veľkého. Čo máš ešte pre nás?

— Nič viac, — odvetil Arrius. — Čo ste sa práve dozvedeli, je už dávno stará novina v Ríme, najmä medzi palácom a fórom. Duumvír nevyzradí tajomstvá; čo mám robiť, kde mám hľadať svoje loďstvo, dozviem sa

to na lodi, kde ma očakávajú zapečatené rozkazy. Ak však chcete obetovať na niektorom oltári, modlite sa k bohu za priateľa, ktorý pláva veslom i plachtou niekam smerom k Sicílii. Ale už je tu a ide zastať, — riekol, obrátiac sa k lodi. — Som zvedavý na jej dôstojníkov, lebo so mnou budú cestovať i bojovať. Nie je to ľahká vec pristať pri takomto pobreží; podívajme sa teda na ich zručnosť.

— Akože, nepoznáš ju?

— Nikdy som ju predtým nevidel; a doposiaľ ani neviem, či mi prináša jediného známeho.

— Je to tak v poriadku?

— Na tom predsa nezáleží. My námorníci sa hneď poznáme. Naše priateľstvo i nenávisť rodia sa z náhlych nebezpečenstiev.

Koráb — druh lodí: *naves liburnicae* — bol dlhý, úzky, malého ponoru, zhotovený pre rýchly pohyb. Zpod ozdobeného čela kypela voda, oblievala jeho boky, ktoré sa vypínaly do výšky dvoch ľudí. Na bokoch boli figúry Tritonov, trúbiacich na lastúry. Pod čelom bolo rostrum, zsaadené v kyle a čnejúce pod vodou: bolo z tvrdého dreva, posilneného železom, ktoré slúžilo v boji za barana. Od čela po celej dĺžke bokov lode tiahla sa silná rímsa ako obruba, vkusne zúbkovaná; pod rímsou boli tri rady otvorov, každý zakrytý príchlupom alebo štítom z býčej kože, v ktorých sa pohybovaly veslá — šesťdesiat na pravej a šesťdesiat na ľavej strane. Inú ozdobu tvorily caducei. Dva veľké povrazy, pretiahnuté cez čelo, označovali počet kotví na prednej palube.

Jednoduchá stavba hornej časti lode svedčila o tom, že sa námorníci spoliehali najmä na veslá. Sťažnosť, stojací viac dopredu v strednej časti lode, bol upevnený prednými i zadnými opernými stĺpmi a bočnými lana-

mi, priviazanými ku kruhom na vnútornej strane palubného zábradlia. Povrazov bolo len toľko, koľko ich bolo treba na riadenie veľkej štvoruhlastej plachty. Ponad zábradlie bolo vidieť palubu.

Okrem plavcov, ktorí svinuli plachtu a stáli ešte na plošine, s hrádze bolo vidieť len jedného námorníka na veliteľskom mostíku s helmicoou na hlave a so štítom v ruke.

Stodvadsať dubových vesiel, vyleštených pemzou a bielych od neustáleho umývania, dvíhalo sa a padalo, ako by boli ovládané jednou rukou a hnalo galeju rýchlosťou moderného parníka.

Prichádzala tak bystro a zdanlivo tak náhle, že budila úžas v účastníkoch tribúnovej spoločnosti. Tu námorník, stojaci na veliteľskom mostíku, pokynul naraz zvláštnym pohybom, načo sa všetky veslá povzniesly, ostaly chvíľu vo vzduchu a potom spadly rovno dolu. Voda kypela a syčala; galeja sa otriasla v svojich základoch a zastala, ako by zdesená. Nové znamenie rúk, veslá sa opäť zdvihly, vznášaly sa vo vzduchu a zas klesly, ale teraz veslá po pravej strane hnaly vodu dopredu, veslá po ľavej strane zas hnaly vodu dozadu. Tri razy takto hnaly veslá proti sebe, loď sa obrátila vpravo ako na čepe; potom ju zachytil vietor a bokom ju posotil ľahko ku hrádzi.

Týmto pohybom na obdiv vystúpilo sternum so všetkou svojou ozdobou, tritoni, podobné tritonom v čele, meno s veľkými vypuklými písmenami; na strane kormidlo; vyvýšená plošina, na ktorej sedel kormidelník, udatnej postavy v úplnom odeve, s rukou na povraze kormidla a aplustre, vysoké, pozlátené, vyrezávané, rozpínajúce sa nad kormidelníkom ako veľký pilovaný list.

Keď sa loď otáčala, trúbka zahlaholila krátkym,

ostrým zvukom a z otvorov paluby hrnuli sa námorníci, všetci nádherne vyzbrojení, s kovovými helmami, lesklými štítmi a kopijami. Zatiaľ, kým vojaci nastupovali ako pred bojom, námorníci sa škrabali po povrazoch hore a posadali si na sťažň. Dôstojníci i hudba zaujali svoje miesta. To všetko stalo sa bez kriku a bez zbytočného huku. Keď sa veslá dotkli hrádze, od kormidelníkovho miesta vytiahol sa most. Vtedy tribún, obrátiac sa k svojim priateľom, vážne, ako nikdy predtým, prehovoril:

— Čaká ma povinnosť, priatelia.

Sňal si veniec a odovzdal ho hráčovi s kockami: — Vezmi si myrtu, ó zbožňovateľ tesier! — riekol mu. — Keď sa vrátim, vyhľadám zas svoje sestercie; ak nezvíťazím, tak sa nevrátim. Zaves veniec do átria!

Objal svojich priateľov a tí rozlúčili sa s ním po poriadku: jeden za druhým.

— Quintus, nech ťa sprevádzajú bohovia, — riekli.

— Sbohom, — odvetil.

Otrokom, mávajúcim pochodňami, pokývnul rukou; potom sa obrátil k čakajúcej lodi, okrášlenej radmi bojovníkov s chocholmi na helmiciach, so štítmi a kopijami. Keď vkročil na mostík, zahlaholila trúbka a na palustre bolo postavené vexillum purpureum, vlajka veliteľa loďstva.

PRI VESLE.

Tribún, stojac na kormidelníkovej plošine a držiac rozbalený duumvírov rozkaz, prehovoril k veliteľovi veslárov, či hortátorovi:

- Aká silná je posádka?
- 252 veslárov, 10 nadpočetných.
- A ako sa striedajú?
- 84 naraz.
- Ako dlho pracujú?
- Dosiaľ pracovali vždy po 2 hodinách.

Tribún sa trochu odmlčal a uvažoval.

— Rozdelenie nie je účelné, urobím nápravu, ale teraz ešte nie. Veslá budú v pohybe deň i noc.

Prehovoril k plavcom:

- Vietor je priaznivý. Plachta nech pomáha vesláť!
- Keď dvaja, ním oslovení, odišli, obrátil sa k hlavnému lodivodovi:

- Ako dlho už slúžiš?
- 32 rokov.
- V ktorých moriach si najviac slúžil?
- Medzi naším Rímom a Východom.
- Tak si na pravom mieste.

Tribún ešte raz prečítal svoje rozkazy.

— Keď prejdeme Camponelský mys, zahneť smerom na Messinu. Potom sa drž Calabrianského pobrežia, až budeme mať Melito po ľavej ruke a potom — poznáš hviezdy, ktorými sa musíme riadiť v Jonskom mori?

— Poznám ich dobre.

— Tak, od Melita zabočíš na východ ku Kythere. Keď bohovia povolia, zakotvíme až v Antimonskej zátoke. Povinnosť nás volá. Spolieham sa na teba.

Arrius bol rozumný a bol z tých ľudí, ktorí, i keď obohacovali oltáre v Praeneste a Antiu, predsa verili, že priazeň slepej bohyně závisela viac od ich opatrnosti a ostrovtipu než od sľubov a darov. Celú noc, ako hosťiteľ, sedel za stolom, kde jedol a pil; ale vôňa mora vrátila mu náladu pravého námorníka. Znalosť neráta s náhodou, a preto nemal pokoja, dokiaľ loď nepoznal dôkladne. Začal s náčelníkom veslárov, veliteľom plavcov, prvým lodivodom a s ostatnými dôstojníkmi: s veliteľom námorníkov, správcom zásob, zbrojmajstrom, dozorcom nad kuchyňou či ohňom, — prešiel niekoľko stanovísk. Všetkého si všimol. Keď to skončil, len on sám z celého mužstva, žijúceho v úzkom priestore lode, vedel presne, koľko bolo zásob na cestu a na možné príhody. Prípravy uznal za uspokojivé. Ostávala mu ešte jedna vec: dôkladne poznať sverenú mu posádku. Bola to najchúlostivejšia a najťažšia jeho úloha, vyžadujúca hodne času, preto ju vykonal svojím vlastným spôsobom.

Galeja na obed toho istého dňa letela po mori k Paestu. Vietor bol ešte západný a nadúval plachtu k uspokojeniu veliteľa. I stráže byly postavené. Na prednej palube bol postavený oltár, posypaný soľou a jačmeňom. Tribún vykonal pred ním obeť Jovišovi, Neptúnovi a všetkým Oceánidám a so sľubmi lial víno a páčil kadidlo. A teraz, aby lepšie vyskúmal svojich vojakov, sedel vo veľkej kajute, ako naozaj vojenský zjav.

Kajuta bola ústredným oddielom galeje, priestorom 65 ráz 30 stôp, osvetlená troma veľkými otvormi. Po celej dĺžke ju podopieraly brány, na ktorých spočívala

strecha. Skoro uprostred bolo vidieť stožiar a okolo neho plno sekier, oštepov a kopijí. Ku každému otvoru viedly dvojité schody napravo i naľavo a navrchu sa otáčaly na akomsi čepe tak, že ich spodné konce bolo možno zdvihnúť a zavesiť na povalu. Keďže boli práve zdvihnuté, sieň bola ako by shora osvetlená.

Čitateľ si domyslí, že táto miestnosť bola srdcom lode, domovom všetkých obyvateľov lode — jedálňou, spálňou, telocvičňou, miestom odpočinku po práci, slovom dala sa upotrebiť pre všetko, lebo pravidlá ustálily životu na lodi presné koľaje a ako smrť neoblomné zvyky.

Na zadnom konci kajuty bol mostík, na ktorý sa vystupovalo po niekoľkých schodoch. Na ňom sedel náčelník veslárov. Pred sebou mal zvučnú dosku, na ktorú bil paličkou; po pravej strane mal klepsydru, či vodné hodiny, merajúce zmeny a stráže. Nad ním na vyššej plošine, dobre chránenej pozláteným zábradlím, mal svoje ubytovanie tribún, takže mohol prehliadnúť všetko. Na tribúnovej plošine bolo: ležadlo, stôl, katedra či kreslo s vankúšom, s vysokým operadlom — nábytok sa pýšil, z cisárskej priazne, veľkou nádherou.

Arrius pozoroval bystrým okom svojich ľudí, sediac pritom nenútene v pohodlnom kresle, kolembajúc sa s kolísavou loďou, oblečený vo vojenskom plášti, prehodenom cez tuniku a s mečom, pripevneným k pásu, ale i oni ho starostlivo pozorovali. Pozorne skúmal každú vec, ale najmä veslárov, čo by bol iste robil i čitateľ, lenže ten by ich bol pozoroval s väčším súcitom; tribúnova myseľ však, ako to už obyčajne býva pri veliteľoch, šla ďalej, skúmajúc výsledky toho, čo videl.

Výjav sám osebe bol dosť jednoduchý. Po stranách kajuty, ako sa dalo vidieť hneď na prvý pohľad, stály tri rady lavíc, pripevnených k lodným trámom. Po dô-

kladnejšom prezrení bolo však vidieť, ako sú lavice stupňovite vyvýšené, z ktorých každá druhá bola za a nad prvou a tretia za a nad druhou. Aby sa na jednu stranu umiestilo 60 veslárov, miesto, určené pre nich zahrňovalo 19 lavíc, oddelených od seba medzerami, širokými tri stopy. Dvanásť lavica bola tak rozdelená, že sedadlo, ktoré malo byť jej horným sedadlom, nachádzalo sa priamo nad dolným sedadlom prvej lavice. Toto zariadenie veslárovi, ak pracoval presne so svojimi súdruhmi, poskytovalo dosť miesta; tempo práce bolo také rýchle ako pochodovanie vojska v hustých radoch. Toto zariadenie umožnilo i znásobenie lavíc, pokiaľ to len dovoľovala dĺžka kajuty.

Veslári z prvej a druhej lavice sedeli, veslári z tretej lavice mohli však i stáť, lebo mali dlhšie veslá. Poriská vesiel boli poliate olovom a blízko miesta rovnováhy boli zavesené na ohybných remeňoch, čo umožňovalo jemný pohyb tzv. poletovanie vo vzduchu, ale spolu vyžadovalo obratnosť, lebo výstredná vlna mohla hocikedy zachytiť nepozorného chlapa a vysadiť ho zo sedla. Každý otvor pre veslo bol zároveň vetrákom, cez ktorý vietor hojne ovieval robotníka. Shora sa naň lialo svetlo cez mreže, ktoré slúžili za podlahu priechodu medzi palubou a jej zábradlím, nad jeho hlavou. S istého hľadiska postavenie robotníkov nebolo teda ešte to najhoršie. Ale nesmieme si myslieť, že ich život bol ľahký. Medzi sebou sa nesmeli shovárať. Deň čo deň nastupovali na svoje miesta bez slova; pri práci nemohli sa vidieť do tváre; svoj krátky voľný čas využili na spanie a jedenie.

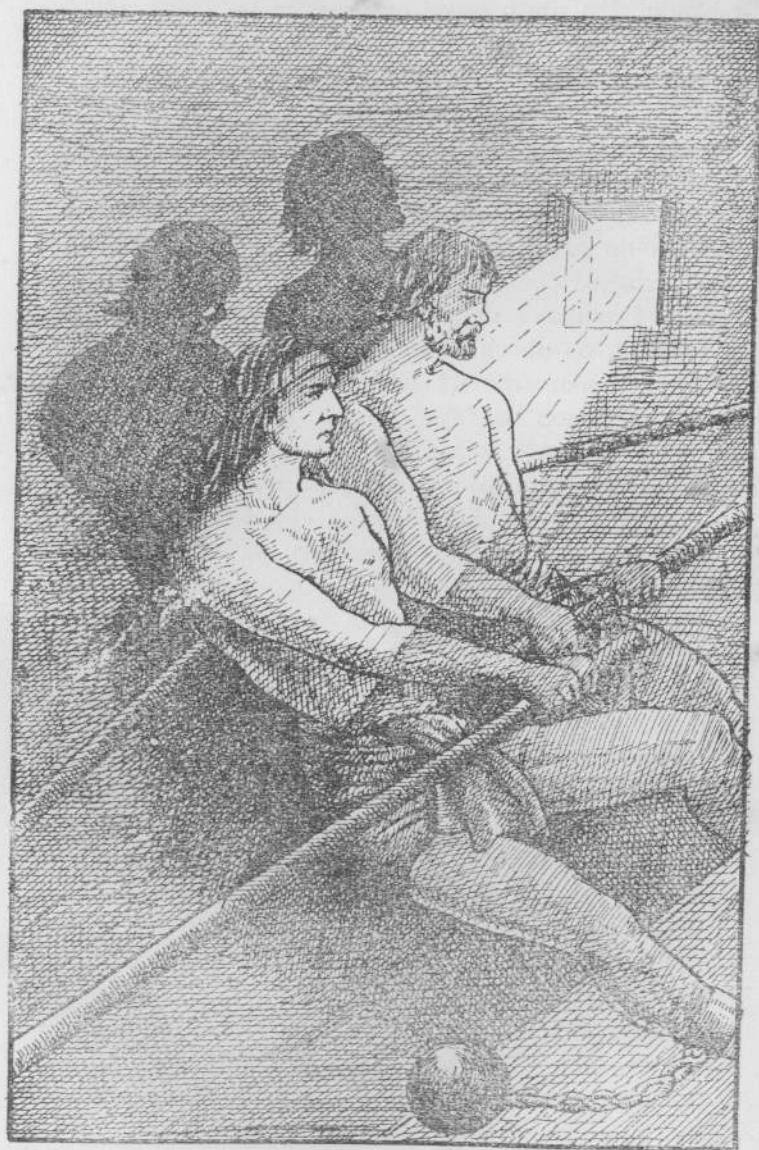
Nikdy sa nesmiali; ani jedného z nich nepočul nikto nikdy spievať. Načo sú jazyky, keď vzdych alebo stonanie povie všetko, čo človek cíti alebo ticho uvažuje? Život týchto bedárov podobal sa spodnému, pomaly

tečúcemu prúdu, ktorý sa však prediera napovrch, nech sa stane, čo chce.

Ó Syn Máriin! I meč má srdce — a tvoja je sláva. Tak je to dnes, ale ináč to bolo v dňoch, o ktorých píšeme. Vtedy zajatci pracovali do úmoru na stavbách, na uliciach, v baniach i na nenásytných galejách, v pokoji i vo vojne. Keď Druilius vyhral prvú bitku na mori, oháňali sa Rimania veslami a odvtedy sa delil veslár o slávu s námorníkom. Lavice, ktoré sa práve usilujeme opísať, dokazujú zmeny, prinesené výbojom a javia politiku i pružnosť Ríma. Skoro všetky národy majú tam svojich synov, zväčša vojenských zajatcov, vybraných pre svoju pružnosť a vytrvanlivosť. Na jednom mieste Brit, pred ním z Líbye, za ním syn Kryma, inde Skýt, Gal a Théban. Rimski odsúdení, vhození medzi Gótov a Longobardov, Židov, Etiopčanov, a medzi barbarov od moetského pobrežia. Tuná Atéňan, tam červenovlasý divoch z Hibernie, tamto modrooký obor z Cimbra.

V práci veslárov nebolo nič takého, čo by mohlo zamestnávať ich mysle, i tak nevedomé a jednoduché. Napnúť sa dopredu, zatiahnuť veslom, zamávať ním, potopiť ho do vody, to bolo všetko, z čoho sa skladala ich práca. Pohyby boli tým dokonalejšie, čím boli mechanickejšie. I sama pozornosť, ktorú museli venovať moru, stala sa časom nevedomelou, a nie rozumovou. Títo úbožiaci, vplyvom dlhej služby, podobali sa tak nemej tvári, trpezliví, bez ducha, poslušné stvorenia s mohutnými svalmi a vysileným rozumom, ktoré žily len zo spomienok, riedkych síce, ale drahých a napokon klesly do polovedomej otupelosti, kde sa už bieda mení na zvyk a duša nadobudne neveriteľnú silu.

Tribún, kolísajúc sa v svojom kresle hodinu za hodinou, so strany na stranu, rozmýšľal o všetkom

Medzi sebou sa nesmeli shovárať ... (str. 173.)

možnom, len nie o biede otrokov na laviciach. Ich pohyby, presné a rovnaké na oboch stranách korába, staly sa mu časom jednotvárnymi, takže potom začal si všímať jednotlivcov. Svojím griffom zaznamenával si ich chyby. Dúfal, že ak všetko pôjde dobre, medzi pirátmi, proti ktorým viedol výpravu, nájde lepších otrokov.

Nebolo treba lámať si hlavu s menami otrokov, hodených do galejí ako do hrobu, a preto pre pohodlie boli označení číslami, namaľovanými na laviciach, kde sedeli. Prenikavé veľmožove oči, blúdiace od sedadla k sedadlu, po oboch stranách, prišli napokon na číslo 60, ktoré, ako sme už povedali, náležalo vlastne na poslednú lavicu na ľavej strane, ale že vzadu miesto upotrebili na iné, bolo prikované nad prvým sedadlom prvej lavice. Tam utkvel teda jeho zrak.

Lavica číslo 60 bola trochu vyvýšená nad plošinu a neďaleko nej. Svetlo, vlievajúce sa cez mreže nad veslárovou hlavou, umožnilo tribúnovi dobre ho vidieť — vysokého a, ako všetci jeho druhovia, skoro nahého, odetého len úzkym pásom na bedrách. Niektoré znaky svedčily v jeho prospech. Bol veľmi mladý, nie starší nad 20 rokov. Arrius neholdoval totiž len kockám, ale bol aj priateľom telesne krásnych a dokonalých ľudí. V prístave mal vo zvyku navštevovať telocvične, aby sa kochal pohľadom na najznámejších atlétov. Iste počul od niektorého učiteľa, že sila závisí od akosti ako i od veľkosti svalov a že pre dokonalý výkon treba nielen sily, ale i ostrovtipu. Prijal toto učenie a, ako každý, posadlý nejakou myšlienkou, hľadal príklady, ktoré by ju potvrdily.

Čitateľ si môže domyslieť, že tribún, hľadajúci dokonalosť, hoci sa často zastavil a skúmal, predsa len málokedy bol úplne spokojný, ba azda nikdy predtým sa tak nezamyslel, ako v tomto prípade.

Na začiatku každého pohybu veslom veslárova tvár a telo ocitly sa v takom postavení, že ich bolo vidieť s plošiny so strany; pohyb sa skončil tak, že sa telo obrátilo pri zaberaní veslom dopredu. Lhkosť a krása pohybu vzbudily najprv dojem, že veslár nepracuje poctivo, ale pochybnosť o poctivosti sa hneď rozplynula; pevnosť, s akou držal veslo pri zaberaní dopredu, nátlakom sa pritom prehybujúc, bola dôkazom pracovitosti. Nielen to, ale i pevnosť svedčila o súcosti veslára a prinútila kritizujúceho v kresle spojiť silu s obratnosťou, čo bolo hlavnou myšlienkou jeho učenia.

Arrius si povšimol i veslárovej mladosti, ale to nebolo by v ňom vzbudilo súcit. Spozoroval, že bol vysokej postavy a že jeho ruky a nohy boli dokonalé. Ramená boli azda pridlhé, ale to nevadilo, keďže tento nedostatok zakrývalo pevné svalstvo, ktoré sa časom napínalo ako poprekrúcané povrazy. Každé jeho rebro vynikalo, ale chudosť bola skôr zdravým úbytkom, o ktorú sa usilovali v palestrách. Vo veslárovej práci sa všeobecne zračil istý súlad, čo zodpovedalo tribúnovej náuke a dráždilo jeho zvedavosť.

Usiloval sa zachytiť celú tvár pozorovaného muža. Tvár bola pravidelná, vyvážená na širokej dolnej časti krku, veľmi ohybnom a peknom. Tvár naznačovala so strany orientálne rysy a jemnosť výrazu, čo sa vždy pokladalo za znak vyššieho rodu a nadaného ducha. Všetky tieto pozorovania zväčšovali v tribúnovi záujem o tohto človeka.

— Pri bohoch, — riekol si, — ten chlap ma zaujíma. Budí veľké nádeje. Chcem ho lepšie poznať.

Tribúnovi sa podarilo zachytiť pohľad, na ktorý čakal. Veslár sa obrátil a poďíval na neho.

— Žid, a ešte len chlapec.

Veľké otrokove oči sa pod pevným pohľadom ešte

zvážšily a krv sa mu hnala do čela a veslo sa pozastavilo v jeho ruke. Ale nahnevaný hortátor udrel zaraz na zuniaci nástroj. Veslár sa zarazil, odvrátil tvár od vyzvedača a prestrašený znamením, ktoré jeho samého upozorňovalo, zadržal veslo vo vzduchu. Keď sa pozrel druhý raz na tribúnu, zostal náhle prekvapený — zachytil milý úsmev.

Galeja prišla zatiaľ do messínskej úžiny. Keď mala za sebou mesto toho mena, obrátila sa na východ, zanechajúc Etnu, nad ktorou sa vznášal kúdol dymu.

Keď sa Arrius vrátil na svoju plošinu, skúmal znova a znova nášho veslára, vraviac pre seba: — Ten chlapík má ducha. Žid nie je barbar. Musím ho lepšie poznať!

ARRIUS A BEN-HUR NA PALUBE.

Astrea — tak sa volala galeja — letela na štvrtý deň po Jonskom mori. Nebo bolo jasné a vietor dul, ako by prinášal so sebou priazeň bohov.

Že loďstvo nebolo možné dobehnúť pred vplávaním do Cyterskej zátoky, určenej k sjazdu, Arrius sa prechádzal nevrlý po palube. Všetko, čo sa týkalo jeho lode, usilovno si zaznamenával a všeobecne bol spokojný. V svojej kajute, kolembajúc sa vo veľkom kresle, stále zabehával v myšlienkach k veslárovi číslo 60.

— Poznáš toho otroka, čo práve vyšiel z lavice?

Nastala totiž výmena v službe.

— S číslom 60? — pýtal sa dôstojník.

Hlavný hortátor pozrel skúmavo na odchádzajúceho veslára.

— Ako vieš, — odvetil — loď bola iba pred mesiacom spustená a otroci sú mi takí noví ako loď sama.

— Je Žid, — prehovoril Arrius zamyslene.

— Vznešený Arrius je vtipný.

— Je veľmi mladý, — pokračoval Arrius.

— Ale to je náš najlepší veslár, — prehovoril zas druhý.

— Videl som jeho veslo ohnuté na polámanie.

— A aký je?

— Je poslušný; viac o ňom neviem. Raz ma o niečo požiadal.

— A čo to chcel?

— Žiadal, aby som ho zamestnával striedavo na oboch stranách.

— A udal príčinu?

— Spozoroval, že otroci, pracujúci len na jednej strane, pokrívili si telá. Povedal tiež, že v búrke alebo vo vojne môže nastať potreba použiť ho na druhej strane.

— Perpol! to je nová myšlienka. Čo si ešte na ňom spozoroval?

— Stojí zrejme vysoko nad svojimi spolupracujúcimi.

— V tom je Rimanom, — prisviedčal Arrius.

— Nevieš nič z jeho minulosti?

— Nič.

Tribún sa na chvíľu zamyslel a vrátil sa zas na svoje kreslo.

— Keď budem na palube a on pri práci, — pridral — pošli ho ku mne, ale sám.

Asi o 2 hodiny neskôršie Arrius stál pod aplustrom galeje; bol naladený tak, ako býva naladený každý, ktorého loď unáša k veľkej udalosti a ktorému nezostáva nič iné ako čakať; bol takej nálady, akej býva každý rovnodušný človek, keď ho filozofia zastrie pokojom. Lodivod sedel, držiac v ruke povraz, ktorým ovládal lopaty kormidla. V chládku pod plachtou ležalo niekoľko plavcov a hore na pozorovateľni sedel pozorovateľ. Pozdvihnúc oči od slnečných hodín, umiestených pod aplustrom, ktorými sa riadil smer, Arrius spozoroval veslára približovať sa.

— Arrius, náčelník ťa nazval šľachetným a povedal, že chceš, aby som prišiel k tebe. Tu som.

Arrius skúmal jeho postavu, vysokú, svalnatú, lesknúcu sa v slnku a zafarbenú hojnosťou v nej kolujúcej krvi — díval sa na ňu so začudovaním a s myšlienkou na arénu; ale jeho chovanie neminulo sa účinkom; v hla-

se sa prejavoval život, strávený aspoň čiastočne v jemnom okolí. Oči byly čisté a otvorené a viac zvedavé než spurné.

Tvár pred skúmovým a veliteľským pohľadom nestratila ničoho zo svojej mladistvej príjemnosti — neprejavovala sa žaloba, vyhrážka alebo zloba, byly však na nej znaky dlhého utrpenia, ako keď čas stravuje povrch na obraze. Že vyvolal priaznivý dojem, Riman to dával najavo tým, že hovoril s ním ako starší s mladším, a nie ako pán s otrokom.

— Hortátor mi vraví, že si jeho najlepším veslárom.

— Hortátor je veľmi milý, — odvetil veslár.

— Už dlho slúžiš?

— Tri roky.

— Pri vesle?

— Nepamätám sa, že by som bol prerušil.

— Práca je ťažká, málokto ju vydrží rok a ty si ešte len chlapec.

— Šľachetný Arrius zabúda na to, že na vytrvalosti má veľký podiel duch. Niekedy, keď mocní hynú, slabí pod jeho vplyvom zosilnievajú.

— Podľa reči si Žid.

— Moji predkovia ešte pred prvým Rimanom boli Hebrejovia.

— Nepoddajná hrdosť tvojho plemena nestratila sa ani v tebe, — prehovoril Arrius rozpálenému veslárovi.

— Pýcha nekričí nikdy tak, ako keď je sputaná.

— Akú príčinu máš na to, aby si bol hrdý?

— Že som Žid.

Arrius sa usmial.

— Nebol som, pravda, v Jeruzaleme, ale počul som o jeho princoch. Poznal som jedného z nich. Bol kupec a plavil sa po mori. Bol hoden kráľovskej koruny. Akého stavu si ty?

— Musím ti odpovedať na lavici v galeji. Som otrok. Môj otec bol princ z Jeruzalema, a ako kupec býval na mori. Znali a ctili ho v predsieni veľkého Augusta.

— Jeho meno?

— Ithamar z domu Hur.

Zarazený Arrius pozdvihol ruku.

— Hurov syn — ty?

Po krátkom mlčaní sa pýtal.

— Ako si sa sem dostal?

Juda sklonil hlavu, prsia sa mu mocne nadúvaly, ale opanujúc dostatočne svoje city, poďíval sa tribúnovi do tváre a odpovedal:

— Zažalovali ma, že som sa pokúsil zavraždiť Valeria Gráta, prokurátora.

— Ty, — skríkol Arrius, ešte viac udivený a odstúpil o krok nazad.

— To si ty ten vrah! Po celom Ríme letela tá zpráva. Na moju loď dostala sa v rieke Lodine.

Hľadeli na seba bez slova.

— Ja som si myslel, že Hurova rodina bola vykonaná, — preriekol Arrius prvý.

Zátopa milých spomienok odniesla hrdosť mladého človeka; slzy sa mu kotúľaly po lícach.

— Matička — matička! A moja malá Tirza. Kde sú? Ó tribún, keby si o nich niečo vedel — složil prosebne ruky — povedz mi všetko, čo o nich vieš. Povedz mi, či žijú — a keď áno, tak kde, za akých podmienok? Prosím ťa, povedz mi!

Pristúpil k Arriovi tak blízko, že sa dotkol pláňa tam, kde splýval tribúnovi so založených ramien.

— Ten hrozný deň minul pred troma rokmi, — pokračoval — tri roky, tribún, a každá hodina sa zdá byť životom utrpenia — život v bezodnej priepasti smrti a bez úľavy a celý ten čas bez jediného slova útechy,

ba bez jediného hlasu. O keby, keď sme už zabudnutí, mohli sme aj sami zabudnúť. Keby som aspoň mohol zabudnúť na výjav — sestra odtrhnutá odo mňa, matka sa naposledy díva na mňa. Cítil som zápach mora a srazenie lodí v boji, počul som víchricu bičovať more a smial som sa, hoci sa iní modlili; smrť by mi bola vyslobodením. Oháňal som sa veslom, hej, pracoval som čím najviac, aby som sa zbavil predstavy, čo sa vtedy stalo. Môžeš vedieť, že mi to málo pomáhalo. Povedz mi, či sú mŕtve, lebo nemôžu byť šťastné, keďže mňa nemajú. V noci som počul ich hlas. Videl som ich chodiť po vode. Nič nie je vernejšie ako láska mojej matky. A Tirza — jej dych bol dych bielej Ialíe. Bola najmladšou ratoľstou palmy — taká svieža, milá, láskavá a krásna. Ona ma každý deň prebúdzala. Prebúdzala ma hudbou. A ja som zavinil ich pád! Ja —

— Priznáš sa k vine? — pýtal sa ostro Arrius.

Ben-Hur zmenil sa náramne a rýchlo. Hlas sa mu zostril, ruky sa mu mocne zaťaly; každá žilka sa triasla; a oči mu navrely.

— Počul si o Bohu mojich otcov, — riekol — o nekonečnom Jehovovi. Na jeho pravdu, všemohúcnosť a lásku, ktorou miloval Izraela od stvorenia, prisahám, že som nevinný.

Tribún bol veľmi dojatý.

— Vznešený Riman! — pokračoval Ben-Hur — vlej do mňa trochu nádeje a do mojej tmy, ktorá sa denne zväčšuje, vpusť trochu svetla!

Arrius sa obrátil a prešiel sa po palube.

— Nesúdili ťa? — naraz sa zastavil.

— Nie.

Zarazený Riman pozdvihol hlavu.

— Nebol súd — nebolo svedkov! Kto vyriekol rozsudok? — Rimania, musíme pamätať, zákon a jeho for-

my nezachovávali nikdy tak, ako práve v čase svojho úpadku.

— Sviazali mi ruky povrazmi a fahali ma do pevnosti. Nikoho som nevidel. Nik sa so mnou nevyprával. Na druhý deň ma vojaci odvedli k moru. Odvtedy som otrokom na galeji.

— Čo by si bol dokázal?

— Bol som ešte len chlapcom, a preto som nemohol byť vlastne sprisahacom. Grátus mi bol cudzí. Keby som ho bol chcel zabíť, tak by som si bol vybral vhodnejší čas a vhodnejšie miesto. Niesol sa na koni uprostred legionárov a za bieleho dňa. Nemohol som utiecť. Prináležal som triede, ktorá najviac držala s Rímom. Môj otec bol vyznamenaný za služby, preukázané cisárovi. Mohli sme stratíť veľký majetok; aká skaza hrozila mne, matke a sestre! Nemal som príčiny k činu a okrem toho ohľad na majetok, rodinu, svedomie: Zákon — čo je Izraelskému synovi ako dýchanie — bol by mi zadržal ruku, i keby som mal k tomu veľkú pohnútku. Nebol som predsa bez rozumu. Radšej smrť než hanbu; prosím ťa, uver mi.

— Kto bol s tebou pri nehode?

— Bol som na streche — domu svojho otca. Tirza — jemnosť sama — stála pri mne. Spolu sme sa opierali o murované zábradlie, dívajúc sa na vojsko. Ako som sa opieral, tehla sa uvoľnila a padla na Gráta. Myslel som si, že som ho zabil. Ó aký strach som pocítil.

— Kde bola matka?

— V svojej izbe dolu.

— Čo sa s ňou stalo?

Ben-Hur zafal pästami a z pŕs sa mu dral vzdych, ako by ho dusil.

— Neviem. Videl som, ako ju odvliekli — to je všetko. Z domu vyhnali každú živú bytosť, i nemú tvár

a zapečatili vchod. Šlo im o to, aby sa už nevrátila. Aj ja som za ňu orodoval. Keby boli aspoň slovo chceli počuť. Veď bola konečne nevinná. Ja môžem odpustiť, ale i teba, šľachetný tribún, prosím o odpustenie. Otrok, ako ja, nemá práva hovoriť o odpustení ani o pomste. Som pripútaný k veslu na celý život.

Arrius počúval pozorne. Pripomenul si všetky svoje skúsenosti s otrokmi. Ak nehovoril pravdu, bolo jeho pretvarovanie dokonalé, ak však hovorí pravdu, o Židovej nevinnosti nemožno pochybovať. Ak je nevinný, tak sa musí odsúdiť slepá vášeň, ktorá rozsudok vynútila. Vykynožil celú rodinu pre náhodný prípad! Striasol sa nad touto myšlienkou. Niet múdrejšieho opatrenia nad to, že naše zamestnanie, i to najsurejšie a najkrvavejšie, neznačí v nás mravný cit; že vlastnosti, ako sú spravodlivosť a milosrdenstvo, keď ich už raz naozaj máme, neopúšťajú nás, žijú ako by v podvedomí, na spôsob kvetov pod snehom. Tribún mohol byť neúprosny, veď ináč by sa nebol hodil pre svoje povolanie, ale bol spravodlivý: A ak sa mohol vzbudiť v ňom cit pre krivdu, tak sa mohol v ňom vzbudiť i cit napraviť krivdu. Námorníci jeho lodi vyprávali o ňom neskoršie len ako o dobrom tribúnovi. Čitateľ už z tohto si môže utvoriť jasný obraz o jeho povahe.

V tomto prípade mnohé okolnosti svedčily iste v prospech mladíkov a iné si človek sám mohol domyslieť. Arrius poznal hádam Galeria, ale ho nemiloval. Môže byť, že poznal staršieho Hura. Doprosujúc sa jeho pomoci, Juda sa naňho dopytoval, a, ako vieme, Arrius neodpovedal.

Tribún zas váhal a bol v rozpakoch. Mal plnú moc, lebo bol vládaťom na lodi. Klonil sa celkom k milosrdenstvu. Juda si získal jeho vieru. Lenže, povedal si — načo sa ponáhľať — áno, treba sa ponáhľať, ale do

Cytery; práve preto nemohol stratiť svojho najlepšieho veslára. Počká. Dozvie sa viac, aspoň bude istý, či je to naozaj princ Ben-Hur. Tento postup uznal za najsprávnejší. Veď otroci i tak obyčajne nehovoria pravdu.

— Dost', — riekol hlasno. — Vráť sa na svoje miesto!

Ben-Hur sa poklonil, ešte raz sa poďíval na pánovu tvár, ale z nej nemohol vyčítať, čo by ho oprávňovalo k nádeji. Pomaly sa obrátil, poďíval sa nazad a riekol:

— Keď ešte budeš na mňa myslieť, tribún, nezabudni, že som ťa prosil o zprávu o svojej matke a sestre. Odišiel.

Tribún si pomyslel: To by bol človek pre arénu, len ho vycvičiť! To je bežec. Bohovia, to je rameno ako stvorené na zaobchádzanie s mečom!

— Stoj! — zavolal.

Ben-Hur sa zastavil a tribún kráčal k nemu.

— Keby si bol voľný, čo by si urobil?

— Šľachetný Arrius sa mi posmieva.

— Nie, prosím, nie.

— Vtedy odpoviem s radosťou. Tak by som vykonal svoju najväčšiu povinnosť a o inej by som nechcel ani vedieť, nemal by som pokoja, kým by som nepriviedol domov matku a sestru. Každý deň, každú hodinu by som sa staral o ich šťastie. Slúžil by som im verne, ako ešte ani jeden otrok neslúžil. Mnoho stratily, ale pomocou Boha mojich otcov, hojne by som im to vynahrátil.

Riman nebol pripravený na takú odpoveď. Preto chvíľu premýšľal.

— Vyčítal som ti hrdosť, — riekol, keď sa spamätal.

— Keby tvoja matka a sestra boli mŕtve, alebo keby si ich nemohol nájsť, čo by si urobil?

Bledosť zaliala zjavne tvár Ben-Hurovu a poďíval sa na more. Zápasil mocne so svojim pohnutím; keď sa opanoval, obrátil sa na tribúna.

— Aké povolanie by som si volil? — pýtal sa.

— Hej.

— Poviem ti pravdu, tribún. Len noc pred tým strašným dňom, o ktorom som ti vyprával, dostal som povolenie stať sa vojakom. Mám ešte i teraz to isté želanie a keďže na celom svete je len jedna vojenská škola, tam by som šiel.

— Palestra! — skríkol Arrius.

— Nie; rímsky tábor.

— Ale najprv sa musíš naučiť narábať so zbraňou.

— Pán nemôže však osožne radiť teraz otrokovi.

Arrius zbadal svoju nerozvážnosť, a preto jeho hlas i správanie nadobudly hneď chladnú ľahostajnosť.

— Tak, choď už, — prehovoril — a nerob si nejaké plány na základe nášho rozhovoru. Možno, že som sa s tebou len zabával. Alebo — zdalo sa, že premýšľa — alebo, ak máš voľajakú nádej na oslobodenie, tak sa rozhodni radšej pre gladiátorstvo než pre vojenské povolanie. Toto ti môže získať cisárovu priazeň, ale ako vojak nebudeš môcť čakať na odmenu, lebo nie si Riman. Tak choď!

Ochvíľu už Ben-Hur sedel na svojej lavici.

Práca je človeku ľahká vždy vtedy, keď mu je ľahko pri srdci. Judovi robota pri vesle nezdala sa takou namáhavou. Zďaleka prichádzala k nemu nádej, ako spievajúce vtáča. Nevidel ani nádej, ani speváka, ale cit mu vravel, že je tu. Tribúnovu výstrahu — „Možno, že sa s tebou len zabávam“ — zahnal, kedykoľvek sa mu vrátila na pamäť. Že ho veľmož zavolať k sebe, že sa vyzvedal na jeho históriu, to bol chlieb, na ktorom sa sýtil jeho lačný duch. Niečo z toho iste vzíde. Svetlo nad jeho lavicou bolo jasné a skvelo sa nádejami, a preto sa modlil: — Bože, som pravý syn Izraela, ktorého si tak miloval. Pomáhaj mi, prosím Ťa.

ČÍSLO 60.

V antemonskej zátokke, východne od ostrova Cytera, shromaždilo sa sto galejí, takže tribún strávil celý deň na prehliadke. Potom odplával na Naxos, najväčší cykladský ostrov, ktorý, ako veľký kameň, stál na pol cesty v mori medzi Gréckom a Áziou. Tribún mohol odtiaľ zastaviť každú loď, tade plávajúcu, a okrem toho s tohto miesta mohol sa pustiť hneď za pirátmi, či už boli v Egejskom alebo v Stredozemnom mori.

Keď loďstvo veslovalo v rade k hornatému pobrežiu ostrova, spozorovali galeju od severnej strany. Arrius jej šiel naproti, zvedel, že je to dopravná loď, plávajúca práve z Byzantie a od jej veliteľa dostal zprávy, ktoré mu veľmi poslúžily.

Lupiči boli od všetkých najvzdialenejších euxinských brehov. I Tanais pri ústí rieky, o ktorej sa vpravde, že ústi do Palus Maestis, bola zastúpená medzi nimi. Ich prípravy sa dialy čo najtajnejšie. Prvá zpráva o nich rozchýrila sa vtedy, keď sa objavili pri vstupe do Thráckeho Bosporu a zničili tam kotviace loďstvo. Odtiaľ, až po ústie Helespontu, padla im kdejaká loď za obeť. Mali celkom 60 galejí, všetky dobre obsadené mužstvom a zásobami. Niektoré z galejí boli dvojradové, ostatné trojradové. Veliteľom bol Grék a lodivodovia, vraj dobre oboznámení s východnými morami, boli Gréci. Ich korisť sa nemôže ani odhadnúť. Neistota zavládla teda nielen na mori, ale i ohradené mestá musia v noci

posielať svoje vojsko na stráž. Obchod sa skoro celkom zastavil.

— Kde sa zdržujú teraz piráti?

Na túto otázku, veľmi dôležitú pre Arria, dostalo sa mu odpovede. Keď nepriateľ vyplienil Hefestiu na ostrove Lemnos, dal sa smerom k Tesálskej skupine a podľa najnovších správ stratil sa v zálivoch medzi Eubojou a Hellou. Tak znely zprávy.

Obyvatelia ostrova, privábení na návršie neobyčajným výjavom sto lodí, somknutí v jediný sbor, spozorovali vtedy, ako sa zrazu predvoj obrátil na sever a ostatné loďstvo ho nasledovalo, zahýbajúc na tom istom mieste, ako jazda v kolone. O príchode pirátov shora boli už počuli a teraz, pozorujúc biele plachty, až úplne zmizly medzi Renom a Syrom, stali sa rozumní, spokojnejšími a vďačnými. Čo Rím vzal svojou mocnou rukou, to potom vždy chránil; za dane poskytoval im bezpečnosť.

Tribún bol viac než spokojný s nepriateľovým pohybom; bol dvojnásobne vďačný Fortúne. Priniesla mu rýchle a isté zprávy a vlákala jeho nepriateľa do vôd, kde ho môže najľahšie premôcť. Vedel dobre, čo zmôže galeja na otvorenom mori, ako je napr. Stredozemné, a ako ťažko ju nájsť a premôcť. Vedel tiež, ako práve tieto okolnosti prispievajú k jeho povýšeniu a sláve, keď jedným útokom urobí koniec pirátstvu.

Keď sa čitateľ podíva na mapu Grécka a Egejského mora, uvidí, že Eubojský ostrov dvíha sa pozdĺž klasickeho pobrežia ako bašta proti Ázii, uzavierajúc s pevninou prieplav celkom stodvadsať míľ dlhý, ale priemerne sotva osem míľ široký. Severný otvor prepustil kedysi Xerxovo loďstvo a teraz ním prešli odvážni piráti od Euxinských brehov. Mestá pozdĺž Pelastického a Meliackého zálivu boli bohaté a svojím bohatstvom

lákavé. Podľa všetkého Arrius usudzoval teda, že zlodějov bude môcť nájsť niekde pod Termopylami. Používajúc vhodnej príležitosti, rozhodol sa uzavrieť ich na severe i na juhu, preto nesmel ani hodinu meškať; i ovocie, víno a ženy musely zostať stranou. Tak sa vydal na more a plával bez zastávky, až na mrkaní bolo pozorovať vrch Ochu, ako sa týči do nebies a lodivod oznamoval, že zazrel Eubojské pobrežie.

Loďstvo na dané znamenie zarazilo svoje veslá. Keď sa znova pohlo, Arrius viedol oddiel päťdesiatich galejí, hodlajúc s ním vstúpiť do úžiny, zatiaľ čo druhý oddiel, rovnako mocný, obrátil svoje čelá k vonkajšiemu, čižeorskému pobrežiu ostrova s rozkazom: čo s najväčšou rýchlosťou uháňať k hornému otvoru a odtiaľ čistiť prieplav. Pravda, ani jeden ani druhý oddiel nevyrovnal sa početne pirátskemu loďstvu. Ale zato jeden i druhý mali veľké výhody a medzi nimi nie na poslednom mieste poriadok, nemožný pri neviazanej, i keď neobjácej, sberbe. Okrem toho bystrý tribún bol tej mienky, že ak bude porazený jeden sbor, druhý nepriateľa po víťaznom boji zastihne v neporiadku, preto ho aj ľahko premôže.

Medzitým Ben-Hur sedel na svojom mieste, vystriedaný každých šesť hodín. Odpočinkom v Antemonskom zálive sa osviežil tak, že mu veslovanie nerobilo ťažkosti a hlavný na plošine nemal mu čo vyčítať.

Obyčajne sme si nie vedomí toho, že je nám dobre, keď vieme, kde sme a kam ideme. Pocit, že sme stratení, pôsobí veľmi bolestne; ešte horší pocit zmocní sa nás vtedy, keď sa slepo ženieme do neznámeho kraja. Zvyk ututlal v Ben-Hurovi tento pocit, ale len do istej miery. Hoci vesloval hodinu za hodinou, niekedy celé dni a noci po sebe, vedomý toho, že galeja letí po niektorej z mnohých morských ciest, túžil zvedieť, kde je, kam sa ube-

rá, teraz sa však zdalo, že táto túžba vzrastá s nádejou, ktorá po rozhovore s tribúnom prebudila v ňom nový život. Čím užší je priestor bývania, tým mocnejšia je túžba a tak to bolo i s ním. Zdalo sa mu, že počuje každý zvuk pracujúcej lode a on načúval každému, ako by mu prichádzal niečo oznámiť; díval sa hore nad hlavou na mrežovinu a cez ňu na svetlo, z ktorého sa mu tak málo udeľovalo, očakávajúc niečo neznámeho; a mnoho ráz už sa podával náhlemu popudu prehovoriť s hlavným hortátorom na mostíku, čomu by sa bol čudoval hodnostár viac než akémukoľvek obráteniu vojny.

Za svojej dlhej služby pozorovaním pohybu riedkych slnečných lúčov po podlahe miestnosti pohybujúcej sa lode, dospel k tomu, že zvyčajne vedel, v ktorú stranu loď mieri. To bolo však možné len za jasných dní, keď šťastie žičilo tribúnovi. Skúsenosť ho nesklamala ani vtedy, keď už bol prešiel Cyteru. Domnievajúc sa, že sa približuje k starému judskému kraju, všimal si každej odchýlky v ceste. S veľkou bolesťou spozoroval náhle obrátenie na sever, ktoré nastalo neďaleko Naxos, ale jeho príčinu nemohol si domyslieť. Musíme si totiž uvedomiť, že, ako ostatní jeho spoluotroci, o príčine výpravy nevedel nič, a nemal o to ani záujem. Jeho miesto bolo pri vesle a tam ho držali bez milosti, nech loď plávala alebo kotvila. Len raz za tri roky bolo mu povolené podívať sa s paluby. Túto príležitosť sme už opísali. Nemal o tom ani tušenia, že za galejou, ktorú pomáha hnať, uháňa veľké loďstvo vo vzornom poriadku. Podobne nevedel o príčine, prečo loď pláva.

Keď pri zapadaní slnka i posledné jeho lúče zmizly z kajuty, galeja smerovala ešte na sever.

Noc nadišla, ale Ben-Hur nespozoroval, že by loď zmenila svoj smer. Asi v ten čas s paluby cez chodby sa šírila vôňa z kadidla.

— Tribún je pri oltári, — pomyslel si. — Je to možné, že ideme do boja? — Zbystril svoje pozorovanie.

Ben-Hur bol už v mnohých bojoch, ale dosiaľ nevidel ani jeden. Sediac na svojej lavici, počul, ako sa odohrávaly okolo neho, takže poznal každý ich zvuk ako spevák nápev. Podobne poznal mnohé prípravy, z ktorých u Rimanov ako i u Grékov najpotrebnejšou bola obeta bohom. Obrady boli tie isté ako pred odcestovaním a vždy, keď ich zbadal, pripomenuly mu to, čo sa deje.

Boj, musíme pripomenúť, budil v ňom a v jeho spoluotrokoch pri vesle iný záujem ako u plavcov a námorníkov. Oni sa totiž neobávali nebezpečenstva porážky, ale mali nádej, že porážka, keď ju prežijú, môže im priniesť zmenu, hádam aj slobodu a pri najmenšom zmenu pánov, od ktorých mohli očakávať úľavu.

Vo vhodnej chvíli rozsvietily sa lampáše a povešaly po chodbách, tribún však sostúpil s paluby. Námorníci na jeho rozkaz obopáli sa brnením. Na nový rozkaz prevzali bojové stroje; potom sniesli na podlahu sväzky oštepov, kopijí, šípov, podobne i nádoby s chytľavým olejom, koše, v podobe sviečkových knôtov, voľne skrútenej bavlny. A keď napokon Ben-Hur videl tribúna nastúpiť na veliteľský mostík, ako si dal priniesť brnenie, helmicu a štít, nemohol už viac pochybovať o pripravách na boj i očakával najväčšiu potupu. Ku každému sedadlu bola pripevnená reťaz s ťažkými putami. Hortátor dal sa ich pripínať veslárom nad členky, každému od čísla k číslu; veslári museli sa poddať a vzdať sa možnosti vyviaznuť v prípade pohromy.

V kajute nastalo ticho, prerušované zprvu len hromotom vesiel, pracujúcich v kožených závesoch. Každý otrok na lavici pocítil hanbu, ale najviac Ben-Hur. Chcel sa zbaviť puta za každú cenu. Podľa rinčania

refaze vedel, že hlavný hortátor, postupujúc na svojej obchôdzke, blíži sa k nemu. Nevynechá ho už s ohľadu na tribúna?

Myšlienka táto mohla by sa pripísať jeho márnomyseľnosti alebo sebeláske; isteže, jedna z nich zmocnila sa Ben-Hura. Veril, že Riman zakročí; v každom prípade aspoň zvie, či mu je naklonený alebo nie. Ak, hoci je zabratý starosťou na bitku, myslí ešte na neho, tak by dal dôkaz svojej mienky — že ho takto mlčky povyšuje nad ostatných otrokov — dôkaz, ktorý by dal právo na nádej.

Ben-Hur očakával úzkostlivo. Chvíle sa mu zdaly dlhé ako večnosť. Pri každom zatiahnutí veslom podíval sa na tribúna, ktorý po svojich krátkych prípravách sadol si do kresla a oddal sa odpočinku. Vtedy veslár číslo 60 rozhneval sa sám na seba, zosmutnel a umiňnil si, že sa v tú stranu viac nepodáva.

Hortátor sa priblížil. Bol pri čísle 1. Rinčanie železa bolo hrozné. Napokon prišiel rad i na číslo 60. Ben-Hur so zúfalým mlčaním nastavil dôstojníkovi nohu a zadržal veslo v rovnováhe. Vtedy sa tribún strhol — posadil sa — a hlavnému dal znamenie.

Žida sa zmocnil mocný cit. Veľmožov zrak prešiel s hortátora na Ben-Hura, ktorému, keď spustil veslo, zdalo sa, ako by sa celá jeho strana galeje rozjasnila. Nepočul, čo si tí dvaja povedali; dosť na tom, že refaz zostala visieť na skobe ako predtým a hlavný hortátor, posadiac sa na svoje miesto, začal znova biť na znejúcu dosku. Údery palicou neznely mu nikdy tak milo. Opierajúc sa hrudou o veslo, poliate olovom, pracoval zo všetkej sily; vesloval, že porisko sa ohýbalo, ako by sa malo zlomiť.

Hlavný hortátor šiel k tribúnovi a úsmevom ukázal na veslára číslo 60.

— To je sila, — prehovoril.

— A aký duch! — odvetil tribún. — Robí lepšie bez železa, nedaj mu ho už viac.

Potom sa znova oddal odpočinku na kresle.

Loď plávala ďalej, hnaná veslami hodinu za hodinou po morskej hladine, sotva vetrom pohnutej. Nepracujúce mužstvo odpočívalo, Arrius na svojom mieste, námorníci na podlahe.

Raz — dva razy — bol Ben-Hur vystriedaný, ale nemohol spať. Po trojročnej noci a tme prišiel konečne slnečný lúč! Tri roky blúdenia a zmietania na mori a teraz konečne pevná pôda. Taká dlhá smrť — a teraz hľa, radosť a pohnutie zo vzkriesenia. V takú chvíľu nemohol usnúť. Nádej upiera svoj zrak do budúcnosti; prítomnosť a minulosť jej slúžia iba svojimi pohnútkami a vhodnými príležitosťami. Od tribúnovej priazne unášala ho kamsi do nekonečna. Je podivné, že obrazy našej fantázie samy od seba nerobia nás šťastnými, ale robia nás šťastnými, že ich precítíme ako skutočnosti. Sú ako opojný mak, ktorý pôsobí, že rozum chvíľu odpočíva v karmazíne, v purpure a v zlate, ako by ho nebolo. Smútok ho opustil; dom i majetok mu bol vrátený, matka i sestra znova boli v jeho náručí — to boli hlavné myšlienky, ktoré ho v tom okamihu robily šťastnejším než kedykoľvek predtým. Že letel ako na krídlach do hroznej bitky, v tú chvíľu ani nepomyslel. Predstavy, vytvorené takto nádejou, boli vzdialené od akéhokoľvek pochybovania. Tým si vysvetlíme jeho plnú a dokonalú radosť a nebolo v jeho srdci miesta pre pomstu. Messala, Grátus, Rím a všetky trpké, náruživé spomienky na nich boli ako by dávne mory, teraz už neúčinkujúce, nad ktorými sa on vysoko povzniesol, počúvajúc hudbu hviezd.

Hlboká tma pred úsvitom vznášala sa nad vodami

a na galeji Astrey všetko išlo dobre, keď akýsi vojak sostúpil s paluby, kráčal rýchlym krokom na plošinu, kde spal tribún a zobudil ho. Arrius vstal, nasadil si helmicu, vzal meč a štít a odišiel k veliteľovi námorníkov.

— Piráti sú blízko. Hore, buďte pripravení! — dal rozkaz a odišiel na schody, spokojný, plný dôvery, že sa mohlo o ňom povedať: „Šťastný človek! Sám Apicius vystrojil mu hostinu.“

BITKA NA MORI.

Každá duša na lodi, i loď sama oživila. Dôstojníci sa odobrali na svoje stanoviská. Námorníci schytili zbrane, nastupovali ako legionári. Priniesli sväzky šípov a náručia kopijí na palubu. Pri strednom schodisku byly pripravené nádrže na olej a horľavé gule. Rozsvietili ešte iné lampy. Vedrá naplnili vodou. Strážení záložní veslári sa shromaždili pred hlavného hortátora. Prozreteľnosť dovolila, aby Ben-Hur bol medzi týmito. Počul nad sebou pridusený šramot posledných príprav — ako plavci pripínajú plachtu, rozpínajú siete, vypínajú stroje a zavesujú brnenie z volovej kože na stranu. Potom znova zavládlo ticho po galeji, ticho, plné neurčitej bázne, očakávania, ktoré sa môže označiť slovom „pripravený.“

Na znamenie, dané hortátorovi poddôstojníkom s paluby, zastaly všetky veslá naraz.

Čo to znamená?

Zo 120 otrokov, prikovaných k laviciam, len jeden si položil túto otázku, lebo len ten mal na to príčinu. Nerozniecovovalo ich ani vlastenectvo, ani česť, ani vedomie povinnosti. Cítili len záchvevy strachu bezmocných ľudí, hodených slepo do nebezpečenstva. Môžeme si domyslieť, že najobmedzenejší z nich, držiac veslo v rovnováhe, predstavil si, čo sa asi stane, ale z výsledku sa nemohol tešiť, lebo víťazstvo mohlo len utúžiť jeho putá a osud lode bol i jeho osudom, s ňou sa topil alebo horel.

Čo sa robilo von, dozvedieť sa nemohli. A kto bol nepriateľ? A čo, keď sú to priatelia, bratia a krajani? Čitateľ si teraz vysvetlí, prečo Rimania boli nútení v takých okolnostiach pripútať týchto nešťastníkov k sedadlám.

Ale veslári nemali ani kedy zaoberať sa takými myšlienkami. Zvuk ako by veslujúcej galeje obrátil Ben-Hurovu pozornosť na seba a Astrea zakolísala, ako by pod návalom zbúrených vln. Predstavil si blízko loďstvo — loďstvo v činnosti —, pripravené na útok. Myšlienka tá mu rozprúdila krv.

Iný rozkaz zaznel s paluby. Veslá sa ponorily a galeja nepozorovane postupovala. Nebolo počuť nijaký zvuk ani von ani dnu v kajute, ale každý sa inštinktívne pripravoval na náraz — i zdalo sa, že i loď sama pochopila, čo nastáva a so zatajeným dychom plavila sa skrčená ako tiger.

V takom postavení každá chvíľa je vzácna, a preto Ben-Hur nemohol si uvedomiť prešlú vzdialenosť. Napokon zahlaholily trúby na palube jasným, plným a dlhým zvukom. Hlavný hortátor bil na znejúcu dōsku, že rinčala, veslári sa nahli dopredu, ako sa len mohli, zanorili veslá čo najhlbšie a zatiahli zrazu spojenými silami. Galeja, chvejúc sa v svojich základoch, odpovedala skokom. Iné trúby sa pridaly hlaholiť — všetky znely zozadu a ani jedna zpredu — v prednej časti bolo počuť vzťahajúci sa zmätený zvuk hlasov. Nastal mohutný náraz, veslári z lavíc pred hlavným hortátorom boli vyhodení, podajedni i padli; loď hodilo nazad, ale hnala sa potom ešte neodolateľnejšie vpred. Prenikavé a vysoké hlasy zdesených začaly prehlušovať hlahol trúb a drtenie a lámanie telies, narážajúcich na seba. Vtedy Ben-Hur cítil, že sa mu pod nohami, dolu pod loďou, niečo prejdené drtí, láme, rachotí a potápa

sa. Poľakani otroci okolo neho poďivali sa jeden na druhého. S paluby zaznel víťazný rev — rímska galeja zvíťazila. Ale koho Rím potápal? Akého jazyka to boli ľudia a z ktorého kraja?

Nebolo však oddychu, nebolo prestávky! Astrea sa hnala ďalej; a ako napredovala, niektorí plavci sostúpili, namočili bavlnové kľbá v nádobách na olej, podali ich kvapkajúce svojim súdruhom hore nad schodami: oheň mal zväčšiť hrôzy boja.

Naraz sa galeja naklonila na jednu stranu tak, že veslári v najvyššom rade len ťažko sa udržali na svojich laviciach. Zas zaznel radostný výkrik Rimanov, ale s nim i zúfalý. Nepriateľská loď totiž, zachytená útočnými hákmi veľkého žeriava, bola vyzdvihnutá do vzduchu, potom shodená a potopená.

Volanie na oboch stranách mohutnelo; vpredu i vzadu hučala neopísateľná trma-vrma. Občas zaznel praskot a hneď potom ozvaly sa zdesené výkriky, svedčiace, že iné lode boli zasiahnuté, prejdené a že ich posádka topila sa vo víroch.

Ale víťazstvo ešte nebolo úplné. Tu a tam cez vchod s paluby na podlahu priniesli krvácajúceho alebo mŕtveho Rimana v plnej výzbroji. Inokedy zas kúdol dymu, smiešaného s parou a páchnuceho zápachom horiaceho ľudského tela, valil sa do kajuty, kde zmenil mdlé svetlo na žltú temnotu. Tu Ben-Hur, sotva zachytávajúc dych, spozoroval, že onen kúdol valil sa z lode, ktorá horela i s veslármi, prikovanými k laviciam.

Cez cieľ tento čas Astrea napredovala. Naraz zastala. Predným veslárom boli vyrvané veslá a veslári boli vysadení. Na palube nastal zúrivy dupot a po stranách bolo počuť praskot lodí, trúcich sa o seba. Prvý raz zanikly hortátorove úderý v hroznom lomoze. Chlapi padali zo strachu na podlahu alebo hľadali úkryt. V tom-

to poplachu cez vchod vrazilo alebo bolo dolu hlavou shodené ľudské telo k Ben-Hurovi. Videl v ňom polonahého, chlpy čiernych vlasov zakrývajúcich tvár, pod ním štít z pletiva a volskej kože — barbar z bielych severských národov, ktorého smrť pripravila o korisť a pomstu. Ako sa tam dostal? Strhol ho hák s nepriateľskej paluby? Nie. Na Astreu sa hrnuli nepriatelia. Bojovali Rimania na svojej vlastnej palube? Mladého Žida prešiel mráz: Arrius bol v nebezpečenstve — hádam bojuje o svoj vlastný život. Čo, keby bol zabitý? Uchovaj ho Boh Abrahámov! Či jeho sny a nádeje nemaly sa vyplniť? Nemal už nikdy vidieť matku, sestru, dom, sv. Zem? Nad ním bol huk. Poobzeral sa. V kajute bol neporiadok — veslári na laviciach ohromení, námorníci behali sem-tam, len hlavný hortátor ostal nepohnutý na svojom mieste, udieral na zvučiacu dosku a čakal na tribúnov rozkaz — súc takto v červenej hmle vzorom bezpríkladnej disciplíny, ktorá dobyla svet.

Príklad tento mal dobrý účinok na Ben-Hura, že mohol zas ovládať svoju myseľ. Česť a povinnosť púťaly Rimana k plošine; ale či tieto city mohly pôsobiť i na Ben-Hura? Nepútala ho k lavici iste ani česť ani povinnosť; a ak umrie ako otrok, kto bude mať z toho úžitok? Pre neho žiť bolo povinnosťou, keď nie cfou. Jeho život patril matke a sestre. Nikdy predtým nepredstavil si ich tak živo ako vtedy; videl ich s otvoreným náručím, počúval, ako ho prosia. Pôjde teda k nim. Poodišiel — zastal. Bohužiaľ, rímsky súd vyniesol nad ním kľatbu. Pokiaľ trvala, bolo by zbytočné utekať. V širo-širej zemi nebolo miesta, kde by sa mohol bezpečne utiahnuť pred mocou cisára, ani na zemi ani na mori. Len keď dosiahne slobodu podľa zákona, len potom sa bude môcť zdržovať v Judsku a vykonávať synovské povinnosti, ktorým sa chcel zasvätiť; v inom kraji by nechcel pre-

bývať. Bože dobrotivý! Čo sa načakal, namodlil, aby sa už raz vyslobodil, ale márne. Napokon svitla mu nádej z tribúnových slov. Čo iného mohol tento veľmož myslieť? A keby jeho dobrodinec bol teraz zabitý? Mŕtvi sa nevracajú splniť svoje záväzky k živým. To sa nesmie stať. Arrius nesmie umrieť.

Ben-Hur sa znova poohliadol. Na palube nad kajutou boj trval ďalej; von sa lode drely ďalej o seba. Otroci na laviciach namáhali sa vyslobodiť z reťazí, ale, vidiac, že ich úsilie je márne, revali ako šialení; stráž vystúpila na schody; bolo po poriadku, nastal zmätok. Ale hlavný hortátor ostal na svojom mieste, nezmenený, pokojný ako nikdy a bez zbrane. Nadarmo bil svojou palicou na dosku, keď sa niekedy utíšil lomoz. Ben-Hur podíval sa posledný raz, potom odskočil, nie utiecť, ale vyhľadať tribúna.

Len malá vzdialenosť delila ho od schodov pri vcho-
de. Skokom ju preskočil a keď bol v polovici schodov — dosť vysoko, že mohol vidieť ohňom sčervenenu oblohu, lode po stranách galeje, more, pokryté loďami a troskami, boj v blízkosti lodivodovho stanoviska, mnoho útočníkov, málo obrancov, — keď zrazu podražený padol nazad. Podlaha, keď na ňu dopadol, zdalo sa, ako by sa dvíhala a lámala na kusy; vtom rozbila sa celá zadná polovica lode, a more, ako by bolo po celý ten čas číhalo v úkryte, valilo sa do nej syčiac a peniac sa okolo Ben-Hura; a vtedy všetko sa zahalilo tmou a zatopilo vodou.

Nemôžeme povedať, že by si bol Ben-Hur pomáhal nejakým spôsobom v tejto úzkosti. Okrem svojej obyčajnej sily, mal v sebe utajenú moc, ktorú, pravda, skrýval ako by v zálohe pre takéto nebezpečenstvá života; ale predsa tma, vír morských vln a ich hukot poľakaly ho tak, že ani dych nezadržal dobrovoľne.

Morský príval vsotil ho ako brvno do kajuty, kde by sa bol iste utopil, keby nebolo protivného odlivu. Tak sa stalo, že ho z hĺbok niekoľko sto siah more vyvrhlo, takže stúpал na povrch spolu s uvoľnenými troskami. Ako sa dvíhal, nahmatал na niečo a držal sa toho. Čas, čo bol pod vodou, zdal sa mu oveľa dlhší, ako bol vo skutočnosti; plným dychom naplnil si pľúca znova vzduchom, sotrel si s vlasov a očí vodu, vyškrabal sa vyššie na brvno, ktorého sa držal a podíval sa dookola.

Smrť mu hrozila pod vlnami, hrozila mu, keď už bol hore a to v mnohonásobnej podobe.

Dym sa rozkladal po mori ako polopriehľadná hmla, cez ktorú tu a tam presvitaly jasne jagajúce sa telesá. Hneď pochopil, že to horely lode. Boj ešte trval a nevedelo sa, kto vífazi. Občas prechádzaly lode, hádzajúce tóne na ožiarený priestor. Z tmavých oblakov zaznieval zďaleka praskot lodí, narážajúcich na seba. Hrozilo mu teda ešte nebezpečenstvo. Keď sa Astrea potopila, bolo na jej palube jej vlastné námorníctvo a námorníci oboch galejí, ktorí na ňu súčasne útočili. Mnohí vystúpili na povrch naraz a na tej istej doske a či opore akéhokoľvek druhu pokračovali ďalej v boji, začatom hádam vo víre niekoľko siah hlboko. Svierali sa a ruvali v smrteľnom zápase a sekajúc mečom alebo bodajúc kopijou, rozvlňovali more, tu čierne ako atrament, tam zas červené od ostrej záplavy. Ben-Hura nezaujímal ich boj, veď to boli sami jeho nepriatelia, z ktorých každý by ho bol zabil pre dosku, na ktorej plával. Ponáhľal sa teda odtiaľ.

Asi v ten čas počul rýchle údery vesiel a spozoroval galeju, približujúcu sa k nemu. Vysoké čelo lode zdalo sa mu ešte raz tak vysoké a červená žiara, odrážajúca sa od jeho vyrezávaných a pozlátených ozdôb, dodávala

jej tvaru ohromného živého hada. Zpod nej kypela a syčala voda.

Naraz odbočil, pohnúc doskou, ktorá bola veľká a nemotorná. Každá sekunda bola vzácna — pol sekundy by stačilo, aby sa zachránil, alebo utopil. Keď sa takto zúfale namáhal, na dosah ruky zableskla sa v mori zlatá helmica. Potom ukázaly sa ruky s rozšírenými prstami — mocné to byly ruky a veľké — čo zachytia, ľahko nepopustia. Ben-Hur sa striasol od strachu. Vynorila sa helmica a hlava, ktorú prikrývala, potom ramenná, ktoré začaly mocne mlátiť na vodnú hladinu. Hlava sa obrátila nazad, že bolo vidieť tvár, nadstavenú do svetla. Ústa sa široko otvorily, oči byly vyvrátené, strnulé a tvár javila bezkrvnú bledosť topiaceho sa človeka, niečo tak príšerného, čo Ben-Hur ešte nevidel. Predsa však skríkol od radosti, uzrevši tvár a, keďže sa tvár znova ponorovala, zachytil topiaceho za retiazku jeho helmice a vytiahol ho na dosku.

Bol to Arrius, tribún.

Voda okolo Ben-Hura ešte nejaký čas syčala a penila sa, zatiaľ čo on s celou silou sa namáhal udržať sa na doske a trmať Rimanovu hlavu nad hladinou. Galeja prešla popri týchto dvoch, že veslá narazily skoro do nich. Rovno ponad plávajúcich námorníkov, ponad hlavy nekryté helmicami i chránené nimi prešla galeja, zanechávajúc po sebe len prázdne brázdy. Pridusený praskot a hneď po ňom divý rev, prinútil ochrancu spustiť oči s chráneného. Akýmsi škodoradostným pocitom zabúšilo jeho srdce — Astrea bola pomstená.

Boj pokračoval ďalej. Obrana prešla do boja. Kto bol však víťazom? Ben-Hur dobre vedel, že jeho sloboda a tribúnov život závisí od víťazstva. Posotil dosku pod tribúna a potom sa staral len o to, aby ho na nej udržal. Pomaly sa vyjasnievalo, tým i jeho dôvera rástla, hoci

niekedy pocítil strach. Ukázu sa ráno Rimania, a či lúpežníci? Keď lúpežníci, tak stratí svojho chráneného.

Napokon nastal biely deň a čisté, tiché ovzdušie. Naľavo spozoroval zem, ale bola príďaleko, aby sa pokúsil doplávať k nej. Tu a tam bolo plno stroskotancov ako on. Na niektorých miestach more bolo čierne od spáleného dreva a dymiacich sa kusov. Ďalej ležala galeja s roztrhanou plachtou na zlomenom stožiarí a s nepracujúcimi veslami. Ešte ďalej mohol spozorovať pohyblivé body, o ktorých myslel, že to budú útočiace alebo utekajúce lode.

Takto prešla celá hodina. Jeho strach vzrástol. Keď nepríde pomoc včas, Arrius umrie; ba časom sa ani nehýbal, ako by bol mŕtvy. Stiahol mu helmicu a potom s námahou i brnenie; zbadal, že srdce ešte bije. Tento znak života vzbudil v ňom zas dôveru, aby vytrval. Iného mu nepozostávalo ako čakať a ako každý iný v takom nebezpečenstve, začal sa modliť.

ARRIUS ADOPTUJE BEN-HURA.

Záchvevy pri prebúdzaní z potopenia sú horšie než samo topenie. Tieto Arrius prežil všetky a napokon na veľkú Ben-Hurovu radosť začal hovoriť. Od nesúvislých otázok, kde je, kto a ako ho zachránil, prešiel postupne k boju. Pochybnosť o víťazstve prebudila jeho schopnosti úplne, výsledok, nie málo napomáhaný i dlhým odpočinkom aký bolo len možno dosiahnuť na takej chatrnej podpore. Neskoršie vyprával súvisle.

— Naše vyslobodenie závisí od výsledku boja. Vidím zároveň, čo si urobil pre mňa. Keď chcem byť spravodlivý, musím uznať, že si mi zachránil život vo veľkom nebezpečenstve. Uznám verejne tvoje zásluhy a, nech sa stane, čo chce, odmením sa ti. Ba viac, ak nám bude osud priaznivý a z tohto nebezpečenstva vyviazneme, zahrniem ťa priazňou, aká sa očakáva od Rimana, ktorý má moc a príležitosť dokázať svoju vďačnosť. Ale musíme ešte preskúmať, či si mi toto dobrodenie preukázal z dobrého úmyslu; alebo — a tu sa zarazil — aby si mi dokázal svoju dobrú vôľu, požiadam ťa niekedy, aby si mi preukázal tú najväčšiu službu, akej si len schopný — a zaruč sa mi, že to vykonáš.

— Keď to nie je niečo zakázaného, tak to urobím,
— odvetil Ben-Hur.

— Si ty naozaj Žid, Hurov syn? — pýtal sa ďalej.

— Tak je to, ako som ti už bol povedal.

— Poznal som tvojho otca.

Juda sa priblížil bližšie, lebo tribún ticho vyprával, pritiahol sa a pozorne načúval — konečne počul vyprávať o domove.

— Poznal som ho a mal som ho rád, — pokračoval Arrius. Znova nastala prestávka, lebo iná vec prišla vyprávačovi na myseľ. — Nie je možné, — pokračoval, — aby si ty, jeho syn, nebol počul o Catonovi a Brutovi. Boli to významní ľudia, ale najväčší v smrti. Pri svojej smrti zanechali tento zákon — Riman nesmie prežiť svoje šťastie. Počúvaš?

— Počúvam.

— Rímski páni majú vo zvyku nosiť prsteň. Taký mám aj ja. Vezmi ho. — Nastavil Judovi ruku, ktorý urobil podľa jeho vôle. — Teraz si ho ty natiahni. — Ben-Hur poslúchol.

— Tento malý klenot má svoj účel, — pridal Arrius. — Mám majetok a peniaze. V Ríme ma pokladajú za bohatého a nemám rodinu. Ukáž ho môjmu zástupcovi, ktorý spravuje moje bohatstvo za mojej neprítomnosti; nájdeš ho vo vile pri Misene. Povedz mu, ako si k nemu prišiel, vyžiadať si, čo chceš, ba všetko, čo spravuje; on ti neodmietne. Ak zostanem na živote, tak sa postarám o teba ešte lepšie. Vyslobodím ňu a vrátim ti rodičov a dom; alebo si budeš môcť voliť svoje povolanie podľa svojej vôle. Počul si?

— Nemôžem ináč, počúvam.

— Tak sa mi zaviaz sľubom. V mene bohov...

— Nie, dobrý tribún, som Žid.

— Tak v mene Boha, ale najsvätejším spôsobom vyznavačov svojej viery — sľub mi, že urobíš, o čo ňu požiadam a ako ti vravím; čakám teda na tvoj sľub!

— Šľachetný Arrius, tvoje chovanie ma upozorňuje na niečo veľmi dôležitého. Vyslov mi najprv svoje želanie.

— Potom prisľúbiš?
 — Ťažko je viazať sa sľubom a — Nech je pochválený Boh mojich otcov! Hľa, približuje sa loď.
 — S ktorej strany?
 — Od severnej.
 — Rozoznáš, akého je pôvodu, podľa vonkajších znakov?
 — Nie, veď som slúžil pri vesle.
 — Má vlajku?
 — Nevidím.
 Arrius ostal chvíľu ticho, zabraný do hlbokých myšlienok. — Smeruje ešte k nám? — pýtal sa nakoniec.
 — Ešte.
 — Nevidíš vlajku?
 — Nie.
 — Ani iný znak?
 — Má vytiahnutú plachtu, je trojradová a rýchlo sa pohybuje — to je všetko, čo môžem povedať.
 — Keby to bola víťazná rímska, mala by hodne vlajok. To bude asi nepriateľská. Počuj ma! — zvažnel znovu Arrius — počuj ma, dokiaľ môžem vravieť. Ak je to pirátska loď, ty si zachránený; azda ňa nepustia na slobodu; hádam ňa posadia zas k veslu, ale ňa nezabijú. Na druhej strane, ja — tribún sa zajakal.
 — Perpoll! — pokračoval vážne. — Som pristarý, aby som sa dal pokoriť. Nech sa v Ríme prehlási, že Quintus Arrius, ako sa svedčí na tribúna, utopil sa v hĺbinách i so svojou loďou, obklopenou nepriateľmi. Toto prehlásenie očakávam od teba. Keď zvieš, že je to pirátska loď, posoľ ma s dosky a utop. Počuješ? Prisahaj, že to urobiš!
 — Nezaprisahám sa, — odvetil pevne Ben-Hur; — a ani sa nedopustím toho priestupku. Zákon, ktorý chcem presne zachovávať, ó tribún, robí ma zodpoved-

ným za tvoj život. Tu máš tvoj prsteň, — stiahol ho s prsta; — vezmi si ho nazad i všetky sľuby priazne, ak sa vyslobodíme z tohto nebezpečenstva. Súd, ktorý ma poslal k veslu do smrti, urobil zo mňa otroka, ale ja nie som otrok, ba ani tvojím zástupcom a správcom. Som synom Izraela a aspoň teraz svojim pánom. Tu máš svoj prsteň!

Arrius neodpovedal.

— Nevezmeš? — pokračoval Juda. —

— Nie z hnevu teda, ani z opovrhovania, — pokračoval Juda — ale preto, aby som sa zbavil nenávidenej povinnosti, hodím tvoj dar do mora!

Arrius počul, ako prsteň padol do vody, i keď sa naň nepozrel.

— Neurobil si rozumne, — vyčítal mu, — nie je to rozumné od teba v takom postavení. Môj život predsa nezávisí od teba. Život mi visí na nitke, ktorú ľahko môžem pretrhnúť. A keď to urobím, čo bude s tebou? Ľudia, keď sa rozhodnú umrieť, volia smrť z rúk iných, lebo duša, ktorú nám Platón pripisuje, je nepoddajná práve tak, ako myšlienka na smrť; to je všetko. Ak je to pirátska loď, vezmem si život. Som rozhodnutý. Ale chcel som ti predsa pomôcť a ty nechceš. Prsteň bol jediným dokladom mojej priazne k tebe. Takto sme obaja stratení. Umriem so žiaľom, že som nezvítazil a prišiel o slávu. Ty si život zachováš, ale len nakrátko a to s lútosťou, že si nesplnil svoje synovské povinnosti pre svoju pochabosť. Lutujem ťa!

Teraz si Ben-Hur uvedomil lepšie následky svojho počínania, ale nezakolísal.

— Za celé tri roky mojej služby, tribún, ty si prvý láskavo shliadol na mňa. Ba nie, bol už niekto pred tebou. — Zajakal sa — oči mu zvlhly a jasne si pred-

stavil tvár chlapca, ktorý mu podal pohár vody pri starej studni v Nazarete. — Ty si sa ma aspoň prvý pýtal, kto som a ak som myslel na mnohé spôsoby, ako mi budeš môcť byť na pomoci v mojej biede, predsa som to neurobil len z lásky k sebe; prosím ťa, uver mi. Okrem toho, ako vidím, s božou pomocou budem môcť vyplniť svoje služby čestným spôsobom. Svedomie by mi nedovolilo zabiť ťa a radšej umriem s tebou. Som odhodlaný práve tak, ako ty, i keby si mi celý Rím daroval. Tvoj Cato a Brutus sú len malé deti proti Hebreovi, ktorého zákon Žid musí zachovať.

— Ale ja som ťa o to prosil.

— Tvoj rozkaz bol by mal na mňa väčší vplyv, ale ani vtedy by som to nebol urobil.

Obaja sa odmlčali.

Ben-Hur sa často podíval na plávajúcu loď, Arrius zas zažmúril oči, ako by ho nič nezaujímalo.

— Si istý, že je to nepriateľská loď? — pýtal sa Ben-Hur.

— Myslím, — znela odpoveď.

— Zastala a spúšťa loďku na more.

— Vidiš jej vlajku?

— Niet iného znaku, podľa ktorého by sme ju mohli pokladať za rímsku?

— Ak je rímska, tak má helmicu na vrchu žrde.

— Tak sa môžeš radovať, vidím helmicu.

Ale Arrius nebol ešte istý.

— Ľudia v malom člnku sbierajú stroskotaných. Piráti nie sú takí ľudskí.

— Môže byť, že potrebujú veslárov; — odvetil Arrius, asi si pripomenul, že i on zachraňoval kedysi za tým istým cieľom.

Ben-Hur pozoroval počínanie neznámych.

— Loď pláva preč, — prehovoril.

— Kam?

— Vlavo od nás je galeja, o ktorej myslím, že je opustená.

— Loď, o ktorú sa zaujímame, mieri k nej. Už je pri nej. Námorníci vystupujú na palubu.

Vtedy Arrius otvoril oči a zaradoval sa.

— Ďakuj svojmu Bohu! — riekol Ben-Hurovi, keď sa poďíval na galeju, — vzdávaj vďaky svojmu Bohu, ako ja vzdávam vďaky svojim bohom. Pirát by bol potopil a nie zachránil tamtú loď. Podľa toho činu a helmice som istý, že je to rímska loď. Víťazstvo je moje. Sme zachránení. Šťastie ma neopustilo. Zamávaj rukou, volaj na nich, zavolaj ich. Budeme zachránení! A teraz počuj. Poznal som tvojho otca a miloval som ho. To bol pravý princ. On mi dokázal, že Žid nie je barbar. Vezmem ňa so sebou. Prijmem ňa za svojho. Vzdávaj vďaky Bohu a volajme plavcov. Chytro! Musíme prenasledovať pirátov, ani jeden lupič neunikne.

Juda si stal na dosku, zamával rukou a zavolať, ako len mohol; napokon ho zbadali plavci na záchrannom člne, priveslovali a oboch stroskotancov zachránili.

Arria privítali na galeji so všetkými poctami, ktoré náležia miláčikovi Šťasteny. Na palube vypočul podrobnosti boja. Keď už všetci stroskotanci boli zachránení a víťazstvo zaistené, znova rozvinul svoju zástavu a ponáňal sa na sever k ostatnému loďstvu, aby dokončil víťazný boj. Vo vhodnej chvíli 50 galejí udrelo od severnej strany kanála na utekajúcich pirátov a úplne ich zničilo; ani jeden sa nezachránil. Na väčšiu slávu tribúna 20 nepriateľských galejí padlo do zajatia.

Po svojom návrate z námornej výpravy dostalo sa Ariovi slávneho privítania v Misene. Mladík, čo ho sprevádzal, bol stredom pozornosti tribúnových priateľov; a na ich zvedavosť, kto je to, tribún veľmi milým

spôsobom dal sa do vyprávania, ako ho mladík zachránil, ale nič nepovedal o jeho dávnejšom prípade. Nakoniec svojho vypravovania zavola Ben-Hura, položil mu svoju pravicu na plece a povedal.

— Dobrí priatelia, toto je môj syn a dedič, ktorého, pretože má zdediť môj majetok, ak je to vôľa bohov, volajte mojím menom. Prosím vás, aby ste ho milovali, ako mňa samého.

Adoptovanie sa previedlo chytrou, ako len bolo možné. A týmto spôsobom hrdinský Riman splnil svoj sľub, daný Ben-Hurovi, lebo ho uviedol do cisárskeho dvora. Mesiac po Arriovom návrate slávil sa armilustrium s čo najväčšou slávou v Seaurovom divadle. Jedna strana stavby bola plná vojenských trofejí; medzi týmito obecnosťami zaujímalo sa najviac o 20 rozbitých lodí, nad ktorými, aby ho každý z 20.000 prítomných mohol prečítať, vznášal sa veľký nadpis:

Pirátom v Euripejskej úžine zajal Quintus Arrius Duumvir.

ŠTVRTÁ KNIHA.

BEN-HUR SA VRACIA NA VÝCHOD.

Udalosti, ktoré opisujeme, odohraly sa v júli 29. r. po Kristu Pánu v Antiochii, v kráľovnej Východu, ktorá je po Ríme najmocnejšie, i keď nie najväčšie mesto sveta.

Verí sa, že márnosť a rozpustosť toho veku šírily sa z Ríma po celom mocnárstve; že veľké mestá odzrkadľovali len svoju veľkú vládkyňu na rieke Tiber. O tomto nemôžeme pochybovať. Porazení vplývali na mravy víťazného Ríma. V Grécku našiel Rím zdroj skazy; tak podobne i v Egypte; a čitateľ, keď preštuduje túto otázku, zatvorí knihy v presvedčení, že znemravňujúca vlna valila sa od východu na západ, a že toto samé mesto Antiochia, jedno z najstarších sídel asýrskej moci a slávy, bolo hlavným zdrojom smrtonosnej nemravnosti.

Oddiel galejí práve vyplával z belasých morských vôd do ústia rieky Orontos. Bolo to pred poludním. Horúčasť bola veľká, ale každý, kto mal na to právo, stál na palube — Ben-Hur medzi ostatnými.

Mladý Žid vyrástol za 5 rokov na muža. Hoci biele ľanové rúcho, do ktorého sa obliekal, zakrývalo mu akosi tvárnosť tela, svojou postavou budil predsa obdiv. Celé hodiny presedel v tóni pod plachtou a cez celý ten čas spolucestujúci z jeho národa usilovali sa nadviazať s ním rozhovor, ale márne. Na ich otázky odpovedal krátko, i keď zdvorile a vážne a po latinsky. Čistota jeho reči, jemné chovanie, mičanlivosť dráždily

ešte viac zvedavosť cestujúcich. Tí, čo ho zblízka pozorovali, zarazili sa nad jeho ľahkým a milým patri-
cijským vystupovaním na jednej strane a nad niekto-
rými znakmi jeho postavy na druhej. Tak napr. jeho
ramená boli nepomerne dlhé a keď sa niečo chytí,
aby nespadol pri pohybe lode, veľkosť jeho rúk a ich
zrejma sila bily do očí; preto sa tak mnohí čudovali,
kto to môže byť, aké je jeho zamestnanie; chceli tiež
zvedieť niektoré podrobnosti z jeho života. Inými slo-
vami jeho výzor v krátkosti možno najlepšie vyjadriť
tako: — Ten by mohol vyprávať.

Cestou sem galeja sa zastavila v istom prístave
na ostrove Cyprus a vzala na palubu Žida, vonkajška
veľmi ctihodného, tichého, málohovoriaceho a otcovské-
ho. Ben-Hur odvážil sa opýtať sa ho na niečo; odpovede
získaly jeho dôveru a roztiahly sa na rozhovor.

Stalo sa, že keď loď z Cypra dorazila do zátoky
pri rieke Orontos, dve iné galeje, ktoré bolo vidieť na
mori, vplávaly s ňou súčasne do rieky; pri tomto stret-
nutí obe tieto cudzie lode vytiahly malé jasne žlté zá-
štavky, o ktorých význame sa na palube vyslovovaly
rozličné domnienky. Napokon akýsi cestujúci obrátil sa
na ctihodného Hebreja, aby mu vysvetlil, čo tie vlajky
znamenajú.

— Viem, čo to znamená, — odvetil — to nie sú
zástavy niektorého národa — ale sú to jednoduché
odznaky majiteľa.

— Má majiteľ veľa lodí?

— Má.

— Poznáte ho?

— Obchodoval som s ním.

Cestujúci pohliadol na vyprávajúceho, ako by ho
prosila pokračovať vo výklade. Ben-Hur počúval so zá-
ujmom.

— Žije v Antiochii, — pokračoval svojim tichým spôsobom. — Že je bohatý, preto sa o ňom hodne vypráva, ale nie vždy to najlepšie. Kedysi žilo v Jeruzaleme knieža z veľmi starého rodu Hur.

— Juda krotil v sebe vzrušenie, ale srdce mu rýchlejšie tíklo.

— Princ bol kupec výtečných podnikateľských schopností. Založil mnohé podniky, ktoré siahaly ďaleko na východ a na západ. V mnohých mestách mal obchodné filiálky. Jedna z týchto tu v Antiochii bola sverená mužovi podľa mena Grékovi, ale v skutočnosti pravému Židovi; niektorí vravia o ňom, že pochádzal z otrockého rodu, Simonides. Majiteľ sa utopil v mori. Jeho obchod kvitol ďalej s nezmeneným zdarom. Po nejakom čase nešťastie stihlo rodinu. Jediný kniežací syn, ešte nedospelý, pokúsil sa zavraždiť prokurátora Gráta v jeruzalemskej ulici. Len-len že sa mu pokus nepodaril, a od toho času nevie sa o ňom. Ale Rimanova zlosť zasiahla celý dom — nik v ňom nezostal pri živote. Palác zapečatili a stal sa úkrytom pre holubov; majetok zabrali; všetko, čo sa mohlo dokázať, že prináleží Hurovcom, skonfiškovali. Prokurátor si zahojil ranu so zlatou masťou.

Cestujúci sa zasmiali.

— Mienite tým, že sa zmocnil majetku, — prehovoril jeden z nich.

— Tak vravia, — odvetil Hebrej. — Ja len opakujem to, čo som od iných počul. A aby som pokračoval: — Simonides, ktorý bol dlhé roky správcom podniku tu v Antiochii, založil si krátko potom svoj vlastný podnik, a za neuveriteľne krátky čas stal sa prvým obchodníkom v Antiochii. Po príklade svojho pána posielal karavány do Indie a na mori má toľko loďstva, že by sa vyrovnalo kráľovskému. Všetko sa mu vraj dobre darí.

Ťavy mu nekapú, lode sa mu netopia, keby hodil triesku do mora, vrátila by sa mu zlatá.

— Ako dlho takto obchoduje?

— Ani nie 10 rokov.

— Musel mať vhodné podmienky.

— Hej, prokurátor vraj zabral kniežafu majetok, čo bol poruke — kone, dobytok, domy, zeme, lode a zbožie. Peniaze nájsť nemohol. i keď ich musel mať obrovské sumy. Čo sa s nimi stalo, nik nevie.

— Ale ja viem, — riekol uštipačne cestujúci.

— Rozumiem vám, — odvetil Hebrej. — Aj iní si myslia to, čo vy. Že s tými peniazmi začal obchodovať Simonides. I prokurátor je tej mienky — aspoň bol — lebo dva razy za päť rokov dal chytiť kupca, a natiahnuť ho na škripec.

Juda svieral kľčovite povraz, ktorého sa držal.

— Vraví sa, — pokračoval, — že niet v ňom zdravej kosti. Nedávno som ho videl sedieť v lenoške, opretého o vankúš, ako beztvárneho mrzáka.

— Tak mučený! — zvolali niekoľkí so začudovaním.

— Nemoc mu zavinila takú deformitu, ale utrpenie ho nepolakalo, nevzdal sa bohatstva, že všetko nadoúdol spravodlivo, spravodlivo s ním nakladá — len to nučiteľia vynútili z neho. Teraz ho už však nemôže nik prenasledovať, lebo povolenie obchodovať má od amého Tiberia.

— Iste zaplatil hodne za povolenie, — pokračoval Hebrej. — Medzi plavcami je zvykom pozdraviť sa navzájom vytiahnutím vlajok, ako by chceli povedať: Dobré sa nám viedlo na ceste!

Keď galeja bola už hlboko v rieke, Juda sa dal do rozhovoru s Hebrejom.

— Ako sa volal pán toho obchodníka?

— Ben-Hur, jeruzalemské knieža.

— Čo sa stalo s jeho rodinou?

— Chlapca poslali na galeju, kde asi zomrel, lebo odsúdený vytrvá tam priemerne rok. O vdove a dcére sa nevie a tí, čo o nich vedia, nevyzradia nič. Nepochybne umreli v celách niektorej z pevností pozdĺž judských ciest.

Juda odišiel k lodivodovi. Tak bol pohrúžený do myšlienok, že si sotva všimal brehov rieky, ktoré od morskej strany k mestu boli nad pomyslenie krásne, vysadené stromami všetkých druhov sýrskeho ovocia a vína, zakrývajúce bohaté vily ako v Neapoli. Podobne nepozoroval lode, čo prechádzaly za sebou, nepočul tiež spevy a krik plavcov v práci alebo pri zábave. Nebo sa skvelo v záplave slnka, rozlievajúcej sa parným teplom po celom nádherom kraji; tône nebolo nikde — iba v Iudskom živote.

Len jeden predmet ho zaujal, a to vtedy, keď niekto ukázal na Dafnin háj, viditeľný od rieky.

NA ORONTE.

Keď už bolo vidieť mesto, cestujúci vystúpili na palubu, aby nič nestratili z krásneho pohľadu. Náš ctihodný Hebrej bol hlavným vyprávačom.

— Rieka tu tečie na západ, — povedal. — Pamätám sa, že kedysi umývala podvaly múru, ale čo sme pod Rimanmi, máme pokoj a ako vždy v takých časoch, obchodu sa darilo, takže celý breh rieky zaujmajú sklady a lodenice. Tamto — Hebrej ukázal na južnú stranu, — je vrch Casius, alebo, ako ho domáci obyvatelia radi volajú, vrch Orontos. Pozdravuje svojho brata Amna na severe a medzi nimi je Antiochejská dolina. Ďalej sú Čierne hory, odkiaľ privádza kráľovský vodovod najčistejšiu vodu, napájajúcu smädných a ulice. Hory sú v divom stave, husté a plné zveriny a vtákov.

— Kde je jazero? — opýtal sa ktosi.

— Tam na severe. Môžeš sa ta dostať na koni a ešte lepšie člnom, lebo je prítokom spojené s riekou.

— Dafnine sady! — riekol tretiemu, — nik ich nemôže opísať. Len sa ich chráň. Založil ich Appolo a sám ich aj dokončil. Má ich radšej než Olymp. Ludia sa tam idú len podívať — a nikdy sa viac nevrátia. Je aj príslovie: Lepšie je byť červom a páť sa na Dafniných malinách, ako byť kráľovským hosťom.

— Tak mi radiš, aby som sa ich chránil?

— Nie, rob si, čo chceš! Všetci tam chodia: cynický

filozof, dospievajúci chlapci, ženy i kňazi, — všetci. Som presvedčený, že ta pôjdete všetci, preto vám radím. Nehľadajte si byt v meste, to by bola strata času. Choďte priamo do dediny na pokraji hája. Cesta ta vedie cez záhradu, kropenú vodometmi. Ctiteľia boha a jeho penejskej dcéry postavili tam mesto. V jeho podľubí, na chodníkoch a v tisícokrakých útulkoch nájdete povahy, zvyky, sladkosti každého druhu, ako nikde inde. A múry mesta! Tam máte umelecké dielo Hereovo, majstra hradného staviteľstva.

Všetky zraky sledovaly jeho prst.

— Prvý kázal túto časť postavil Seleucida. Za 300 rokov úplne splynula so skalou, na ktorej spočíva. Opevnenie si zaslúžilo pochvaly. Vysoká, pevná budova s mnohými výstupmi krútila sa na juh. Hore sa vypína štyristo veží, každá s nádržou na vodu, — pokračoval Hebrej. — Podívaj sa! Nad hradbou, nech je hocako vysoká, vidíte v diaľke dva vršky; sú to súperiace hrebene Sulpia. Najvzdialenejšia budova je pevnosť, v ktorej po celý rok ostáva posádka rímskej légie. Naproti nej stojí Jupiterov chrám. Pod ním je priečelie legátovho paláca a pevnosti, proti ktorej by bol vzbúrený ľud iba ako slabý vetrik.

V tej chvíli začali plavci sťahovať plachtu a Hebrej radostne skríkol: — Hľa, vy, čo nenávidíte more a vy, čo ste viazaní sľubmi, pripravte sa na preklínanie a na modlitbu. Tamten most, pri ktorom beží seleuská cesta, označuje medzu plavby. Čo vyložia z lode pre ďalšiu dopravu, to naložia zasa na ľavy. Vyše mosta začína ostrov, na ktorom Calicimus postavil nové mesto, spojené so starým mestom 5 viaduktmi, takými mocnými, že sa ich nedotkol ani zub času, ani zátopy, ani zemetrasenie.

Loď sa zatiaľ obrátila a blížila sa pomaly k nábře-

žiu pod hradbou, poskytujúc ešte lepší výhľad na ruch v týchto miestach a pri rieke. Konečne shodili povrazy, vytiahli veslá, cesta sa skončila. Vtedy Ben-Hur vyhľadal ctihodného Hebreja.

— Dovoľte, aby som vás ešte trochu obťažoval, prve než sa s vami rozlúčim... Vaše vypravovanie o obchodníkovi podráždilo moju zvedavosť, a preto by som ho rád poznal. Povedali ste, že sa volá Simonides.

Hebrej sa poklonil na znamenie súhlasu.

— Tak je. Je to Žid s gréckym menom.

— Kde by som ho našiel?

Hebrej pohliadol najprv ostro na opytovateľa a povedal:

— Chcem ťa ušetriť pred pokorením. Nepožičiava peniaze.

— Veď ja si nechcem požičať, — usmial sa Ben-Hur nad jeho chytrosťou.

Hebrej pozdvihol hlavu a chvíľku uvažoval.

— Človek by si myslel, — pokračoval, — že najbohatší obchodník v Antiochii bude mať dom, primeraný jeho bohatstvu, ale, ak ho chcete nájsť cez deň, idte pozdĺž rieky až k tomu mostu, pod ktorým býva v budove, vyzerajúcej ako dajaká veža hradby. Pred dverami je veľký priestor, vždy preplnený tovarom. Loďstvo tam kotviace je jeho.

— Ďakujem.

— Pokoj vašich otcov nech vás sprevádza.

— Aj ja vám želám podobne.

Potom sa rozišli. Na nábreží dal Ben-Hur patričné pokyny dvom nosičom, čo niesli jeho veci.

— Do pevnosti! — rozkázal, z čoho bolo vidieť, že má záležitosť s vojenskými úradmi.

Dve ulice, pretínajúce sa v pravom uhle, delily mesto na štvrte. Veľká a čudesná stavba, Nymfeum,

stála na rohu jednej, smerujúcej od východu na západ. Keď sa obrátili za roh k juhu, cestujúci, hoci prichádzal aj z Ríma, bol prekvapený nádherou širokej ulice. Po oboch stranách stály paláce, dvojité mramorové stĺporadia, dlhé do nekonečna, deliace od seba cesty pre peších, dobytok a vozy; nad všetkým vládla tóna a vlaha zo stále striekajúcich vodometov.

Ben-Hur nebol v nálade kochať sa z tohto pohľadu. Povesť o Simonidesovi nedala mu pokoj. Keď prišiel k Omfalu, pomníku so 4 oblúkmi, širokými ako ulice, a nádherne vyzdobenému, ktorý si Epifanes VIII. zo seleuskej dynastie postavil sám sebe, zmenil náhle svoj úmysel.

— Dnes nepôjdem do pevnosti, — povedal nosičom. — Zaveďte ma do khanu, ktorý je najbližšie k mostu na seleuskej ceste!

Skupina sa obrátila a Ben-Hur sa ochvíľu našiel v jednoduchej, ale rozsiahlej hospode, ktorá bola vzdialená od mosta na dohodenie kameňom. Tam býval Simonides.

Ben-Hur preležal cez noc na streche domu. Zamestnával sa myšlienkami: — Teraz... teraz počujem o dome... o mamičke a o malej milovanej Tirze. Ak žijú, tak ich nájdem!

HLADANIE SIMONIDA.

Ráno, nedbajúc o mesto, Ben-Hur vyhľadal Simonidov dom. Opevnenou bránou dostal sa medzi nábrežné skladišťa a odtiaľ proti rieke cez veľký šum k seleucij-skému mostu, pod ktorým zastal, dívajúc sa dookola.

Tam priamo pod mostom bolo Simonidovo bývanie, mohutná stavba z netesaného, šedivého kameňa; budova neprezrádzala nijaký sloh a vyzerala, ako to bol cestovateľ povedal, ako prístavok hradby, o ktorú sa opierala. Dvojimi širokými dverami vchádzalo sa od nábrežia. Niekoľko dobre zamrežovaných otvorov slúžilo miesto okien. Z dier vyrastal plevel a kamene, ináč holé, boly tu a tam pokryté machom.

Vráta boly otvorené. Jednými sa tovar dovážal a druhými sa odvážal; všade sa náhlili.

Na nábreží boly zásoby každého druhu, ako i skupiny pracujúcich otrokov, len po pás oblečených.

Niže mosta kotvilo loďstvo galejí, z ktorých jedny nakladaly, druhé vykladaly. Na stožiari každej galeje viala žltá vlajka.

Nad mostom cez rieku dvíhal sa múr, zakončený podivnými vežičkami a celami cisárskeho paláca, pokrývajúci každú piaň ostrova, o ktorom rozprával Hebrej. Ale Ben-Hur napriek pôvabu budovy si ju skoro ani nevšimol. Zdalo sa mu, ako by už počul o svojich — či Simonides bol naozaj sluhom jeho otca? Čo, keby sa tak nechcel priznať za bývalého otroka? To by zname-

nalo vzdať sa bohatstva a svrchovanosti nad obchodom, ktorý sa tak okázale javí na nábřeží i na rieke, a čo pre obchodníka znamená ešte viac, zastaviť sa na ceste uprostred veľkých úspechov a vrátiť sa do poddanského stavu. Už sama otázka bola strašne povážlivá, lebo taká otázka, zbavená diplomatického obalu, znamenala by vlastne: Si mojím otrokom, vráť mi všetko — i seba! — Ale Ben-Hur odhodlanie k schôdzke čerpal z vedomia o svojom práve a z nádeje, ktorá naplnila jeho srdce. Ak je pravda, čo mu Hebrej vyprával, tak mu Simonides náležal i so všetkým bohatstvom. Na bohatstve mu nezáležalo. Vkročil do dverí s odhodlaním, lebo si sľuboval: — Nech mi povie, kde sa nachodí moja matka a sestra a ja mu dám slobodu.

Vkročil smelo do domu.

Vnútrajšok sa podobal veľkému skladištu, kde bol v starostlivom poriadku složený rozličný tovar. I keď tam bolo šero a dusno, ľudia sa svižne obracali; na mieste bolo vidieť robotníkov s pílkami a kladivami pri zhotovovaní debien. Dal sa uličkou medzi srovnaným tovarom, čudujúc sa, či muž, o ktorého nadaní bolo tu toľko dôkazov, bol ozaj otrok jeho otca. A keď je to pravda, akého postavenia? Narodil sa v otroctve, keď je Žid? Bol dlžníkom alebo dlžníkovým synom? Alebo bol odsúdený pre krádež?

Tieto myšlienky, ktoré mu po sebe prechádzaly mysľou, nesnižovali jeho úctu k človekovi, úctu, ktorá v ňom stále vzrastala. Jedna zvláštnosť nášho obdivovania iných je, že si ho vždy chceme podoprieť dôkazmi.

Napokon sa k nemu priblížil akýsi sluha a opýtal sa ho:

— Čo by si chcel?

— Chcel by som sa rozprávať s kupcom Simonidom.

— Poď za mnou!

Mnohými uličkami medzi tovarom prišli konečne na schody, po ktorých sa dostali na strechu skladišta pred budovou, ktorá sa neďa lepšie opisať, ako menší kamenný dom na druhom konci, neviditeľný dolu z nábrevia a vystávajúci západne od mosta pod holým nebom. Strecha, chránená nízkym múrom, podobala sa pavlači, ktorá na jeho počudovanie skvela sa kvetinami. Dom sa rozprestieral v bohatom okolí a podobal sa hladkému štvorhrannému bloku s jediným otvorom a to pre vchod. K dverám viedla bezprašná cestička, lemovaná kríkmi perzskej ruže v plnom rozkvetu. Ben-Hur, dýchajúc opojnú vôňu, kráčal za sprievodcom.

Na konci temnej chodby zastali pred polorozhrnutou oponou. Sluha zavolať:

— Cudzinec sa chce rozprávať s pánom.

Zaznel jasný hlas: — V mene božom nech vkročí!

Sieň, kam vkročil, Riman bol by nazval atriom. Steny boli rozdelené, každá časť delila sa zas na priehradky, ako teraz kancelárska skriňa, a v každej priehradke bolo plno hárkových sväzkov s nápismi, všetky časom a upotrebovaním ošúchané. Medzi čiastkami stien a nad i pod nimi boli drevené lišty, kedysi biele, teraz však žlté ako smotana a podivne spletite vyrezávané. Nad vlysom z pozlátených gúľ vypínala sa povala na spôsob pavilónu, až sa vydula v bahn, posádzanú mnohými tabuľkami z fialovej sludy, prepúšťajúcimi hojnosť svetla, pozývajúceho milo na odpočinok. Podlaha bola pokrytá sivými kobercami, takými mäkkými, že prichádzajúcemu sa nohy napolo borily do nich a nebolo počuť jeho kroky.

V izbe boli pri svetle dve osoby — muž, spočívajúci v kresle s vysokým operadlom a širokými ramenami, vypchatými mäkkými vankúšmi, a po jeho pravici

V izbe boly pri svetle dve osoby ... (str. 224.)

predčasne dospelé dievča, naklonené o operadlo kresla. Keď ju Ben-Hur uzrel, cítil, že mu krv bije do čela; ukláňal sa z úcty, ale i preto, aby nabral odvahy a nespozoroval, ako muž sediaci v kresle, len čo ho spozoroval, stiahol ruky, celý sa triasol, zľakol; ale toto pohnutie pomínulo tak rýchle, ako prišlo. Keď sa Ben-Hur vzpriamril, videl týchto dvoch v tom istom postoji, len ruka dievčaťa sniesla sa z operadla a spočinula ľahko na mužovom ramene; obaja hľadeli naňho pozorne.

— Ak si Simonides, kupec a Žid, — Ben-Hur sa pritom na chvíľu zarazil — tak nech pokoj Boha nášho otca Abraháma prebýva s tebou a s tvojimi.

Posledné slová sa vzťahovali na dievča.

— Som Simonides, o ktorom hovoríš, rodom Žid, — odvetil muž neobyčajne jasne. — Som Simonides a Žid, opätujem tvoj pozdrav a prajem si zvedieť, kto ma navštevuje.

Ben-Hur sa díval a počúval, lebo sa čudoval, že miesto mužskej postavy, zdravo zaokrúhlenej, videl len beztvárnu hmotu, zapadnutú v hĺbinách vankúšov a zahalenú do prešívanej haleny z tmavého hodvábu. Z masy vynikala hlava kráľovského vzhľadu — ideálna hlava štátnika a dobyvateľa — hlava široká na spodku a vyklenutá do čela, akú Angelo vytvoril pre cézara. Biele vlasy padaly mu v riedkych kučerách cez biele obočie, zatôňujúc ešte viac čierne oči, ktoré svietily chmúrnym svetlom. Tvár bola bledá, ako by bez krvi, a rozrytá mnohými vráskami, najmä pod bradou. Inými slovami: mal hlavu a tvár človeka, ktorý by ľahšie hýbal svetom, ako svet ním — človek, ktorý by mnoho ráz podstúpil radšej mučenie, ktoré by z neho spravilo mrzáka, než by zastenal, nie to vyznal; muž, ktorý sa narodil v brnení a bol zraniteľný len v láske. Tomuto človekovi podal Ben-Hur otvorené ruky a obrátené

hore dlaňami, ako by mu núkal pokoj a zároveň ho vyprosoval pre seba.

— Som Juda, syn Slamara, posledného predstave-
ného domu Hur a jeruzalemského kniežata.

Kupcovu pravú ruku neprikrývalo rúcho; ruka tá, dlhá, chudá a znetvorená mučením, pevne sa sovrela; ináč nebolo na ňom zbadat iného ani najmenšieho pohnutia. Nič, čo by nasvedčovalo prekvapenie alebo záujem; nič, iba táto spokojná odpoveď: „Jeruzalemskí princí z čistej krvi sú mi vždy vítaní; vítam Ťa. Ester, podaj mladíkovi stoličku!

Dievča prinieslo blízke kreslo a ponúklo ho Ben-Hurovi. Keď sa vzpriamila, ich zraky sa stretly.

— Nech je s tebou pokoj nášho Pána, — riekla skromne. — Sadni si a odpočiň!

Keď zaujala znova svoje predošlé miesto, nemala ešte tušenia, prečo prišiel. Schopnosti ženy nesiahajú tak ďaleko; keď ide o jemnejšie city, ako útrpnosť, milosrdenstvo, sústrasť, tie ona uhádne; a v tom spočíva rozdiel medzi ňou a mužom a ten potrvá, dokiaľ bude od prirodzenosti prístupná takým citom. Myslela si jednoducho, že prišiel s nejakou ranou, ktorá sa má hojiť.

Ben-Hur neprijal ponúknuté sedadlo, ale úctivo prehovoril: — Prosím dobrého majstra Simonida, aby ma nepokladal za votrelca. Keď som sa včera po rieke, počul som, že poznal môjho otca.

— Poznal som princa Hura. Boli sme spolčení v niektorých podnikoch, dovolených kupcom, ktorí ťažia zo zámorských krajín a z púšte. Ale sadni si — a, Ester, prines trochu vína pre mladíka. Nehemiáš vypráva o Hurovom synovi, ktorý bol kedysi spravoval Jeruzalem; je to starý rod, veľmi starý, na môj' veru! V časoch Mojžiša a Jozua niektorí z nich našli i milosť pred Pánom a delili sa o česť s onými kniežatmi. Nie je možné,

aby ich priamy potomok opovrhol pohárom zo suda pravej soreckej révoviny, narastenej na hebronských stráňach.

Zatiaľ čo dohovoril, Ester priniesla Ben-Hurovi strieborný pohár, naplnený z krčaha na stole, poodsunutom od kresla. Ponúkla ho nápojom so sklopenou hlavou. Dotkol sa ľahko jej ruky a odstrčil ju. Ich zraky sa zas stretly, pričom spozoroval, že je malej postavy, siaha mu iba po plecia, ale že je milá, krásna, lúbeznej tváre s čiernymi očami, nevysloviteľne lahodnými. Je milá a pekná, pomyslel si, a vyzerá ako Tirza, keby bola nažive. Úbohá Tirza! Potom prehovoril hlasne: — Nie, tvoj otec... či je to tvoj otec?...

— Ja som Ester, Simonidova dcéra, — preriekla dôstojne.

— Tak, krásna Ester, tvoj otec, keď vypočuje, čo mu ďalej poviem, nebude mi maľ za zle, že váham prijať jeho vino vychválenej akosti; dúfam podobne, že nestratím milosť ani pred tebou. Počkaj chvíľu pri mne!

Obaja sa obrátili ku kupcovi, ako by mali predniesť tú istú záležitosť.

— Simonides, — riekol Ben-Hur odhodlane, — môj otec pred svojou smrťou spoliehal sa s dôverou na služobníka tvojho mena a to si vraj ty.

Bolo badať, že pod rúchom skrútené údy sa trhly a že slabá ruka sa zafala v päst.

— Ester, Ester, — volal starec prísne, — poď sem, nie tam, ako že si dieťa svojej matky a moje — poď sem, nie tam, vravim!

Dievča sa poďívalo raz na otca, potom na hosťa; potom položila pohár na stôl, išla poslušne ku kreslu. Jej tvár prezradzovala dostatočne začudovanie a obavu.

Simonides svoju ľavú ruku vložil do dcérinej, ktorá láskavo spočívala na jeho ramene a prehovoril vášni-

vo: — Zostarel som stykom s ľuďmi, a to predčasne. Ak ten, o ktorom hovoríš, že to povedal, je môj priateľ, oboznámený s mojím životom, a ak ho neposudzujem nemilosrdne, tak ťa musel presvedčiť, že nemôžem ľuďom dôverovať. Nech izraelský Boh pomôže tomu, kto bude pri smrti prinútený vyznať toľko. Mám málo lások, ale predsa ich mám. Jedna z nich je táto duša -- povzniesol ruku, držiacu jeho ľavicu, k perám takým spôsobom, ktorému nebolo možno neporozumieť.

Duša, ktorá mi až odnes bola odaná bez všetkej sebelásky, a je mi útechou takou milou, že by som radšej umrel, ako ju stratil.

Ester sklonila hlavu, že sa lícami dotkla jeho tváre.

— Druhá láska žije len v pamäti, o ktorej môžem len toľko povedať, že je ako božie požehnanie, obdarené takou veľkou dobrotou, že by stačila pojať v sebe celú rodinu, keby som — hlas mu zmäkol a zatriasol sa — keby som len vedel, kde je.

Ben Hurovi sa zapýrila tvár, pokročil a vykrikoval:

— Moja matka a sestra! O nich hovoríš!

Ester, ako keby sa to jej týkalo, zdvihla hlavu, ale Simonides sa zas ovládal a odvetil chladne: — Počkaj, kým ti všetko vyrozprávam. Pretože som, čo som, a pre lásky, o ktorých som ti hovoril, žiadam ťa, prv než ti odpoviem na dotaz o mojom pomere ku kniežatu Hurovi, aby si mi dokázal svoju totožnosť. Toto je predsa prvá vec, ktorá sa musí objasniť. Môžeš to dokázať písmom alebo svedkami?

Otázka bola jasná a právo na ňu nepopierateľné. Ben Hur sa začervenal, sopál ruky, zajakal sa a rozpačite sa obrátil.

— Dôkazy, dôkazy vravim! Podaj mi ich... vlož mi ich do rúk!

Ale Ben-Hur nepovedal slova. Nepredvídal tieto podmienky, a teraz, keď mu boli potrebné, predstúpila pred neho strašná myšlienka, že tri roky, čo otročil pri vesle, odniesly všetky dôkazy jeho totožnosti; matka i sestra zmizly a nik sa na ne nepamätal. Mal mnoho známych, ale to je všetko. Keby bol tu Quintus Arrius, čo by mohol viac povedať ako, kde ho našiel a že mu verí, že je Hurov syn. Ale tento hrdinský rímsky námorník už umrel. Juda pocítil opustenosť, ale teraz, v túto chvíľu poranila ho opustenosť až do špika. Stál tam so sopätými rukami a s odvrátenou tvárou. Simonides so sústrasťou sledoval jeho bôľ a mlčky čakal.

— Majster Simonides, môžem vyprávať len o svojom živote, — prehovoril nakoniec. — To urobím však len vtedy, keď sa zdržíš posudzovania a keď ma láskavo vypočuješ.

— Vyprávaj, — preriekol Simonides, teraz už naozaj pán situácie — vyprávaj a ja ťa vypočujem tým ochotnejšie, že som ti neupieral, že nie si tým, za koho sa vydávaš!

Ben Hur začal teda vyprávať o svojom živote, chytro síce, ale s citom, ktorý je zdrojom každej výrečnosti; ale, keďže ho už poznáme dostatočne až po víťazstvo v Egejskom mori, až do vtedy, kým nepristál v Misene s Arriom, uvedieme len ďalšie jeho vyprávania.

— Cisár môjho dobrodincu miloval, dôveroval mu a zahŕňal ho poctami a odmenami. Kupci z východu ho bohato obdarúvali, takže Arrius sa stal najbohatším v Ríme. Môže však Žid zabudnúť na svoje náboženstvo? — na svoje rodisko, keď je to sv. zem našich otcov? Tento dobrý človek prijal ma za svojho podľa zákonných predpisov a usiloval som sa stať sa toho hodným. Ešte syn nepočúval tak otca, ako ja jeho. Chcel mať zo mňa učenca; bol by mi opatril najlepších učite-

Iov v umení, vo filozofii a rečníctve. Nemohol som mu však vyhovieť, lebo som Žid, nemohol som zabudnúť na Boha, ani na slávu prorokov, ani na mesto, postavené na vršku Dávidom a Šalamúnom. Ah, pýtaš sa, prečo som vôbec prijal dobrodenie z rúk Rimana? Miloval som ho; potom som si myslel, že s jeho pomocou budem môcť odhaliť tajomstvo, zastierajúce osud mojej matky a sestry; mal som ešte tretí dôvod, o ktorom poviem len to, že ma tak ovládal, že som sa venoval vojenskému výcviku, že som sa usiloval osvojiť si všetko, čo som pokladal za vhodné, že mi prispeje k dôkladnej znalosti vojenčiny. Namáhal som sa v palestre, v cirkusoch a nie menej i v tábore; vo všetkom tomto mám zvučné meno, ale nie meno svojho otca. Všetky vence, čo som získal — a na stenách vily v Misene mám ich hodne — dostal som ako syn duumvira Arria. Len tak ma poznajú v Ríme . . . Uberajúc sa pevne za svojím cieľom, opustil som Rím a vydal som sa na cestu do Antiochie, aby som sa zúčastnil na výprave konzula Maxentia proti Partom. Keďže už viem zachádzať dobre so zbraňou, túžim po vyšších vedomostiach, ako ovládať šíky v boji. Konzul ma prijal do svojej vojenskej družiny. Ale včera, keď naša loď vplávala do Oronta, v tú istú chvíľu vplávaly dve iné lode so žltými vlajkami. Spolucestujúci a krajan z Cypru oznámili mi, že sú to lode Simonida, veľkoobchodníka z Antiochie. Vyprával mi o kupcovi, o jeho podivuhodných úspechoch, o jeho loďstve, karavánach a ich cestách; a nevediac, že ma tá vec zaujíma viac než mojich spolucestujúcich, povedal, že Simonides je Žid, bývalý sluha kniežata Hura; nezatajil ani Grátove ukrutnosti a ich cieľ.

Pri tejto zmienke Simonides svesil hlavu a dcéra skryla svoju tvár na jeho šiju, ako by mu pomáhala

zatajiť jeho city a svoju hlbokú sústrasť. Kupec však pozdvihol ihneď oči a prehovoril jasne: — Počúvam.

— Ó dobrý Simonides, — pokračoval Ben-Hur, postúpiať dopredu a vkladajúc celú svoju dušu do slov, — vidím, že si nie presvedčený a že dosiaľ stojím v tme tvojej nedôvery.

Kupec nepohol ani obrvou a mlčal.

— A podobne vidím svoje ťažké postavenie, — pokračoval Ben-Hur. — Všetky svoje rímske pomery môžem dokázať; postačí mi odvolať sa na konzula, ktorý je teraz práve hosťom u guvernéra mesta; ale čo ty žiadaš, nemôžem dokázať. Nemôžem dokázať, že som synom svojho otca, lebo tí, čo by to mohli urobiť, sú, žiaľ, mŕtvi alebo stratení.

Zakryl si tvár rukami; načo Ester povstala a podala mu neprijatý pohár so slovami: — Víno pochádza z kraja, ktorý je nám všetkým milý. Pi, prosím ťa!

Jej hlas znel sladko, ako hlas Rebekin pri studni blízko mesta Nahor. Spozorujúc slzy v jej očiach, prijal pohár a povedal: — Simonidova dcéra, tvoje srdce je sama dobrota a si milosrdná, že ňou blažíš cudzinca, ako i svojho otca. Nech ťa náš Boh požehná! Ďakujem ti.

Potom sa zas obrátil ku kupcovi.

— Keďže nemôžem dokázať, že som synom svojho otca, nežiadam tvoju odpoveď na moju otázku. Odídem a nebudem ťa viac unúvať. Dovoľ mi však povedať ti, že som neprišiel, aby si sa stal zas sluhom, alebo aby si vydal počet z hospodárenia. V každom prípade by som bol povedal, ako teraz vravím, že všetko, čo si nadobudol prácou alebo podnikavým duchom, náleží tebe a podľa svojej vôle ho užívaj. Ja z toho nepotrebujem nič. Keď Quintus Arrius, môj druhý otec, pripravoval sa na svoju poslednú cestu, urobil ma svojim dedičom,

kráľovsky bohatým dedičom. A preto, ak si na mňa niekedy ešte spomenieš, pamätaj na túto otázku, ktorá — prisahám pri prorokoch a pri Jehovovi, tvojom a mojom Bohu — bola jedinou príčinou, že som sem prišiel: Čo vieš, čo mi môžeš povedať o mojej matke a sestre Tirze — ktorá by bola krásou a roztomilosťou práve taká ako tvoja dcéra, potecha tvojho života, keď nie tvoj život. O povedz, čo vieš o nich?

Na Esterinej tvári perlily sa slzy, ale kupec stál na svojom a jasným hlasom prehovoril:

— Povedal som ti, že som poznal knieža Ben-Hura. Pamätám sa, že som počul o nešťastí, ktoré postihlo jeho rodinu. Pamätám sa na hlboký dojem, ktorý som pocítil pri tej neblahej zpráve. Ten, ktorý uvalil takú biedu na vdovu môjho priateľa, je ten istý, ktorý mňa samého z toho istého dôvodu prenasledoval. Ba pôjdem ďalej a poviem ti, že som starostlivo stopoval po rodine, ale nemôžem ti o nej nič povedať. Je stratená.

— Hľa, zmizla mi druhá nádej! — povedal Ben-Hur s hlbokým dojmom. — Navykol som na sklamania. Prosím ťa, odpusť mi, že som ťa obťažoval, odpusť mi s ohľadu na môj smútok. Teraz sa budem len pomstiť. Sbohom.

Pri opone sa obrátil a rozlúčil sa jednoducho: — Ďakujem vám obom!

— Pokoj nech je s tebou, — povedal kupec.
Ester zosmutnela, že nemohla nič prehovoriť.
Tak sa rozišli.

SIMONIDES A ESTER.

Sotva Ben Hur odišiel, Simonides, ako by sa prebral zo sna; začervenal sa, smutné oči sa mu vyjasnily a radostne povedal:

— Ester, zvoň chytro!

Šla ku stolu a zacengala na sluhu.

Jedna časť steny sa pohla dozadu, pričom sa ukázaly dvere, cez ktoré pred kupca predstúpil sluha a pozdravil ho s polosalám.

— Malluch, sem bližšie ku kreslu — rozkázal pán veliteľským spôsobom. Mám záležitosť, ktorá sa musí vybaviť, i čo by sa malo slnko zastaviť. Počúvaj! Istý mladík práve zostupuje do skladišťa — vysoký, švárny, a v židovskom rúchu; sleduj ho vernejšie než jeho vlastnú tónu a každý večer mi prines zprávu, kde sa zdrúže, čo robí, s kým sa spolčuje a keď bez prezradenia začuješ jeho rozprávanie, tak mi to oznám od slova do slova i všetko, čo môže prispieť k jeho poznaniu, s jeho zvykmi, úmyslami a životom. Rozumieš? Bež! Počkaj, Malluch, keby odišiel z mesta, choď za ním a nezabudni, že sa k nemu máš správať priateľsky. Keby sa s tebou dal do reči, tak mu povedz, čo sa ti práve bude zdať najvhodnejšie, len to nie, že si v mojej službe, o tom ani slova. Ponáhľaj sa!

Sluha sa poklonil ako predtým a odišiel.

Simonides si potom šúchal svoje vychudnuté ruky, a smial sa.

— Dcéra, aký deň máme dnes? — pýtal sa rozradostený.

— Aký máme dnes deň? Chcem si ho zapamätať, lebo je predzvesťou veľkého šťastia. Vid' a podívaj sa a smej sa, smej Ester, a povedz mi to!

Táto veselosť sa jej zdala neprirodzenou a aby ho zbavila tejto nálady, prosila ho skormútene: — Beda mi, otče, ak zabudnem na tento deň.

Ruky mu hneď klesly a brada, padnuvšia mu na prsia, stratila sa v tenkých masných záhyboch jeho spodnej tváre.

— Pravda, veľká pravda, dcéra moja! — riekol so sklopenou hlavou.

— Toto je 20. deň 4. mesiaca. Dnes je tomu práve päť rokov, čo moja Ráchel, tvoja matka, ochorela a umrela. Priniesli ma domov zlomeného, ako ma vidíš a ona umrela od žiaľu. Ah, zdala sa mi chumáčom kamfiru na engadských viniciach. Sobral som svoju myrhu a drahé korenie. Jedol som med. Položili sme ju na púste miesto — do hrobu, vytesaného do horského svahu; nik neleží vedľa nej. Lenže v mrákotách zanechala mi malé svetielko, ktoré časom zosilnelo v rannú žiaru. — Povzniesol svoju pravicu a položil ju na hlavu svojej dcéry. — Dobrý Bože, ďakujem Ti, že v mojej Estere ožila mi teraz moja Ráchel.

Zrazu zdvihol hlavu a povedal: — Nie je vonku jasno?

— Bolo, keď prišiel mladík!

— Tak nech príde Abimelech a nech ma prevezie do záhrady, kde sa budem môcť dívať na rieky a lode a poviem ti, drahá Ester, prečo sa pred chvíľkou moje ústa zasmialy, môj jazyk zaspieval a moje srdce zaplesalo radosťou, ako srnec na vrchoch, vysadených korením.

Na znamenie zvončeka vstúpil sluha a na jej rozkaz vytisol kreslo na kolieskach z izby na strechu spodného domu, ktorú on nazýval záhradou. Medzi ružami a podľa záhonov menších kvetín, vypestovaných s veľkým úspechom, ale teraz nepovšimnutých, zaviezli ho na miesto, odkiaľ sa mohol dívať po strechách palácov naproti na ostrove a na riekú, preplnenú od mosta dolu loďami, plávajúcimi hore-dolu v lúčoch ranného slnka po rozčerenej vode. Tam ho sluha zanechal osamote s Esterou.

Veľký krik pracujúcich a dupot prechádzajúcich po moste skoro nad jeho hlavou ho vôbec nevyrušovali. Tieto zvuky a pohľad boly mu také známe, že si ich už jednoducho nevšímal, iba ak ako známok, sľubujúcich zisk.

Ester sa oprela o operadlo kresla, mimovoľne mu hladkala ruku a očakávala jeho reč. Konečne, keď sa svojou mocnou vôľou ovládal, začal spokojne.

— Ester, keď mladík rozprával, zdalo sa mi, že si fa získal.

Sklopila oči a prehovorila:

— Ak tým mieniš, že som mu verila, otče, tak máš pravdu.

— V tvojich očiach je on teda stratený princ kniežaťa Hur?

— No, a nie je? — váhala.

— A ak nie je, Ester?

— Slúžila som ti, otče, odvtedy, čo Pán Boh povolal k sebe moju matku, pri tvojom boku počula som a videla, ako si múdro zaobchodil so všelijakými ľuďmi, ktorí bažia po dovolenom i nedovolenom zisku a teraz vravím, ak skutočne ten mladík nie je kniežaťom, za aké sa vydáva, tak som nikdy nevidela ošemetnosť hrať tak dobre úlohu pravdy.

— Pri Šalamúnovej sláve, dievča, hovoríš vážne! Veríš, že tvoj otec je sluhom jeho otca?

— Pokiaľ som mu dobre rozumela, pýtal sa na to, ako na vec, o ktorej bol počul.

Simonides sa zadíval na chvíľku na svoje plávajúce lode, ale nevenoval im pozornosť.

— Nuž, dobré dieťa, máš pravú židovskú prezieravosť a máš roky a silu, aby si vypočula smutnú históriu. Preto ma načúvaj a ja ti budem vyprávať o sebe, o tvojej matke a o mnohých veciach, o ktorých nevieš, ba o ktorých sa ti ani nesnívalo — o veciach, ktoré som nevyjavil Rimanom, ani keď ma mučili, lebo som mal nádej a chcel som, aby si rástla pred Hospodínom ako trstina pod slnkom. Narodil som sa v hrobke v Hin-nonskom údolí na južnom svahu Sionu. Otec i matka boli židovskí otroci, pestovatelia fíg, olív a vína v kráľovských záhradách neďaleko Siloe. Ako chlapec som im pomáhal. Rodičia boli viazaní vždy slúžiť. Predali ma kniežatu Hurovi, po kráľovi Herodesovi najväčšiemu boháčovi v Jeruzaleme. Zo záhrady ma preložil do obchodného skladišťa v Alexandrii v Egypte, kde som vyrástol. Slúžil som uňho 6 rokov a v 7. roku podľa Mojžišovho zákona stal som sa slobodným.

Ester sa veľmi začudovala.

— Nie si teda predsa otrokom jeho otca!

— No počkaj, dievča! V tých časoch boli v chrámových sieňach zákonníci, ktorí sa prudko hádali, či deti z rodičov, navždy odsúdených k otroctvu, sú tiež večnými otrokmi. Ale princ Hur bol vo všetkom spravodlivý a vykladal zákon podľa najprísnejšej sekty, i keď z nej nebol.

Povedal, že som kúpeným židovským sluhom v pravom slova smysle veľkého zákonodarcu a prepustil ma

na slobodu pečatou opatreným listom, ktorý mám ešte i dnes pri sebe.

— A moja matka? — pýtala sa Ester.

— Všetko sa dozvieš, len maj trpezlivosť. Keď dokončím, presvedčíš sa, že by som ľahšie mohol zabudnúť na seba než na tvoju matku. Keď prešiel čas mojej služby, prišiel som na sviatky do Jeruzalema. Bol som hosťom u svojho pána. Keďže som ho mal rád, žiadal som ho, aby ma i ďalej zamestnával. On privolil a tak som mu slúžil nových 7 rokov, ale teraz ako najatý židovský syn. V jeho službe viedol som dopravu tovaru na mori po lodiach, ako i dopravu po suchu karavánami na východ do Sús a Persepole a do vzdialenejšej krajiny hodvábu. Boly to nebezpečné výpravy, ale Pán žehnal všetky moje podujatia. Prinášal som kniežatu domov veľké zisky, a seba bohatšie vedomosti, bez ktorých by som nebol mohol neskoršie viesť podniky, ktoré mi pripadly.

Raz som bol hosťom v jeho dome v Jeruzaleme. Akási slúžka priniesla nakrájaný chlieb na podstavci. Najprv pristúpila ku mne. Tu som prvý raz videl tvoju matku, zamiloval som si ju a odnášal v skrytosti svojho srdca. Neskoršie požiadal som princa, aby mi ju dal za manželku. Riekol mi, že je navždy viazaná službou, ale ak si to ona sama praje, že jej dá slobodu, aby sa mi zavďačil. Ona mi dala lásku za lásku, ale mala sa tam veľmi dobre i odmietla slobodu. Po dlhom prosení a dohovaraní sľúbila mi, že sa za mňa vydá, keď sa i ja stanem otrokom. Náš otec Jakub slúžil ešte raz 7 rokov za svoju Ráchel. Nemohol som to urobiť i ja? Ale tvoja matka mi povedala, že musím, ako ona, slúžiť vždy. Odišiel som, ale zas som sa vrátil. Podívaj sa, Ester!

Natiahol si lalok na ľavom uchu.

— Nevidíš jazvu po šidle?

— Vidím! — riekla, — teraz vidím, ako si miloval vrúčne moju matku.

— Miluj ju Ester! Bola mi viac než Sulamitka, spievajúcemu kráľovi, krajšia, nepoškvrnenejšia; bola mi studnicou v záhrade, zdrojom živej vody a potokom v Libanone. Pán na moju vlastnú žiadosť priviedol ma k zákonníkom, postavil ma ku dverám a bodol šidlom cez moje ucho do dvier a ja som sa stal jeho sluhom navždy. Tak som si získal svoju Ráchel. Nebolo ešte takej lásky, akú som ja cítil voči nej.

Ester sa sklonila a pobožkala ho a obaja v hlbokom mlčaní spomínali na mŕtvu.

— Môj pán sa utopil v mori, vtedy ma prvý raz stihlo nešťastie — pokračoval kupec. — Smútok bol v jeho i v mojom dome tu v Antiochii, kde som sa zdržoval. Teraz počuj, Ester, keď sa môj pán utopil, stal som sa hlavným správcom všetkého jeho majetku pod mojím vedením. Z toho môžeš súdiť, ako ma miloval a ako mi dôveroval! Náhlil som do Jeruzalema vzdať vdove počet zo svojho spravovania. Ona ma ďalej podržala v službe a ja som sa ešte viac usiloval. Podnik sa rozmáhal a rástol s roka na rok. Prešlo 10 rokov. Vtedy prišiel úder, o ktorom rozprával mladík v tvojej prítomnosti — prípad prokurátora Gráta. Riman to pokladal za pokus vraždy.

Rozhlásil, že mu Rím nariadil skonfiškovať pre seba všetko vdovino veľké bohatstvo; a to aj urobil. Ani s tým sa neuspokojil. Aby rozsudok nebolo možno zmeniť, dal odstrániť všetkých záujemcov o bohatstvo. Od toho dňa až podnes nevie sa o Hurovej rodine. Syn, ktorého som videl ešte ako chlapca, bol odsúdený na galeje. Myslí sa, že vdova a dcéra sú pochované v niektorom judskom väzení, ktoré, keď sa raz zavrie nad odsúdenými, je ako zapečatený a zamknutý hrob. Zmiz-

ly z ľudskej pamäti, ako by ich boly pochovaly morské vlny. Nemohli sme sa dozvedieť, ako zahynuly.

V Esteriných očiach perlily sa slzy.

— Máš dobré srdce, Ester, ako tvoja matka a modlím sa, aby ho nestihol osud mnohých dobrých srdc, aby ho nepošliapal nemilosrdný a slepý. Ale počúvaj ďalej. Šiel som hore do Jeruzalema podať pomocnú ruku svojej dobroditeľke, a tu ma pri bráne mesta chytili a odviedli do temných komôr Antoninskej pevnosti. Prečo? — nevedel som, kým Grátus sám neprišiel ku mne a nekázal mi, aby som mu vydal peniaze rodiny Hurov, lebo vedel, že podľa nášho židovského zvyku sú uložené na moje úpisy v rozličných krajoch sveta. Naliehal, aby som ich prepísal na neho, ale ja som odmietol. Mal domy, polia, tovar, lode a movitý majetok mojich pánov, ale nemal ich peniaze. Vedel som, že s božou pomocou budem môcť zas nadobudnúť zničený majetok. Nevyhoviel som tyranovi. Dal ma mučiť, ale moju vôľu nezlomil i prepustil ma na slobodu bez toho, aby niečo získal. Vrátil som sa domov a dal som sa znova do práce pod menom Antiošský Simonides, a nie Hur, knieža z Jeruzalema. Vieš, Ester, ako som sa vzmähal, ako milióny kniežaťa zázračne rástly v mojich rukách, tiež vieš, ako ma o 3 roky neskôr Grátus prepadol na ceste do Cesarey a ako ma druhý raz podrobil mučeniu, aby som prepísal na jeho meno všetok svoj majetok. Vieš, dobre, že ani tento raz sa mu to nepodarilo. Vrátil som sa zmučený, a našiel som svoju Ráchel mŕtvu od strachu a žiaľu. Ale Boh, náš Pán, panoval a ja som žil. Od samého cisára kúpil som si právo na nerušený obchod po celom svete. Dnes — nech je pochválený ten, ktorého vozom sú oblaky a krídlami vietor — dnes, Ester, to, čo mi bolo kedysi sverené pod správu, je znásobené na talenty, že by stačily cisárovi.

Povzniesol hrdo svoju hlavu, ich zraky sa stretly, čítali si navzájom myšlienky.

— Čo urobím s pokladom, Ester? — pýtal sa, nespúšťajúc s nej svoj zrak.

— Otče, — odpovedala tichým hlasom, — nehlásil sa oň práve teraz zákonitý majiteľ?

Díval sa na ňu ďalej.

— A teba, dieťa moje, urobím žobrákom?

— Nuž, otče, a nie som žobráčka, keďže som sa narodila z rodičov otrokov? A nebolo otrokovi napísané: Sila a poctivosť je jeho odevom a bude sa radovať v budúcnosti?

Záblesk nehynúcej lásky vyjasnil mu tvár, keď hovoril: — Boh mi preukázal dobrodenia mnohými spôsobmi, ale ty, Ester, si najväčším prejavom jeho priazne.

— Tak počuj, — riekol jasným hlasom — poviem ti, prečo som sa dnes ráno smial. Keď onen mladík predstúpil pred mňa, zdalo sa mi, že v ňom vidím jeho otca za švárnej mladosti. V duchu som sa mu poklonil. Cítil som, že dni mojich skúšok a práce sú spočítané. Sotva som sa zdržal od plaču. Už som ho chcel vziať za ruku a ukázať mu zisk a povedať mu: — Hľa, toto všetko je tvoje, ja som tvoj sluha, pripravený odstúpiť. Tak by som bol urobil, Ester, ale v tej chvíli preletely mi myslou tri myšlienky, ktoré ma zdržaly od takého počínania. Musím byť istý, že je to syn môjho pána, — to bola prvá myšlienka, potom musím niečo zvedieť o jeho povahe. Koľko ľudí, Ester, čo sa z bohatých rodín narodili, je takých, že v ich rukách je bohatstvo iba kliatbou — odmlčal sa, zafal ruky v päsť a hlas sa mu horlením povýšil — Ester, uvažuj, ako ma mučil Riman, nielen Grátus; nemilosrdní nešťastníci, ktorí vykonávali jeho prvý i posledný rozkaz, boli Rimani a všetci sa rovnako smiali, keď ma počuli kričať.

Pozri, aké zlomené je moje telo. Spomni si na svoju matku v jej osamelom hrobe, zlomenú na duši, ako som ja na tele, uvažuj o utrpení rodiny môjho pána, ak žije, a ako ukrutne bola odstránená, ak je mŕtva. Uváž všetko toto a povedz mi pre lásku, ktorou ťa nebesá zahrňujú, či nemá vlas padnúť alebo kvapka krvi sa vyliť v odvetu za to? Nepovedz mi, ako to niekedy kazatelia robia, nepovedz mi, že pomsta je Pánova. Nevykonáva on svoju vôľu prostredníctvom ľudí, keď trestá alebo osvedčuje svoju lásku? Nemá on viac bojovníkov než prorokov? Nezná jeho zákon: Oko za oko, ruku za ruku a nohu za nohu? Po celé tieto roky myslel som na pomstu, modlil sa o ňu a pripravoval som sa na ňu a kojil som sa trpezlivosťou zo vzrastu svojho obchodu. Sľuboval som si, ako žije Pán, že si niekde obstarám trest na páchatel'a. A keď mladík hovoril, že sa cvičil v užívaní zbrane za istým cieľom, ja som pomenoval ten cieľ, ešte keď vyprával — pomsta! To bola tretia myšlienka, pre ktorú som mlčal a ostal nepoddajným a smial som sa po jeho odchode.

Ester hladila jeho vyschnutú ruku a povedala, ako by jej duch lietal s jeho duchom dopredu za výsledkami: Odišiel. Vráti sa ešte?

— Hej, verný Malluch ho stopuje a privedie ho, keď budem pripravený.

— A kedy to bude?

— Onedlho. Myslí, že všetci jeho svedkovia sú mŕtvi. Žije však ešte jeden a ten ho iste pozná, či je to naozaj syn môjho pána.

— Jeho matka?

— Nie, dcéra. Postavím pred neho toho svedka. Doťiaľ ponechajme túto vec na Pána. Som usatý. Zavolaj Abimelecha.

Ester zavolala sluhu a všetci sa vrátili domov.

DAFNIN HÁJ.

Keď Ben-Hur vykročil z veľkého skladu, dumal, že ho pri pátraní za svojimi milými zastihol nový nezdar. Toto sklamanie bolo tým väčšie, čím drahší mu bol cieľ stopovania. Myšlienka nezdaru zahalila ho pocitom opustenosti, ktorá viac ako čo iné prispieva k tomu, že duša stráca úplne záujem o život. Cez ľudí a cez hromady tovaru predral sa k prístavu, kde divé tône, zatôňujúce hlbokú riekku, doľahly naň pokušením.

Pomaly tečúci prúd zdal sa zastavovať a čakať naň. Ale tu prišlo mu na myseľ, čo povedal cestovateľ. Lepšie byť červom, a pást sa na Dafniných morušiach, ako byť hosťom kráľovským.

Obrátil sa, kráčal rýchle pozdĺž prístavu a navrátil sa do khanu.

— Cesta k Dafne? — začudoval sa sluha na Ben-Hurovu otázku.

— Ešte si tu nebol? Nuž, tento deň pokladaj za najšťastnejší deň svojho života. Nemôžeš zablúdiť. Najbližšia ulica naľavo smerom na juh privedie ťa priamo na horu Sulpia, ovenčenú Jupiterovým oltárom a amfiteátrom. Drž sa tejto cesty až k tretej priečnej ulici, známej ako Herodesovo stĺporadie; tam sa obráť napravo, prejdi cez staré Seleucké mesto k bronzovej Epifanovej bráne.

Tam začína cesta k Dafne; nech ťa bohovia ochra-

ňujú! — Ben-Hur dal sluhovi ešte niektoré pokyny, čo má urobiť s jeho batožinou, a vydal sa na cestu.

Herodesovo stĺporadie našiel ľahko; odtiaľ sa predieral ku bronzovej bráne popod nekonečné mramorové podlubie cez dav ľudí zo všetkých kupeckých národov sveta. Boly asi 4 hodiny, keď vyšiel z brány a ocitol sa v sprievode zdanlivo nekonečnom, kráčajúcom k známej jaskyni. Cesta bola rozdelená na menšie úseky pre peších, pre jazdcov a pre vozy, a z týchto každá ešte pre prichodiacich a pre odchádzajúcich.

Medze týchto menších ciest byly označené nízkym zábradlím, opatreným tu a tam mohutnými podstavcami, z ktorých mnohé niesly sochy. Po oboch stranách cesty tiahly sa široké stuhy trávnikov, sykomorov a letohrádkov, pokrytých révou pre pohodlie ustatých, ktorých po strane, kadiaľ sa odchádzalo, bývalo vždy dosť. Chodníky pre peších byly vydláždené červeným kameňom, cesty pre jazdcov byly však posypané bielym dobre zvalcovaným pieskom, ale nie tak pevne, aby sa kopytá koní a kolesá ťažkých vozov odrážaly ozvenou. Množstvo a rozličnosť vodometov v činnosti budily úžas; to všetko byly dary kráľovských hostí a podľa nich sa menovaly. Táto nádherná cesta tiahla sa o niečo viac než 4 míle z mesta juhozápadne ku bránam jaskyne.

Ben-Hur v svojej skormútenosti skoro ani nespozoval kráľovskú štedrosť, ktorá sa prejavovala vo vybudovaní ulice, ba zpočiatku si ani nevšimával s ním idúceho davu. Podobne ho nepohol ani okolitý ruch. Bol síce hlboko ponorený do myšlienok, ale, aby sme povedali pravdu, cítil trochu samofúbosť, ako každý Riman, ktorý navštevuje provincie priamo od slávností, hýriacich deň čo deň okolo zlatého stĺpa, čo Augustus postavil za stredisko sveta.

Provincia mu teda nemohla poskytnúť nič nového

alebo lepšieho. Preto radšej použil každú príležitosť, aby sa dostal chytrejšie dopredu v spoločnosti, ktorá sa mu zdala pomaly postupovať. Za nejaký čas, čo sa dostal do Heracleia, do predmestia medzi Antiochiou a jaskyňou, začal cítiť únavu, a preto si začal všímať i okolia. Raz dve kozy, vedené krásnou ženou, ozdobenou ako i ony stuhami a kvetinami, upútaly jeho zrak. Potom sa zas poďíval na snehobieleho býka mohutnej postavy, pokrytého čerstvou révou. Na širokom chrbte v koši sedelo nahé dieťa, vytláčajúce šľavu dozretých bobúľ a popíjajúce s obetnými formulami: obraz to mladého Bacha. Ako kráčal, čudoval sa, čie oltáre budú obohatené týmito obetami. Vtom ho predišiel kôň podľa vtedajšieho zvyku s pristrihnutou snehobiелou hrivou s jazdcom v bohatom obleku. Zasmial sa nad shodou pýchy u zvieraťa i u človeka. Potom často obracal hlavu na hrčanie kolies a temný dupot koní; nevedomky sa začal zaujímať o rôzne druhy vozov a vozatajov, zanedlho si začal všímať i idúcich. Videl, že sú každého veku, pohlavia a postavenia a všetci sviatočne vyobliekaní: jedna skupina ľudí bola celá v bielom, druhá zas v čiernom; niektorí niesli práporky, iní horiaci tymián; podajedni fahali sa pomaly, spievajúc hymny, iní pochodovali za zvukov trúb a bubnov. Ak sa každý deň putovalo takto do Dafny, aký to musí byť pohľad na Dafnu samu? Napokon bolo počuť potlesk a radostný výskot. Pozrúc sa smerom, kam ukazovalo mnoho prstov, na hrebeni pahorku zbadal chrámovú bránu posvätnnej jaskyne. Hymny zazneli ešte mocnejším zvukom; hudba hrala rýchlejšie. A Ben-Hur, strhnutý mimovoľne prúdom a podliehajúc všeobecnej dychtivosti, vošiel dnu a zromanizovaný vkusom, kľakol úctivo na mieste.

Za budovou, čo zdobila vchod v čistom gréckom

slohu, našiel sa na širokej rovine, vydláždenej hladkým kameňom. Nepokojný hučiaci dav v najpestrejších farbách odrážal sa okolo neho ešte tým mocnejšie od dúhovej sprchy, striekajúcej z bielych vodometrov. Pred ním vejáravite sa rozbehávaly čisté, bezprašné chodníky po záhrade a za ňou po hore snášal sa závoj bledomodrých pár. Ben-Hur uvažoval, kam by šiel. Vtom zvolala akási žena.

— Krásne, ale kam teraz?

Jej spoločník, ozdobený vavrínom, zasmial sa i odpovedal: — Ale choď, ty barbarka. Tvoja otázka svedčí o pozemskom strachu, a nedohodli sme sa, že všetko také zanecháme v Antiochii i s hrdzavou zemou? Vetry, čo tam dujú, sú dychom bohov. Odovzdajme sa im teda.

— Ale keby sme sa stratili!

— A ty bojazlivá! — v Dafne sa ešte nik nestratil, len tí, za ktorými sa zavrely brány naveky.

— A kto sú to, — pýtala sa ešte s bázňou.

— Tí, čo podľahli čarovnosti miesta a zvolili si v ňom bývať v živote i po smrti. Počúvaj, postavme sa sem, a ukážem ti tých, o ktorých vyprávam!

Po mramorovej dlažbe ozval sa rýchly dupot nôh, obutých v sandáloch. Sprievod sa rozstúpil a niekoľko dievok obskočilo vyprávajúceho a jeho peknú priateľku a daly sa do spevu a tanca za sprievodu malých bubnov, na ktoré samy hraly. Žena sa poľakala, pritúlila sa k priateľovi, ktorý ju privinul k sebe, druhou rukou dával však ponad jej hlavu veselý takt hudbe. Vlasy tanečníc vialy voľne a telá im priesvitaly cez gázové rúcha, ktoré ich sotva zakrývaly. Slová nestačia opísať ten bujný tanec.

Zatančily rýchle do kruhu a odbehly k ustupujúcemu sprievodu práve tak ľahko, ako boly prišly.

— Čo povieš nato? — pýtal sa priateľsky,

— Kto sú to? — dozvedala sa ona.

— Devadasi — kňazky, zasvätené v Apolonovom chráme. Je ich celá armáda. Spievajú v sboroch pri slávnostiach. Toto je ich domov. Niekedy odídu do iných miest, ale všetko, čo tam dostanú, donesú na obohatenie božskej hudby. Pôjdeme už?

O chvíľu títo dvaja boli už preč.

Ben-Hur sa uspokojil s uistením, že ešte nik sa nestratil v Dafne a tak sa i on pustil ďalej, — nevediac kam.

Jeho pozornosť zaujala najprv socha, postavená na krásnom podstavci. Bola to socha centaúra. Nezasvätený návštevník zvedel z nadpisu, že je to práve Chiron, miláčik Apolona a Diany, ktorého vycvičili v umení lovu, v lekárstve, v hudbe a v prorokovaní. Nápis upozorňoval cudzinca aj na to, aby za jasnej noci v určitú hodinu pozeral na isté miesto na nebi, že uvidí mŕtveho žiť medzi hviezdami, kam Jupiter preniesol dobrého Génia.

Ale najmúdrejší z centaurov poučoval ľudstvo ešte aj o iných veciach. V ruke držal svitok, v ktorom boli nasledovné pozoruhodné grécke odseky:

Cestovateľ!

Si cudzinec?

1. Načúvaj hudbu potokov, a neboj sa dažďa vodostrekov. Najady ťa tak naučia milovať.

2. Vítanými vetrikmi sú v Dafne Zefyrus a Auster. Sú milými bohmi života, prinesú ti sladkosti. Keď Eurus veje, vtedy Diana loví niekde ľudí. Keď hŕčí Boreas, ukry sa, lebo Apolo sa hnevá.

3. Tône v háji sú tvoje vo dne; v noci patria Pánovi a Dryadám, nevyrušuj ich.

4. Z lotusu pri brehoch potoka jedz veľmi málo, lebo inak stratiš pamäť, čo znamená, že sa staneš Dafniným dieťaťom.

5. Obiď pradúceho pavúka: to Arachna pracuje pre Minervu.

6. Keby si v Dafninom oku spozoroval slzy, utrhni len púpä vavrínovej haluzy — a umri.

Buď opatrný!

Zostaň a buď šťastný!

Ben-Hur nechal iných, čo sa okolo neho shromaždili, vyložiť tajomné upozornenie a odišiel práve vtedy, keď privádzali bieleho býka.

V koši sedel chlapec a celý sprievod poberal sa za nimi. Potom žena s kozami, za ňou hudobníci s píšťakami a bubnami a napokon tí, čo prinášali dary.

— Kam sa poberajú? — pýtal sa jeden z divákov.

Niektó ho poučoval: — Býk otcovi Jupiterovi, kozy...

— Nepásol kedysi Apolo Admetove stáda?

— Hej, koza Apolovi.

V náboženských veciach, ak hodne obcujeme s ľuďmi rôznych vyznaní, sa akosi ľahko prispôbujeme. Postupne si uvedomíme, že každé náboženstvo má svojich dobrých vyznavačov, ktorí majú právo na našu úctu, ale ktorých nemôžeme ctiť, keď nie sme zdvorilí k ich náboženstvu. Tak sa to stalo i s Ben-Hurom. Ani jeho pobyt v Ríme, ani jeho kroky na galeji nemaly nijaký vplyv na jeho náboženstvo: bol vždy Židom. Ale nepokladal za hriech hľadať krásu v Dafnovej jaskyni.

Táto poznámka nevyklučuje však inú, nasledujúcu: keby mal pricitlivé svedomie, bol by ho tento raz iste umlčal. Hneval sa, ale nie ako vznetlivý človek nad malichernosťou, ani nie ako hlúpy, ktorého hnev pramení

zo zdroja ničoho a stráca sa vo výčitkách a v kľatbe. To bol hnev, vlastný výbušným povahám, vzbudený náhlým zmarením nádeje — vari len sen, v ktorom sa mu i najväčšia blaženosť zdala dosiahnuteľnou. V takom prípade niet prostredníka, čo by nedusil vášň — ide tu o boj s osudom.

Pokročme ešte ďalej do filozofie a povedzme si, že v takom boji by bolo dobre, keby osud bol hmatateľný, že by sa dal odraziť pohľadom alebo úderom, alebo keby osud bol osobou, že by sa s ním dalo hádať. Vtedy by neblahý smrteľník neskončil potrestaním seba samého.

V iných okolnostiach Ben-Hur nebol by prišiel sám k jaskyni, a keby bol i prišiel sám, bol by použil svojho vplyvu v konzulovej rodine a urobil opatrenie, aby neznámy neblúdil zbytočne sem a tam, neznajúc nikoho. Mal by na pamäti všetky zaujímavé miesta a keby si v tomto rozkošnom mieste bol však želal zabiť prázdne dni, bol by mal v ruke odporúčanie na pána toho všetkého, nech to bol ktokoľvek. Takto by sa bol stal nedočkavým, ako kričiaci dav, ktorý ho sprevádzal. Teraz však nemal úctu oproti božstvám v jaskyni, ba nebol ani zvedavý. Blúdil ako slepý človek s trpkým sklamaním, neočakávajúc nič dobrého od osudu, ale vyzývajúc ho k boju. Všetci, hádam, pocítili sme tento stav duše, i keď nie každý rovnako: každý uzná, že to bola nálada, keď vykonal veľké veci so zdanlivým pokojom a každý čitateľ povie: Šťastie pre Ben-Hura, ak hlúposť, ktorá sa ho zmocňuje, je len priateľským šašom s pišťalkou a čiapkou, a nie násilím s ostrým nemilosrdným mečom.

DAFNINE MORUŠE.

Ben-Hur vkročil do hory za sprievodcom. Zpočiatku sa nezaujímal, kam sa poberá s ostatnými. Mal len akési vedomie, že všetci mierili ku chrámom, postaveným v jaskyni, ktoré lákaly najviac zvedavcov.

Teraz, ako speváci sboru začali vyspevovať snivé piesne, Ben-Hur zopakoval si sám sebe: — Lepšie byť červom a pást sa na Dafniných morušiach, ako hostom kráľovým. Po častom opakovaní prebúdza sa dotieravá otázka. Je život v háji naozaj taký šťastný? V čom spočíva jeho pôvabnosť? Leží niekde v hĺbke pokrútenej filozofie? Nájde sa hádam v nejakom čine; je to vec, čo by naše prebudené smysly mohli spozorovať? Každý rok tisíce ľudí opúšťa svet a vstupuje sem do služby. A či našli hľadané šťastie? A keď ho našli, stačilo ono, aby človek zabudol úplne na všetko iné vo svete? Zabudne človek na milé i nemilé? Zmiznú i nádeje v lepšiu budúcnosť, ako i trpké spomienky na minulosť? Ak boly háje také dobré iným, prečo by neboly i jemu? On bol Žid. Či na šťastie pod slnkom má každý právo, okrem detí Abrahámových? I so všetkou svojou schopnosťou začal uvažovať o veci, nestarajúc sa o spev obetníkov a rozhovor spoločníkov.

Nebo mu však neodpovedalo na jeho otázky; bolo belasé, veľmi belasé a plné poletujúcich lastovičiek — taká bola i obloha nad mestom.

Z hôr po pravej strane ovanul ho vzduch, presý-

tený vôňou ruží a horiaceho tymiánu. Zastavil sa s ostatnými, pozorujúc, odkiaľ tento vetrik pofukuje.

— Či je tam nejaká záhrada, — pýtal sa spoločníka.

— To bude skôr kňazská slávnosť — na počesť Diany, Pana alebo horského božstva.

Odpoveď znela v materinskom jazyku, nad čím sa Ben-Hur začudoval.

— Žid? — pýtal sa ho.

Človek odvetil s úctivým úsmevom.

— Narodil som sa na hod kameňom od námestia v Jeruzaleme.

Ben-Hur hodlal zapriať ďalší rozhovor, ale prúd sa hnal dopredu a odstrčil ho i jeho spoločníka stranou s cesty pri hôrke. Zvyčajná halena, palica, hnedá šatka, pripevnená na hlave žltou stuhou a mocná židovská tvár mladíkovi utkvely hlboko v mysli, takže jeho predstava mu z pamäti nevymizne tak ľahko.

Toto sa stalo tam, kde začínal chodník do hôr a kde sa bolo možno ukryť pred veselým sprievodom. Ben-Hur použil túto príležitosť.

Dostal sa najprv do húštie, ktorá sa, nie ako cesta, zdala byť v prírodnom stave, nepreniknuteľná, zatarasená, hniezdo pre divých vtákov. Ale o niekoľko krokov pozoroval účinok starostlivej pánovej ruky. Kríčky boli kvetnaté a ovocné; zem pod sklonenými haluzami pestrila sa najkrajšími kvetmi; ponad ne jasmín vypínal svoje útle pásy. Deň i noc naplňoval sa vzduch vôňou od orgovánov, ruží, ľalií, tulipánov, oleandrov a jahodníkov, všetko to starých priateľov záhrad v údoliach okolo Dávidovho mesta. A aby nič nechýbalo k šťastiu nymfám a najadá, mnohými záhybmi tiahol sa jemne potok cez kvetmi ozdobené tône húštiny.

Ako postupoval z húštiny, zaznievalo po oboch stra-

nách hrkútanie holubov, cukrovanie hrdličiek; drozdy čakaly naňho, až sa k nim temer priblížil, slávik ostal na svojom mieste, hoci prišiel k nemu na dosah ruky; prepelica mu prebehla popri nohách, volajúc na mladé, ktoré viedla a keď zastal, aby prešly zo záhonov, vynorila sa postava medodarných hyacintov so zlatým kvetenstvom. Ben-Hur žasol. Bolo mu dovolené vidieť satyra v jeho dome. Tento tvor podíval sa naňho a bolo vidieť záhradnícky nôž v zuboch; usmial sa, že sa preľakol, a hľa, čaro sa rozplynulo. Pokoj bez strachu — pokoj, všeobecná podmienka — to je všetko.

Sadol si pod citronovník, ktorý v dlhých rázsochách rozťahoval svoje šedivé konáre do prítokov potoka. Hniezdo sýkorky viselo nízko nad bublajúcim potôčkom a z hniezda sa mu malé vtáča dívalo do očí. — Naozaj, to vtáča mi čosi vysvetľuje, pomyslel si. Hovorí: Ja sa ťa nebojím, lebo zákonom tohto šťastného miesta je láska.

Pôvab hája zdal sa mu zrejmým; bol rád a odhodlaný stratíť sa v Dafne s inými. Či by nemohol, opatrujúc kvetiny, kery a pozorujúc vzrast nemých, všade viditeľných krás, či by i on, ako onen muž so záhradníckym nožom v zuboch, nemohol zabudnúť na dni svojho nepokojného života? Ale židovská povaha pomaly začala sa v ňom ozývať. Čaro môže ukojiť niekoľkých ľudí. Akí to boli ľudia? Láska je rozkošná. — Ach, aká milá zámena za tento mizerný stav. Ale či sa tento život skladá len z lásky?

Medzi ním a tými, čo sa tam hnali, bol rozdiel. Tí nemali povinností — ani ich nemohli mať; ale on. —

— Boh Izraela, — zvolal hlasne a skočil na nohy, pričom sa mu rozhorela tvár. — Matka! Tirza! Nešťastná chvíľa, nešťastné miesto, kde som podľahol vášmu pôvabul

Náhlil sa z húštiny a prišiel k prúdu, tečúcemu mohutnosťou rieky medzi zamurovanými brehmi, pretrhnutými tu i tam stavidlami. Po moste nad riekou tiahol sa chodník ponad potok. Ben-Hur sa na ňom zastavil a videl iné mosty, z ktorých dva boli odlišné. Pod nimi sa rozlievala voda do dvoch rybníkov priehľadných ako tóna, poníže valila sa s hukotom so skaly, potom sa hnala ďalej cez rybník a vodopád a tak ďalej, kým ju len bolo možno zazrieť. Mosty, rybníky a zvučiace vodopády hovorily zreteľne, pokiaľ sa to len dalo sledovať, že vykonávajú pánovu vôľu, presne tak, ako on to chce, ako sa očakáva od služobníkov bohov.

S mosta videl pred sebou kraj so širokými dolinami, nepravidelnými vrchmi, s hájmi, jazerami a čudnými domami, spojenými bielymi chodníkmi a žiariacimi potokmi. Údolia sa rozprestieraly v nížine, že by sa po nich mohla rozlíať rieka pre vlahu v suchých dňoch a boli také zelené ako koberce, pretkané kvetinovými záhonmi a poliami. Pokrývaly ich stáda oviec, bielych ani sneh. Hlasy pastierov bolo počuť zďaleka. Ako na svedectvo, že všetko, čo vidí, je posvätené zbožnosťou, pod holým nebom dvíhaly sa mnohé oltáre, a pred každým oltárom stála osoba v bielom rúchu; v bielom odené procesie prechádzaly však pomaly od oltára k oltáru. Polovznesený dym nad oltármi srážal sa v biele oblaky.

Ako by tu v tomto ruchu mohol byť človek šťastný, opojený v pokoji, blúdiac zrakom s predmetu na predmet, s lúky na výšiny, tu váhajúc vniknúť do jaskyne a pozorovať sprievody, potom namáhať sa sledovať chodníky a potoky, ktoré sa strácajú bludne v nejasných diaľavách?

Ach, aký by bol primeraný cieľ takého krásneho okolia. Aké tajomstvá skrývajú sa za takými čudnými

úvodmi. Ako blúdil zrakom začal už chápať, a pomaly sa začal presvedčovať, že výsledok toho všetkého bolo: pokoj vo vzduchu a na zemi, a všade ho to volalo, aby prišiel, ľahol si a odpočinul.

Napokon mu preblesklo umom — jaskyňa bola vlastne chrámom — chrámom bez múrov, siahajúcim ďaleko.

Nikde nevidel niečo takého.

Staviteľ sa netrúpil s plánmi stĺpov, podlubia, rozmerov, zariadenia, alebo s nejakým obmedzovaním eposu, ktorý chcel previesť; stal sa jednoducho sluhom prírody — umenie nemôže ísť ďalej. Vynaliezavý Jupiterov a Calistov syn postavil tak starú arkádiu; a v tejto, ako i v tamtej, vládol grécky génus.

Ben-Hur sa s mosta pobral do najbližšieho údolia.

Priblížil sa ku kľdľu oviec. Páslo ich dievča, ktoré naň volalo: — Poď!

Ďalej na chodníku stál oltár — podstavec z čiernej ruky, pokrytý doskou z bieleho jemne zdobeného mramoru a na doske stál bronzový kahanec s ohňom. Pri oltári zotrvala žena, ktorá, spozorujúc ho, mávala naň vrbovým prútom, a keď sa k nej priblížil, zvala ho: — Poď! — Pokušenie jej úsmevu podobalo sa pokušeniu bujarej mladosti.

Ešte ďalej stretol jeden zo sprievodov; napred kráčalo niekoľko dievčat; boly zahalené iba vencami a spievaly vysokými, prenikavými hlasmi; za nimi šli tmavo opálení chlapci, tiež skoro nahí, tancujúci podľa spevu dievčat; za chlapcami šiel sprievod samých žien, nesúcich v košoch korenie a voňavé masti na oltár — ženy, odeté ľahkým rúchom. Keď ich stretol, podávaly mu ruky a volaly naň: — Poď s nami. — Akýsi Grék spieval z Anakreonta:

„Ja dnes dávam, beriem,

*Ja dnes pijem i žijem,
Dnes si požičiavam alebo žobrem.“*

Ale Ben-Hur poberal sa ďalej a uprostred údolia prišiel potom k nádhernému háju, na mieste, odkiaľ sa pozorovateľovmu oku javil najkrásnejším. Háj sa rozprestieral až ku chodníku, po ktorom kráčal Ben-Hur a lákal ho svojím chládzkom. Cez lístie jagalo sa niečo ako ohromná socha; obrátil sa teda a zamieril do chládzku.

Tráva bola čerstvá a čistá. Stromy neboly husto posádzané a byly z každého domáceho východného druhu, ladne pomiešané s cudzimi z rozličných ďalekých krajov. Tu sa sosskupovaly len palmy, operené ako kráľovné; tam zas smokvone nad vavrínmi s černejším lístím; večne zelené duby vypínaly sa svieže ako cédry vysoké, že by mohly kráľovať na Libanone a popri nich dvíhaly sa morušovníky i pryskyričníky, také krásne, že nezveličujeme, keď povieme, že byly prinesené z raja.

Ukázalo sa, že to bola socha nekonečne krásnej Dafny. Ale Ben-Hur mal sotva kedy podívať sa na ňu čo len zbežne; pri päte podstavca na tigrej kožušine dievča a mladik ležali si v náručíach; pri nich, na zvädnutých ružiach, ležaly nástroje ich služby — jeho sekerá a kosák a jej kôš.

Táto voľnosť ho zarazila. Keď sa vrátil do voňavej húštiny, prišiel na to, že čaro veľkého hája spočívalo v pokoji bez strachu a skoro sa mu poddal. Teraz, v tomto spánku za bieleho dňa — v tomto spánku pri Dafniných nohách — vyčítal novú kapitolu, ktorá znesie len najpovrchnejšiu zmienku. Zákonom miesta bola láska, ale láska bez zákona.

Taký bol ten príjemný Dafnin pokoj.

Toto je cieľ života jej ctiteľov.

Na toto obetujú králi i kniežatá svoje príjmy. Preto si chytré kňazstvo podriadilo prírodu — jej vtákov, potoky, lalie, rieku, prácu mnohých rúk, svätosť oltára a plodnú moc slnka.

Ben-Hur, prenasledovaný týmito myšlienkami, zosmutnel nad zasväteniami vonkajšieho chrámu, najmä nad tými, čo ho svojou prácou udržovali v stave nad pomyslenie rozkošnom. Ako sa našli v tomto postavení, nebolo mu viac tajomstvom, lebo už vedel, čo ich tam zlákať. Niektorí sa dali zlákať akiste sľubom, že ich nespokojný duch nájde večný odpočinok v posvätnej budove, na ktorej okrasu nemali peňazí, preto museli prispieť svojou prácou. Táto trieda ľudí je zvlášť naklonená k dôvere a k bázni, ale k týmto sa nemôže zaradiť veľká väčšina vyznavačov. Apolo mal široké siete s malými očkami a nevedno tiež, čo všetko zachytili jeho rybári; nie preto, že ich nemožno opísať, ale preto, že nemali sa dať zlákať.

Dosť na tom, najväčší počet skladal sa z rozkošníkov tohto sveta a z davu, počtom najväčšieho a nižšieho stavu — z vyznavačov nezakrývanej smyselnosti, ktorej sa oddával celý východ. Neskladali sľuby z úcty k spievajúcemu bohu alebo jeho nešťastnej láske; ani z filozofie, ktorá na pochopenie vyžaduje ticho a ústranie; ani z túžby požívať duchovnú útechu, ktorú poskytuje náboženstvo, ani pre lásku v najsvätejšom smysle. Prečo by sme nepovedali pravdu? Prečo by sme neuznali, že v tom veku boli len dva národy, schopné takého nadšenia, o akom sme práve písali — národ, žijúci podľa Mojžišovského zákona a národ, žijúci podľa Brahmovho zákona.

Len tieto národy boli schopné hlásať: Lepší je zákon bez lásky než láska bez zákona.

Okrem toho sympatia závisí hodne od nálady, v kto-

rej sa práve nachádzame; hnev potlačí pohnutie. Na-
proti tomu sympatia vtedy sa nás zmocní najľahšie,
keď sme so sebou úplne spokojní. Ben-Hur zrýchlil krok
a povzniesol hlavu a hoci nevnímal menej rozkoš oko-
lia, pozoroval ho predsa pokojnejšie, i keď občas s vy-
hrnutou perou: nemohol totiž tak rýchlo zabudnúť, ako
sa rýchlo dal zlákať.

STADIÓN V JASKYNI.

Pred Ben-Hurom šíril sa les cyprusov, z ktorých každý týčil sa vysoko ako stĺp a rovno ako stožiar. Odvážiac sa do zatôneného obvodu, začul veselý hlahol trúb a o chvíľu spozoroval nablízku krajana, ležiaceho na tráve, za ktorým utekal na ceste do chrámu. Človek ten vstal a šiel mu naproti.

— Pokoj nech je s tebou, — riekol prívetivo.

— Ďakujem, — odpovedal Ben-Hur, a potom sa opýtal:

— Pôjdeš so mnou?

— Chcem sa podívať do štádia, ideš tadiaľ?

— Štádium!

— Hej, trúbky, čo si práve počul, svolávaly pretekárov.

— Dobrý priateľ, — riekol úprimne Ben-Hur, — priznám sa ti, že sa v háji nevyznám, a preto, ak mi dovolíš, pôjdem s tebou veľmi rád.

— To ma teší. Počúvaj, to je hrmot vozov. Rozchádzajú sa.

Ben-Hur nejakú chvíľu počúval a potom sa mu predstavil, kladúc svoju pravicu na spoločníkovo rameno. — Som syn Arria, duumvíra, a ty?

— Som Malluch, kupec z Antiochie.

— Nuž, dobre Malluch, trúby, pýcha kolies a nádej na zábavu ma dráždia. Mám akúsi zručnosť v po-

dobných veciach. Nie som neznámy v rímskych palestrách. Poďme na preteky.

Malluch najprv váhal, ale potom chytro povedal: — Duumvir bol Riman a ty máš židovský oblek.

— Šľachetný Arrius adoptoval ma za syna, — odvetil Ben-Hur.

— Už vidím, odpusť.

Keď prešli les, dostali sa do poľa, kde bolo založené závodisko, podobné a rozsiahle ako štádium. Vlastné závodisko bolo posypané mäkkou, zväŕanou a pokropenou prstou a po oboch stranách ohradené povrazmi, natiahnutými voľne na kolmo zabitých oštepoch. Pre pohodlie divákov a tých, čo sa zaujímali viac o tieto podniky, bolo tu niekoľko výstupkov, zatônených veľkými plachtami a opatrených sedadlami v radoch nad sebou. Na jednom výstupe našli miesto i naši prichádzajúci.

Ben-Hur rátal vozy, ako prichádzaly. Bolo ich deväť.

— Chválim pretekárov, — prehovoril v dobrej nálade. — Tu na Východe som si myslel, že sa uspokoja behom v dvojke, ale, ako vidím, túžia po sláve a bežia na kráľovskej štvorke. Pozorujme ich výkony.

Osem štvoriek prešlo popred výstupok; niektoré z nich kráčaly, iné poskakovali a všetky boli nezvyčajne riadené. Deviata hnala sa za nimi plným tryskom. Ben-Hur zvolal radostne.

— Bol som, Malluch, v cisárskych maštaliach, ale pri Abrahámovi, blahej pamäti našom otcovi, nikdy som nevidel také.

Posledná štvorka hnala útokom, a spôsobila medzi ostatnými zmätok. Nieкто na výstupku skríkol. Ben-Hur sa obrátil a videl starca, stávajúceho s vyššieho sedadla, so zafatou a zdvihnutou pästou. Keď vstal, oči

mu divo iskrily a dlhá biela brada sa mu hodne triasla. Niektorí diváci okolo neho začali sa mu smiať.

— Mali by mať ohľad aspoň na jeho šediny. Kto je to? — pýtal sa Ben-Hur.

— Mocnár z púšte, niekde spoza Moaby, majiteľ čried tiav a koní, pochádzajúcich vraj od faraónových bežcov. Šejk Ilderim je jeho meno.

Takto odpovedal Malluch.

Medzitým sa pohonič namáhal utíšiť štvorku, ale márne. Každý neúspešný pokus podráždil ešte viac šejka.

— Abaddon, chyť sa ich! — zajačal šejk. — Bežte, lefte! počujete, deti moje? — volal na svojich pomocníkov, asi z jeho kmeňa.

-- Počujete? To sú dietky púšte ako vy sami. Újmite sa ich chytro!

Zvieratá sa ešte viac splašili.

— Nešťastný Riman! — a šejk pohrozil pästou na pretekára. — Neprisahal pri všetkých pangartoch jeho latinských bohov, že ich uvládze? Preč ruky od nich — preč, vravím! Prisahal, že poletia rýchlo ako orly a ticho ako ovečky. Nech je prekliaty on — nech je prekliata i mať luhárova, ktorá ho zve synom. Podívejte sa na ne — nezaplatiteľné! Nech sa len jedného dotkne bičom, a -- veta mu zanikla v besnom škripaní zubov. Aspoň jedno slovo im povedzte niektorí z vás — jediné slovo piesne, čo vám vaše matky pod stanom spievaly. Ja sprostý, že som dôveroval Rimanovi.

Niektorí odvážnejší starcovi priatelia postavili sa medzi neho a jeho kone, a tento úskok podaril sa tým lepšie, že starcovi došiel dych.

Ben-Hur cítil so starcom, lebo mu porozumel. Nie len pýcha z majetku alebo starosť o výsledok pretekov rozrušily tak patriarchu. Keď uvážil jeho smýšľanie

*Ben-Hur sa obrátil a videl starca, stávajúceho s vyššieho
sedadla, so zafatou a zdvihnutou pästou . . . (str. 259.)*

o neoceniteľnosti koní, Ben-Hur sa presvedčil, že šejk lipne ku svojim koňom s vášnivou láskou.

Boly to samé peje, bez škvrny, jeden ako druhý, a takej úmernej postavy, že sa zdaly menšie, ako boly v skutočnosti. Jemné uši stály im na malých hlavách; hlavy boly široké a plné medzi očami; nozdry pri nadúvaní ukazovaly takú červenú sliznicu, že vyzerala ako plameň; krky boly oblúkovito ohnuté a pokryté hebkou hrivou, takou hojnou, že padala na plecía a na prsia, štica však boly v peknom súlade, ako trepotajúce hodvábne stužky; nohy od kolien dolu boly ploché ako dlaň, ale nad kolenami boly zaokrúhlené mocnými svalmi, akých bolo treba, aby uniesly súmerné pevné drieky; kopytá boly ako kalichy vyhladeného agáta. Keď sa spínaly alebo hádzaly, bily do vzduchu a niekedy i do zeme lesklými, čiernymi, hustými a dlhými chvostami. Šejk vravel, že sú nezaplatiteľné a mal pravdu.

Pri tomto druhom a dôkladnejšom prezrení uvedomil si, v akom pomere sú tieto kone k svojmu pánovi. Vyrástly pod jeho starostlivým okom, staral sa o ne vo dne, sníval o nich ako o svojej pýche v noci; prebývaly s ním i s jeho rodinou pod čiernym stanom, postavenom na nezatônených ňadrách púšte, ako jeho milované deti. Starec priviedol svoje miláčky do mesta, aby mu pomohly zvíťaziť nad pyšným a nenávideným Rimanom, nikdy nepochybujúc, že zvíťazí, len aby našiel spoľahlivého znalca, čo by sa ich ujal, znalca nielen obratného, ale nadaného, žeby porozumel ich bujnoscť. Nemohol, ako chladnejší obyvatelia západných krajín, vyhlásiť vozataja za nesúceho a zdvorile ho prepustiť. Ako Arab a šejk musel vybuchnúť a naplniť vzduch krikom. Kým sa patriarcha vykričal, okolo tucet rúk chytilo kone za zubadlá a zastavilo ich. Asi v tú istú chvíľu na závodíšti zjavil sa iný voz, a na rozdiel

od ostatných vozataj, voz i kone vyzeraly ako v cirkuse v deň poslednej skúšky. Bude teda vhodné, keď čitateľa oboznámime s úpravou závodiacého voza.

Nie je zaiste ťažko predstaviť si povoz, známy nám všetkým ako klasický voz. Stačí, keď si predstavíme káru s nízkymi kolesami, so širokou nápravou, na ktorej spočíva truhlík, otvorený na zadnom konci. Tak vyzeral najstarší vzor. Časom prišiel umelecký duch, siahol na hrubý stroj a zdokonalil ho na krásny predmet — v akom si napríklad naša obrazivosť predstavuje zoru, vystupujúcu pred úsvitom.

Pretekári starých národov, práve takí prehnaní a slávybažní ako ich potomci dnes, svoje najjednoduchšie spriahnutie menovali dvojkou a najlepšie štvorkou; s touto poslednou závodili na olympských slávnostných hrách a na slávnostiach podľa ich vzoru zostavených.

Títo odvážni pretekári zapriahali svoje kone najradšej do jedného radu, jedného vedľa druhého; aby ich rozoznávali, dvoch najbližších k oju volali jarmovými bežcami a druhých dvoch, po pravej i po ľavej vonkajšej strane, bočnými. Boli tiež presvedčení o tom, že najvyššiu rýchlosť možno dosiahnuť najväčšou voľnosťou; preto mávali osobite jednoduchý postroj; v skutočnosti bol len chomút, pobočky, opraty a kantár. Aby kone mohli zapriahnuť, na koniec oja pribili úzke jarmo alebo priečku, s remeňmi, prevlečenými cez krúžky; na konci jarma toto všetko sopáli chomútom. Postrany priečky pripáli k riadu; postranky vonkajších koní k vrchnému okraju vozového truhlíka. Potom ostaly už len opraty, ktoré z novovekého hľadiska boli tiež podivuhodnou časťou riadu. Pre opraty bol upevnený veľký kruh na konci oja. Vozataj uviazal najprv konce oprát ku kruhu a tak ich rozdelil, aby na každého koňa

pripadla jedna oprata, pretiahnutá cez krúžok k zubadlu na vnútornej strane kantára.

Tento všeobecný opis doplní si čitateľ, keď bude pozorne sledovať nasledujúci príbeh.

Ostatných pretekárov obecenstvo privítalo ticho; len posledný bol šťastnejší. Ako sa približoval k výstupku, jeho postup privítalo obecenstvo hučným prejavom obdivu, tleskaním, volaním na slávu, ktorého cieľom bolo sústrediť pozornosť výhradne naňho. Jeho kone pri oji boli čierne, postranné však biele. Podľa predpisov rímskeho vkusu všetky štyri boli zohavené, chvosty mali totiž odstrihnuté a na dovŕšenie barbarstva ich ostrihané hrivy boli rozdelené na uzly, stiahnuté červenými a žltými stuhami.

Cudzinec dorazil napokon na miesto, kde jeho voz bolo dobre vidieť s výstupkov, a veru už jeho voz zaslúžil si sám onu pochvalu. Kolesá boli opravdivým divom. Pevné ráfy vylešteného bronzu zosilňovali kolesá, ináč veľmi ľahké; špice boli zo slonoviny, zasadené prirodzeným ohybom na vonok na zväčšenie vypuklosti, ktorú i vtedy práve tak ako teraz, pokladali za dôležitú. Bronzové obruče upevňovali čiastky z vylešteného ebenového dreva. Náprava bola ozdobená mosadznými hlavami tigrov, ceriacich zuby, a korba bola opletená z pozlátených prútov.

Krásne kone a nádherný voz upútaly Ben-Hurovu pozornosť, že sa na ne díval so vzrastajúcim záujmom.

Kto to mohol byť?

Vtedy Ben-Hur nevidel ešte tomuto človekovi do tváre, ba nevidel ani jeho plnú postavu, ale jeho zovňajšok i pohyby boli mu známe, a vzrušily v ňom ostrú spomienku na dávnu minulosť.

Kto to len mohol byť?

Kone sa približovali klusom. Podľa kriku a podľa

nádherného voza mohlo sa usudzovať, že to bude nejaký vplyvný úradník alebo niektorý zo známych kniežat. Také vystupovanie neprotivilo sa vysokej hodnosti. Často sami králi zápasili o listovú korunu, ktorou sa odmeňovalo víťazstvo. Nezabúdajme, že Nero i Commodus zúčastnili sa s vozmi na pretekoch. Ben-Hur sa zdvihol, predral sa dolu až k samému zábradliu pred nižšie sedadlo výstupu. Bol zvedavý a dychtivý.

Takto mohol priamo pozorovať zápasníka a jeho spoločníka, známeho v klasickej reči ako myrtilus. Na túto hodnosť mali právo len veľmožovia s náruživosťou pre dostihy. Ben-Hur videl iba vozataja, stojaceho rovno s opratami, okrútenými niekoľko ráz okolo tela — švárna postava, sotva zakrytá jasnočervenou tunikou; v pravicí držal bič, vo zdvihutej a trochu natiahnutej ľavicí zas štvoro oprát. Bol to výjav milý a jarý. Slávyvolanie a potlesk prijímal chladne. Ben-Hur bol ako omráčený — pud a pamäť ho neopustily — vozatajom je Messala.

Výber koní, nádhera voza, jeho vlastné vystupovanie — najmä jeho chladné, ostré orlie rysy dobyly jeho krajanom panstvo po celom svete na mnoho pokolení. Ben-Hur poznal, že Messala sa nezmenil, že je ako preddávnom hrdý, plný sebadôvery, smelý, ctižiadoslivý a pohľadavý.

KASTILSKÝ PRAMENĚ.

Keď Ben-Hur sostúpil na schody výstupku, vztýčil sa akýsi Arab na najnižší stupeň a volal:

— Ľudia z Východu a zo Západu! Dobrý šejk Ilderin vás pozdravuje. Vystupuje so štyrmi koňmi, potomkami to miláčkov múdreho Šalamúna, proti najlepším. Potrebuje veľmi mocného muža, aby ich poháňal. Kto ich poženie k jeho uspokojeniu, bude bohate odmenený. Tu-tam v meste i v cirkuse a vôbec kde sa schádzajú najmocnejší, oznámte toto jeho vyzvanie. Tak hovorí môj pán, šejk Ilderim Veľkodušný.

Medzi divákmi pod šiatrami vyzvanie spôsobilo veľmi značný rozruch. V noci budú potom o ňom uvažovať a rozhlásia ho v športových antiošských kruhoch. Ben-Hur sa zarazil, podíval sa rozpačite raz na hlásateľa, druhý raz na šejka. Malluch myslel, že Ben-Hur príjme vyzvanie, ale uľavilo sa mu, keď sa obrátil k nemu s otázkou: — Kam pôjdeme? — Dôstojný Malluch mu odvetil so smiechom. — Keby si chcel byť ako ostatní, čo prvý raz zavítajú do jaskyne, tak by si išiel rovno dať si vyložiť budúcnosť. — Moje šťastie, vravíš? I keď tá rada nie je úplne úprimne mienená, poďme ihneď k bohyni.

— Nie, Arriov syn, títo ctitelia Appolona vedia lepšie vykladať. Nepovedia ti Pytine alebo Sybiline slová, ale predajú ti čistý papyrusový list, práve utrhnutý, požiadajú ťa namočiť ho do vody istého zdroja. Tu sa ti

na ňom ukáže verš, z ktorého sa dočítaš o svojej budúcnosti.

Výraz zvedavosti zmizol Ben-Hurovi s tváre.

— Sú ľudia, ktorí sa nemusia starať o budúcnosť,
— prehovoril smutno.

— Tak pôjdeš radšej do chrámu?

— Chrámy sú grécke, však?

— Vraj.

— Heléni boli učiteľmi krásneho umenia; ale v staviteľstve pestujú strnulú krásu miesto rozmanitosti. Všetky ich chrámy sú toho istého slohu. Ako voláte ten prameň?

— Kastilia.

— Ó ten je známy po celom svete, tak poďme.

Malluch pozoroval pri chôdzi svojho spoločníka a zbadal, že ho aspoň na chvíľu opustila dobrá nálada. Okoloidúcich si nevšímal; podivné diela popri ceste, kadial sa poberal, ho nezaujímaly. Šiel bez slova, ba skoro smutný, a pomaly, pamätal totiž na Messalu. Zdalo sa, ako by ho to len pred hodinou drsná ruka bola vyrvala z náručia matky, ako by to len pred hodinou Riman bol zapečatil brány domu jeho otcov. Spomínal, ako v najväčšej svojej biede — ak sa to tak môže povedať — na galejách okrem svojej práce myslel skoro vždy iba na pomstu, ktorej stredom bol Messala. Často si vravel, že Gratus mu môže uniknúť, ale Messala nikdy nie. A aby upevnil svoje predsavzatie a svoje odhodlanie, opakoval si otázku: Kto nás vydal prenasledovateľovi? a keď som ho prosil o pomoc — nie pre seba — kto sa mi posmieval a odišiel s úšľabkom? A vždy končil rovnako: keď sa s ním stretnem, tak nech mi pomáha Boh môjho národa — pri zvláštnej pomste!

A teraz sa s ním môže stretnúť!

Keby Ben-Hur bol našiel Messalu v chudobe, v ne-

šťastí, boly by ho prenikaly vari iné city. Ale nebolo tomu tak. Našiel ho viac než bohatého; skvel sa v šťastí ako zlato na slnci.

Tak sa zdalo, že Malluch jeho náladu pokladal za chvíľkovú rozmrzelosť, ale v skutočnosti vzbudilo ju rozmýšľanie, kde a ako sa stretne so svojim protivníkom.

Neskôr zabočili do dubového stromoradia, kadiaľ v skupinách prechádzali ľudia hore dolu; tu chodci a jazdci, tam ženy v nosidlách, nesených otrokmi. Tu a tam zahrčal voz ako hrom.

Na konci stromoradia zostupovalo sa po malom svahu na rovinu, kde po pravej strane strmily sa bralá a po ľavej strane rozširovala sa lúka v jarnej sviežosti.

Potom uvideli kastilský prameň.

Keď sa Ben-Hur pretlačil cez dav na to miesto, spozoroval vystrekovanie sladkej vody, vylievajúcej sa cez chrbát balvanu do nádrže z čierneho mramoru. Odtiaľ po dlhom penení a kypení stratila sa ako v nálevke. Pri nádrži pred nízkym podlubím, vytesaným do tvrdej skaly, sedel kňaz. Starý, s bradou, s vráskami a s kapucňou na hlave — dokonalý typ pustovníka. Z počínania prítomných nemohlo sa uhádnuť, čo ich vlastne zaujíma, či prameň vždy striekajúci a či kňaz. Kňaz počúval, videl, oni sa dívali naňho, on neprehovoril však ani slova. Zakaždým žmurkol, chytrácky vybral peniaze a vydal papyrus.

Kupujúci ponáhľal sa namočiť papyrus do prameňa. Potom kvapkajúci list podržal proti slnku, a za odmenu dostal na ňom veršový nápis; a sláva prameňa málokedy utrpela chudobou obsahu verša. Než Ben-Hur mohol prečítať výrok, cez lúku spozoroval prichádzať spoločnosť, ktorá vzbudila v ňom zvedavosť.

Najprv zbadal ľavu, vysokú, snehobielu a osedlanú.

Za favou videl dvoch iných jazdcov s dlhými kopiami.

— To je čudná fava, — prehovoril jeden zo spoločníkov.

— Prichádza hádam nejaké knieža zďaleka, — dodal druhý.

— Ba vari kráľ.

— Keby sa niesol na slonovi, povedal by som, že je to kráľ.

Tretí mal však úplne inú mienku.

— Tava a biela fava! — prehovoril vážne. — Pri Appolonovi! Tamti dvaja, ktorých vidíte prichádzať — nie, nie sú ani králi, ani kniežatá, to sú ženy.

Medzitým prišli cudzinci.

Tava splnila všetky nádeje, čo sa do nej skladaly. Z cudzincov pri prameni, ani len z tých najvzdialenejších končín nevidel ešte väčšie mohutnejšie zviera. Také čierne veľké oči, podivne jemná lybká srst, pružné nohy, ktoré, keď sa zdvihly, boly také tiché pri jazde. Nik v živote nevidel ešte podobného dromedára. A ako mu pekne slušal ten hodvábný koberec a všetok ten ozdobený zlatý riad a tie zlaté ozdoby na nádhernom stane. Hukot strieborných spiežovcov a ľahká chôdza dopĺňovaly tento nádherný zjav.

Ale kto boli onen muž a žena v búde?

Oči všetkých upieraly sa na nich so zvedavosťou. Či dotýčny bol kniežaťom a či kráľom, to filozofovia medzi prítomnými nemohli rozhodnúť, lebo čas nemá ohľad na osobu. Keď zbadali jeho chudú, vpadnutú tvár, ako by zahrabanú do ohromného turbánu, a jeho pleť, pripomínajúcu múmiu, že nemohli uhádnuť ani jeho národnosť, pocítili také veľké ufavenie, že ľudský život má svoje medze ako pre mladého, tak i veľkého. Jediné na ňom, čo mohlo vzbudiť závisť, bol šál.

Žena sedela po orientálsky v záplave šatiek a výšiviek, jemných nad pomyslenie. Nad lakťami mala navinuté náramky v podobe svinutých hadov, spojené s obrúčkami a nad pästou zlatými spojkami. Jej ruky boli ináč nepokryté a mali zvláštnu prirodzenú krásu, dovršenu útlými prstami detského tvaru. Jedna ruka spočívala na vonkajšej strane sedadla, stavajúc na obdiv tenké prsty, skvelé prstene a zafarbené nechty, že sa menily do ružova ako perleť. Na hlave mala voľnú sieťku, posiatu korálovými ružencami a prepletanú peniazkami, zvanými slniečkami, z ktorých jej niektoré presahovali na čelo, iné jej zas však padaly na chrbát, kde sa tratily v jej bohatých, hladkých belasočiernych vlasoch, ktoré vynikaly už samy nesmiernou krásou a nepotrebovaly sa zahaľovať, ale iba chránif pred slnkom a prachom. Zo svojho povýšeného sedadla dívala sa na ľudí pokojne, milo, a zdala sa ich skúmať s takým záujmom, že si nebola vedomá toho, že vzbudzuje obdiv. Okrem toho, čo bolo veľmi nezvyčajným, ba hrubým priestupkom zvykov žien z vyšších kruhov, na okolo stojacích dívala sa s odkrytou tvárou.

Napohľad bola to krásna tvár, mladistvá, slabo zokrúhlená, plete ani bielej, ako u Grékyň, ani červenkastej, ako u Galliek, ani hnedej ako u Rimaniek, ale opálená od slnka Horného Nilu s tak priesvitnou kožou, že cez ňu prerážala krv na celej tvári a na čele nadobúdala podobu skoro horiacej lampy. Prirodzene veľké oči, boly natreté na čierno, ako sa to na Východe robí od nepamäti. Ústa boly mierne otvorené, a ukazovaly zuby skvostnej belosti. Ku všetkým týmto prednostiam čitateľ nech pridá ešte dojem, spôsobený hrdým nesením malej hlavy, klasického tvaru na dlhej, nachýlenej krásnej šiji — dojem, ktorý môžeme popísať iste slovom — kráľovský.

Ako by dosť nakochaná pohľadom na obecnstvo a miesto, krásna bytosť prehovorila pohoničovi — Abesínčanovi nad mieru složitej postavy a po pás nahému —, ktorý doviedol favu bližšie ku prameňu a pohnul ju, aby si kľakla. Potom mu podala pohár, ktorý naplnil z nádrže. Vtom rachot kolies a dupot koní v rýchлом behu prerušily ticho, ktoré si vynútila jej krása, a diváci vo veľkom zdesení rozbehli sa na všetky strany.

— Riman nás chce všetkých podláviť. Pozri sa! — kričal Malluch na Ben-Hura, dávajúc mu pritom i príklad rýchleho úteku.

Ben-Hur sa podíval, odkiaľ zaznieval rachot a spozoroval Messalu v jeho voze, ženúceho štvorku rovno do zástupu. Tento raz videl ho zblízka a priamo.

Keď sa spoločnosť rozutekala, fava sa ocitla v nebezpečenstve, nekrytá pred Messalom, ale zostala predsa na mieste, hoci i živšia. Kopytá sa jej už-už dotýkali, ale ona so zavretými očima nekonečna prežvykovala s pocitom bezpečnosti, aký sa dá vypestovať len dlhoročnou priazňou pána. Abesínčan sa triasol od strachu. Starec v stánku chystal sa na útek, ale tomu odporoval jeho vysoký vek a vedomie dôstojnosti, na ktorej si toľko zakladal. Žena sama nemala sa už kedy zachrániť. Ben-Hur stál najbližšie pri nich a zvolal na Messalu.

— Stoj! Podívaj sa, kam ideš. Nazad, nazad.

Patricij sa zasmial srdečnou veselosťou; Ben-Hur, keďže už nebolo iného východiska, skočil medzi kone a trhol za zubadlá ľavého bežca pri oji a jeho postranného súdruha. — Rímsky pes! Tak málo si vážiš ľudský život? — volal zo všetkých síl. Oba kone, ktoré držal, sa sopäly a strhly i ostatných dvoch do zákruty; oje sa nahnulo a s ním i voz. Messala len-len že nevyletel, jeho úslužný myrtillus zvalil sa však na zem ako

kus dreva. Diváci, keď si uvedomili, že nebezpečenstvo pominulo, dali sa do hlasitého smiechu.

Tu sa ukázala neporovnateľná surová odvážnosť Odvinul si opraty s tela, odhodil ich stranou, soskočil s voza, pobíšiel okolo dromedára, poďíval sa na Ben-Hura a prehovoril čiastočne k starcovi a čiastočne k žene.

— Prepáčte, prosím vás, prepáčte mi obaja. Som Messala a na starú mater zem prisahám, že som nevidel ani vás, ani vášho dromedára. Pokiaľ sa týka týchto dobrých ľudí — dôveroval som vari priveľmi svojej obratnosti. Chcel som sa im vysmiať — teraz sa oni mne smejú. Nech mi to slúži na zdravie!

Dobrácky, bezstarostný pohľad a pohyb smerom k divákovi srovnali sa dobre s jeho slovami. Aby počuli, čo povie ďalej, všetci stíchli. Zaistiac si víťazstvo nad hlavnou silou porazených, dal znamenie svojmu spoločníkovi zatiahnuť, zatisnúť voz do bezpečnej vzdialenosti a dal sa smelo do rozhovoru so ženou.

— Ide ti tuná o tohto dobrého človeka, ktorého odpustenie, ak ho neobsiahnem teraz, budem vyprosovať ešte dôkladnejšie. Si jeho dcérou, však.

Neodpovedala mu.

— Pri Pallade, aká si krásna! Daj pozor, aby Appollo nevidel v tebe svoju stratenú milenku. Ktorá krajina sa môže asi pýšiť, že je tvojou matkou? Neodvracaj sa. Pomerme sa. Z oka ti žiari indické slnko. Do kútikov tvojich úst vložil ti Egypt svoje známky lásky. Krásna pani, neobráť sa k onomu otrokovi, pokiaľ mi nepreukážeš milosť. Povedz mi aspoň, že mi odpúšťaš.

Tu ho prerušila.

— Buď taký dobrý, poď sem, — usmiala sa na Ben-Hura, nakloniac k nemu pôvabne hlavu.

— Naplň, prosím ťa, tento pohár, — poprosila Ben-Hura.

— Môj otec je smädný.

— Som tvojím najoddanejším sluhom.

Ben-Hur sa obrátil, aby jej preukázal túto službu a takto sa stretol zoči-voči s Messalom. V očiach Žida zaiskrila vyzývavosť, v očiach Rimana dobrá nálada.

— Ó cudzinka, taká krásna ako ukrutná, — prehovoril Messala a zakýval jej rukou. — Ak ťa neziska Apolo, vrátim sa k tebe. Neznajúc, odkiaľ pochádzaš, nemôžem menovať bohov, ktorým by som ťa odporúčal, tak pri všetkých bohoch odporúčam ťa — sebe.

Zbadajúc, že myrtilus utišil štvorku a pripravil všetko na odchod, vrátil sa k vozu. Žena sa dívala milo za ním, ako odchádzal. Od Ben-Hura prijala pohár vody a podala ho otcovi. Potom, keď sa napil, povzniesla pohár k svojim ústam a pokloniac sa, odovzdala ho Ben-Hurovi. Nebolo ešte takej jemnej a milej poklony.

— Podrž si ho, prosíme ťa! Prináša so sebou požehnanie. Dromedár hneď vstal a keď sa už dával na odchod, stavec zvolal: — Pristúp sem.

Ben-Hur úctivo prikročil.

— Poslúžil si dnes dobre cudzincovi. Je len jeden Boh. V jeho sv. mene ti ďakujem. Som Baltazár, Egypťan. Vo veľkom palmovom sade v stanoch za dedinou Dafne v tóni paliem prebýva šejk Ilderim Veľkodušný, a my sme jeho hostia. Vyhľadaj nás tam. Privítame ťa srdečne.

Ben-Hur zostal stáť, udivený nad jasnosťou starcovho hlasu a nad jeho ctihodným chovaním. Ako sa díval za týmito dvoma odchádzajúcimi, zbadal Messalu. Odchádzal, ako bol prišiel, veselo, bezstarostne a vyzývavo.

ROZHOVOR O DOSTIHOCH.

Ľuďom sa najistejšie znepácame všeobecne vtedy, keď sa správame dobre, a oni zle. Šťastnou výnimkou tohto pravidla bol Malluch. Týmto prípadom, ktorý sa práve odohral, Ben-Hur získal uňho na úcte, lebo mu musel priznať odvážnosť i obratnosť. Keby sa mu podarilo nahliadnuť ešte do mladíkovho života, tento deň by bol svojmu pánovi Simonidovi preukázal dobré služby.

Doteraz sa mu podarilo zistiť len dve okolnosti: Že Ben-Hur bol Žid a adoptovaný syn slávneho Rimana. Pomaly sa v bystrej vyzvedačovej mysli začínal vytvárať druhý a to veľmi dôležitý dôsledok: medzi Messalom a synom duumvíra bola akási súvislosť. Ale čo to vlastne bolo? — a ako sa to dá dokázať? Nech sa usiloval, ako chcel, túto otázku nemohol rozriešiť. Z najväčších rozpakov vytiahol ho však Ben-Hur sám. Položil mu pravicu na plece a odtrhol ho od zástupu, ktorý už obracal svoj zreteľ k šedivému starému kňazovi a jeho tajomnému prameňu.

— Dobrý Malluch, — povedal zastaviac sa, — môže človek zabudnúť na matku?

Otázka bola náhla a bez úvodu a preto takého druhu, že uvedie človeka do rozpakov. Malluch pohliadol Ben-Hurovi do tváre, ako by z nej chcel vyčítať, čo si asi myslí, ale uvidel v nej len dve jasné červené škvrny na líciach a v očiach ako by stopy po zadržaných

slzách. Potom odvetil „nie“, dodajúc horlivo „nikdy“, a o chvíľu, keď už prichádzal k sebe: „Ak je Izraelita, tak nikdy! — A keď už úplne prišiel k sebe — v synagóge som sa učil najprv žalmy, potom výroky Sirachovho syna, „Cti otca svojho zo všetkej svojej duše a nezabudni na utrpenia svojej matky.“

Červené škvrny na Ben-Hurovej tvári stemnely. — Malluch, tieto slová pripomínajú mi detský vek a vydávajú o tebe svedectvo, že si pravoverný Žid. Verím, že ti môžem dôverovať.

Ben-Hur pustil rameno, ktoré bol držal, a shrnúc do rúk rúcho, čo mu zahaľovalo prsia, položil ruku na srdce, ako by chcel zakryť bolesť, ktorá ho svierala.

— Môj otec — prehovoril, — bol dobre známy a ctený v Jeruzaleme, kde býval. Moja matka, keď umrel, bola v plnom kvete ženských rokov, a nestačí povedať o nej, že bola dobrá a krásna. Na jej jazyku bol napísaný zákon láskavosti a jej skutky boli chválené všade a usmievala sa budúcnosti. Mal som malú sestru, a toto bola naša rodina. Boli sme všetci takí šťastní, že aspoň ja som nikdy nepochyboval o pravdivosti rabínovho výroku. Nešťastie pristihlo raz istého vznešeného Rimana, keď popri našom dome viedol kohortu; legionári nám vylámali brány, vtrhli dnu a zajali nás. Odvtedy nevidel som ani matku, ani sestru. Nevieam, či sú živé a či mŕtve. Nevieam, čo sa s nimi stalo. Ale, Malluch, ten chlap tam v tom voze bol pri rozlúčke. On ma vydal lapačom. On počul moju matku, ako prosila za svoje deti, ale on sa smial, keď nás ťahali. Nemožno povedať, čo utkvie viac v pamäti, či láska, a či nenávisť. Dnes som ho spoznal už zďaleka — a Malluch...

Chytil poslucháča znova za rameno.

— A Malluch, on zná a nosí so sebou tajomstvo, za ktoré by som položil život; on môže povedať, či žije,

kde sa zdržuje a v akom stave sa nachádza; či ona — nie ony — mnoho žiaľu urobilo z dvoch jednu — či ony umrely, mohol by povedať, kde a ako umrely a kde nájdem ich kosti.

— A nevyzradí ti to?

— Nie!

— Prečo?

— Ja som Žid, a on Riman.

— Ale Rimania majú jazyk a Židia, i keby sa nimi opovrhovalo čo najviac, vedia ho rozviazať.

— I keď ide o takého, ako je on? — Nie. Okrem toho ide tuhá o štátne tajomstvo. Všetko bohatstvo môjho otca bolo skonfiškované a rozdelené.

Malluch pokýval trochu hlavou, ako by uznával dôvody; potom sa znova pýtal: — Poznal ňa?

— Nemohol. Bol som odsúdený na smrť a dlho ma už pokladá za mŕtveho.

— Čudujem sa, že si ho neudrel, — prehovoril Malluch v návale hnevu.

— Bol by som sa takto zbavil jeho dobrej služby. Musel by som ho zabiť a mŕtvy, ako vieš, zachováva tajomstvá ešte lepšie než vinný Riman.

Človek, ktorý mal toľko čo pomstiť, a nepoužil predsa vhodnú príležitosť, spoliehal sa iste na budúcnosť alebo mal nejaký lepší prostriedok v pohotovosti. Touto myšlienkou zvýšil sa Malluchov záujem. Prestal byť tajným vyzvedačom, čo i viazaný inému povinnosťou. Ben-Hur si vskutku zaslúžil, aby si ho všimol pre neho samého. Inými slovami: Malluch sa hotovil slúžiť mu dobrovoľne a z úcty.

Po krátkom mlčaní Ben-Hur začal znova.

— Nechcel by som mu vziať život, dobrý Malluch. Že prechováva tajomstvo, je mu aspoň teraz ochranou

proti tomu najkrajnejšiemu kroku. Ale môžem ho potrestať, a keď mi pomôžeš, pokúsim sa o to.

— Je Riman, — odvetil Malluch odhodlane, a ja som z Judovho kmeňa. Pomôžem ti. Keď chceš, môžeš ma sprisahať — najslávnejším spôsobom.

— Podaj mi tvoju pravicu, to mi postačí.

Keď sa ich ruky boly rozlúčily, Ben-Hur povedal s ľahkým srdcom: — Nesverím ti ťažkú úlohu, priateľu; nebude sa to protiviť ani tvojmu svedomiu. Poďme.

Pohli sa cestou napravo cez lúku, o ktorej sme sa zmienili, že Ben-Hur sa po nej priblížil k prameňu. Ben-Hur prerušil prvý mlčanie.

— Poznáš šejka Ilderima Veľkodušného?

— Poznám.

— Kde je palmový háj? alebo radšej, Malluch, ako ďaleko je ten háj od dediny Dafne?

Mallucha sa zmocnila pochybovačnosť; pripomenul si roztomilú priazeň, prejavenu onou ženou Ben-Hurovi a čudoval sa, že ten, ktorému tkvie na mysli starosť o matku, ide podľahnúť svodom lásky. Ale predsa len odpovedal: — Palmový háj leží za dedinou asi 2 hodiny koňmo a hodinu na rýchlej ľave.

— Ďakujem ti; a posluž mi ešte jednou zvesťou. Boly hry, o ktorých si sa mi zmienil, vyhlásené všade? A kedy sa začnú?

Otázky tieto boly významné a ak Malluchovi nevrátily dôveru, dráždily aspoň jeho zvedavosť.

— O hej, budú veľmi slávne. Prefekt je bohatý a mohol by ľahko oželiť svoje miesto, ale, ako to už býva pri úspešných ľuďoch, jeho láska k bohatstvu sa vôbec nezmenšila, a aby si získal priateľa pri dvore, keď nie niečo viac, musí sháňať zábavy pre konzula Maxencia, ktorý zavíta sem dokončiť prípravu ťaženia proti Partom. Že prípravy vyžadujú peniaze, to vedia dobre

antiošskí občania zo skúsenosti a tak im bolo povolené pripojiť sa k oslavám, ktoré pripravuje prefekt tomuto veľkému človekovi. Hlásatelia oznamovali pred mesiacom v štyroch štvrtiach začiatok cirkusových hier. Už meno samého prefekta zaručuje, že hry budú rozmanité a veľkolepé, najmä na východe. Ale keď k jeho sľubu pristúpia i sľuby Antiochie, všetky ostrovy a primorské mestá sú presvedčené o tom, že slávnosť bude nezvyčajná a prídu sem osobne a pošlú svojich najlepších zástupcov. Ceny ponúkané sú kráľovské.

— A cirkus — tak som počul, je vraj druhým po Maximovom.

— V Ríme, myslíš. Nuž, náš má 200.000 sedadiel, váš len o 75 viac; váš je z mramoru, podobne i náš, upravené sú navlas rovnako.

— Pravidlá sú tie isté?

Malluch sa zasmial.

— Keby Antiochia chcela mať niečo svojského, Arriov syn, Rím by nevládol tak, ako vládne. Zákony Maximovho cirkusu vládnu i u nás, okrem jedného bodu: tam sa môžu rozbehnúť naraz len 4 vozy, tu ná všetky, bez ohľadu na množstvo.

— To je grécky zvyk, — prehovoril Ben-Hur.

— Hej, Antiochia je viac grécka než rímska.

— Tak, Malluch, môžem si zvoliť voz?

— Môžeš mať svoje kone i svoj voz. To je ponechané každému na vôľu.

Malluch spozoroval pri odpovedi, že Ben-Hurova zamyslená tvár sa vyjasnila výrazom uspokojenia.

— Ešte jedna vec, Malluch. Kedy sa budú konať slávnosti?

— Ach, prepáč, — odvetil spoločník. — Zajtra a nasledujúci deň, — rátal hlasne, — aby som hovoril

rímskym spôsobom, príde konzul, ak budú morskí bohovia priazniví. Hej, šiesty deň od dneška máme hry.

— Času je málo, ale stačí, Malluch. — Posledné slová vyslovil dôrazne.

— Prisahám na prorokov nášho starého Izraela. Znova chytím opraty do rúk. Počkaj! pod jednou podmienkou; je isté, že sa Messala zúčastní tiež na pretekoch?

Malluch videl teraz jasne, ako Ben-Hur využíva všetky príležitosti pokoriť Rimana. A nebol by pravým potomkom Jakubovým, keby nebol rýchle uvážil nádej, keď bol celý jeho záujem podráždený. Hlas sa mu priamo chvel, keď povedal: — Si vycvičený?

— Neboj sa, priateľu. Víťazovia v Maximovom cirkuse posledné tri roky dostávali vence podľa mojej vôle. Pýtaj sa ich — pýtaj sa tých najlepších — a všetci to dosvedčia. Pri posledných hrách sám cisár ponúkol mi svoju priazeň, ak sa len ujmem jeho koní a keď sa s nimi pustím o závod s celým svetom.

— Ale ty si tak neurobil?

Z Malluchovho hlasu bolo badať dychtivosť.

— Ja — ja som Žid — Ben-Hur sa zdal byť pohrúženým do seba samého — a hoci nosím rímske meno, nechcel som remeselnícky prevádzať vec, ktorá by zneuctila pamiatku môjho otca v podlubi a v chrámových sieňach. V palestre som sa mohol oddať cvičeniam, ale v cirkuse to by bolo ohavnosťou. A keď sa tuná zúčastním na dostihoch, Malluch, tak prisahám, že mi tu nejde o cenu víťaza.

— Zadrž — neprisahaj! — zvolal Malluch. — Cena je 10 tisíc sestercií — majetok na celý život.

— Pre mňa však nie, i keby ju prefekt spätoronásobnil. Pre niečo lepšieho, než je cisársky dôchodok prvého roku cézara, podniknem tieto dostihy — aby

som ponížil svojho nepriateľa. Pomsta je dovolená zákonom.

Malluch sa usmial a mykol plecom, ako by chcel povedať: — Máš pravdu — spoliehaj sa na mňa, lebo Žid rozumie Židovi.

— Messala bude hnať, — riekol hneď. — Je viazaný k dostihom mnohými spôsobmi — vyhlasovaním na uliciach, v kúpeľoch, v divadle, v paláci a v kasárňach; a okrem toho nemôže ustúpiť i preto, že jeho meno je napísané na tabuľke kdektorého mladého márnotratiča v Antiochii.

— Ide mu o stávky, Malluch.

— Hej, každé ráno prichádza sem s krikom na cvičenie, ako ho vidíš.

— Ach, a to sú tie kone a to je ten voz, na ktorom sa zúčastní. Ďakujem ti, ďakujem, Malluch. Už si mi dobre poslúžil. Som s tebou spokojný. Teraz ma zaveď do palmového hája a predstav ma šejkovi Ilderimovi Veľkodušnému.

— Kedy?

— Dnes. Jeho kone by mohli byť zajtra zadané.

— Páčia sa ti teda?

Ben-Hur odvetil oduševnene.

— Shliadol som ich s výstupku len na chvíľu, lebo práve uháňal Messala a od tej chvíle nemal som očí pre iné veci; ale spoznal som v nich predsa krv, ktorá je divom i slávou púšte. Taký druh som predtým videl len v cézarových maštaliach: keď ich raz človek vidí, nikdy na ne nezabudne. Malluch, zajtra pri schôdzke poznám ňa, vtedy i keby si ma ani nepozdravil; poznám ňa podľa tváre, podľa tvojho chovania a podľa postavy; a podľa tých istých znakov poznám aj tie kone, a tak iste, keď všetko, čo sa o nich vraví, je pravda a ak sa mi podarí ich zvládnuť, môžem —

— Vyhrať sestercie! — usmial sa Malluch.

— Nie, — odvetil podobne rýchle Ben-Hur. — Urobím, čo sa viac očakáva od človeka z Jakubovho dedičstva — pokorím svojho nepriateľa na najverejnejšom mieste. — Ale, — pridal nervózne, — tratime čas. Ako sa dostaneme najrýchlejšie do šejkovho stanu?

Malluch chvíľu uvažoval.

— Najlepšie bude, keď pôjdeme rovno do dediny, ktorá na šťastie je tu blízko; ak tam budeme môcť objednať dve rýchle ľavy, tak nám cesta potrvá len hodinu.

— Tak poďme.

Dedina bola soskupením palácov v krásnych záhradách, medzi ktorými boli po kráľovsky zariadené khány. Ľavy si šťastne opatrili a vydali sa na nich do známych palmových sádov.

BEN-HUR POČUJE O KRISTOVI.

Kraj za dedinou bol vlnitý a obrábaný; v skutočnosti to bola antiošská záhrada, kde nebolo ani piad' pôdy neobrobenej. Strmé kopce víškov boli pretvorené na terasy; i samé medze zelenaly sa viničovými vijanmi, ktoré cestujúceho lákaly svojím chladom, ako i bohatým vínom a chumáčmi hroziem v nachovej zrelosti. Nad dyňovými poliami a v merunkových, figovníkových, pomarančovníkových a ctirónových hájoch beľely sa roľnícke domky, a všade hojnosť, usmievavá dcéra pokoja, oznamovala tisícorakými znakmi, že tu bola doma, budiac radosť v srdci šľachetného cestovateľa, že ho prešla skoro chuť neplatíť Rímu poplatok. Občas bolo vidieť Taurus a Libanon, pomedzi ktorých tiahol sa pomaly Orontes ani strieborná čiara.

Priatelia dorazili cestou k rieke a podľa jej toku hnali sa cez hory, tu cez vysoké, príkre vrchy, tam zas do nížiny, ale všade bolo plno letohrádkov; a ak zem bola samá zeleň dubov, smokvoní, myrty, vavrínov a vonných jasmínov, rieka sa zas skvela šikmo dopadajúcimi lúčami slnka, ktoré by boly nehybne spaly tam, kam dopadly, keby nebolo bývalo nekonečné množstvo lodí, plávajúcich pomocou vetrom nadúvaných plachiet alebo pomocou vesiel. Jedny prichádzaly, druhé odchádzaly, a všetky upomínaly na more, na vzdialené národy, na slávne mestá a na vzácne veci. Nič je nie také milé, ako biela plachta, nadúvaná smerom k moru. A

priatelia šli stále podľa brehu, až prišli k jazeru, napájanému čiernou vodou z rieky, k jazeru hlbokému, jasnému a bez prúdu. Stará palma vypínala sa v kúte pri vtoku; Malluch, obrátiac sa vľavo, pod týmto stromom zatlieskal rukami a zvolal:

— Hľa! Palmový háj.

Podobné divadlo nenaskytovalo sa nikde inde, len hádam v milých oázach Arábie alebo na ptolemajských dvoroch pozdĺž Níla. Ben-Hur znova a znova obdivoval nevidaný a milý kraj, lebo pole, na ktoré sa bol dostal, zdalo sa byť nekonečné a rovné ani podlaha. Po celom priestore zelenala sa svieža tráva, najvzácnejšia a najkrajšia to sýrska rastlina; keď sa poďíval hore, videl tmavobelasú oblohu a pod ňou obrovské množstvo datľových paliem, naozaj patriarchálnych svojho druhu, takých mnohých a starých, mohutného vzrastu, vysokých, s takými hustými a rozložitými konármi, so sperenými, voskovými a lesklými lístkami, takže všetko toto prezradzovalo a budilo nadšenie. Tu tráva zdala sa farbiť samé ovzdušie; tam zas skvie sa chladné, čisté jazero, pomáhajúc stromom vydržať veľmi dlho. Prevyšoval háj tento Dafnin? A palmy, ako by rozumely Ben-Hurovi a chcely ho získať svojím spôsobom, ovanovaly ho chladným vetrom, keď prechádzal popod ich koruny.

Cesta sa zakrúcala rovnobežne s jazerným pobrežím. Kdekoľvek zaviedla pútnikov až k samej vode, vždy uzreli len lesklú hladinu vodnú, obmedzenú neďaleko na druhej strane brehom, ktorý, ako breh na tejto strane, bol porastený iba palmami.

— Podívaj sa, — ukázal Malluch na obra istej skupiny. — Každý prsteň na jeho pni značí rok jeho života. Rátaj ich od koreňa po korunu. a ak ti šejk povie, že háj bol vysadený pred tým, keď sa ešte v Antiochii ani nevedelo o Seleneecidoch, uver mu.

Keď v prírode obdivujeme dokonalú palmu, neubránime sa pred dojomom zvláštneho pôvabu, ktorý budí v nás skoro básnickú náladu. Tým si vysvetlíme úctu, predmetom ktorej bol tento strom počnúc od umelcov prvých kráľov, ktorí po celom svete nemohli nájsť lepší vzor stĺpov pre svoje paláce a chrámy; z toho istého dôvodu nadchol sa i Ben-Hur:

— Keď som ho dnes videl na výstupku, dobrý Malluch, tak sa mi šejk Ilderim zdal byť veľmi obyčajným človekom. Jeruzalemskí rabini pokladali by ho hádam za syna Jessa z Edonu. Akým spôsobom stal sa on majiteľom tohto sadu? A ako si ho vedel uchrániť pred chamtivosťou rímskych cisárov?

— Ak je rod tým vznešenejší, čím je starší, Arriov syn, tak starý Ilderim je človek, hoci je neobrezaným Edonitom.

Malluch vykladal so záujmom.

— Všetci jeho predkovia mali hodnosť šejka. Jeden z nich — nepoviem, kedy žil, alebo kedy vykonal taký dobrý skutok — zachránil kráľa už zpod samých mečov. Dejiny vyprávajú, že mu požičal 1000 jazdcov, ktorí poznali každý chodníček a úkryt v púšti tak dobre, ako pastieri poznajú chudobné vršky, ktoré obývajú so svojimi čriedami; i vodili kráľa z miesta na miesto, až nadišla vhodná chvíľa, keď svojimi kopijami zavraždili nepriateľa a jeho znova dosadili na trón. A kráľ nezabudol vraj na túto službu a uviedol syna púšte do tohto kraja, požiadal ho, aby si tu postavil svoj stan, priviedol svoju rodinu a svoje stáda, lebo jazero, stromy a rovina medzi jazerom až po najbližšie vrchy budú jeho a jeho detí navždy. Odvtedy nik ich nevyrušoval. I neskorší panovníci, riadiac sa múdrou politikou, boli v dobrom pomere s kmeňom, ktorého Pán žehnal na služobníctve, koňoch, ľavách a na ma-

jetku, urobiac ich pánni na mnohých cestách medzi mestami, takže môžu, kedykoľvek sa im páči, riecť obchodníkom, idúcim tadiaľ: „Choďte v pokoji“, alebo „zostaňte“, a čo povedia, to sa stane. Ba sám prefekt v pevnosti nad Antiochiou považuje za svoj šťastný deň, keď Ilderim, zvaný Veľkodušný, pre dobré skutky, ktoré preukázal ľuďom — všelijakým ľuďom — zavíta sem so svojimi ženami, deťmi, družinami tiav, koní a so všetkým svojim zariadením šejka, sťahujúc sa ako naši otcovia Abrahám a Jakub a zamení takto na krátky čas horké studne púšte za rozkošné okolie, čo vidíš.

— Ako to? — ozval sa Ben-Hur, ktorý bol tak pozorne naslúchal, že si nevšimol pomalej chôdze favy. — Videl som šejka trhať si bradu a preklínať sa, že dôveroval Rimanovi. Keby to bol počul césar, bol by povedal: „Nepotrebujem takého priateľa, odstráňte ho!“

— To by bolo múdre uvažovanie, — prehovoril Malluch s úsmevom. — Ilderim nie je priateľom Ríma, lebo sa mu ublížilo. Pred tromi rokmi tiahli Partovia po ceste z Bozry do Damašku a prepadli karavány, vezúce medzi iným i splatené dane z kraja na druhej strane. Zavraždili každú živú bytosť, čo by boli rímski cenzori odpustili, len keby bol býval cisársky poklad zachránený a dodaný. Nájomníci poplatku, ktorí utrpeli stratu, sťažovali si cisárovi, cisár žiadal Heroda zaplatiť, a Herod zas siahol na Ilderimov majetok pod zámienkou, že zanedbával svoje povinnosti. Šejk sa odvolal na Cézara a tento mu dal odpoveď, aká sa môže očakávať len od strnulej sfingy. Od toho času srdce starca krváca, naplňuje sa hnevom, ktorý stále vzrastá.

— Nič neurobí, Malluch.

— Nuž, — odvetil Malluch, — to sa musí zas ináč vyložiť. Poď sem bližšie, vysvetlím ti to. Ale podívaj

sa — pohostinstvo šejka sa už začína — deti ťa už vítajú.

Tavy zastaly a Ben-Hur sa díval dolu na malé dievčatá zo sýrskych roľníckych rodín, ktoré mu podávaly svoje koše naplnené datľami. Ovocie bolo čerstvé a nebolo možno odolať; zohol sa a vybral si, zakiaľ niekto so stromu volal: — Pokoj vám, vítame vás.

Poďakovali sa deťom a pokračovali v ceste s rýchlosťou, ako sa to zachcelo dromedárom.

— Musíš vedieť, — pokračoval Malluch, zamlčajúc sa občas pri jedení ovocia, — že majster Simonides mi dôveruje, ba niekedy sa mi zalichotí, že ma pozve na poradu; a keďže ho obsluhujem v jeho dome, soznámil som sa s mnohými jeho priateľmi, ktorí vedia o mojom dobrom pomere k nemu a hovoria s ním bez okolkov v mojej prítomnosti. Takto nejako som sa spriatelil i so šejkom Ilderimom.

Ben-Hurova pozornosť na nejaký čas trochu blúdila. Mal na pamäti čistý, jemný, tklivý obraz Estery, kupcovej dcéry. Jej čierne oči so zvláštnym židovským leskom stretly sa s jeho očima v cudnom pohľade. Počul jej krok, ako by mu prinášala víno, a jej hlas, ako by ho núkala. Uvedomil si všetok súcit, ktorý mu prejavila, tak zreteľne, že nebolo treba slov, a tak roztočilo, že slová by boly len zmenšily dojem. Obraz bol krásny, ale sa stratil, keď sa Ben-Hur obrátil na Mallucha.

— Pred niekoľkými týždňami, — pokračoval Malluch, — navštívil tento starý Arab Simonida a našiel ma uňho. Zbadal som, že ho čosi podráždilo a z úcty som sa chcel vzdialiť, ale sám mi to zabránil. — Ak si ty, Žid, — hovoril, — ostaň, lebo mám podivnú vec. Dôraz na slove Žid vzbudil vo mne zvedavosť. Ostal som teda a toto je obsah jeho vyprávania — skracu-

jem ho náhle, lebo sa bližime k stanu, a nech ho doplní ten dobrý človek. Pred mnohými rokmi traja pocestní zavítali do Ilderimovho stanu na púšti. Boli to všetko cudzinci, Ind, Grék a Egyptan; prišli na veľkých a bielych ťavách, akých ešte nebolo vidieť. Prijal ich a uložil ich na odpočinok. Nasledujúce ráno vstali a pomodlili sa, ako ešte šejk nikdy nebol počul — modlili sa k Bohu a jeho Synovi — modlitba vskutku veľkého tajomstva. Egyptan povedal po raňajkách, kto sú a odkiaľ prichádzajú. Každý videl hviezdu, ktorá im kázala ísť do Jeruzalema, aby sa opýtali: — Kde sa narodil Kráľ Židov? — Počúvali. Z Jeruzalema viedla ich hviezda do Betlehema, kde v jaskyni našli novonarodené dieťa, ktorému sa klaňali, po uctení darovali mu bohaté dary. Potom vydali svedectvo o tom, čo videli, sadli na ťavy a bez zastávky cestovali k šejkovi, lebo Herod — zvaný Veľký — keby sa ich bol zmocnil, bol by ich iste zabil. A podľa svojho zvyku šejk sa o nich postaral, skrýval ich celý rok. Potom ho bohaté obdarovali a každý odišiel svojou cestou.

— To je naozaj veľmi čudná povesť, — zvolal Ben-Hur na konci vyprávania.

— Čo sa to mali pýtať v Jeruzaleme?

— Mali sa opýtať, kde sa narodil Kráľ Židov?

— Len to?

— Ešte bolo niečo, ale ja som to už zabudol.

— A našli dieťa?

— Našli a klaňali sa mu.

— To je zázrak, Malluch.

— Ilderim je vážny človek, ale ľahko sa podráždi ako každý Arab. Lož je však nemožná na jeho jazyku.

Malluch vyprával tak presvedčivo, že obaja zabudli na dromedárov, ktoré zas, nedbajúc na svojich pánov, odbočily s cesty do bujnej trávy.

— Ilderim nevie nič o tých troch? — pýtal sa Ben-Hur. — Čo sa stalo s nimi?

— Ba, v ten deň prišiel práve preto k Simonidovi. Len deň predtým Egypťan sa mu zas ukázal.

— Kde?

— Tu pred dvermi stanu, kam sa poberáme.

— Poznal ho?

— Ako by si poznal dnes kone — podľa zovňajšku a chovania.

— Nie ináč?

— Niesol sa na tej istej fave a udal to isté meno — Baltazár z Egypta.

— To je zázrak Pána.

Ben-Hur predniesol tieto slová s nadšením.

A Malluch, udivený, pýtal sa — Prečo?

— Baltazár, vravíš?

— Baltazár z Egypta.

— Veď také meno udal nám dnes ráno starec pri prameni.

Pri tej spomienke sa Malluch veľmi začudoval.

— Je pravda, — prehovoril, — fava bola tá istá — a ty si mu zachránil život.

— A žena, — riekol Ben-Hur ako by pre seba — žena bola jeho dcéra.

Zamyslel sa. Čitateľ sám bude sa domnievať, že mu na myslí tanula ona žena, a že jej obraz bol ešte vitanejší než obraz Esterin, ale dlho na ňu nemyslel.

— Povedz mi ešte, — riekol, — pýtali sa tí traja, kde sa má narodiť Kráľ Židovský?

— Nie celkom tak. Pýtali sa, kde sa narodil Kráľ Židovský. To byly slová, ktoré zachytil prvý raz starý šejk v púšti a odvtedy čaká na kráľov prichod; a nik nemôže v ňom otriasť vieru, že pride.

— Ako — kráľ?

— Hej, a prinesie skazu Rímu — tak vraví šejk.

Ben-Hur sa zas odmlčal, premýšľajúc a snažiac sa ovládať svoje city.

— Starec je jeden z miliónov, — prehovoril pomaly, — jeden z miliónov, z ktorých každý túži pomstiť nejakú krivdu; a táto čudná viera, Malluch, je chlebom a vínom pre jeho nádej, lebo kto iný, ako Herodes, môže byť kráľom židovským, pokiaľ vládne Rím? Ale pokračujme vo vyprávaní, počul si, čo povedal šejkovi Simonides?

— Ak je Ilderim vážny človek, tak Simonides je múdry, — odpovedal Malluch. — Počúval som, — povedal. — Ale pozor! Nieкто nás doháňa.

Huk sa vzráňal, až bolo počuť jasne rachot kolies, smiešaný s dupotom koní — ochvíľu neskôr ukázal sa sám šejk Ilderim na koni a za ním celá družina, v ktorej boli i tie štyri arabské peje, zapriahnuté do voza. Šejkova biela, zarastená brada bola svesená na prsiach. Naši priatelia ho prešli; ale keď ich spozoroval, zdvihol hlavu a milo prehovoril.

— Pokoj vám! — ah, môj priateľ, Malluch! Vitaj! A nevrav mi, že ideš, ale že prichádzaš; že mi niečo prinášaš od Simonida— nech Pán jeho otcov zachová ho pri živote mnoho rokov. Mám chlieb a leben alebo, keď chcete, arak a kozie mäso. Nuž len dopredu!

Potom šli za ním k dverám stanu, kde, keď sosadli, prijal ich, držiac v ruke podnos s tromi pohármi, naplnenými smotanovým nápojom, práve naliatym z veľkej, ošadenej, kožovej nádoby, visiacej na kole.

— Pite, — kázal srdečne, — lebo toto je nápoj ľudí, žijúcich pod stanom.

Každý vzal pohár a vyprázdnil ho do dna.

— Vstúpte v mene božom.

Keď vstúpili, Malluch odviezol šejka stranou a posho-

váral sa s ním tajne. Potom išiel k Ben-Hurovi a ospravedlnil sa mu.

— Vrável som šejkovi o tebe a dá ti zajtra kone na skúšku, obľúbil si ňa. Urobil som pre teba, čo som mohol, o ostatné postaraj sa sám, lebo sa nevraciam do Antiochie. Niekomu som sľúbil, že sa s ním v noci sídem. Musím teda odisť. Vrátim sa zajtra, a ak do toho nič nepríde, ostanem s tebou do konca hier.

Po vzájomnom pozdravení Malluch odišiel.

MÚDRY SLUŽOBNÍK A JEHO DCÉRA.

Zatiaľ čo nižší roh novej štvrte mesiaca dotýkal sa pevnostných stavieb, rozložených po Sulpinských horách, a dve tretiny antiochejského obyvateľstva občerstvovaly sa na domových strechách nočným vetrikom alebo vejárom, keď nezaťul, sedel Simonides v svojom kresle, ktoré sa mu stalo nerozlučiteľným a s terasy díval sa dolu na riekku a na svoje lode, kolísajúce sa pri kotvách. Múr za ním hádzal svoju tóňu široko cez vodu na druhú stranu. Nad nim na moste neustával neko-nečný ruch. Ester mu držala na podnose jeho striedmu jednoduchú večeru — niekoľko pšeničných koláčov, trochu medu a hrnček mlieka, do ktorého namáčal občas svoje koláčky, keď ich bol najprv omočil v mede.

— Malluch je dlho kdesi, — prejavil svoje myšlienky.

— Myslíš, že príde? — pýtala sa Ester.

— Iste, iba tak, že by sa dal za stopou na púšť alebo na more.

Simonides vyprával ticho a s dôverou.

— Môže napísať, — prehovorila.

— Nie, Ester. Keby nemohol prísť, bol by poslal list, tak mi povedal. Že som nedostal list, verím, že príde.

— Dúfam tiež, — odpovedala skoro šeptom.

Niečo v jej hlase vzbudilo jeho pozornosť. Mohol

to byť tón výpovede, mohlo to byť želanie samo. Ani najmenší vtáčik nemôže si sadnúť na najmocnejší strom, aby tento nepocítil pohyb vo všetkých svojich vláknach; i ľudská myseľ vystihuje niekedy do najmenších podrobností slová i bez významu.

— Chceš, aby sa vrátil, Ester? — opýtal sa.

— Hej, — riekla, zdvihnúc k nemu svoje oči.

— Prečo? Môžeš mi povedať? — vypytoval sa.

— Lebo — zajakala sa — lebo mladík je... — Odmlčala sa.

— Je naším pánom. Nie tak?

— Hej.

— A ty sa ešte domnievaš, že by som mu nedovolil odísť bez toho, žeby som mu povedal, aby, keď sa mu páči, si nás vzal — a všetko naše bohatstvo — všetko, Ester — zbožie, šekle, lode, otrokov, veľký úver, veľký to plášť, čo nám zo zlata a striebra utkal najväčší z anjelov a ľudí — šťastie.

Neodpovedala.

— To nepohne tebou? Nie? — odvetil s malým nádychom trpkosti.

— Dobre, dobre. Poznal som, Ester, že ani najukrutnejšia skutočnosť nie je nikdy neznesiteľná, keď prichádza zpoza mraku, za ktorým sme ju boli spozorovali — nikdy — ba ani mučenie. Myslím, že je to tak i so smrťou. A podľa tejto filozofie, otroctvo, ktoré nás očakáva, bude nám po čase i sladké. Práve teraz si rád predstavujem, aký šťastný je náš pán. Bohatstvo ho nestálo nič — ani starosť, ani kropaj potu, ani jediná myšlienku; pripadne mu v mladosti, hoci o ňom ani nesníval. A, Ester, dovoľ mi trochu márnivosti; dostane, čo by nebol kúpil na trhu ani za najväčšie bohatstvo — teba, moje dieťa, môj miláčik, kvet, vyrastený na hrobe mojej stratenej Ráchel.

Pritiahol ju k sebe a dva razy ju pobožkal — raz za seba, druhý raz za matku.

— Nevrav tak! — riekla, keď sa jeho ruka sniesla s jej šije. — Hovorme o ňom lepšie; vie, čo je utrpenie a prepustí nás na slobodu.

— Tvoje city sú jemné, Ester; a vieš, že sa o ne opieram v pochybných prípadoch, keď mám rozsúdiť o osobe, ktorá stojí pred tebou, ako on dnes ráno. Ale — hovoril povýšeným hlasom — tieto údy, na ktorých nemôžem stáť — toto telo, vyťahnuté a vybité z ľudskej podoby — nie je všetko, čo mu prinášam. O nie! Prinesiem mu dušu, ktorá zvíťazila nad mučením a nad rímskou zlosťou, horšou než akékoľvek mučenie — prinesiem mu ducha, ktorého zrak vidí zlato ďalej, než plávaly Šalamúnove lode, a ktorý to zlato i vie doniesť do ruky — hej, Ester, do mojej dlane, kde ho uchopia moje prsty, aby neodletelo na volanie cudzieho človeka — ducha, ktorý je zbehlý v osnovaní plánov — zastal a zasmial sa. — Vez, Ester, prv než nový mesiac, ktorý v chrámových sieňach práve oslavujú, prejde do druhej štvrte, mohol by som zazvoniť vo svete, že by sa zľakol i sám cézar. Lebo mám schopnosť lepšiu ako hociktorý smysel, vzácnejšiu ako zdravé telo, ako odvaha a vôľa, lepšiu ako skúsenosť, najlepší to plod najdlhších životov — najsvätejšia schopnosť ľudí, ale ktorú — zas zastal a usmial sa, nie tak trpkó, ale z opravdivej radosti — ani veľkí dosť neoceňujú a dav ju vôbec nemá — schopnosť, používať ľudí k svojim cieľom, pridržiavať ich k vernosti, ktorou sa, keď ide o niečo, zostonásobným, ba ztisíc násobným. Tak kapitáni mojich lodí plávajú po moriach a prinášajú mi poctivý zisk; podobne Malluch stopuje mladíka, nášho pána a — práve vtedy bolo počuť kroky na terase. — Hľa, Ester! nepovedal som. Prišiel a priniesol nám

zprávy. Pre teba, drahé dieťa — môj kvet práve v rozpuku — prosím Pána Boha, ktorý nezabudol na svoje potulujúce sa ovečky Izraela, aby byly dobré a potešujúce. Teraz uvidíme, či pustí teba so všetkou tvojou spanilosťou a mňa so všetkými mojimi schopnosťami.

Malluch prišiel ku kreslu.

— Pokoj s tebou, dobrý majster, — hlboko sa poklonil — a s tebou, Ester, najlepšia zo všetkých dcier.

Stál pred nimi v úctivej polohe a z jeho chovania a z reči nemožno bolo uhádnuť, v akom je k nim pomere; správanie bolo sluhovo, reč bola zas intímneho priateľa. Na druhej strane Simonides, podľa svojho zvyku, po poďakovaní za pozdrav pristúpil hneď k veci.

— Čo je s mladikom, Malluch?

Malluch rozprával, spokojne a jednoducho, o udalostiach dňa bez prerušenia. Za vyprávania poslucháč v kresle nekývol ani len hlavou. A keby nebolo jeho očí, široko otvorených a iskriacich, a občasného dlhého vzdychu, mohlo by sa o ňom povedať, že je socha.

— Ďakujem ti, ďakujem, Malluch, — riekol nakoniec srdečne; dobre si to vykonal — nik by to nebol urobil lepšie. Teraz povedz, čo myslíš o mladíkovej národnosti.

— Izraelita je, dobrý majster, a z Judovho kmeňa.

— Vieš to určite?

— Určite.

— Zdá sa, že ti veľmi málo vyprával zo svojho života.

— Naučil sa niekde, že človek má byť opatrný. Povedal by som, že je nedôverčivý. Odrážal všetky moje pokusy získať si jeho dôveru, až sme odišli od kastiliánskeho prameňa do dediny Dafne.

— Miesto ohavnosti! Prečo ste tam šli?

— Povedal by som, že zo zvedavosti, prvý to dôvod

mnohých, čo tam idú; ale veľmi čudné, nezaujímal sa o veci, ktoré tam videl. O chráme sa pýtal iba toľko, či je gréckeho slohu. Dobrý majster, ten mladík bol smutnej mysle, chcel sa rozptýliť, a preto zašiel do jaskyne, myslím, ako my k hrobu svojich mŕtvych.

— Tak je všetko v poriadku, — riekol Simonides ticho; potom pokračoval hlasnejšie.

— Malluch, kliatbou našich dní je márnosť. Chudobní sa ešte viac ochudobňujú, lebo sa opičia po boháčoch. Nezbadal si túto slabosť u mladíka? Nerozhadzoval peniaze — či už rímske alebo židovské?

— Nie, nie, dobrý majster.

— Iste, Malluch, kde je toľko popudov k hlúposti — myslím, kde je toľko jedla a pitia — iste, že fa štedre ponúkal. Už samý jeho vek by to nasvedčoval.

— Ani nejedol ani nepil v mojej spoločnosti.

— Nezbadal si, Malluch, čo ho najviac zaujíma? Vieš, že aj najpozornejšiemu unikne tu a tam myšlienka, nedobre strežená.

— Nerozumím ti, — riekol Malluch.

— Nuž, veď vieš, že hovoríme i robíme a najmä rozhodujeme sa pre dôležitú vec, ktorá sa nás týka, len keď nás k tomu ženie príčina. Čo si zistil o ňom v tejto veci?

— Na túto otázku, dobrý Simonides, môžem ti dať celkom presnú odpoveď. Najsamprv chce nájsť svoju matku a sestru. Potom má niečo proti Rímu, a že Messala, ako som ti už povedal, je zapletený voľajako do ukrivdenia, ktoré ho stihlo, usiluje sa teraz pokoriť Messalu. Stretnutie pri prameni poskytlo mu vhodnú príležitosť, ale ju nepoužil, lebo to nebolo dosť verejné.

— Messala je vplyvný, — prehovoril Simonides v zamyslení.

— Hej, ale sídu sa v cirkuse.

— Nuž — a potom?

— Arriov syn zvíťazí.

— Ako to vieš?

Malluch sa usmial.

— Podľa toho, čo vraví.

— Len tak?

— Nie; mám ešte lepšie znamenie: jeho ducha.

— Ale počuj, Malluch, čo chce vlastne s tou pomstou. Chce sa vypomstiť len niekoľkým, ktorí mu ukrivdili, alebo zasiahne jeho pomsta mnohých? A potom — nie je jeho pomsta len akýmsi vrtochom citlivého chlapca a či dozrela útrapami mužských rokov do húževnatosti? Vieš dobre, Malluch, že myšlienka pomsty, ktorá svojimi koreňmi väzí len v duchu, je obyčajný sen najhoršieho rázu, ktorý sa v istý pekný deň rozplynie. Náruživosť pomsty je chorobou srdca, ktorá dostupuje až k mozgu a zapúšťa rovnako v oboch.

Pri týchto slovách Simonides po prvý raz prejavil cit; hovoril rýchle so zafatými päťami a s horlivosťou človeka, znázorňujúceho chorobu, ktorú bol práve opísal.

— Mój dobrý majster, — odvetil Malluch, — jedna z príčin, prečo pokladám mladíka za Žida, je horúcosť jeho nenávisti. Bolo mi jasné, že dával na seba pozor, veď žil dlho v ovzduší rímskej závesti; ale raz som spozoroval jeho nenávisť zblknúť — keď chcel poznať Ilderimove city oproti Rímu; potom tiež, keď som mu vyprával o šejkovom stretnutí s tromi mudrcmi, a keď som sa mu zmienil o otázke: „Kde je ten novonarodený kráľ židovský.“

— Simonides sa chytro naklonil dopredu.

— Ó Malluch, opakuj mi jeho slová, aby som mohol posúdiť, aký dojem urobilo naňho tajomstvo.

— Chcel vedieť presne, ako znela otázka, či *ten kráľ židovský*, a či *ten novonarodený kráľ židovský*.

Zdalo sa, že je zarazený zdanlivým rozdielom týchto dvoch otázok.

Simonides zaujal pozíciu vypočúvajúceho sudcu.

— Tak, — riekol Malluch, — povedal som mu Ilderimovu mienku o tajomstve — že príchod nového kráľa bude pre Rím znamenať skazu. Mladíkovi nabehla krv do tváre a do čela a povedal vážne: „Kto iný ako Herodes mohol by byť kráľom za rímskeho vladárstva.“

— Čo tým mienil?

— Že mocnárstvo musí zaniknúť, keď na trón nastúpi iný.

Simonides zahľadel sa na lode a na ich tône, ako sa pomaly spájaly na rieke. Potom sa pozrel hore a ukončil rozhovor.

— Dost, Malluch, — riekol. — Choď večerať a priprav sa na návrat do palmových hájov. Musíš pomáhať mladíkovi v jeho novej skúške. Ráno príď zas ku mne. Zanesieš Ilderimovi list. Potom, — doložil tichším hlasom, ako by sám pre seba, — možno, že pôjdem i ja do cirkusu.

Keď Malluch po obyčajných pozdravoch odišiel, Simonides sa dlhým dúškom napil mlieka a zdal sa občerstvený a veselej mysle.

— Odlož jedlo, Ester, — kázal, — som hotový.

Počúvla.

Vrátila sa na svoje miesto pri kresle.

— Boh je ku mne dobrotivý, veľmi dobrotivý, — riekol horlivo. — Odieva sa obyčajne do tajomstiev, ale niekedy nám dovolí, že ho uvidíme a že mu porozumíme. Som starý, drahé moje dieťa, a musím odísť. Ale teraz v jedenástej hodine, keď už moja nádej zhasínala, po tomto mladíkovi posielala mi sľub, ktorý ma posilňuje. Vidím cestu k veľkej úlohe, ktorá bude sama osebe takou veľkou, že to bude obnovením celého sveta. I vidím,

prečo mám obetovať svoje veľké bohatstvo, a na aký cieľ ho mám obetovať. Naozaj, dieťa moje, chápem sa zas života.

Ester sa pritúlila k nemu ešte tesnejšie, ako by chcela zavrátiť jeho myšlienky od ďalekého ich letu.

— Kráľ sa narodil, — pokračoval, domýšľajúc sa, že hovorí ešte k nej, — a teraz je asi v polovici obyčajného života. Baltazár vraví, že bol ešte len dieťaťom na matkinom lone, keď ho videl; obetoval mu dary a klaňal sa mu; a Ilderim tvrdí, že minulý december bolo tomu 27 rokov, keď Baltazár so svojimi druhmi prišiel k jeho stanu požiadať ho o úkryt pred Herodesom. S jeho príchodom nemôže sa teda dlho odkladať. Dnes-zajtra sa to môže stať. Svätí otcovia Izraela, koľko šťastia v tejto myšlienke! Zdá sa mi, ako by som počul praskot padajúcich múrov a lomoz všeobecnej zmeny — a na najväčšiu radosť ľudí zem sa otvorí a pohltí Rím, a oni budú hore pozeráť, smiať sa a spievať, že Rím už nie je, a že my sme! — Potom sa zasmial. — Čo, Ester, počula si niečo takého? Pravda, mám náladu speváka, nadšenie a roznietenú krv Miriama a Dávida. V mojej mysli, kde by mali byť len striedlivé čísla a skutky, je zmätok cinkania cymbalov, zvučné brnkánie harfy a spevu mnohých divákov okolo nového trónu. Také myšlienky nechajme zatiaľ stranou. Lenže, drahá, keď sa kráľ zjaví, bude potrebovať peňazí a ľudí, lebo narodený zo ženy, bude, pravda, len človekom, podrobeným ľudským potrebám, ako sme my. A pre peniaze bude potrebovať vyberáčov a opatrovníkov a pre ľudí vodcov. Tak! Tak! Nevidíš širokú cestu pre mňa a pre mladíka, nášho pána? — A na jej konci sláva a pomsta pre nás oboch? — a — a — zastal, zarazený sebeckosťou zámeru, na ktorom ona nemala účasti: potom pridol, bozkajúc ju, — a šťastie pre dieťa tvojej matky.

Ešte sedela bez slova. Potom si pripomenul rozdiely v povahe a zákona, podľa ktorého sa nemôžeme vždy radovať z toho istého diela a rovnako sa báť tej veci. Prišlo mu na um, že ona je len dievčaťom.

— O čom myslíš, Ester, — prehovoril po domácky.
— Ak máš nejaké želanie, povedz mi, moja malá, dokiaľ mi je možné ti ho splniť. Lebo moc, vieš, je dráždivá a má krídla vždy napnuté odletieť.

Odpovedala skoro s detskou nevinnosťou.

— Pošli poň, otče. Pošli poň túto noc a nepusť ho do cirkusu.

— Ó, — zvolal zdĺhavým hlasom, a zrak mu utkvel zas na rieke, kde sa tône rozkladaly tmavšie ako ešte nikdy, lebo mesiac zapadol za Sulpius, nechajúc miesto malým hviezdám.

Čo bolo so Simonidom? Dotkla sa ho žiarlivosť. Keby tak skutočne milovala mladého pána! O nie. To nemôže byť, lebo je veľmi mladá — ale myšlienka sa ho dobre zmocnila, že sa odmlčal a stal sa chladným. Mala 16 rokov. To vedel dobre. V deň jej posledných narodenín šiel s ňou do lodenice, kde sa spúšťala galeja a na jej žltej vlajke, s ktorou tiahla k svojmu sňatku s vlnami, skvel sa nápis: „Ester“. Obe oslavovali tak ten istý deň. Ale táto okolnosť doľahla naň teraz silou prekvapenia. Sú okolnosti, ktoré sa nás dotýkajú všetkých bolestne najviac však tie, ktoré sa nás dotýkajú osobne, že napr.: starneme alebo hroznejšia pravda, že musíme umrieť. Taká pravda vkradla sa mu do srdca ako tóna, tak mocná, že vynútila z neho vzdych, podobný stonu. Nebolo dosť na tom, že sa pri svojom dospievaní mala stať otrokyňou, ale svojmu pánovi prinášala i náklonnosť, vernosť, nežnosť a jemnosť, ktoré on, otec, dobre poznal, veď až doposiaľ žili spolu. Nepriateľ, ktorého úlohou je nás mučiť strachom a trpkými myšlienkami,

robí to málokedy polovične. Dobrý starec v chvíľkovom trápení zabudol na svoje zámery i na zázračného kráľa. Mohutnou vôľou sa však premohol a pýtal sa spokojne.

— Neíš do cirkusu, Ester? Prečo, dieťa moje?

— To je nie miesto pre syna Izraela, otče.

— To je rabínske, Ester? Nie je tomu tak?

Tón otázky bol výzvedný a smeroval k jej srdcu, ktoré začalo silne biť — tak silne, že nemohla odpovedať. Znova sa zmiatla podivne a milo.

— Nie, mladíka čaká šťastie, — povedal nežne, vezmúc jej ruku do svojich; — dostane lode, šekele — všetko, Ester, všetko. Ale predsa necítil som sa chudobným, lebo som mal teba i tvoju lásku, ktorá sa vyrovná Ráchelinej láske. Povedz mi, dostane i tú lásku?

Naklonila sa k nemu a svoje ústa priložila k jeho hlave.

— Vrav, Ester, lebo vedomosť ma posilní. V upozornení je sila.

— Uspokoj sa, otče, neopustím ťa nikdy, hoci by i prijal moju lásku. Budem ti i naďalej slúžiť.

Vtom sa snížila a pobožkala ho.

— A ešte niečo. On sa mi páči, jeho hlas prosby ma s ním sblížil. A preto sa oň strachujem. Ozaj, otče, bola by som veľmi rada, keby som ho mohla vidieť. Ale láska, ktorá nemôže byť opätovaná, nie je dokonalá, a preto počkám, majúc na mysli, že som tvojím dieťaťom.

— Ty si pravým požehnaním Pána, Ester, požehnanie, ktoré ma stačí urobiť bohatým, i keby som všetko iné stratil. A na jeho sväté meno a večný život prisahám, že nebudeš trpieť.

Trocha neskôršie prišiel na jeho zavolanie sluha a zatisol kreslo do izbičky, kde chvíľu rozjímal o príchode kráľa, Ester však odišla na krátky odpočinok.

RÍMSKE ORGIE.

Palác na druhej strane rieky, naproti Simonidesovmu, dokončil vraj slávny Epifanes. Bol všetkým, čo si len možno o takom príbytku myslieť. I keď bol Epifanes staviteľom, ktorého vkus sa klonil viac k výstavnosti než klasičnosti, — ako to teraz voláme, bol viac napodobňovateľom staviteľstva Peršanov než Grékov. Ohrada uzatvárala celý ostrov až k samej vode a bola vybudovaná za dvojakým účelom: ako val proti rieke a ako ochrana proti davu, urobiac vraj palác neobývateľným natoľko, že legáti ho opustili a vysťahovali sa do inej rezidencie, vybudovanej na západnom svahu Sulpia pod Jupiterovým chrámom. Nechýbali však Iudia, ktorí našli inú príčinu, pre ktorú sa legát vysťahoval. Hovorili s bystrým vtipom, že legát, sťahujúc sa, nemal na mysli zdravšie miesto, ale bezpečnosť, ktorú mu poskytovaly ohromné vojenské stavby, ktoré pre prevládajúci sloh boli nazývané pevnosťou. Stavba sa vypínala práve nad cestou na východnom svahu vrchu. Táto mienka mala v sebe čosi pravdivého. Okrem iných prípadných vecí dalo sa spozorovať, že palác bol vždy pripravený na použitie, lebo keď prišiel konzul, generál armády, alebo kráľ, mocnár akéhokoľvek druhu, dostal hneď byt — na ostrove.

Keďže nám ide iba o jednu komnatu, ostatné časti ponechávame čitateľovej duševnej obrazivosti. Nech

v duchu prejde cez záhrady, kúpele, siene a labyrintom komnát na pavilóny na streche, kde sa všade javila úprava, primeraná slávnemu domu v meste, ktoré sa viac podobalo Miltonovmu „nádhernému východu“, než hocktoré iné na svete.

Dotyčnú komnatu pomenovali by sme teraz salónom. Bola veľmi priestranná, vykladaná vyhladenými doskami a cez deň osvetlená oknami na streche, ktoré boli vyložené farebnými sľudovými tabuľami. Steny boli ozdobené atlantami, z ktorých ani jeden nepodobal sa druhému, ale každý z nich mal svoj vlys, složený z arabesiek s veľmi vypracovaným a krásnym tvarom, vymalovaných farbami: belasou, zelenou, tyrskou červenou a zlatou. Okolo steny tiahol sa diván z indického hodvábu a kašmírkej vlny. Nábytok skladal sa zo stolov a stolcov podivne vyrezávaných podľa egyptského vzoru.

Simonida sme zanechali v kresle dokončiť svoj zámer, ako by mohol pomôcť zázračnému kráľovi, ktorého príchod očakával. Ester spí; — a teraz, keď sme prešli mostom cez rieku a bránou chránenou lesmi, ako aj babylonskými sieňami a dvormi, vstúpime do zlatého salónu.

S povaly visí päť lustrov na bronzových retiazkach, jeden uprostred a ostatné v kútoch. Ohromné pyramídy rozsvietených lúčov osvetľovali ešte i démonické tváre a složitú ozdobu vlysov. Okolo stolov sedí alebo sa semtam nepokojne prechádza asi 100 ľudí, pri ktorých sa zastavíme. Sú to samí mladíci, ba niektorí ešte len chlapci. Sú Taliani, prirodzene, väčšinou Rimania. Rozprávajú čistou latinčinou. Každý z nich je oblečený v domácom rúchu hlavného mesta na Tibere, totiž v tunike s krátkymi rukávami, ktorá sa výborne hodí pre antiošské podnebie. Tu a tam ležaly na diváni nedbalo pohodené tógy a lucerny. Podaktorí mali pur-

purové široké ozdoby. Spáči ležali tiež na diváni, pohodlne rozložení. To, či boli premožení horúčavou, únavou dusného dňa, alebo Bachom, nebudeme sa dozvedať.

Rozhovor sa stále a hlasne ozýva. Niekedy počuť hučný smiech alebo výbuch hnevu, alebo jasotu. Cez toto všetko preniká ostré, tiahle škrabanie, čo mýli zpočiatku nezasväteného. Keď sa však priblížime k stolu, vyjasní sa nám všetko. Spoločnosť sa jednotlivé alebo pospolu nachádza pri milej zábave s vrhcabami a kockami a škrabanie pochádza od miešania slonových kociek a od vrhcabania.

Kto je tá spoločnosť?

— Dobrý Flavius, — riekol hráč, držiac svoj vrhcab, — vidíš tú lacernu, tam pred nami na diváni. Práve vyšla z dielne a na ramene má zlatú sponu, širokú ako dlaň.

— Ale; — riekol Flavius, zabraný do hry, — takú som už videl; tvoja je nie síce stará, ale nie je ani nová. Nuž, čo s ňou?

— Nič. Iba by som ju chcel dať človekovi, ktorý vie všetko.

— Haha... za menšiu cenu ti nájdem niekoľko ľudí s purpurom, ktorí prijmú tvoju ponuku!... Ale hraj!

— Tak, — prehral si!

— Tak, pri samom Jovišovi. Čo povieš na to?... Ešte raz!

— No dajme si!

— Hádzme!

— Sesterc.

Potom vytiahol každý tabuľku a grifeľ a napísal si poznámky. Kým rozkladali vrhcaby, Flavius sa vrátil k priateľovej poznámke.

— Človek, ... čo všetko vie? Herkules! Veštcí by pomreli. A čo by si chcel s takou ohavou?

— Aby mi odpovedala na jednu, jedínú otázku a potom by som jej odrezal krk!

— Na akú otázku?

— Chcel by som vedieť hodinu, . . . hodinu, hovorím, — ba radšej minútu — kedy príde zajtra Maxentius!

— Stál si už niekedy nechránený pred sýrskym slnkom na pobreží, kde vystúpi z lode? Ani ohne bohyne Vesty tak nepália! Ej, pri Statórovi, otcovi nášho Romula, radšej by som chcel umrieť, ak vôbec musím umrieť. Avernus je tu; tam v štvrti pred fórom vydržal by som stáť a s rukou takto pozdvihnutou dotýkal by som sa podlahy bohov. Ale! . . . pri samej Venuši, Flavius môj, oklamal si ma! Prehral som! O . . . Fortuna!

— Ešte raz!

— Musím dostať nazad svoj sestercius!

— Hrajme teda!

A hrali hru za hrou. A keď zasvitlo denné svetlo, kradnúc sa cez okná na streche, zoslabujúc svetlo lámip, tí dvaja sedeli ešte vždy na tých istých miestach pri hre. Ako prevažná väčšina spoločnosti, aj oni boli vojenskými atašé pri konzulovi, na príchod ktorého čakali pri hrách.

Za tohto rozhovoru vstúpilo do siene niekoľko osôb a nepozorovane sa prikradly k hlavnému stolu. Bolo poznať, že sa vracajú s práve skončenej hostiny. Niektorí z nich sa len ťažko držali na nohách. Čelo vodcu bolo ozdobené na znamenie, že predsedal na hostine, ak ju aj nedával. Víno naňho nezapôsobilo, ba dodalo mu ešte krásy, ktorá sa honosila najmužnejším rímskym výzorom; hlavu nosil nadute vysoko, pery a líca červenely sa mu krvou, oči sa iskrily. Hoci bol zahalený bielou tógou s mnohými záhybmi, počíнал si až privznešene na triezveho človeka a necézara. Príduc k stolu, usadil sa

tam so spoločníkmi bez okolkov a ospravedlnenia. Keď konečne vstal, pozrel na stôl a na hráčov okolo seba, ktorí sa k nemu obrátili, vítajúc ho s veľkým krikom.

— Messala, Messala!

Tí zo vzdialených kútov, počujúc volanie, opakovali ho na mieste. Naraz sa skupiny poroztrhaly, prestalo sa hrať a všetci utekali k hlavnému stolu.

Messala prijímal ľahostajne tieto prejavy oddanosti a dal sa hneď osvedčovať príčinu svojej obľuby.

— Na zdravie tebe, Druzus, priateľ môj, — povedal hráčovi, najbližšiemu po pravici, — na zdravie, — podajže mi svoje tabuľky na chvíľku!

Pozdvihol voskovú tabuľku, pozrel na napísané sadzby a pohodil ňou.

— Len denárie, denárie — peniaze vozatajov a mäsiarov! — smial sa pohrdavo. — Pri opitom Semelovi, kam kráča Rim, keď césar celé noci čaká na Fortunu, ktorá mu prinesie len žobracky denár.

Druzus sa začervenal, ale okolostojaci mu nedali odpovedať, lebo sa soslúpili bližšie k stolu, volajúc:

— Náš Messala, náš Messala!

— Mužovia od Tiberu, — pokračoval Messala, vytrhnúc škatuľku s kockami z rúk blízko stojaceho, — koho majú bohovia najradšej? — Rimana!; kto je zákonodarcom národov? — Riman. Kto má právo po meči na svetové panstvo?

Spoločnosť sa dala ľahko nadchnúť. Veď táto myšlienka bola im vštepovaná už od kolisky. Vo chvíli prešli ho teda s odpoveďou.

— Rimania, Rimania, — volali.

— Ale, — ale, — dráždil ich zvedavosť, ktosi je ešte lepší než najlepší Riman.

Zavrtel svojou patricijskou hlavou a odmlčal sa, ako by ich dráždil svojim úsmevom.

— Počujete? — opakoval — je niekto lepší než najlepší Riman!

— Herkules, — zvolal ktosi.

— Bachus, — reval satirik.

— Jupiter, Jupiter, — hučali mnohí.

— Nie! — odpovedal Messala, — medzi ľudmi.

— Menuj ho, menuj ho! — žiadali.

— Hneď, — povedal, keď nastalo ticho. — Ten, kto k rímskym dokonalostiam pridal dokonalosť Východu, kto k západnej výbojnosti druží umenie Východu, ako využiť nadvládu.

— Perpol, ale Riman je predsa najlepší, — volali niektorí. Nastal hučný smiech a tleskanie rukami na znak, že — Messala vyhráva.

— Na Východe, — pokračoval, — nemáme bohov, ale len víno, ženy a fortuna, ale najväčšia z nich je fortuna. Preto je aj naším heslom: „Kto sa odváži na to, na čo sa odvážim ja, — hodí sa do senátu, hodí sa do boja a hodí sa najviac k tomu, kto, usilujúc sa o najlepšie, vzdoruje najhoršiemu!“

Jeho hlas prešiel v nenútený, dôverný tón, pričom nestratil vplyv, ktorého sa domohol.

— Vo veľkej skrini hore v pevnosti mám päť talentov, peňazí, bežných na trhu, a tu sú na ne kvitancie.

Zo svojej tuniky vytiahol svitok papierov a hodiac ich na stôl, pokračoval za hlbokého ticha. Oči všetkých hľadely naňho a ich uši boly naň upäté.

— Táto čiastka leží tu ako miera, na ktorú sa odvažujem. Kto sa odváži natoľko? Mlčíte? Či je to veľa? Strhnem talent! ... Čo? Ešte mlčíte? ... Nuž, hoďte si so mnou o tieto tri talenty; — ... len dva! ... o jeden talent aspoň! — na česť rieky, pri ktorej sme sa narodili. — Východný Rím proti Rímu západnému! — Barbarský Orontes ... proti posvätnému Tiberu!

Zahňkal kockami nad hlavou.

— Orontes proti Tiberu — opakoval opovrživým hlasom.

Nik sa nehýbal. Potom hodil škatuľku na stôl, zasmial sa a vzal svitok.

— Hahaha . . ., pri olympskom Jovovi, teraz viem, že chcete zbohatnúť a preto ste prišli do Antiochie. Čo? Cecilius!

— Tu som, Messala, — zvolal niekto za ním, — tu hyniem medzi davom prosiac o drachmu, aby som zaplatil otrhanému prievozníkovi. Ale nech ma Pluto berie, títo noví nemajú spolu ani obol pri sebe.

Táto uštipačnosť vzbudila hučný smiech, ktorý sa znova a znova opakoval. Iba Messala zostal vážny.

— Choď, — riekol Ceciliovi, — do siene, odkiaľ sme prišli a požiadaj sluhov, aby priniesli amfóry, poháre a čaše. Keď títo naši krajanovia v honbe za bohatstvom nemajú peňaženky, uvidím, pri sýrskom Bachovi, či majú aspoň žalúdky. Chytró!

Potom sa obrátil k Druzovi so smiechom, že ho bolo počuť v celej miestnosti.

— Hahaha, priateľ môj, neuraz sa, že som v tebe snížil cézara pre denárie. Ako vidíš, použil som toho mena len preto, aby som skúsil tieto pekné vtáčky z nášho starého Ríma. Poď, Druzus, poď!

Vzal znova kocky a veselo nimi zahňkal.

— Poď sem, zmerajme šťastie na hocakú čiastku podľa tvojej vôle!

Hlas bol úprimný, srdečný a podmaňujúci, takže Druzus vo chvíli zmäkol.

— Pri Nymfách, hej! — smial sa, — Messala, hodím si s tebou o denár!

Akýsi mladík chlapeckého výzoru pozeral sa na tento výjav. Naraz sa Messala obrátil k nemu.

— Kto si? — spýtal sa ho.

Chlapec sa utiahol.

— Nie, pri Castorovi a jeho bratovi!, nechcel som ťa uraziť. Medzi ľuďmi, je pravidlo vo veciach, ako sú kocky, viesť najpresnejšie záznamy, keď majú najmenej, čo by zaznamenali. Potrebujem pisára. Chceš mi poslúžiť?

Slová znely tak milo, že mladík vytiahol hneď tašku na poznámky.

— Počkaj, Messala, počkaj! — volal Druzus. — Nevie, či to neznamená nešťastie, keď sa otázkou zarazia hádzané kocky. Ale chcem sa ťa niečo opýtať, aj keby ma Venuša udrela svojím pásom.

— Nie, môj Druzus, Venuša s odopnutým pásom je Venuša v láske. Len sa opýtaj... hodím ja, a odvrátim nešťastie... Tak! —

Preklopil škatuľku na stôl a držal ju pevne nad kockou. A Druzus sa spýtal: — Videl si už niekedy akéhosi Quinta Arria?

— Duumvira?

— Nie! Jeho syna!

— Nevedel som, že mal syna.

— Nuž, nič na tom, — pridala ľahostajne Druzus — lenže, môj Messala, Pollux nebol tak podobný Castorovi, ako Arrius tebe!

Tieto slová pôsobili ako dané znamenie; prisviedčalo mu dvadsať hlasov.

— Pravda, pravda! Jeho oči... jeho tvár! — volali.

— Čo! — odvetil niekto nahnevano. — Messala je Riman, a Arrius Žid.

— Máš pravdu, — zvolal tretí, — ale Momus požičal jeho matke falošnú masku.

Hrozila hádka, Messala ju však predišiel.

— Víno, môj Druzus, neprichádza, a ako vidíš, dr-

žím Pytie ako svorku psov. Tvoju mienku o Arriovi vypočujem, povedz mi len viac o ňom!

— Nuž, nech je Žid alebo Riman — a pri veľkom Pánovi ti hovorím, nie preto, môj Messala, aby som ťa hádam, urazil — ten Arrius je švárny, bystrý a neohrozený. Sám cisár mu ponúkol svoju priazeň a ochranu, ale on neprijal. Do spoločnosti sa dostal tajomne a stráni sa, ako by sa pokladal za lepšieho, alebo naopak, ako keby sa podceňoval. V palestri sa mu nik nevyrovnal; bojoval s obrami od Rýna a s bezrohými byvolmi zo Sarmátie, ako s nejakými vrbovými sväzkami. Duumvir mu zanechal obrovské bohatstvo. Vášnivo miluje vojnu a myslí len na boj. Maxentius ho prijal do svojej družiny a mal s nami odcestovať na lodi, ale stratil sa nám v Ravenne. Pristáť, pristál však šťastne. Počuli sme o ňom dnes ráno. Perpol! Miesto aby šiel do paláca alebo do pevnosti, svoje veci nechal v khane a zas sa nám stratil.

Messala počúval rozprávanie zpočiatku so zdvorilou netečnosťou, neskôr sa stal pozornejším a napokon odložil ruku od škatule a zvolal:

— Ho, môj Caius, počuješ?

Mladík pri jeho ramene — jeho Myrtilus, spoločník v cvičení na voze — ohlásil sa s veľkou radosťou nad tým, že Messala naň pamätuje.

— Keby som nepočul, nebol by som ti priateľom.

— Či sa pamätáš na človeka, čo ťa shodil dnes ráno?

— Pri Bachových kučerách lásky! či nemám podrúzané rameno, aby som si ho živo zachoval v pamäti?

Pritom pokrčil ramenom, ktoré mu div po uši nedosiahlo.

— Nuž, buď vďačný osudu. — Našiel som nepriateľa. Počúvaj!

Potom sa Messala obrátil k Druzovi.

— Povedz nám viac o ňom! — Perpol — o ňom, ktorý je Rimanom a zároveň Židom. — Pri Phoebovi, z takého složenia bol by i centaur láskyhodný. Ako sa oblieka? — môj Druzus!

— Ako Žid!

— Počuješ, Caius? — pýtal sa Messala. — Ten chlapík je mladý — po prvé; po druhé — má tvár Rimana, po tretie — najradšej sa šatí po židovsky a po štvrté — v palestri ho čaká sláva a bohatstvo pre ramedná, ktoré ovládajú kone i voz tak, že ich hockedy zastaví podľa potreby. A, Druzus, pomáhaj zas ty môjmu priateľovi. Ten Arrius ovláda bezpochyby dobre jazyky. Ináč by sa nemohol meniť dnes na Žida, zajtra na Rimana. Ale rozpráva tiež tak dobre aj vznešeným jazykom gréckym?

— Tak čisto, Messala, že by sa mohol zúčastniť na pretekoch v Istmii.

— Počuješ, Caius? — spýtal sa Messala. — Ten chlapík môže pozdraviť ženu — i samu Aristomachu — po grécky. Myslím, že je to už — po piate. Čo povieš na to?

— Našiel si ho, môj Messala, — odvetil Caius, — ináč nie som, čo som.

— Odpusť, Druzus, aj vy ostatní prepáčte, že hovorím v hádankách, — prehovoril Messala svojím boдрým spôsobom.

— Pri všetkých poriadnych bohoch, nechcel by som unúvať tvoju úslužnosť až do netrpezlivosti, ale poslúž mi ešte niečím. Poďívaj sa — zas položil ruku na škatuľu a zasmial sa — poďívaj sa, ako držím pevne Pytie a ich tajomstvo! Vyprával si, myslím, že Arrius sa do spoločnosti dostal tajomne. Vysvetli mi to!

— To nič nie je, nič, — odvetil Druzus, — to je

detská rozprávka. — Keď sa starý Arrius vydal za pirátmi, bol bez ženy a detí; vrátil sa s chlapcom, o ktorom rozprávam a — na druhý deň ho prijal za svojho.

— Prijal za svojho? — opakoval Messala. — Pri bohoch, Druzus, ty ma zaujímaš. Kde však duumvir našiel chlapca? Kto bol ten chlapec?

— Kto ti dá na to odpoveď, Messala, ak nie mladý Arrius sám? Perpol! V bitke duumvir, — vtedy tribún — stratil svoju galeju. Vracajúca sa loď našla ho ešte s jedným — iba dvoch zachránených z mužstva — na doske na mori. Podávam ti históriu zachránenia, ktorá má tú výhodu, že o jej pravdivosti nik nepochybuje. Duumvirov spoločník na doske bol vraj Žid.

— Žid! — opakoval Messala.

— Ako to, Druzus? Otrok?

— Keď týchto dvoch vytiahli na palubu, duumvir mal na sebe tribúnsku zbroj a mladík oblek veslársky. Messala vstal od stola.

— Galejný, — toto potupné slovo potlačil v sebe a díval sa okolo seba v rozpakoch po prvý raz v živote. Práve vtedy otroci jeden za druhým vchádzali do siene s veľkými krčahmi vína, iní s košami ovocia a zákuskov, iní s pohármi a fľašami, zväčša zo striebra. Tento výjav zapôsobil naňho ako nejaké osvetlenie. Messala vyskočil naraz na stolec.

— Mužovia od Tibera, — riekol jasným hlasom, — toto naše očakávanie veliteľa obráťme na Bachove hody. Koho zvolíte za predsedu?

Povstal Druzus.

— Predsedom môže byť len usporiadateľ hostiny — riekol. — Rimania, odpovedzte!

Odpovedali veľkým krikom.

Messala si sňal s hlavy veniec a podal ho Druzovi,

ktorý vyliezol na stôl a pred všetkými ovenčil ním zaslávnostne Messalu na znak, že je predsedom hodovania.

— So mnou do siene prišli niekoľkí moji priatelia, — prehovoril, — práve od stola. Aby sa naše hodovanie dialo podľa zvyku, privedte sem toho, kto je najviac premožený vínom.

Zaznely hlasy: — Tu je, tu je.

A zo zeme, kde sa bol zvalil, zdvihli mladíka, tak zmäkčilého a krásneho, že by sa mohol pokladať za samého boha pitia — len koruna s hlavy a tyrzus z ruky bol by mu vypadol.

— Zdvihnite ho na stôl, — kázal predseda.

Opitý však nevládal sedieť.

— Pomôž mu Druzus a nech krásna Nyona aj tebe pomôže!

Druzus vzal opitého do svojho náručia. Messala obrátiac sa potom k bezvládnej postave prehovoril za hlbokého ticha: — O Bachus, najväčší z bohov, buď k nám vlúdny v túto noc. Za seba i za týchto tvojich ctiteľov obetujem ti tento veniec — sňal si ho úctivo s hlavy — obetujem ti tento veniec na tvojom oltári v Dafnovej jaskyni.

Poklonil sa a znova sa ovenčil a so smiechom odkryl kocky.

— Podívaj sa, môj Druzus, pri silenskom somárovi, denár je môj!

Nastal krik, že sa triasla až podlaha, že smutné atlanty daly sa do tanca a orgie začaly.

POHONIČ ILDERIMOVÝCH ARABOV.

Šejk Ilderim bol príliš významný, aby cestoval s malou družinou. V svojom kmeni mal povest, aká náležala kniežatu alebo patriarchovi z najslávnejšieho rodu východne od Sýrie. Spoluobčania jeho miesta pokladali ho zas za najbohatšieho človeka nekráľovského pôvodu na celom Východe. A že bol skutočne bohatý — na peniaze ako i na sluhov, favy, kone a stáda každého druhu — miloval akúsi okázalosť, ktorá mu zväčšovala úctu u cudzincov a hovela pritom jeho osobnej hrdosti a pohodliu. Čitateľ nech sa preto nedá sviesť k bludnej mienke zmienkou o palmových hájoch. Mal tam vskutku ctihodný duvar, totiž tri veľké stany — jeden pre seba, druhý pre hostí a tretí pre svoju obľúbenú manželku a jej slúžky. Okrem toho bolo tam šesť-sedem menších pre sluhov a pre tých príslušníkov kmeňa, ktorých si vybral ako telesnú stráž — silných sluhov, osvedčenej zdatnosti a dobre vycvičených v užívaní luku, kopije a koní.

Jeho majetok akéhokoľvek druhu nebol iste v nebezpečenstve v hájoch. Ale pretože zvyky sprevádzajú človeka do mesta ako i na vidiek a že je nie nikdy múdre uvoľniť disciplínu, vnútorná časť duvaru bola ponechaná pre Ilderimove kravy, favy, kozy a vôbec všetko, čo by mohlo pokúšať leva alebo zlodeja.

Aby sme o ňom povedali úplnú pravdu, Ilderim za-

chovával verne všetky zvyky svojho ľudu a nepodceňoval z nich ani ten najmenší. Jeho život v hájoch bol preto len pokračovaním jeho života na púšti; okrem toho jeho spôsob života napodobňoval verne staré patriarchálne spôsoby — pravý pastiersky život primitívnych Izraelitov.

V to ráno, keď karavána dorazila do hájov, šejk postavil kone a zarazil kopiju do zeme. — Tu postavte stan, — kázal. — Vchod nech je obrátený k východu, jazeru nech je pred nami, a tieto deti púšte nech odpočívajú pri zapadajúcom slnku.

Potom pristúpil ku skupine troch vysokých paliem, potľapkal jednu z nich, ako by bol potľapkal svojho koňa alebo svoje milované dieťa.

Kto iný ako šejk môže povedať karaváne, aby zastala, alebo určiť, kde má byť postavený stan? Kopiju vytiahli zo zeme a do rany, ktorú vyryla v pažiti, zabodnutý bol spodok prvého stĺpu stanu, označujúceho stred predných dverí. Potom zasadili osem iných — tri rady stĺpov, po troch v rade. Potom na zavolanie prišli ženy a deti a vybalily plachty z nákladu na ľavých. Kto iný by to vykonával, keď nie ženy? Nestrihaly ony hnedé kozy stáda? Nepriadly z nich vlny, nite a netkaly z nich látku na dokonalú strechu stanu, v skutočnosti tmavohnedú, ale zďaleka červenú ako kidarské stany? A s akými žartami a smiechom napínala celá šejkova družina plachtu od stĺpa k stĺpu, zatĺkajúc kolíky a priväzujúc povrazy? A keď boly upravené steny z voľného rákosového rohožia — posledný to výkon pri stavbe v púšti — ako úzkostlivo čakali na posúdenie dobrého človeka! Keď vkročil dnu, potom zas von, posudzoval postavenie domu výhľadom k slnku, stromom a jazeru a povedal: — Dobre ste to spravili. Urobte teraz duvar, ako najlepšie viete, lebo dnes večer osladíme si chlieb

arakom a mlieko medom a na každom ohni bude kozľa. Tak choďte. Sladkej vody máme dosť, lebo jazero je našou nádržou. Nebudú hladovať ani naši nosiči nákladu, ba ani najmenšie zo stáda, lebo máme tu peknú trávu. Nech je Boh s vami, deti moje.

A tak šťastní odišli veselo postaviť si stan. Niekoľkí ostali však zariadiť vnútornú časť šejkovho stanu; mužskí zavesili oponu na stredný rad stĺpov, a rozdelili takto priestor na dve izbičky, jednu po pravej strane pre Ilderima, druhú pre kone — jeho skvosty po Šalamúnovi — ktoré zaviedli dnu, pobozkali, potľapkali a zas prepustili na slobodu. Oproti strednému stĺpu postavili stolec, na ktorý uložili kopije, oštepky, luky, štíty a k nim zavesili pánov meč, ohnutý ako polmesiac. Lesk jeho pošvy závodil s leskom drahokamov na rukováti. Tamtiež uložili konský riad, ktorého súčiastky boli také skvostné a pestré ako livrej kráľovského služobníka, a napokon uložili i drahé rúcho veľmoža — jeho vlnené a pláténé sukne, tuniky, nohavice a mnohofarebné šatky na hlavu. A neustali v práci, dokiaľ ich nepochválil.

Medzitým vyšly ženy a postavily diván, taký nevyhnutný pre neho ako jeho brada, padajúca mu na prsia, a biela ako Áronova. Složily rám v podobe troch strán štvorca s otvorenou stranou ku dverám, vystlaly ho vankúšmi a opatřily nízkymi záclonami. Vankúše prikryly meniteľnými plachtami hnedo a žltu pruhovanými; do kútov položily podhlavnice s belasými a červenými povlakmi. Okolo divána vytiahly úzky koberec a vnútornú časť vyplnily tiež kobercom. Keď zakryly priestor medzi otvorom divána a medzi dvermi, boli s prácou hotové, ale čakaly, kým pán neuznal ich prácu. Potom už len priniesly vodu a naplnily krčahy a zavesily kožené nádoby s arakom, aby byly poruke — zajtra na leben. Nik z Arabov nepochyboval by o šťastí a veľ-

kodušnosti Ilderima — v jeho stane pri sladkovodnom jazere v tóni palmových hájov.

Taký bol stan, pri ktorého dverách ponechali sme Ben-Hura.

Sluhovia už čakali na pánov rozkaz. Jeden z nich zobul mu sandále, iný rozviazal Ben-Hurovi obuv. Keď boli hotoví, sluhovia odišli. Potom si obaja odložili svoje zaprášené vrchné rúcha a obliekli si nové ľanové. — Vstúpte — v mene božom, a posaďte sa, — riekol hostiteľ srdečne v nárečí jeruzalemského trhoviska; hneď ich viedol k divánu. — Ja si sadnem sem, — prehovoril potom, a tam si sadne hosť.

Žena — v starých časoch by sa povedalo slúžka — pristúpila a zručne upravila podhlavnice a pokrývky; potom sa posadili na diván, kým priamo z jazera nepriniesli vodu, aby si umyli nohy.

— Tu v púšti máme isté porekadlo, — začal Ilderim, hladiac si bradu svojimi jemnými prstami, — že dobrá chuť k jedlu je znakom dlhého života. Máš takú chuť?

— Podľa toho pravidla, dobrý šejk, mal by som žiť sto rokov. Som hladný ako vlk pred dvermi. — Odpovedal Ben-Hur.

— Nuž nepôjdeš od nás ako vlk. Dám ti najlepšie zo stáda. — Ilderim zatľapkal rukami.

— Choď k cudzincovi do stanu pre hostí a povedz mu, že ja, Ilderim, želim mu pokoj neporušený ako tok rieky.

Sluha sa uklonil.

— Povedz tiež, — pokračoval Ilderim, — že som sa práve vrátil s jedným na lámanie chleba, a že ak si múdry Baltazár želá z neho, nech príde. Vtákom nebeským ešte vždy zostane dosť.

Druhý sluha odišiel.

Potom Ilderim posadil sa na diván, ako dnes sedia

kupci na handre v Damašskom bazáre; a keď si už bol trochu odpočinul, prestal si hladiť bradu a prehovoril vážne. — Si mojím hosťom, pil si môj leben, okúsiš teraz soli, môžem sa ťa teda pýtať: Kto si?

— Šejk Ilderim, — riekol Ben-Hur, znášajúc pokojne jeho ostrý zrak, — prosím ťa, nemysli, že podceňujem tvoju otázku, ale povedz sám, či nebola v tvojom živote chvíľa, keď odpoveď na takú otázku bol by si pokladal za zločin!

— Pri Šalamúnovej sláve, hej! — odpovedal Ilderim. — Zradiť seba je niekedy také nízke ako zradiť kmeň.

— Ďakujem ti, Šejk, — zvolal Ben-Hur. — Nepočul som ešte vhodnejšiu odpoveď. Teraz viem, že chceš iba ospravedlniť dôveru, ktorú hľadám pri tebe, a že ti záleží viac na istote, než na príbehoch môjho života. — Šejk sa uklonil a Ben-Hur ponáhľal sa hájiť svoj prospech.

— Tak, — prehovoril, — po prvé nie som Riman, ako by si mohol súdiť podľa mena, ktoré ti udávam.

Ilderim sa trhol za bradu, ktorá mu viala po prsiach, zadíval sa na vyprávača očima, slabo žmurkajúcimi cez husté obočie.

— Potom, — pokračoval Ben-Hur, — som Žid z Judovho kmeňa. — Šejk zdvihol obočie.

— Nielen to. Šejk, som Žid, proti ktorému sa Rím prehrešil skutkom, proti ktorému to, čím ti ublížil, je len detská hračka. — Starec si hladil bradu s nervóznou rýchlosťou, spustil obočie tak hlboko, že mu zmizol i mih z očí.

— Ešte niečo: prisahám ti, šejk Ilderim — prisahám na úmluvu, ktorú Pán urobil s našimi otcami, že mi pomôžeš iba pomstiť sa, peniaze však a sláva zo závodov ostanú tebe.

Ilderimovo obočie sa vyjasnilo, povzniesol hlavu, po

tvári sa mu rozliala radosť a bolo na ňom dobre znať spokojnosť, ktorá ho ovládala.

— Dost, — riekol. — Ak pri koreni tvojho jazyka je ukrytá lož, tak ťa ani sám Šalamún nezachráni predomnou. Že nie si Riman, že si Žid, že máš niečo proti Rímu, že sa chceš pomstiť, to všetko verím. O tom už dost. Ale aké máš schopnosti? Akú máš skúsenosť v pretekoch na vozoch? A či môžeš zvládnuť kone, ako len chceš? — aby ťa poznaly — aby ti prišli k ruke, keď ich zavoláš? aby letely s najväčším napätím na tvoje slová? A potom, aby si ich vo vhodnej chvíli svojou vôľou nadchol k najusilovnejšej námahe? Ten dar, syn môj, nemá každý. A pri božej sláve, poznal som kráľa, ktorý spravoval milióny svojich poddaných naozaj neobmedzene, ale nemohol sa domôcť úcty u koňa. Rozumej ma dobre, nehovorím ti o hlúpych zvieratách, ktorých úlohou je otročiť otrokom — o tých nezdarencoch krvou a obrazom — o tých mŕtvych duchom. Ale vravím ti o mojich — o kráľoch svojho druhu, o tých, ktorých rod siaha až k zvieratám prvých faraónov, o svojich priateľoch a druhoch, o spolubydliacich v mojom stane, ktorých dlhá pospolitosť so mnou povzniesla až ku mne. Vyprávam ti o tých, ktoré k svojim pudom pridaly náš rozum a k svojim smyslom našu dušu, takže cítia práve tak ako my ctižiadosť, lásku, nenávisť a opovrhnutie. Vo vojne sú hrdinovia, v dôvernosti verné ako ženy. Hej, sem!

Pristúpil sluha.

— Nech prídu Arabi.

Sluha odhrnul časť opony, čo delila stan na dve polovice, takže sa zjavila skupina koní, ktoré zpočiatku váhaly, ako by sa chceli presvedčiť, že ich naozaj volajú.

— Poďte, — volal ich Ilderim. — Prečo tam stojíte? Nie je všetko vaše, čo je moje? Poďte, vravím.

Si mojím hostom... (str. 317.)

Vošly pomalým krokom.

— Syn Izraela, — riekol pán, — Mojžiš bol mocný, ale — hahaha — musím sa smiať, keď si pomyslím, že povolil tvojim otcom chovať pracovitého vola a hlúpeho, váhavého osla, a zakázal im mať kone. Hahaha! Myslíš, že by to bol urobil pri pohľade na tohto, na toho a tohto tu? — Pritom položil svoju ruku na hrivu prvého a pohladil ho s nekonečnou hrdosťou a nežnosťou.

— Krivdiš, šejk, krivdiš, — riekol Ben-Hur oduševneno. — Mojžiš bol bojovníkom i zákonodarcom, Bohom milovaným; a viesť vojnu — to vlastne znamená milovať všetky jej tvory — a medziiným tiež tieto.

Krásne utvorená hlava — veľké oči, milé ako srnčie a polozakryté dlhými štetinami; krátke uši, ostro zakončené a dopredu hodne naklonené. Potom sa zvieria dotklo jeho prs svojimi nozdrami a pyskom, ako by sa chcelo pýtať: „Kto si ty?“ Ben-Hur poznal v ňom jedného zo štyroch bežcov, a krásnemu zvieraťu nadstavil svoju otvorenú ruku.

— Povedia ti, rúhači! — nech sa ich dni skrátia, ako ubúdajú — vyprával šejk s pocitom človeka, odmietajúceho osobné pohanenie — povedia ti, že naše kone najlepšej krvi pochádzajú z nesenských paší v Perzii. Boh dal prvému Arabovi nesmierne veľký priestor piesku s niekoľkými holými vrchmi a tu a tam studňu horkej vody, a riekol mu: „Hľa, tvoja krajina.“ A keď sa, úbožiak, ponosoval, Všemohúci sa nad ním zľutoval a povedal mu zas: „Buď dobrej mysle, lebo ňa požehnám dvojnásobne viac než ostatných ľudí.“ Keď to počul Arab, vzdal Bohu vďaky a v nádeji šiel hľadať ono požehnanie. Poprechodil najprv celý kraj, ale nenašiel nič. Potom sa pustil do púšte, ďalej a ďalej — a tu v srdci púšte prišiel na veľmi zelený, napohľad krásny ostrov, a uprostred ostrova, hľa, črieda tiav a druhá,

črieda koní! Zajal ich s veľkou radosťou a choval ich, ako si to zaslúžily — najväčšie dary od Boha. A z tohto ostrova vyšly všetky kone celej zeme, ba zašly až na nesejské pastviny, a na sever do hrozných dolín, do ktorých od mora bijú neustále chladné vetry. O pravdivosti vyprávania nepochybuj a ak pochybuješ, tak nech nikdy amulet nemá čarovnej moci pre Araba. Ale chcem ti to dokázať.

Zatlieskal rukami.

— Prines mi záznamy kmeňa, — riekol sluhovi, ktorý hneď poslúchol.

Medzitým sa šejk zabával s koňmi, hladil ich po hrive, česal im štice a každému prejavil pozornosť. O chvíľu šiesti sluhovia priniesli cédrové debny, okuté mosadznými obručami a opatrené závorami.

— Nie, — prehovoril Ilderim, keď všetky debny složili k divánu, — nepýtal som všetky, ale len záznamy o koňoch — v tejto. Otvorte ju a ostatné odneste nazad.

Keď otvorili debnu, bolo vidieť sväzky tabuliek zo slonovej kosti, spojené krúžkami zo strieborného drótu, a keďže tabuľky byly sotva hrubšie než oblátky, každý krúžok spojoval ich niekoľko sto.

— Viem, — riekol Ilderim, berúc do ruky niektoré krúžky — viem, s akou starostlivosťou a horlivosťou, syn môj, chrámoví pisári vo sv. meste zaznamenávajú mená novonarodených, aby každý syn Izraela mohol sledovať svoj rodokmeň až k jeho začiatku ešte pred patriarchov. Moji otcovia — nech je ich pamiatka večná — nepokladali za hriech túto myšlienku prijať a preniesť ju na svojich nemých sluhov. Podívaj sa na tabuľky!

Ben-Hur vzal krúžky a oddeliac tabuľky od seba, videl na nich hrubé arabské hieroglyfy, vypálené na vyleštenej strane ostrým špicom rozpáleného kovu.

— Môžeš ich prečítať, syn izraelský?

— Nie; musíš mi to vysvetliť.

— Tak vedz, že na každej tabuľke je zaznamenané meno žrebca čistej krvi, ktorý patril mojím otcom cez niekoľko stáročí a tiež meno sploditeľa a zroditeľky. Vezmi ich a podívaj sa na ich vek, aby si ľahšie uveril.

Niektoré tabuľky boli už zodraté a zažltnuté.

— V tejto debne, môžem ti teraz povedať, mám celé dejiny, overené svedectvom, ako dejiny zriedka bývajú — dejiny ukazujúce, z akého plemena tieto kone pochádzajú — tento a tamten, čo ťa prosia, aby si im venoval trocha pozornosti, aby si ich pohladil, a ako tieto prichádzajú k nám, tak ich predkovia i v najdávnejšej minulosti prichádzali k mojím otcom pod strechu stanu, aby si braly s dlane jačmeň, a aby sa k nim hovorilo s detskou nežnosťou, za čo preukazovali vďačnosť svojím spôsobom. A teraz, syn izraelský, môžeš mi uveriť — ak som pán púšte, tak to sú moji služobníci. Vezmi mi ich, a ja som ako chorý človek, ktorého karavána nechá na ceste umrieť. Len im ďakujem, že sa nezmenšil strach predou mnou na cestách z jedného mesta do druhého, a ani sa nezmenší, kým budem s nimi vládnuť chodiť. Hahaha, mohol by som ti vyprávať zázraky, ktoré vykonaly. V hodnej chvíli ti to vari aj poviem. Teraz nech ti stačí, keď ti vyzradím, že sa ešte nedaly predbehnúť a ani, pri Šalamúnovom meči, nenarazily na odpor a zapamätaj si to, ani na piesku ani pod sedlom. Ale teraz, nejako sa obávam — sú v chomúte po prvý raz a na úspech je toľko podmienok. Sú hrdé, rýchle a vytrvalé a keď nájdem majstra, tak zvíťazia. Syn izraelský, tak ty si ten človek; prisahám, že deň tvojho príchodu prinesie mi šťastie. Vyprávaj teraz o sebe.

— Teraz rozumiem, — riekol Ben-Hur, — že Ara-

bovi po jeho deťoch najmilšie sú kone a viem tiež, prečo arabské kone sú najlepšie na svete, ale, dobrý šejk, nechcem, aby si ma posudzoval len podľa mojich slov, lebo, ako vieš, ľudské sľuby sa vždy nevyplnia. Nech sa tu niekde na rovine podrobím najprv skúške a zajtra sver mi potom tvojich štyroch.

Ilderimova tvár znova sa vyjasnila a chcel hovoriť.

— Počkaj chvíľu, dobrý šejk! — riekol Ben-Hur. — Dovoľ mi, aby som pokračoval. Od rímskych učiteľov naučil som sa mnohému, nemysliac ani na to, že sa mi to niekedy zide. Vravím ti, títo tvoji synovia púšte, i keď majú jednotlivo rýchlosť orla a vytrvalosť leva, sklamú ťa, ak ich nenaučíš bežať zapriahnutých v jednom voze. Lebo vedz, šejk, v každej štvorke jeden je najzdĺhavejší a jeden najrýchlejší. Tak to bolo i dnes, vozataj nevedel uviesť na rovnaký beh najlepšieho s najslabším. Môj pokus môže byť úspešnejší, ale len vtedy, keď to bude, tak ti to poviem, na to ti prisahám. A preto ti vravím úprimne: keď sa mi podarí podriať ich svojej vôli, že budú bežať rovnako ako jeden, veniec i sestercie budú tvoje a pomsta moja. Čo povieš?

Ilderim poslúchal chvíľu a prstami si preberal bradu. Nakoniec povedal veselo: — Myslím o tebe lepšie, syn izraelský. V púšti máme príslovie, „ak uvariš pokrm zo slov, sľúbim ti more masla!“ Zajtra máš moje kone.

Vtom pri zadnom vchode stanu bolo počuť neobyčajný ruch.

— Večera je tu, a tam približuje sa môj priateľ Baltazár, ktorého ti predstavím. Povie ti históriu, ktorú by mal Izraelita stále znova a znova vypočuť.

Sluhovi poznove rozkázal.

— Schovaj záznamy a voved' moje skvosty do ich oddelenia.

Stalo sa, ako rozkázal.

DUVAR V PALMOVOM HÁJI.

Ak si čitateľ pripomenie hostinu troch mudrcov pri svojej schôdzke v púšti, pochopí prípravy k večeri v Ilderimovom stane. Rozdiel bol len ten, že tu bola ľahšia obsluha a hojnejšia strava.

Tri pokrývky byly rozostreté; na koberec pred diván priniesli stôl sotva jednu stopu dlhý a pokryli ho obrusom. Po jednej strane pozdĺž divánu bola umiestená prenosná hlinená nádoba pod dozorom ženy, ktorej povinnosťou bolo poslúžiť spoločnosti chlebom či vlastne teplými koláčikmi z múky, umletej v ručnom mlyne, ktorého trenie ozývalo sa zo susedného stanu.

Medzitým uviedli Baltazára k divánu, kde Ilderim a Ben-Hur privítali ho povstaním. Mal na sebe voľné čierne rúcho. Jeho chôdza a každý jeho pohyb bol zdĺhavý a opatrný. Opieral sa o palicu a o sluhovo rameno.

— Pokoj tebe, môj priateľ, — pozdravil ho úctivo Ilderim. — Vitaj.

Egyptan zdvihol hlavu a odpovedal: — A tebe, dobrý šejk — tebe a tvojim — pokoj a požehnanie od Jediného Boha — Boha pravého a milého.

Správanie jeho bolo vľúdne a zbožné a Ben-Hura naplnilo citom bázne. Okrem toho požehnanie, zahrnuté v pozdravnej odpovedi, patrilo čiastočne i jemu, a keď ho staručký hosť vyslovoval, jeho hlboké oči visely na Ben-Hurovi dosť dlho a vzbudily v ňom nové, tajomné a tak mocné hnutie, že pri jedle znova a znova zvedavo

skúmal tú bledú, vráskami rozrytú tvár, vyzvedajúc, čo si ten človek asi myslí. Ale na tvári spozoroval vždy len láskavosť, pokoj a detskú úprimnosť.

— Toto je mladík, ó Baltazár, — prehovoril šejk, položiac pravicu na Ben-Hurovo rameno, — čo si bude s nami lámať chlieb dnes večer.

Egyptan podíval sa na mladíka so začudovaním a s pochybnosťou. Keď to šejk zbadal, pokračoval. — Sľúbil som mu svoje kone na skúšku a ak pôjde všetko dobre, poženie ich v cirkuse.

Baltazár sa naň díval ďalej.

— Prišiel s dobrým odporúčaním, — riekol Ilderim v rozpakoch. — Hádám ho poznáš, ako syna Arria, šľachetného rímskeho vojaka — šejk sa zajakol a potom pokračoval so smiechom — hoci sa prehlásil za Izraelitu z Judovho kmeňa; a pri božej sláve, verím, čo mi rozpráva.

Baltazár už nemohol ďalej otáľať s vysvetlením.

— Dnes, veľkodušný šejk, môj život bol v nebezpečenstve, a bolo by bývalo po mne, keby nebol mladík, veľmi podobný tomuto — ak je to nie on sám — zakročil; keď všetci iní utiekli, on ma zachránil.

Potom sa obrátil priamo na Ben-Hura: — Nie si to ty?

— Na to nemôžem odpovedať, — odvetil Ben-Hur so skromnou úctivosťou. — Zastavil som kone toho nehanblivého Rimana, keď sa hnaly na tvoju ľavu pri Kastilskom prameni. Tvoja dcéra mi ponechala pohár.

Zo záňadria tuniky vyňal pohár a podal ho Baltazárovi. Na Baltazárovej tvári zasvietila radosť.

— Pán poslal ňu ku mne dnes k prameňu, — riekol s trasľavým hlasom, stiahnuc ruku k Ben-Hurovi, — a poslať ňu i teraz. Zato mu vzdávam vďaky. A ty oslavuj jeho láskavosť, lebo z milosti jeho môžem ti

dať veľkú odmenu. Aj ti ju dávam. Vezmi si pohár. Je tvoj.

Ben-Hur prijal znova dar a Baltazár, pozorujúc zvedavosť na Ilderimovej tvári, vyrozprával, čo sa prihodilo pri prameni.

— Čo? — riekol šejk Ben-Hurovi. — Ty si mi nič nepovedal o tom, veď lepšieho odporúčania nemôžeš ani mať. Nie som Arab a šejk svojho kmeňa s mnoho tisíc ľudí? A nie je on mojím hosťom? A nie je záväzkom môjho pohostinstva, čokoľvek dobrého alebo zlého urobíš jemu, že to dobré alebo zlé urobíš mne? Kde by si mohol očakávať odmenu, keď nie tu? A kto by ťa odmenil, keď nie ja?

Jeho hlas stal sa nakoniec prenikavým a ostrým.

— Ó dobrý šejk, prepáč, prosím ťa. Neprišiel som po odmenu, malú alebo veľkú. A aby som sa oslobodil od tejto myšlienky, vedz, že pomoc, ktorú som poskytol tomuto výtečnému človekovi, bol by som preukázal podobne i hocktorému z najmenších tvojich sluhov.

— Ale on je môj priateľ a hosť — nie sluha. Či nevidíš v tom rozdiel priazne, fortuny? — Potom šejk doložil Baltazárovi: — Pri sláve božej, opakujem ti, to nie je Riman.

Vtom sa odvrátil a venoval pozornosť sluhom, ktorí už dokončovali prípravu k večeri.

Čitateľ, ak sa pamätá na Baltazárove skúsenosti, o ktorých sám vyprával pri schôdzke v púšti, porozumie, aký dojem Ben-Hurovo nezištné uistenie urobilo na tohto ctihodného človeka. Jeho obetavosť voči ľuďom — nesmieme zabudnúť — nepoznala rozdielu. Vykúpenie však, ktoré mu bolo prisľúbené ako odmena — vykúpenie, ktoré očakával — malo sa vzťahovať na všetkých ľudí.

Mladíkovo uistenie znelo mu teda ako ohlas jeho

vlastného vnútra. Priblížil sa o krok k Ben-Hurovi a hovoril k nemu svojim skromným spôsobom.

— Ako ťa mám menovať? To je akési rímske meno, myslím.

— Arrius, Arriov syn.

— Ale ty nie si Riman?

— Všetci moji predkovia boli Židia.

— Boli, hovoríš? Už nežijú?

Otázka bola úskočná, ale i jednoduchá, ale Ilderim miesto odpovede predišiel ho oznámením.

— Poďte, — riekol, — jedlo je hotové.

Ben-Hur podal svoje rameno Baltazárovi a viedol ho k stolu, a o chvíľku sedeli všetci na pokrývkach podľa východného spôsobu. Priniesli umývadlá, i umyli a utreli si ruky, šejk dal potom znamenie, sluhovia povstali a Egypťan prehovoril zbožne s trasúcim sa hlasom.

— Otče všetkých — Boh. Čo máme, pochádza od teba. Vďaka ti vzdávame, a požehnaj nás, aby sme i naďalej plnili tvoju vôľu.

To bola modlitba, ktorú sa pomodlil so svojimi bratmi, Grékom Gašparom a Indom Melchiorom, ale každý odriekal ju v svojom jazyku na znak toho, že Boh je prítomný pri jedle v púšti.

Stól, ku ktorému sa hneď obrátili, oplýval, ako si možno i domyslieť, pokrmami a lahôdkami, obľúbenými na východe: teplými koláčmi, prinesenými rovno z pece, zeleninou zo záhrady, jednoduchými mäсами, mäsom so zeleninou, kravským mliekom, medom a maslom. Prítom nesmieme zabudnúť, že sa jedlo bez novodobých príborov — bez nožov, vidličiek, lyžíc, šálok alebo tanierov. Zpočiatku hovorili len málo, lebo boli hladní. Ale keď prišli zákusky, bolo to už ináč.

V takej spoločnosti — Araba, Žida a Egypťana, čo vyznávali jediného Boha — mohlo sa vtedy vyprávať

len o jednom predmete. A z týchto troch kto mal byť vyprávačom, ak nie ten, čo videl osobne Boha, videl ho v jeho hviezde, počul jeho hlas v rozkaze a až dosiaľ sa riadil jeho Duchom? A o čom inom mohol vyprávať, ak nie o tom, o čom mal vydať svedectvo?

BALTAZÁR UROBÍ DOJEM NA BEN-HURA.

Tône, hádzané pohorím na palmové háje pri západe slnka, nedoprialy dlhého trvania krásnemu časovému rozhraniu fialovej oblohy a usínajúcej zeme medzi dňom a nocou. Táto prišla zavčas a rýchle a aby rozohnali jej tmu v stane, sluhovia priniesli mosadzné svietniky a postavili ich do rohov stola. Každý svietnik mal štyri ramená a na každom ramene bola umiestená strieborná lampa a nádoba na olivový olej. Za plného, ba jasného svetla spoločnosť pokračovala pri zákuskoch v svojom vypravovaní v sýrskom nárečí, známom všetkým národom v tých končinách.

Egyptan vyprával o svojom príbehu pri schôdzke troch v púšti a spolu so šejkom tvrdil, že v decembri tomu bolo dvadsaťsedem rokov, čo utekal so svojimi spoločníkmi pred Herodesom a prišiel k stanu žiadať ho o pohostinstvo. Vypravovanie vypočuli s najväčším záujmom, ba i sluhovia postávali, aby zachytili niečo z neho. Ben-Hur ho vypočul, ako sa patrí na človeka, ktorý vidí v ňom zjavenie veľkého významu pre celé ľudstvo, najmä však pre Izraela. V jeho mysli, ako uvidíme, rodila sa pri ňom myšlienka, ktorá mala zmeniť spôsob jeho života.

Čím viac Baltazár pokračoval vo vypravovaní, tým väčším dojmom pôsobil na mladého Žida; na konci vypravovania bol taký hlboký, že nepripustil nijaké pochybovanie o pravdivosti. S vyprávaním bol spokojný

a jeho pravdivosť pokladal za dokázateľnú budúcimi udalosťami.

A teraz musíme trochu odbočiť. Vypravovanie naše počalo v čase, keď sa po prvý raz zjavil Máriin syn, ktorého sme videli iba raz odvtedy, ako sa mu Baltazár klaňal a opustil ho, spočívajúceho na matkinom ramene v betlehemskej jaskyni. Odteraz, až do konca, zmienime sa často o tajomnom dieťati a pomaly, ale iste, beh udalostí, ktoré budeme opisovať, bude nás uvádzať bližšie a bližšie k nemu, až ho uvidíme ako takého a prehlásime to i navzdor celého sveta — bez ktorého svet nemôže byť. Bystrá myseľ, nadchnutá vierou, nájde mnoho v tomto výroku. Pred jeho príchodom a potom ľudia boli nevyhnutní jednotlivým národom alebo časom, ale jeho nevyhnutnosť vzťahovala sa na celý svet navždy — a z toho hľadiska jeho nevyhnutnosť je jedinečná, osamelá a božská.

Šejkovi Ilderimovi príbeh nebol neznámy. Počul o ňom vyprávať troch mudrcov za okolností, ktoré vylúčily akékoľvek pochybovanie, a zachoval sa naozaj vážne, lebo pomáhal utekajúcim skryť sa pred Herodesovým hnevom, čo bolo nebezpečné. Teraz jeden z tých troch sedel zas pri jeho stole ako vítaný hosť a vážený priateľ. Šejk Ilderim veril iste to, čo Baltazár vyprával, lenže jeho mocná podstata nemohla sa ho prirodzene dotknúť tak mocne a tak všestranne, ako sa dotkla Ben-Hura. Bol Arab, ktorého účasť na tejto záležitosti bola len všeobecná, Ben-Hur bol však Izraelita a Žid, ktorému zo záujmu viac než zvláštneho šlo o skutočnú pravdu — ak možno užiť tohto sylogizmu. Na okolnosti díval sa len so židovského stanoviska.

Už od svojej kolisky počúval o Mesiášovi; na školách sa mu prednášalo všetko, čo sa vedelo o tejto bytosti, ktorá bola zároveň nádejou, obavou a zvláštnou slávou

vyvoleného národa. Proroci od prvého do posledného predpovedali o jeho živote; jeho príchod bol predtým i teraz predmetom uvažovania rabínov — v synagogách, v školách, v chráme, v pôstnych i sviatočných dňoch, verejne i súkromne. Národní učitelia pretriasali túto otázku a zavdávali iným podnet k rozhovoru, až všetky Abrahámove dietky, nech ich osud bol akýkoľvek, očakávaly Mesiáša a podľa toho so železnou prísnosťou spravovali a utváraly svoj spôsob života.

Pravda, medzi Židmi samými bolo mnoho rečí a súdov o Mesiášovi, ale všetky hádky krútily sa okolo jednej veci, kedy príde.

Rozjímanie necháme kazateľom; spisovateľovou vecou je vypravovať iba príbeh a nemá sa odchýliť od svojho účelu; výklad, ktorý podáva, má si všimnúť len jednej okolnosti, súvisiacej s Mesiášom, o ktorom bola taká jednomyselnosť medzi vyvoleným ľudom, že vzbudzovala veľký podiv.

Všetci verili, že, keď príde, bude kráľom Židov — ich politickým kráľom, ich cézarom. Verili, že im podmaní celý svet a nad ním udrží potom moc na ich osov v mene božom do konca sveta. Na základe tejto viery, milý čitateľ, postavili farizeji — či separatisti, ako sa títo volali s politického hľadiska — v podlubi a okolo oltárov chrámu budovu nádeje, ktorá prevýšila sen Makedoncov. Jeho budova kryla len zem, ich však kryla zem a naplňovala i nebesá: v svojej smelej, neobmedzenej obrazivosti bohorúhavého sebeckva Všemohúci Boh mal im totiž dovoliť, aby Ho pre svoju potrebu pribili za ucho na dvere na znak večnej služobnosti.

O Ben-Hurovi musí sa podotknúť, že v jeho živote boli dve okolnosti, pre ktoré zostal pomerne oslobodený od vplyvu a prikrých účinkov smelej viery svojich krajanov separatistov.

Po prvé jeho otec vyznával vieru saducejov, ktorí sa vo všeobecnosti môžu nazývať liberálmi svojho veku. Mali voľnejší názor o nesmrteľnosti duše. Boli prísnymi vykladačmi a zachovávatelmi zákona, napísaného v Mojžišových knihách, a mali v opovržení veľké množstvo rabínskych dodatkov k týmto knihám. Bez pochyby tvorili sektu, ale ich náboženstvo bolo viac filozofické než vieroučné. Neodpierali si rozkoše tohto sveta a uznávali mnohé obdivuhodné spôsoby a výtvary pohanských národov. Prirodzene, tieto okolnosti, podmienky, názory a zvláštnosti vplývaly na syna a prešli naňho ako čiastka dedičstva, a ako sme už videli, zmocňovali sa ho, keď ho stihla druhá spasná udalosť.

Účinok päťročného pobytu v Ríme na ducha a povahu mladíka, ako bol Ben-Hur, oceníme najlepšie, keď si uvedomíme, že to veľké mesto bolo vtedy shromaždiskom, ako i miestom bezuzdného rozkošníctva. Okolo zlatého míľového znaku pred fórom — raz zatieneného, inokedy zas leskom oslneného — vírily činné prúdy človečenstva. Ak jemnosť spôsobov, uhladená spoločnosť, výsledky rozumovej činnosti a sláva úspechov nepohly ním, ako by — on Arriov syn bol mohol žiť deň čo deň za taký dlhý čas v krásnom letohrádku pri Misene, kam prichádzaval césar na návštevu, a ako by bol zostal nedotknutým tým, čo videl: kráľmi, kniežatmi, vyslancami, jednatelmi, prosebníkmi zo všetkých známych krajov, čakajúcimi veľmi pokorne na áno alebo nie, ktoré ich malo povzniesť alebo zničiť? Jednoduché skupiny neboly, pravda, ničím proti mohutným shromaždeniam v Jeruzaleme na sviatky veľkonočné, ale predsa, keď sedel pod purpurovými veláriami v Maximovom cirkuse medzi 350 divákmi, Ben-Hurovi zaiste prišlo na um, že azda niektoré vetvy Iudskej rodiny sú hodné božskej úvahy, keď nie milosrdenstva, i keď

neboli židovského pôvodu — nietkoré pre ich bolesť, ba viac, pre ich bezmocnosť v utrpení boli urobené schopnými mať podiel na zaslúbení jeho krajanov.

Že prišiel na takú myšlienku v takých okolnostiach, je len prirodzené. Keď však uvažoval ďalej, nemohol nespozorovať niektoré rozdielnosti. Úbohosť davu a ich beznádejný stav nemaly nijakého vzťahu k náboženstvu; ich mrmlanie a vzdychy neozývaly sa proti bohom, nevyplývaly ani z nedostatku bohov. V dubových britských horách druidovia mali svojich stúpencov; Odi-novi a Freje byly preukazované božské pocity v Galii a Germánii a medzi Hyperborejcami; Egypt sa uspokojil so svojimi krokodími a Anubom; Peržania uctievali ešte rovnako Ormuzda a Ahrimana; v nádeji, že dosiahne Nirvány, Ind pohyboval sa ešte stále po temnom Brahmovom chodníku; ušľachtilý grécky duch i keď už nefilozofoval, ospevoval ešte Homérových hrdinských bohov; no a v Ríme samom nebolo nič také lacné ako bôhovia. Podľa neho, páni sveta, pretože boli pánmi, prenášali svoje obety ľahostajne od oltára k oltáru, majú radosť z pandemónia, ktoré postavili. Hnevali sa, ak sa vôbec hnevali, len na množstvo bohov, lebo po prijatí všetkých božstiev sveta začali zbožňovať svojich cézarov a stavať im oltáre a zriaďovať služby božie. Nie, nešťastné postavenie nebolo zavinené náboženstvom, ale zlou vládou a uchvacovaním moci tyranmi bez počtu. Ani Averňania nezostali ušetrení a modlili sa za vyslobodenie zo strašlivých pomerov, v podstate však iba politických. Všade, v Lodine, v Alexandrii, v Aténach, i v Jeruzaleme vznášaly sa modlitby za príchod kráľa-dobývateľa, a nie za príchod Boha.

Keď sa dívame na stav vecí po dvetisíc rokoch, môžeme vidieť i povedať, že s náboženského hľadiska

nebolo spásy zo všeobecného zmätku, len keby niektorý boh bol dokázal, že je pravým bohom, mocným bohom, a priniesol spasenie. Ale ľud toho času, i ľudia prezieraví a múdri videli spásu jedine v zničení Ríma. Keď sa to stane, tak príde úľava a obnovenie starých poriadkov. Preto sa modlili, pripravovali sprisahania, povstávali, bojovali a umierali, namáčajúc zem dnes slzami, zajtra hnevom a vždy s tým istým výsledkom.

Musíme pridať, že Ben-Hur smýšľal tak, ako smýšľala väčšina Nerimanov jeho veku. Päťročný pobyt v Ríme bol mu veru vhodnou príležitosťou vidieť na svoje vlastné oči biedu poddaného sveta. Súc pevnej viery, že zlo, ktoré súžilo národy, bolo rázu politického, a že sa dá liečiť len mečom, odišiel sa pripraviť na úlohu dňa, ktorý má prísť na tento hrdinský liek.

V zbrani sa vycvičil na dokonalého vojaka, ale vojna mala vyššie ciele a kto chcel byť v nej víťazom, musí vedieť viac než brániť sa štítom a biť sa kopijou. V týchto odboroch generál nachádza svoje úlohy, z ktorých najväčšia je stenčiť mnohých na jedného, a to do neho samého; dokonalý vodca je bojovník, ozbrojený armádou. Túto predstavu pojal do svojho životného zámeru, ku ktorému ho viedla i úvaha, že pomstu, o ktorej sníval a ktorá mu mala byť zadosťučinením za osobné krivdy, vykoná istejšie niektorým spôsobom boja než pokojným úsilím.

Teraz už pochopíme, s akými pocitmi počúval Ben-Hur Baltazára. Vypravovanie sa dotklo jeho dvoch najcitlivejších strún, ktoré sa v jeho vnútri rozzvučaly. Srdce mu bilo rýchle — ešte rýchlejšie, keď uvažoval a nenašiel najmenšiu pochybnosť ani o tom, že príbeh je pravdivý, ani že dieťa, tak zázračne najdené, bolo Mesiášom. Čudoval sa, že sa Izrael správal netečne k zjaveniu, a že on sám nepočul o ňom prv. I na myseľ

mu prišli dve otázky, ktoré zahrňovali v sebe všetko,
čo v tejto chvíli bolo žiadúce vedieť.

Kde bol teda Kristus?

Aké mal poslanie?

Ospravedlnil sa, že vyrušuje, i začal sa vyzvedať, čo
o tom myslí Baltazár, ktorý bol ochotný vyprávať.

KRISTUS PRICHÁDZA — BALTAZÁR.

— Keby som ti mohol odpovedať, — povedal mu Baltazár svojim jednoduchým, vážnym a pobožným spôsobom — oh, keby som vedel, kde je, ako by som utekal k nemu. Nezastavily by ma ani vrchy.

— Hľadal si ho teda? — pýtal sa Ben-Hur.

Úsmev zahral na Egyptanovej tvári.

— Moja prvá úloha, ktorú som si uložil po opustení skryše v púšti — Baltazár obrátil vďačný zrak na Ilderima — bolo zvedieť, čo sa stalo s dieťaťom. Lenže ubehol rok a ja som sa osobne neodvážil prísť do Judska, lebo krvilačný Herodes sedel ešte na tróne. V Egypte, po mojom návrate, niekoľko priateľov uverilo v podivné veci, čo som videl a počul — niekoľko sa ich tešilo z narodenia Vykupiteľa, ale veľmi málo bolo tých, ktorých moje vyprávanie nikdy neomrzelo. Niektorí šli hore hľadať dieťa. Najprv išli do Betlehema, kde našli khan a jaskyňu, ale sluhu, ktorý sedel pri bráne v noc narodenia a v noc nášho príchodu za hviezdou — nebolo. Kráľ ho zajal, a odvtedy ho nik nevidel.

— Ale akiste našli nejaké dôkazy, — riekol oduševneno Ben-Hur.

— Hej, dôkazy, písané krvou — dedinu v zármutku, matky ešte oplakávajúce svoje dietky. Musíš vedieť, že keď Herodes počul o našom úteku, sostúpil a povraždil najmenšie dietky v Betleheme. Ani jedno sa nezachránilo. Viera mojich priateľov bola posilnená. Prišli mi

oznámiť, že dieťa bolo zavraždené s ostatnými nevinatkami.

— Zavraždené! — skríkol Ben-Hur.

— Nie, syn môj! To som nepovedal. Vravím, že mi to poslovia povedali, že dieťa je mŕtve. Neveril som im a ani im neverim.

— Vidím — máš zvláštne vedomosti.

— Nie tak, — riekol Baltazár so sklopeným zrakom. — Bolo určené, že Duch nás doprevadí len k Dieťaťu. Keď sme vyšli z jaskyne po obetovaní darov a po privítaní Dieťaťa, hľadali sme najprv hviezdu, ale sme ju nenašli a zvedeli sme, že sme ponechaní na seba samých. Posledné vnuknutie Svätého — posledné, čo sa pamätám — bolo, keď nám vnukol hľadať záchranu u Ilderima.

— Hej, — odvetil šejk, preberajúc sa nervózne prstami v brade. — Povedal si mi, že ťa poslal Duch sv. — pamätám sa.

— Nemám zvláštnych vedomostí, — pokračoval Baltazár, keď spozoroval sklamanie na Ben-Hurovi, — ale, syn môj, veľa som rozmýšľal o veci — rozmýšľal som celé roky, súc osvietený vierou, ktorá, uisťujem ťa a beriem Boha za svedka, je taká pevná ako v onu hodinu, keď som počul volanie Ducha sv. na brehu jazera. Keď chceš, tak ti prezradím, prečo verím, že Dieťa žije.

Obaja, Ilderim i Ben-Hur, prejavili súhlas svojím pohľadom a zdali sa, ako by napnuli všetku svoju pozornosť, aby dobre počuli a pochopili. Záujem prešiel i na sluhov, takže títo pristúpili bližšie k divánu a pozorne počúvali. Po celom stane panovalo najhlbšie ticho.

— My traja veríme v Boha.

Baltazár pokývol hlavou.

— A On je pravda, — pokračoval. — Jeho slovo je

Boh. Vrchy sa môžu obrátiť na prach a moria môžu vysušiť vetry, ale jeho Slovo zostane, lebo je Pravda.

Slová tie preniesol neobyčajne slávnostne.

— Jeho hlas, ktorým mi volal od jazera, znel:

„Požehnaný si Mizraimov syn! Vykúpenie príde. S dvoma inými z najvzdialenejších končín uvidíš Spasiteľa!“

Vykupiteľa som videl — nech je Jeho meno pochválené — ale vykúpenie, druhá časť prisľúbenia, ešte len príde. Ak Dieťa nežije, tak nemá kto svet vykúpiť a sľub sa nesplnil, a Boh — nie, neopovážim sa ho vysloviť.

V rozhorčení hodil oboma rukami.

— Dieťa prišlo na svet, aby spasilo ľudstvo a dokiaľ sľub trvá, ani smrť mu nemôže prekaziť splniť jeho úlohu, ba ani spôsob vyplnenia tejto úlohy. Toto je dôvod, na ktorom sa zakladá moja viera. Ale počúvajte ešte, — tento dobrý človek sa na chvíľu odmlčal.

— Neokúsiš trocha vína? Máš ho poruke, — úctivo riekol Ilderim.

Baltazár sa osviežil a pokračoval: — Vykupiteľ, ktorého som videl, narodil sa zo ženy, je tej istej prirodzenosti ako my a je podrobený všetkým slabostiam — aj smrti. To majte na pamäti. Teraz uvážte jeho úlohu. Nie je to výkon, akého je schopný len dospelý človek — múdry, pevný, mlčanlivý — človek, a nie dieťa? Preto musí rásť, ako my rastieme. Uvážte teraz nebezpečenstvá, ktorým bol vystavený za taký dlhý čas — dlhý čas od detstva až do dospelosti. Mocnosti sú mu nepriateľské; Herodes bol jeho osobným nepriateľom; a ako by sa bol Rím zachoval? A čo sa týka Izraela — aby nebol uznaný Izraelom, bolo pohnútkou odstrániť ho. Teraz je vám jasné. A čo bolo múdrejšie, aby bol jeho život zachránený v bezmocnom detstve, ako uchý-

liť sa s ním do skrytosti? Preto vravím sebe i svojej naslúchajúcej viere, ktorou pohnú len záchvevy lásky — vravím, že neumrel, ale že sa stratil, a že jeho práca je nie skončená, a preto príde zas. Tu máte moje dôvody. Nestačia?

Ilderimove malé oči zajasaly porozumením a Ben-Hur, sprostiac sa sklúčenosti, riekol srdečne: — Aspoň ja ich nemôžem vyvrátiť. Čo ešte chceš pridať?

— Nestačí ti to, syn môj? Nuž, — pokračoval tichšie, — keď som videl, že príčiny sú dobré, že je to vôľa božia, aby sa dieťa nenašlo — obrnil som svoju vieru trepezlivosťou a čakal som.

Povzniesol svoje oči, plné božskej nádeje, a na chvíľku prerušil vyprávanie. — Očakávam ho teraz. On žije a dobre zachováva svoje mohutné tajomstvá. Čo na tom, že nemôžem k nemu ísť, alebo že nemôžem menovať vrch alebo údolia, kde sa zdržuje? On žije — ako ovocie vo svojom puku alebo ako ovocie práve dozrievajúce, ako je istota v sľube a v božom rozume, tak viem, že žije.

— Kde je asi? — pýtal sa tichým a bojzlivým hlasom, ako by cítil božie ticho na perách.

Ben-Hurom prešiel záchvev zbožnej úcty — záchvev, ktorý bol skonom jeho napolo vzniklej pochybnosti.

Baltazár sa naň milo poďíval a odvetil v akomsi zadumaní:

— V svojom dome pri Nile, tak blízko rieky, že cestujúci na člnoch môžu ho vidieť ako i jeho tieň na vode — v svojom dome sedel som pred niekoľkými týždňami v zamyslení. Tridsaťročný muž, vravel som si, má mať zorané svoje pole života a svoje plodiny zasadené, lebo potom nastane jeho leto, a sotva skoro toľko času, aby osivo dozrelo. Dieťa, vravím, je dnes dvadsaťsedemročné — jeho čas siatia nastáva. Pýtal som sa seba samého,

ako si sa ma opýtal ty, syn môj, a prišiel som pre odpoveď sem, lebo tu je odpočinok, blízko krajiny, ktorú Boh dal tvojim otcom. Kde by sa zjavil, keď nie v Judsku? Kde inde by začal svoju činnosť, keď nie v Jeruzaleme? Komu sa najprv dostane jeho požehnanie, keď nie dieťkam Abraháma, Izáka a Jakuba, deťom Pána. Keby som dostal rozkaz hľadať ho, preskúmal by som dôkladne dediny a samoty po svahoch judských a galiilejských vrchov, padajúcich na východnej strane do Jordánskeho údolia. Teraz je tam. Stojac vo dverách alebo na temeni pahorku, ešte dnes videl zapadať slnce, ktoré takto postúpilo o deň bližšie, kým on sám nevíde ako svetlo sveta.

Baltazár sa odmlčal, pozdvihol ruku a ukázal prstom smerom na Judsko. Všetci poslucháči i prostí služobníci okolo divána, uchvátení jeho vrúcnosťou, trnuli, ako by cítili velebnú prítomnosť neviditeľnej bytosti v stane. Dojem ten nepominul naraz; mužovia sedeli chvíľu v zamyslení. Čaro pretrhol Ben-Hur.

— Vidím, dobrý Baltazár, — prehovoril, — že si dostal veľkú a neobvyklú milosť. Vidím tiež, že si vskutku múdry. Nemôžem ti ani vysloviť, ako som ti povďačný za tvoje vyprávania. Ty si ma upozornil na príchod veľkých udalostí a z tvojej viery dostalo sa i mne. Dovíš záväzok, prosím ťa, a vykladaj ďalej o poslaní toho, ktorého očakávaš, a ktorého odteraz očakávať budem i ja, ako sa patrí na veriaceho Judovho syna. Vravíš, že bude Spasiteľom, nebude tiež kráľom židovským?

— Syn môj, — riekol Baltazár svojim milým spôsobom, — poslanie je ešte skryté v božích nádrách. Všetko, čo o tom súdim, je vyvodené zo slov hlasu a z modlitby, ktorá bola odpoveďou na ne. Mám ešte o nich vykladať?

— Ty si učiteľ.

— Príčina môjho znepokojenia, — Baltazár začal spokojne — ktorá ma urobila kazateľom v Alexandrii a v dedinách pri Níle; príčina, ktorá ma nakoniec vyhnala do samoty, kde som našiel Ducha — bola ľudská úbohosť, zavinená, ako verím, neznalosťou Boha. Smútil som nad zármutkom nie jednej triedy, ale všetkých. Všetci ľudia poklesli tak hlboko, že sa mi zdalo, že jedine Boh ich môže vykúpiť, i modlil som sa, aby zostúpil a aby som ho uvidel. „Tvoje dobré skutky priniesly ovocie. Spasenie prichádza, uvidíš Spasiteľa“ — tak znel hlas a s odpoveďou poberal som sa radostne do Jeruzalema. Kto má byť teraz spasený? Celý svet. A ako sa to stane? Posilni, syn môj, svoju vieru. Vraví sa, že nebude dobre, dokiaľ moc Ríma nebude zničená. Zlo tohto veku nepochádza totiž, ako som i ja myslel, z neznalosti Boha, ale zo zlej správy. Treba sa nám zmieniť, že svetské vlády nehája záujmy náboženstva? O koľkých panovníkoch si počul, že boli lepší než ich poddaní? O nie! Vykúpenie nemá politické ciele — nie je preto, aby shadzovalo panovníkov a mocnosti, a aby na ich uprázdnené miesta postavilo iných pre ich osobné dobro. Keby len to, tak múdrosť božia by prestala byť nekonečnou. Poviem ti, i keď to vyzerá, ako keď slepý slepého vedie, ten, ktorý má prísť, vykúpi duše. Vykúpenie znamená nové zjavenie božie na zemi a vládu spravodlivosti, aby jeho pobyt na zemi bol znesiteľný.

Na Ben-Hurovej tvári zračilo sa zrejmé sklamanie. Sklonil hlavu, a hoci nebol presvedčený, nemal dosť sily v tej chvíli odpovedať Egypťanovi. Na Ilderima vyprávania pôsobilo však úplne ináč.

— Pri sláve božej, — zvolal nérúživo, — tento súd prieči sa každému zvyku. Cesty tohto sveta sú ustálené,

a nemôžu sa zmeniť. V každej spoločnosti musí byť vodca, majúci moc, lebo ináč nenastane obnova.

Baltazár vypočul výbuch vášne.

— Tvoja múdrosť, — dobrý šejk, je s tohto sveta, zabúdaš, že máme byť poslední od spôsobov tohto sveta. Človek ako poddaný je pýchou kráľa — vykúpiť dušu človeka náleží Bohu.

Ilderim mlčal, pokrútil hlavou na znak, že nechce veriť. Namiesto neho odpovedal Ben-Hur.

— Otče, — dovoľ, aby som ťa tak pomenoval, — prehovoril — na koho si sa mal pýtať pri jeruzalemských bránach?

Šejk uprel naňho vďačný pohľad.

— Mal som rozkázané pýtať sa ľudu, — spokojne riekol Baltazár, — „kde je novonarodený kráľ židovský.“

— Videli sme ho, klaňali sme sa mu a dali mu dary — Melchior zlato, Gašpar kadidlo a ja myrhu.

— Keď hovoríš o skutkoch, otče, počuť je ako veriť, — povedal Ben-Hur, — ale čo sa týka mienky, nepochopujem, akým kráľom si to dieťa predstavuješ — nemôžem odlúčiť panovníka od jeho moci a povinností.

— Synu, — riekol Baltazár, — máme vo zvyku dôkladne preskúmať veci, ktoré náhodou ležia pri našich nohách, ale len zbežne sa podívame na veci vzdialenejšie. Ty vidíš len titul. — Kráľ židovský, keď pozdvihneš svoje oči k tajomstvu za ním, zmizne kameň úrazu. Teraz slovo o mene. Tvoj Izrael videl lepšie časy — časy, keď Boh nazýval tvoj národ svojím milým národom a jednal s ním prostredníctvom prorokov. V tých časoch prisľúbil tvojmu ľudu Spasiteľa, ktorého som videl — prisľúbil mu ho pod menom kráľa židovského — a zjavenie musí byť podľa prisľúbenia, aspoň pre dané slovo. Ah, teraz už vidíš, prečo som sa tak

pýtal pri bráne — ty vidíš teraz a už sa o tom nebudem rozširovať. Možno tiež, že hľadiš na dôstojnosť dieťaťa, a ak je tomu tak, pováž teda — čo je to byť Herodesovým nástupcom? — podľa svetského náhľadu, čo je to za česť? Nemohol by sa Boh lepšie postarať o svojho milovaného? Či sa domnievaš, že Všemohúci Otec by potreboval nejaký titul a musel by sa uchýliť k ľudským výmyslom, prečo mi nerozkázal, aby som sa pýtal hneď na cézara? Oh, podstatu toho, o čom hovorím, prosím ťa, hľadaj vyššie. Radšej sa pýtaj, čoho bude kráľom ten, ktorého očakávame, lebo vravím ti, synu, to je kľúč k tajomstvu.

Baltazár pozdvihol svoj zrak, ako by vo vrúcnej zbožnosti. — Je na svete kráľovstvo, i keď nie je kráľovstvom tohto sveta, — kráľovstvo neobmedzené — rozsiahlejšie než moria a zem, i keby sme ich dali dohromady a ako najemnejšie zlato vytiahli ich na tenkú vrstvu. Toto kráľovstvo je také skutočné, ako sú naše srdcia a my ním putujeme od narodenia až do smrti bez toho, žeby sme to pozorovali. Nik o ňom nevie, dokiaľ nepozná svoju vlastnú dušu, lebo toto kráľovstvo nie je preňho, ale pre jeho dušu. V jeho panstve je sláva, o ktorej sa ešte nikomu nesnívalo — sláva pôvodná, neporovnateľná a dokonalá.

— Toto je pre mňa hádanka, otče, — riekol Ben-Hur. — Ešte som nepočul o takom kráľovstve.

— Ani ja, — riekol Ilderim.

— A ja o ňom nemôžem už viac povedať, — pridal Baltazár skromne, sklopilac oči. — V čom záleží, aký je jeho cieľ, ako ho možno dosiahnuť, nik nemôže povedať, dokiaľ nepríde Dieťa a nezaujme si ho. Ono prinesie kľúče od neviditeľnej brány, ktorú ono otvorí pre svojich milých, medzi ktorými budú všetci, ktorí ho milujú, lebo len takí budú spasení.

Potom nastalo dlhé ticho, ktoré Baltazár pokladal za koniec rozhovoru.

— Dobrý šejk, — riekol svojim pokojným spôsobom, — zajtra alebo neskoršie odídem do mesta na nejaký čas. Moja dcéra sa totiž chce podívať na prípravy hier. Prehovorím ešte s tebou o tejto veci, kedy odídeme. A teba, syn môj, ešte uvidím. Obom prajem pokoj a dobrú noc.

Potom povstali od stola. Šejk a Ben-Hur dívali sa na Egypťana, kým ho sluhovia nevyviedli zo stanu.

— Šejk Ilderim, — riekol Ben-Hur, — počul som dnes o podivných veciach. Dovoľ mi, prosím ťa, odísť k jazeru, kde by som o nich uvažoval.

— Choď, a ja prídem za tebou.

Umyli si ruky a potom na páново znamenie sluha priniesol Ben-Hurovi jeho obuv a tento vyšiel hneď zo stanu.

KRÁLOVSTVO: DUCHOVNÉ — ČI POLITICKÉ?

Neďaleko od duvaru bola skupina paliem, ktorá hádzala tónu čiastočne na vodu, čiastočne na pole. V korune stromu spieval slávik pieseň svitania. Ben-Hur sa zastavil pod stromami a počúval krásny spev. Spev vtáka bol by ho inokedy vyrušil, ale Egyptanovo vypravovanie zavalilo ho premenou prekvapenia, ktoré on niesol s námahou, a ako každý pracovník, nemal záujmu ani pre najsladšiu hudbu, dokiaľ jeho duch a telo nenaladily sa dobre odpočinkom.

Noc bola tichá. Ani najmenšia vlnka nerozbila sa na pobreží. Staré hviezdy starého Východu zapadly, každá do svojho miesta, a všade panovalo leto — na zemi, na jazere i na nebi. Ben-Hurova obrazivosť ožila, city sa v ňom prebudily a vôľa začala kolísať.

A tak palmy, nebesá, vzduch zdaly sa mu, ako by boly prišly z ďalekých južných krajov, kam vohnalo Baltazára zúfanie nad biedou ľudstva; jazero s jeho tichou hladinou pripomínalo matku Níla, pri ktorej stál tento dobrý človek, keď sa mu zjavil Duch v svojom lesku. K Ben-Hurovi prišly všetky okolnosti zázraku, a či on bol k nim zanesený? A čo, keby sa celý zázrak opakoval, a to jemu? Obával sa videnia, a predsa túžil po ňom, ba ho i očakával. Keď konečne jeho obrazivosť ochabla a vrátila sa mu obvyklá chladnokrvnosť, mohol zas uvažovať.

Jeho životný plán bol mu teraz jasný. Až doposiaľ, keď o ňom uvažoval, pozoroval vždy trhlinu, ktorú nemohol preklenúť alebo vyplniť — takú širokú, že mohol na druhú stranu iba nejasne vidieť. Keď bol konečne povýšený na dôstojníka a vojaka, čomu mal venovať svoje sily? Myslel, pravda, na revolúciu, ale postup revolúcie bol vždy ten istý; a aby sa ľudia dali do nej viesť, potrebná je vždy najprv príčina alebo zámienka a potom cieľ alebo už nejaký ten praktický výsledok revolúcie. Dobre bojuje obyčajne ten, kto má napraviť nejaké krivdy, ale omnoho lepšie bojuje ten, kto podnecovaný krivdami, istý je o slávnom výsledku — výsledok, účinkujúci ako balzam na rany, odmena za udatnosť a ako spomienka a vďačnosť v prípade smrti.

Kým by sa mohol presvedčiť o dostatočnosti príčiny a o istote úspechu, Ben-Hur musel skúmať svojich prívržencov, na ktorých by sa mohol spoliehať v rozhodnom okamihu. Celkom prirodzene mohol rátať na svojich krajanov. Krivdy Izraela cítil každý Abrahámov syn a každá z nich mohla vzbudiť sväté nadšenie.

Hej, príčina by bola; ale koniec — aký bude ten? Hodiny a dni, ktoré venoval tejto úvahe, nemožno ani porátať — všetky skončili s tým istým výsledkom — nejasná, neistá, všeobecná predstava národnej slobody, stačilo by to? Nemohol povedať, že nie, lebo to by znamenalo smrť jeho nádeje; neodvážil sa povedať hej, lebo jeho úsudok poučoval ho o lepšom. Nemohol sa ani uistiť, že by sa Izrael bez cudzej pomoci mohol pustiť do úspešného boja s Rómom. Poznal veľkú moc veľkého nepriateľa; vedel tiež, že jeho umenie vo vedení vojny je ešte väčšie než jeho moc. Spojenectvo celého sveta by zvíťazilo — ale, bohužiaľ, to je nemožné, výjmac — a ako dlho a horlivo rozmýšľal o tejto výnimke — výjmac, keby z jedného z trpiacich národov povstal

Na konci piesne speváčka prešla skupinu ... (str. 350.)

hrdina, ktorý by vojenskými úspechmi získal slávu, že by naplnila celý svet. Akým slávnym by sa stalo Judsko, keby sa stalo Macedónskom nového Alexandra, ale zas len škoda. Pod vodcovstvom rabinov kvitla udatnosť, ale nie poriadok. A okrem toho nezabudol na Messalov posmech v Herodesovej záhrade — „Všetko, čo dobyjete za šesť dní, stratíte v siedmy.“

A tak sa stalo, že nikdy nemohol rozriešiť túto ťažkú otázku a jeho pokus nepodaril sa toľko ráz, že už bol odhodlaný neriešiť viac ráz túto otázku a spoliehať sa len na náhodu. Hrdina môže vystúpiť za svojho života, ale nemusí. Boh sám to vie. V takomto duševnom stave bol, keď na neho zapôsobilo úryvkovité Malluchovo vyprávanie o Baltazárovom príbehu. Vypočul ho s akýmsi zadosťučinením — s pocitom, že našiel východisko z ťažkosti — veď sa zjavil konečne očakávaný hrdina, a to syn kmeňa levov, a kráľ Židov! Hľa, za hrdinom stojí vyzbrojený celý svet!

Kráľovská hodnosť predpokladá kráľovstvo; má byť bojovníkom, slávnym ako Dávid, panovníkom, múdрым a slávnym ako Šalamún; jeho kráľovstvo bude mocnosťou, o ktorú sa rozbije Rím. Nstanú obrovské vojny, nstanú bolesti umierajúcich a obroděných — potom pokoj, pravda, pod večným judským panstvom.

Ben-Hurovi srdce bilo mohutne, keď si na chvíľu predstavil Jeruzalem ako hlavné mesto sveta, a Sion ako sídelné mesto svetového vladára.

Nadšenec pokladal si za vzácné šťastie, že muž, ktorý videl kráľa, zdržuje sa v stane, kam sa on sám poberal. Môže ho tam navštíviť, môže od neho počuť a zvedieť, aké zmeny idú nastať a najmä, kedy sa to stane. Ak zmeny nstanú čoskoro, nezúčastní sa Maxencovej výpravy, ale radšej zorganizuje a vyzbrojí kmene, aby bol Izrael pripravený na veľký deň obroděnia.

Ako vieme, Ben-Hur práve počul čudný príbeh z úst Baltazára samého. Bol spokojný?

Hustejšia tóna, ako je tóna paliem, zaľahla naňho — tóna veľkej neistoty — ktorá, zapamätaj si to, čitateľ, týkala sa viac kráľovstva než kráľa.

— Čo s týmto kráľovstvom? Ako to bude vyzeraf? — pýtal sa Ben-Hur sám seba v zadumaní.

Takto vznikaly otázky, ktoré sprevádzaly Diefa až do jeho smrti, ba i po nej — Diefa, ktorému neporozumeli za jeho života, Diefa, ktoré je predmetom hádky ešte i dnes — záhada pre všetkých, ktorí nevedia, alebo nechcú vedieť, že človek sa skladá z nesmrteľnej duše a zo smrteľného tela.

— Aké bude? — pýtal sa.

Nám, čitateľ, Diefa samo dalo odpoveď, ale Ben-Hur počul len Baltazára: „Na svete, ale nie zo sveta — nie pre ľudí, ale pre ich duše — a predsa panstvo slávne, o akom sa nám ani nesníva.“ Ký div teda, že nešťastnému mladíkovi výroky tieto zneli nejasne a záhadne.

— Človek doňho nezasiahne, — riekol v zúfalstve. — Ani kráľ nepotrebuje také kráľovstvo ľudí, ako robotníkov, radcov, alebo vojakov. Svet musí zaniknúť, alebo musí povstať nový, a pre vládu musia sa nájsť nové zákony — niečo okrem ozbrojenej moci — niečo namiesto sily. A čo?

A teraz uvažujme ďalej.

To, čo nechceme pochopiť, nemohol ani Ben-Hur pochopiť. Ešte nik nevie, akú moc má láska; a ešte menej odvážil sa niekto povedať, že láska v pokoji i vo vojne pre vládu a poddaných má väčší význam než moc.

Ako takto uvažoval, potľapkal ho niekto po pleci.

— Mám ti niečo povedať, Arriov syn, — riekol zrazu Ilderim, — všetko uver, len nie to, čo sa týka kráľovstva,

ktoré založí Dieťa; neuvažuj o ničom, dokiaľ nevypočuješ kupca Simonida — dobrého človeka tu v Antiochii, ku ktorému ťa uvediem. Egypťan ti vyložil svoje sny, ktoré sú prísľavy pre našu zem. Simonides je múdrejší; on ti pripomenie výroky vašich prorokov, udá ich knihu a stranu, takže uznáš, že Dieťa sa skutočne stane židovským kráľom — hej, pri božej sláve! kráľom, akým bol Herodes, lenže lepším a slávnejším. A potom uváž, aká nám bude sladká pomsta. Dopovedal som. Pokoj s tebou!

— Ostaň, šejk!

Ilderim sa však nezastavil.

— Zas Simonides! — riekol trpko Ben-Hur.

— Simonides sem, Simonides tam; teraz vypráva o ňom tento, druhý raz zas onen. Zdá sa, ako by po mne mal chodiť sluha môjho otca, ktorý vie aspoň dobre držať moje dedičstvo, a preto je bohatší a asi aj múdrejší než Egypťan. Pri úmluve! Človek nemá ísť k nevercovi pre vieru — a ani nepôjdem. Ale, hľa, spev — ženský hlas — a či anjelský. Prichádza sem.

Po jazere smerom k duvaru blížila sa spievajúca žena. Jej hlas niesol sa po tichej vodnej hladine ako hlas flétny, ktorý sa stále zosilňoval. Hneď bolo počuť šplachot vesiel voľnými údermi, trochu neskôr bolo rozoznať i slová — slová v najčistejšej gréčtine, v reči, ktorá sa najlepšie hodila v tom veku na vyjadrenie vášnivého žiaľu.

Na konci piesne speváčka prešla skupinu paliem. Posledné slovo — Sbohom — zachytil Ben-Hur ako sladké i smutné lúčenie.

Loďka prešla okolo ako temná tóna, splývajúca ešte s temnejšou nocou.

Ben-Hur si vydýchol zhlboka, ale výdych podobal sa veľmi vzdychnutiu.

— Poznám ju po speve — Baltazárova dcéra. Aký krásny je to spev a aká krásna je ona!

Predstavil si jej veľké oči, trochu zastreté pod sklopenými mihalnicami, okrúhle a jasne červené líca, plné, v kútkoch prehĺbené pery a celú vznešenosť vysokej a pružnej postavy.

— Aká krásna, — opakoval.

A jeho srdce odpovedalo mu rýchlejšími údermi.

Potom, skoro v tú istú chvíľu, iná tvár, mladšia a práve taká krásna — viac detská a jemnejšia, keď nie taká vášnivá, zjavila sa, ako by mu vyšla v ústrety z jazera.

— Ester! — povedal si s úsmevom. — Ako som si žiadal, tak sa aj stalo: ukázala sa mi hviezda.

Obrátil sa a šiel pomaly k stanu.

Jeho život bol preplnený žiaľom a prípravami na pomstu — príliš preplnený, takže nezostalo miesta pre lásku. Bol toto začiatok nového, šťastnejšieho života? A ak je tomu tak, ktorá naň zapôsobila?

Ester mu dala pohár.

Podobne i Egyptanka.

A obe prišli k nemu v ten istý čas pod palmy.

Ktorá?

Koniec 1. sväzku.